

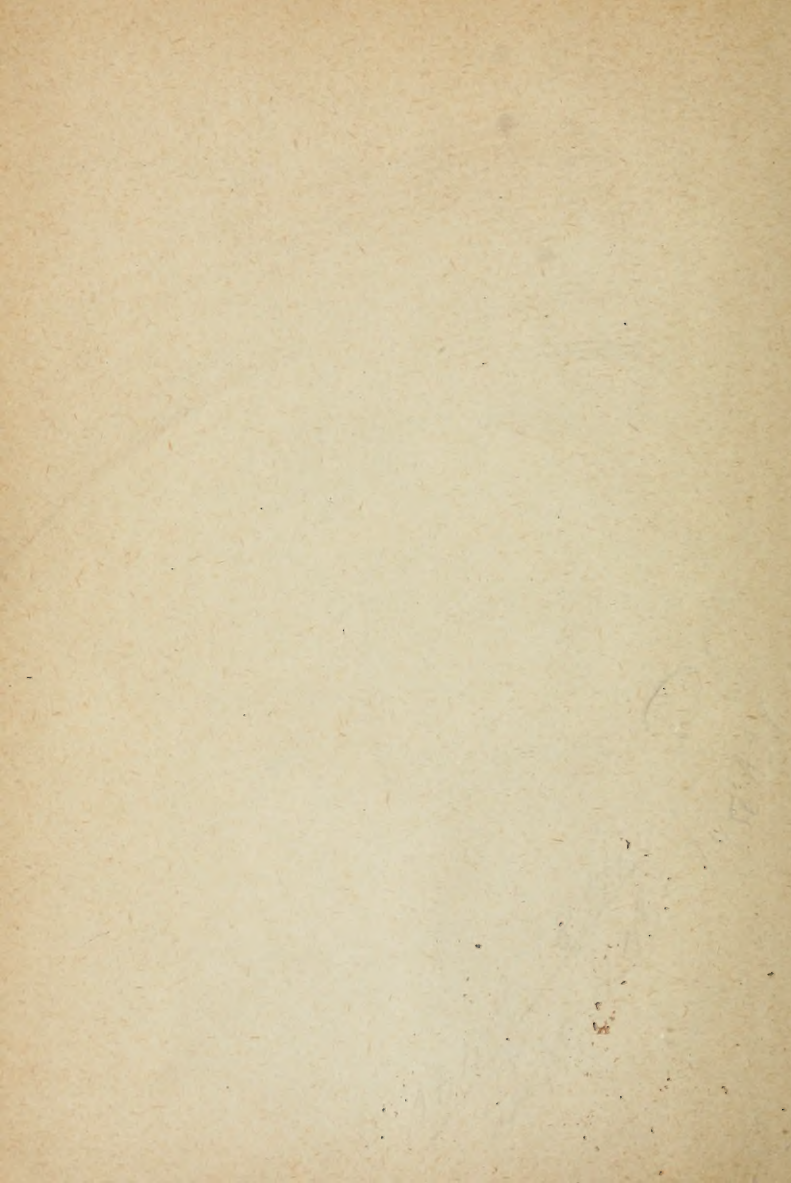
DILO
JANA NERUDY
—
STUDIE,
KRATKÉ A KRATŠÍ
II

Purchased for the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from the
KATHLEEN MADILL BEQUEST

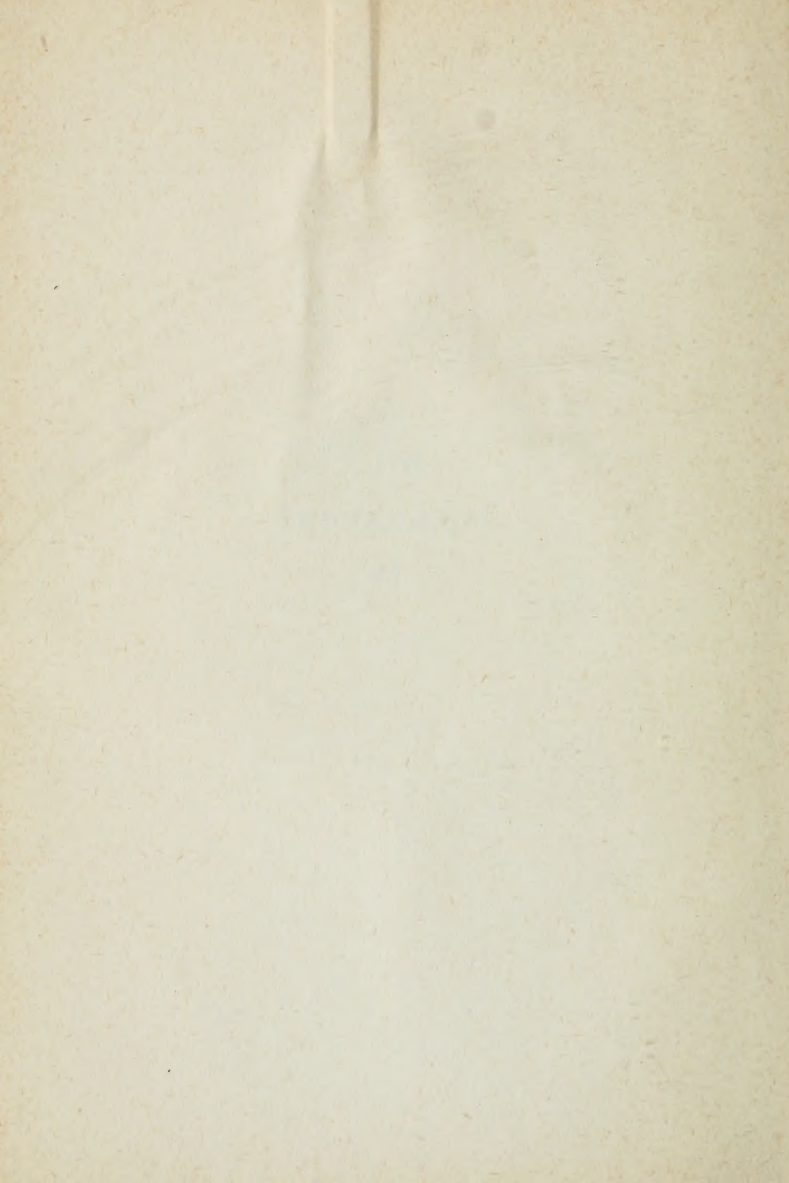

DÍLO
JANA NERUDY
IX

DÍLO JANA NERUDY

IX

STUDIE,
KRÁTKÉ A KRATŠÍ

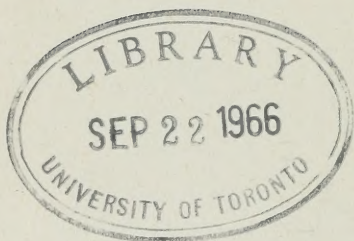
II

Nakladatelé

Kvasnička a Hampl v Praze

1923

PG
5038
N45
1923
sv. 9

1126635

ČLÁNKY RŮZNÉ

MICHEL ANGELO BUONAROTTI

1875

„E vo' per vie men calpestate e sole.“
(Jdu cestou nešlapanou sám a sám.)

Michel Angelo.

I.

Bližíš se k věčnému městu. Vzpomínky tisícere srší ti lebkou, dějiny třítisícileté, nesmírně bohaté, neskonale různé, velké i krvavé zabuší ti srdcem, před vnitřním zrakem tvým míhá se jmen slavných, nesmrtelných jako hvězd na nebi, v tom spatří oko vysoko ve vzduchu k nebi se nesoucí, mohutný pantheon — jsi v Římě, ten pantheon je báh sv. Petra, uvítalo tě dílo Michel Angela.

Genius Michel Angelův vzepnul se nad věčné město — sám část té jeho věčnosti, jeho obraz, jeho podoba. Michel Angelo a Řím, jak jsou si podobni! Nesmíš se zdržet v Římě nyní dlouho, abys, třeba kypěl životem, nezačal žít život vnitřní, abys se neprohloubal do obšťastňující, daleko, vysoko zas povznášející samoty duše své, a jsi v tom vnitřním životě, v té duševní slastné a úrodné samotě mimovolný následovatel Michel Angela, orla. Jako by byl rozestřel přes Řím peruť svého samotářského, samostatného ducha již pro všechny časy! Chceš sebrat všechny síly své v jediný mocný bod? uč se od Michel Angela! Chceš nezávislý na slabostech lidských dosáhnout nejvyššího, čeho duch tvůj vůbec schopen jest? následuj Michel Angela! Je v něm soustředěna všechna mužná síla, neústupná, nepodajná vůle — to vedlo genia jeho k vítězství. Tisíckráte měl více síly než štěstí — nepotřeboval ho.

Velikost Michel Angela nedá se vyřící slovy. Jako se nižádnými slovy nedá popsat a vyhloubat žádné dílo jeho.

Byl to člověk ve všem celý, ba obrovitý. Činný od dětství až do skonání, slavný vším co činil jako jinoch i jako devadesátiletý kmet. Nejgeniálnější stavitel, malíř nejvelkolepějších obrazů, nejtitánštější sochař novověký, básník, jehož danteskní znělky hloubkou a něžností svou sáhají až nad Petrarkovy, výtečný vojin. Z téhož kamene, z něhož utvořil svého Cupida, jenž ho uvedl z Florencie do Říma, stavěl mosty, stavěl pevnostní hradby, o něž se rozbíjelo čelo nepřitele vlasti. On sám byl takovým kamenem, z něhož dovedl učiniti vše — a vše to pro věčnost. Jakž sám krásně dí v jedné znělce své:

Ten chladný kámen * oheň v sobě skrývá,
jenž vyraziv jej páli žárem svým,
však nemaří; on trvá pověkým
a neškodí mu vítr, bouře divá;

čím starší jest, tím více cti nabývá
a jiné v hrdý chrám se pojí s ním,
jak duše, než se pojí k blaženým,
se očistěna z žárů navracívá.

Tak mně se též, až z nitra jednou vzplane
mi oheň skrytý a mne uchvátí,
ten jeho žár života zdrojem stane.

Bychť v prach se rozpad', budu trvati
v plamenu stvrdlý jsa, to jiskrou vzňatém,
ne železem, než vykřesanou zlatem.

Jeho síla šla „nad míru pozemskou“. A stačila ještě daleko přes život jeho. „Dobrymi, vznešenými plány toužím daleko až za meze svého života a počítám na dny, jichž

* *Míni vápenec.* — Překlad dra. *Ladislava Quise.*

mně nebude dáno.“ A „nad míru pozemskou,“ toť ráz jeho děl. On člověka a sílu jeho zvětšoval v dilech svých, on dodal jí ráz nadlidsky, povznesl ji na božství. Co architekt, sochař, malíř, nikde se nedržel podání a způsobů posavadních uměleckých, on zavrhl i všechny běžné typy náboženské, ba on ani nedbal třeba při předmětech kostelních, aby působil na náboženský cit, jemu byl svatý — nesvatý, do ráje vystupující — do pekla svržený, bůh — člověk zcela stejný, on idealisoval vždy lidskou, fysickou sílu. „Vždy jen *sebe* maluje, kdo maluje jiné, a *svoji* duši dýchá do díla,“ praví, a ta síla všude je síla *jeho* duše. Majestátně, s neskonale vznešeným poklidem na stropě Sixtinské kaple se vznášející *bůh* — toť jeho majestátní duch. Úchvatné postavy *proroků* tam — toť jeho duch prorocký. Děsně velkolepý *Mojžíš* v S. Pietro in Vincoli, zápasící s nevolí svou nad blbostí množství, obraz všemožné síly, obraz nového ducha, probouzejícího se právě v lidstvu — toť obraz jeho. *Kristus* v S. Maria sopra Minerva, ideál hrdiny nejčistší lidskosti — toť jeho ideál.*

Michel Angelo byl tak různě velký, ale sám považoval se za statného toliko co sochař. Umění plastické mu bylo vůbec uměním nejpřednějším, *prvním*. Neboť ho užil prvně bůh, by vytvořil člověka. Jak malířství kladl pod sochařství, svědčí jedna z jeho tercin. Byl mu krátko po bratru umřel otec a tu zapěl Angelo: „On žije *malován* ve světle upomínek, Ty's *dlátem* vyobrazen v srdce mého středu.“ Dlouho nedůvěřoval, že dovede něčeho štětcem. S nesmírnou nechtutí dal se do vnuceného mu malování v Sixtinské kapli. Když pak, pro příliš vlhce naložené vápno, plíseň mu hned zas obraz zkazila, pravil mrzutě k papeži: „Vždyť jsem

* Tak čistě lidsky pojímal boha, že na té soše Krista pruderie kněžská hleděla ho honem poopravit — plechovou zástěrkou. Právě tak, jako některé postavy na jeho obraze „posledního soudu“ k rozkazu Pavla IV. malíř „Braghettone“ (kalhotkář) da Volterra opatřil kalhotkami.

vám řekl, že to *není moje umění!*“ Na štěstí papež minil jinak — na štěstí? Kdyby byl papež Julius II. stál na tom, aby Michel Angelo spíš dokončil původní úkol svůj, kryptu pro něj, jižto byl navrhl umělec tak velkou, že stavitel Bramante musil k vůli ní začít stavět obrovský chrám sv. Petra, a na niž by bylo přišlo přes čtyřicet velkých soch, co by tu byl velikán ten provedl! Nynější krypta v S. Pietro in Vincoli, s Mojžíšem již zmíněným, je pouhý drobný zlomek, a již se ti při pohledu na něj tají dech.

V sochařství neměl pranic za nemožné. „Umělec nemá žádné myšlenky, jejíž vtělení by nebylo obsaženo již v mém balvanu mramorovém; ruka poslušně myšlence zasvěcená odlučuje tvoříc, co formě překáží.“ * Podobně se také vyslovil o básnictví říká: „V písarské černi a v peře je schován celý sloh vznešený.“ ** Co sochař věděl, čím je, a čistě mužné vědomí to vykládali mu mnozí za pýchu, již neznal. Umění kladl vysoko nad přírodu.

Účinek nad příčinu postaven,
umění nad přírodu; tak jsem zřel
já, jenž jsem sochař, umu zasvěcen . . .

Vše mu bylo malicherné proti „nejvyšší kráse“. Žaloval trpce na to, jak že člověka duch a tělo a chtiče i rozum slabý odděluje od ní.

* Největší mistr nevymyslíl plán,
jemuž by mramor snad se nepodal;
kdo rukou tvůrčí odlučovat znal
co závadou, ten odpor překonal.

** V inkoustu, v péře každém uschován
vznešený sloh, i nízký, mělký,
v kamenu Thersites i Apoll velký,
jak právě duchem v život vyvolán.

*Srdce je síra, maso koudelem,
a jako suché dříví kosti jsou,
pak duch, jenž není kázně přítelem,
dál živý chtíč a vlnost s mocí svou;*

*těž rozum nesmělý a slepý k těm,
a v nadidla, kam jen se oči hnou:
což divu, blesk-li uhodí kdy sem,
že žár a plamen mžikem vyšlehnou!*

*Nejvyšší krása má je snoubená,
z ní ona věčná záře vyniká,
jež šlechtí moje díla všeliká.*

*Jí byla mně má cena zjevena,
ji zvolil jsem a nízkého se vzdal,
bych věčnou lásku s věčnou slávou spjal.*

Pro všechno vznešené byl Michel Angelo nadšen. Pro každé umění, pro pokrok lidstva, pro svobodu, pro vlast. „Rodiště nevděčné, jak žádné jiné,“ volá sice při vzpomínce na Danteho, jehož, „největšího člověka“, byla Florenc vyprávěla — přec ale za Florenc a za volnost její nasadil život častokrát. Jednou byl vypovězen, po druhé i k smrti odsouzen. Nejen když volnost ve Florenci padla, také když klesala jinde, rozslzel se. Když Siena pozbyla volnosti své, napsal k příteli: „Nesluší člověku smích, když truchlý celý svět.“ Mezi tím pracoval, maloval, stavěl, básnil. Když na chvíli umkla děla bašty San Miniato, která sám řídil proti vojům císařským, vzal ihned štětec a maloval dál na kartónu pro vévodu Alfonsa. Měl ale stále, hlavně v Římě, mnoho co bojovat se závistí i s hlupstvím. Často nařiká „na blbost hloupého množství“, na „domýšlivost nedouků“ a na „provazy, jež mu vážou k nohám, aby nemohl nést se vzhůru po křídlech svého ducha.“ Jindy tím všim zas pohrdává.

Svět slepý jest; poctami svými prospívává
nám jen, když nás jich ušetřuje,
jakž učitel mñň odměn, trestů více dává.

Ovšem se uměl bránit. Jednou, když papež Julius II. ho nepředpusřil a dal ho odbyt jakýms svým pojezdnyřm, sebral se prostě Michel Angelo, dal prodat všechny věci své a sám odjel domů do Florence. Daro vyslal za ním papež několik poslů, daro vyzýval signorii florentinskou, aby mu ho poslala „o per amore o per forza“ (dobrovolně nebo násilím). Odpověděl papeži znělkami jak čerstvá láva palčivými. V druhé z nich praví: „Z kalichu děláte si zde (v Římě) meč a přilbu, z kříže a trnové koruny ošřep a pancěř, Kristovu krev prodáváte po tržišřtích — on sám rozhněván již dávno odešel odtud. A učiní dobře, když víc se nenavrátí, kůži s řtela byste mu svlékli a prodali!“ Konečně se s Juliem přece zas smřiril. Byřř papež ten přec jen jediným papežem, který oceňoval umělcě takového zcela. Michel Angelo sobě liboval v politické satyře a vždy byla ostra. Známo, že musil pro Florenc zhotovit náhrobky pro dva vévody z rodu Medici, Giuliana a Lorenza. Tento byl ubiječem florentinské svobody a mimo to musil Angelo na náhrobku pracovati v době, kdy Mediceové prolévali krev nejlepšřích Florentinců. Vypodobil Lorenza, jak sedí u hrobu svého, zabrán v myšlenky — „a myšlenky tyrana nad hrobem jsou výčitky svědomí“. Na náhrobku jednom je také ženská postava, *noc*. Kdosi mu za postavu tu poslal pochvalné verše, „Parla basso! (mluv řtiše),“ odpovídá mu Angelo, „a nedotýkej se jí. Je šřastna v poutech spánku a kamene, nevidí a necití bídy a hanby kolem.“

Byla to velká doba, která zrodila a sprovázela Michel Angela. Mládí jeho padlo v poslední desetiletí vlády Lorenza „Skvostného“, za něhož pěstování umění takřka srostlo se životem státním. Italie měla již svého Danteho, „velkého jako vesmřir“. Umění výtvarné dožilo se své sou-

časné velké trojice : *Lionardo da Vinci* — *Rafael Santi* — *Michel Angelo Buonarotti*. Do Říma přišel za hnusného Alexandra VI., viděl doby krvežiznivého jeho syna Cesare a divé dcery Lucrezie Borgie, zhnusilo se čistotné jeho duši papežské to hospodářství provždy. Současníkem jeho a florentinským spoluobčanem byl úchvatný Fra Girolamo Savonarola, převor dominikánů u San Marca. Tenkrát objevil Kolumbus Ameriku. Tenkrát byly dohořely poslední plameny velké doby busitské. Tenkrát byly počátky velké reformace — a mezi tím usnesl se koncil tridentinský, že je neomylný, Pavel III. založil řád jezovitů a Pavel IV. zavedl inkvisici.

Vše to přežil Michel Angelo. Přežil všechny své nepřátele, své přátele, svou lásku i mladistvého svého soupeře Rafaela — jenž celé čtvrtstoletí odebral se do hrobu před ním. Přežil i volnost své vlasti — „jdu cestou nešlapanou sám a sám“.

II.

Chcete vidět toho obra, jak byl také malým, zcela maličkým ?

Byl jeden obr — vypravuje pověst finská — byl s výšky desíti mužů a maso měl pevné jako led. Ale na slunce nesměl. Jakmile ho teplo ozářilo, rozslzela se mu líc a maso vadlo.

A jakmile se titána Angela dotknul paprslek lásky, již také — „Amorovy ručky stíraly slzy s jeho líce.“* Byl přístupnejším pocitům přátelství a lásky, přec těmi pocity nebyl obšťastněn jako jiní. Žena, kterou by byl objal obrovitým citem svým, jak šťastna by byla musila se stát ! Nestala se žádná ; nestal se také on ženou šťastným. Štěstí

* Citáty a verše zde jsou vesměs Michel Angelovy.

jako by bylo musilo a musilo obsypávat jen soupeře jeho Rafaela. Toho obkládalo blahem a veselím, kypícími srdci nadšených přátel a žárných milostenek; Angelo strměl vedle toho jako osamělá sněžka. Ale uvnitř to bušilo.

Tvrdili, že je tvrdý, příkrý, bezohledně nepřístupný. Ten muž, jenž byl nadšen pro pocity nejvyšší? Jenž byl vychován jemně broušenými mravy florentinského dvoru Mediceů? Jenž nad ztrátou sluhy Urbina plakal, leta truchlil, v znělkách kvílel, v listech se rozpisoval? Hrdým byl, ano, jako každý podobně velký genius být musí, vždyť je sobě vědom své síly. Příkrý byl v úsudku, vždyť vyzýval sám úsudek i nejpříkřejší. Přísný byl k jiným, žádal od nich rozhodné vyniknutí nad prostřednost, vždyť žádal sám na sobě tak nepoměrně víc! A roztrpčeným byl. Jeho úžasné pokroky budily ihned závist soudruhů, jeho přímá slova ji měnila v nepřátelství. Co jinocha udeřil ho sochař Torrigiano pěstí do tváře. Přerazil mu kost nosní, zmrzačil ho pro celé živobytí. Michel Angelo, s tím jasným nadšením pro krásu, mrzákem! To ho ztrpčilo, pocit ošklivosti činil ho nesmělým, vyběhal se ženám, nevěřil, že by mohl být milován. Již kmet ještě žaloval na ošklivost svou: „Kdyby ta věčná touha po krásě, která žije ve mně, se zrcadlila také na obličejí mém!“ — „Pomysli si, paní má, že kdybys vrátila Ty nebi *vše to*, čeho nebe mně odepřelo, můj obličej by byl pak krásnější než Tvůj.“ — „Jakž mohou někdy svaté její oči blažit se pohledem na mne! Mezi mnou a jí je rozdíl tak veliký, že odvrací se láska rozhněvána.“ — „Kéž tělo její je ošklivé a krásný její duch!“ —

Ovšem, lásce se nevyhnul. On „také pustil srdce v srdce své“. Avšak — „parla basso!“ velel také srdci svému. On v lásce přiznával se ku škole Novo-Platoniků, povstalé po Petrarkovi. A ta učila, že pravlast duše je na hvězdách, kde vssála idey věčné. Zalíbí-li se jí zde, s tělem teď spojené, krása tělesná, jest to jen jakoby jistá upomínka na onu duchovní krásu. Je dovoleno zamilovati se; když

v duši spočívá odjinud touha po předmětu věčně krásném, proč by se jí nemohl zalíbiti předmět zde jemu podobný? Jen že nemáme obmezit se na ten pouhý odstín věčné krásy. Čili jinak a kratčeji řečeno: Všechny duše cítí z doby své bývalé netělesnosti vzájemnou přitažlivost, kterou na vezdejší pouti láskou nazýváme. Ideální láska je bez srdce, totiž bez egoismu. Michel Angelo se ve svých básních bránívá plnému štěstí z lásky. I chlad milenčin je mu krásný; být od milenky oklamán je také ještě slastno. „Vidím, že's tak spokojena, že se trápím, a jiného také nechce láska má než spokojenost Tvou.“ — „Jen příliš mnoho milosti ne!“ — „Nepřiměřeno jest dáti palác tomu, kdo prosí jen o půl bochníčku chleba,“ a Michel Angelo prosil jen o půl bochníčku.

Ne vždycky. Ne vždy toužil „obmezovat se na ten pouhý odstín věčné krásy“. Jakož snad jasně učí následující znělka jeho:

Radostně stkví se v rudé ve kadeře
vpletený vínek z kvítí pestrého,
hle! kterak růže hrdě v před se deře
libujíc tknout se čela jasného.

A šáteček se slastnou vlnou čeře
v tmách vlnky krasší nechce skrývati,
i zlato v oušku nedbá na soupeře,
smíť volně v tvář i šíji splývati.

A což teprvé živůtku je přáno!
On blažen cítí, co v něm utěsnáno
a sladkým dechem s ním je kolebáno.

Pás hrdě dí, an pevně boky spjal:
„To místo mé!“ a k nim se tulí dál.
Jakž teprv já bych v rámě paní jal!

Žár jeho lásky nemá sídlo své *jen v těle jeho*, nýbrž přenáší se *zcela již* na tělo milence — což je naprosto nenovo-platonické.

Očima *Tvými* patřím sladký svit,
ten nezřelo dřív slabé oko moje;
tíž každou nesu opřen v nohy *Tvoje*,
těm líným mojim svědčí jenom klid.

Tvou perutí nad nízký vzlétám byt,
pak nezchromí mne všední s žitím boje;
pln žáru v zimě, v letě stuhlý stoje,
jsem bled neb rdím se, tak jak *Ty* chceš mít.

A s mojih rtů duch *Tvůj* se jenom řine,
Tvá vůle kolem mé se vůle vine,
krom z řader *Tvých* v mých nejsou city jiné.

Jsemť měsíci já věru podoben —
od slunce kdyby nebral on svůj den,
až podnes nebyl jeho lesk by zřen.

Ano, on by byl šťasten, kdyby si z něho učinila — střevíc, ba on — hrůza! — on by rád jako had svlékl kůži svou na spodničku pro svou milou, aby lnula k měkkému jejímu klínu! Nastalý realismus doby té propuká zde valem. Vždyť to byla doba veselí, kdy i kněží sami žili do alleluja. Hezky dlouho již před tím bylo mezi nimi veselo. Karmelitán a malíř Fra Filippo Lippi honí se za děvčetem po Florenci. Cosmo Medici volá na něho: „A co kutna?“ — „Pouhé ovčí roucho!“ volá mnich upřímně zpět.

Bojím se, že Michel Angelovi u dam — ač čte-li některá stať tuto — přímo uškodím, budu-li povídat ještě dál, a řeknu-li, že on neměl ani dost na jediném odlesku věčné krásy, že dovedl milovat několik těch odlesků zároveň. Zrovna vesele dojíhá jeho znělková žaloba: „Když jsem

viděl ji, tu jedine krásnou, domníval jsem se, že jsem již obrněn i oslepen proti půvabu menšímu, jako orel zavře oči, když byl do slunce pohlédl. Ale — ach, jen pánbůh ví všechny věci! Co bude ze mne, když poblíž Tebe hořím a vzdálen Tebe zas jinde zhoubě své se kořím!“

Největší, nejvznešenější a nejhlubší učinila na něho dojem přední básnička italská, Vittoria Colonna, ovdovělá marchesana Pescarská. Velcí ti dva duchové, seznavše se, musili být ihned nerozlučně poutáni k sobě. A byli přátelstvím nejideálnějším, o jakém všichni současníci mluví s nadšením. V ní viděl svého anděla strážce, nejmocnější popud k velkým snahám, možnost věčnosti své. Byl mramorovým balvanem, z něhož umělecká ruka její dovedla učinit vše. Již drobné zlomky z některých krásných básní jeho to dosvědčí.

Modelem teď jsem jen své podstatí,
z kteréhož Tebou může povstati
krásnější dílo, jasná paní má!

Vzdálíš-li volně, čeho příliš mám,
a čeho míň, dodáš-li, pak se ptám,
co že se na mně ještě zlepšit dá?

Blažený duchu, ty mé srdce staré
zachoval's plno horlivosti jaré,
kdekoliv dlíš provázen požehnáním,
Tvůj cítím kyn — — —

Víc rád se mám a nad vše povznešena,
co zvolila jsi sídlem srdce moje,
tak jako kamenu se větší dává cena,
kdy umění veň vrylo stopy svoje.

Snad žítí tak píď sdloužím mně i Tobě,
když v kamenu neb barvách zachovám,
jak zvolíš, tvář a srdce naše obě.

Pak pozdní svět nám obdiv bude přát,
to kráse Tvé, a mně — v to víru mám —
jak chytrý byl jsem, že jsem měl Tě rád.

A když umřela, to „vzneslo se k nebi kladivo to“, jež
ho doformovat mělo.

Také ona zemřela před ním. Naposled ji spatřil v rakvi,
polibil její ruku a šel domů, aby plakal.

A plakal vždy, kdykoliv si na ni vzpomněl. „Ztratil jsem
velkého přítele!“

Vittoria Colonna obsypávala ho nejkrásnějšími květy
své poesie, celé svazky znělek její přicházely do jeho ru-
kou. On odpovídal rovněž pilně jí veršem i prosou. Tak,
že mu kdysi žertovně psala, aby neposílal listy podobně
pilně, ona prý „pak nemůže s klášterními družkami* na
večer baviti se dosti pobožně, a jemu že to také vadí v po-
činání bohulibém“, totiž v řízení stavby chrámu svato-
petrského. Ale on si nějak z té závady mnoho nedělal.
Nevím, vztahují-li se jistá místa jeho madrigálů přímo
k marchesaně, jsou-li snad jeho odpovědí. „Budeme-li
spolu v nebi a je-li tam láska jako zde, to užiju as málo
pána boha,“ praví. A jinde zas: „Na půl patřím nebi a na
půl své paní. Kdyby chtěla tato druhou také půlku mou,
byl bych prost dalšího zápasu. Do nebe bych nepřišel, ale
oddán Jí celý, žil bych přece zase život celý.“

Čistě platonický byl přece jen poměr ten. Často nařikal
později, že když ležela na marách, nepolíbil také její čelo
a líc, po prvé! —

Láska nebohého Angela pronásledovala až do nejvyš-

* Ovdovělá bydlela v klášteře.

šího jeho stáří, když už měl „rok pro každou slzu“. Zastává se rozdurděn: „Nechť žertuje, nebo se přetvařuje, velice lže, kdo vždy chce nazvat to hanbou, když vzplane srdce staré.“ — „Je-li to pravda, že láska přichází na nás až v *polovici* našeho života*, nuže tedy to, co jsem mněl koncem již býti, je teprv polovičkou vezdejší mé pouti.“

A přece zas obchází ho strach a on volá na lásku: „Blázínku, co běžíš ještě za mnou, jenž již nemám dechu? Překonala a smrtila jsi mne stokrát již před lety, proč lákáš teď ještě k sobě bílé vlasy mé? Jsem zemdlený kmet. Duši mé chce se již na druhý břeh. Vždyť žár Tvůj opohrdá dřevem zdoutnalým.“ Stavěl „obraz smrti před srdce své“, neboť „láska utíká před smrti prahem“. Ale smuten se přiznává, že prohrál již zas. „Ano, byl by v skutku již čas sprostít se té muky, když láska a stáří se k sobě nehodí; ale moje duše je slepa a hlucha. Ba ona je ještě vděčna za ta muka — dokud trpí, neumřela.“ — —

Vida, jak byl ten obr také maličký!

* Jakés pořekadlo.

MODERNÍ ČLOVĚK A UMĚNÍ

1867.

I.

Změna či *pokrok* lidstva, jmenujme to jak chcem! Tolik je jisto, že *život* lidstva pokračuje, poněvadž zkrátka lidstvo posud *jest*, a že život ten je posud v době stupňující se. Není ovšem tak příliš duchaplno, srovná-li se lidstvo se stromem, avšak srovnat se může. Strom je co rok jiný, lidstvo také, strom prožije v každé době své život celý, totiž užívá všestranně životní síly své, tak že suma vyazuje vždy život ten celý, a u lidstva je rovněž tak. A jako strom prvním rokem zcela jiné nasazuje listy než později, tak také strom lidstva plodí lidi jiné a jiné. Ovšem hlavní podstata je tatáž, ale podrobnosti jsou rozličny, jiná barvitost, jiný směr a rozvoj. Průměrně vyžije každý člověk život svůj jako člověk jiný. Kamčadal jako Pařížan, občan Nového světa jako kdys občan Attiky, „summa“ je stejná, jen jednotlivé „posty“ jsou jiné. Je to jako zas s rozvojem jednotlivce: život dítěte je sumou mnohých radostí, málo bolů a žádných starostí, život mužův přibírá hejno starostí; avšak starosti i radosti rodí se právě životem a životní kruh je *stejně plný* u dítěte i muže. Člověk podržuje svou podstatu, mění se ale ve své formě. *Moderní* člověk *jinak* žije než žil člověk minulých věků, a žije jinak nejen v hmotných počitech nýbrž i v tak zvaných duševních, ba tak rozhodně jinak, že by sobě, kdyby jen času k tomu měl, zoufat třeba mohl nad nestálostí svých zásad pravdy a krásy.

Jaký to obrovský dějinný převrat ve dvou jen neb třech tisíciletích! V celistvém rázu starého a našeho věku nalezáme ovšem jednu věc společnou, totiž sobectví jednotlivcovo, avšak jak rozdílně jeví se v obou dobách přirozená

tato snaha po udržování se! Rovněž jako nyní myslil jednotlivec v starém věku především na sebe, avšak tenkrát prováděl snahu tu bezohledně na útraty jiných. Hlava rodiny držela ostatní členy rodiny v otroctví, rodiny spřízněné jen proto sloučily se v národ jeden, aby v otroctví uvrhly národ druhý. Dějiny starého věku jsou dějinami jednotlivých národů, nikoli dějinami lidstva. Náš věk pracuje lidstvem *celým*, jednotlivec zabezpečuje tím sobě rozvoj osobní, že pracuje k rovným právům lidí všech. Jsme ještě daleci cíle toho, avšak kráčíme pevným krokem k němu: svoboda všech je heslem moderní politiky, ku dosažení toho pomáhá splývání jednotlivých národů v skupení celých národností, kruh se šíří dál a dál a již obemkly jeho krajní části zeměkouli celou.

Ohromný ten styk, nalehající potřeba, rozšířené vědomosti pobádají a bystřejší ducha lidského, a jako by příroda sama chtěla člověku pomáhat ve vyrovnávající jeho práci, odkryla mu některá tajemství svá, jimiž i čas i prostora scvrkly se na rozměry novověkému duchu odpovídající. Změna ta hmotná i duševní lidstva celého, rozumí se samo sebou, změnila i život člověka jednotlivého a jakož se tento cítí být členem celku, takž také tento zeměkouli ovládající celek z *celého* pokladu svého mu zas dodává šťávy na zvláštní, novou barvitost jeho. Rozvoj ten děje se rychle, člověk je na konci každého desetiletí jiný než byl na počátku jeho. Náhledy ve vědě střídají se rychle, člověk učí se rychle jinak myslet; avšak i *cítit* učí se člověk rychle jinak a na umění, kteréž se přece zakládá hlavně v citu, dle fráse „věčně stejném“, klademe nyní *zcela jiné* měřítko než jsme kladli dříve. Chceme i v umění žít *rychleji, všestranněji* a také pohodlněji než jindy jako ve všem jiném, jako do všeho jiného pletem také do umění rozum víc než jindy, zkrátka změnilí jsme se v tom ohledu jako se mění dítě na muže, co se nám dříve líbilo, líbí se nám jinak nebo nelíbí se vůbec již. Změníme se za krátko zase, *jak, ne-*

může se arci říci, avšak jisto, že změna přijde co přirozený výplyv života dalšího. Jen minulost a přítomnost je nám poměrně jasna.

II.

Vezměm sochařství a malířství, jež přece pracuje ve formách věčně stejných. Formy ty jsou tak nezměnné, že i abstrahovaný z nich pojem pravidelnosti a krásy nemůže se takřka pohnout. Ale vzdor vši naučené esthetické koketnosti své kráčíme přece jen chladně kolem antické jednoduchosti i kolem středověkého, pouhý cit v popředí stavícího afektu. Nevíme vlastně, co v tom oboru chceme, cítíme neurčitě, že nám nejvíc velká, neb alespoň významná skupení lahodí, v nichž je ta ona *myšlenka všeobecná* znázorněna. V moderní rozkypělosti žádáme od kamene, aby mluvil, zapomínáme na hranice možnosti, a čekáme, přijde-li sochař mesiáš novověký, který by díly svými nám jasně řekl, co tušíme, ale posud nevíme.

Malířství živějšími svými prostředky spíš nám vyhovuje. Portretisté byli také již dříve nejpřednější, dovedli-li malovat *povahy*. Ostatního figurového malířství zmocnila se nyní „duchaplnost“; aniž by směl malíř zabřít do středověkého, nám směšného afektování, aniž by směl přírodě ublížit neumělecky nebo přibrat vysvětlujících pomůcek vedlejších, jakž malíři činili kdys přídávky symbolistickými, atd., musí přece mnoho, až příliš mnoho vyjádřit. Třeba by Delacroix namaloval jedinou jen figuru historickou, chcem v ní ihned poznat celou situaci, ba celou dobu, třeba by Kaulbach nakreslil jedinou figuru symbolickou, chcem v ní vidět znázorněn celý duševní pokrok lidstva. Rozum klade neobmezené požadavky, avšak i posuzující cit je nyní již zcela jiný. Vidíme to na krajinářství, které vyloupnuvši se z maleb co větev samostatná, hlavně na

cít působí. Jak se vkus krajinářský změnil a měnil! Byla doba, kdy líbily se jen krajiny těsné, klikatými, ostrými skalami uzavřené, pak doba, kdy i ráj musil být malován co sestříhaná zahrada francouzská, doba, kdy byl na obrazech vzduch a kdy zas nebyl vzduch, doba, kdy se líbila italská drobnomalba a kdy zas Ruysdaelova šířka a všeobecnost, atd. Nyní žádáme, aby na nás vedle věčné své věrnosti a přirozenosti působila krajinomalba co lyrická báseň, aby nás sama buď k dumě buď k veselosti naladila a na nás působila buď elegicky a rozervaně, neb idyllicky, neb anakreonticky, neb bůh sám ví jak! My žádáme od krajináře víc než od portretisty, nejen podobiznu a abstrahovaný ráz, nýbrž i „naladění“ naší mysle. Ba my jdeme dál a utvořili jsme si co koncesi moderní duchaplnosti nový druh krajin, tak zvaných „historických“, a chceme na krajině „Odyssejské“ na př. seznat okamžitě celý ráz řecké vzdělanosti za válek homérských! Ještě štěstí, že tím zas na novo splývá krajinářství s malířstvím ostatním, že přibírá pomůcek dalších, sic by si musilo zoufat!

III.

Nikdo nedovedl tak jasně vyličit změnu, která se s moderním *hudebním* člověkem, vůbec s hudebním sluchem naším stala, jako velezasloužilý o dějiny vzdělanostní Němec *Riehl*.^{*} Změna ta je úžasná, co do hudebního změnilo se lidstvo ve všem všudy a jako by i zvířectvo s lidstvem souvisící sluch svůj bylo naprosto vyměnilo, pozorujem, že ani moderní pes více nesnese jisté zvláštnosti středověké hudby a týž pes, který při moderních tercích a sextách klidně se uspávat nechává, že „úpěnlivě a bolestně vyje, když se mu Quidovy kvartové harmonie zahrají“.

* Culturstudien aus drei Jahrhunderten.

Jsou mu příliš středověky a barbarsky, — nejspíš ale že by byl středověký pes rovněž bolestně zavyl, kdyby byl zaslechl modulace z Tannhausera nebo cokoliv také z českých Wagnerianů.

A člověk? Ten nyní najisto při tom se směje, při čem před půlvěkem plakal! Černé se stalo u něho v plném slova smyslu bílým, veškeré toniny vyměnily význam svůj, kde viděla se dřív mužná síla, vidí se nyní ženská elegičnost a naopak. Můžem zůstat při tom porovnání s barvami, jeť módou esthetikův, že vysvětlují hudbu paralelami z malby, malbu paralelami z hudby, sami umělci si to pletou a říkají, že barva má „tón“ a zvuk že má „barvu“. Proto slyšíme nyní takovou sílu „hudebních obrazů“, v nichž skladatelé malují všechno a všechno, jaro, léto, podzim, zimu, jak se Napoleon z Elby vrací, jak slunce svítí a jak tráva roste. Hudba je popisná, dramatická, deklamační, moderní duchaplnost žádá na ní, aby mimo city vyjádřila také myšlenky, ba celé systémy, zkrátka aby vyjadřovala všechno a toto všechno zas s podrobnou, mefistofelskou epigramatičností. Skladatel se poctivě při tom potí a není pochybnosti, že je poctivě přesvědčen, že dovedl všechno „říci“: on to vyslyší, jeho přátelé také, poněvadž jim to řekne. Dál to ale nejde. Při provedení Gadeovy skladby „Ossian“ slyšel jsem dva přátele zcela upřímně se hádat o jednom místě, „vozi-li teď Ossian dříví“ nebo „pije-li kávu“. Z té přepjaté nyní moderní ducha- plnosti vyplývá také to vrchovaté panstvo hudebních „znalců“; když celé obecenstvo co nejupřímněji zívá, krčí znalci pohrdlivě rameny a prohodí: „vždyť tomu nerozumějí!“ Ostatně obecenstvo je již od Davidových harfenistických koncertů vždycky „hloupé“, když neaplauduje.

Moderní člověk je náruživější než byl člověk dřívější, i chladný Severan je teď méně chladný, jako by snadnější styk s jižními národy byl mu jižní náruživosti vštípil. Tu

zvýšenou náruživost hledáme v hudbě ve zvýšeném tónu, v zrychleném tempu. Pařížské snížené „a“ je jako náhlá upomínka na dávné časy, jako okamžitá rozpačitost v divokém pokroku; proud se jím nezastaví, rej půjde dál, až se lidstvo ustálí a tepny jeho v klid se samy narovnájí. Podívejme se do divadla. Kde jsou ty časy nešeného, dojemného basu a srdce obmykajícího altu! Tenor jázá v krkolomné výši, soprán skotačí po výšinách Jakobova žebříku, náruživost musí se rozerdit až do krve, čím výš tím líp, proboha ale ještě o něco výš, nejlíp na nějaký trapéc, abychom se tajně trochu rozechvěli, a když se podaří tón ten vysoký, převysoký, je nám, jako by byl vystříknul proud horké, jasné krve a opijíme se krví tou a jasáme v opilosti. Suverenní hlas obecenstva tomu tak chce, skladatel před tou vůlí se sklání, vzdělavatel lidských hlasů přikládá prkýnka k lebkám svých mladých svěřenců a žene je do výše. První bas žene se do druhého tenoru, lyrický tenor do hrdinného, alt do mezzosopránu, mezzosoprán do vysokého sopránu, vysoký soprán posadí se na nejvyšší přičku Jakobovu, a my jasáme. Prsa ovšem trpí, jednotlivec se rychle vyžije, ale to neškodí, to je ráz celé doby, *chcemť* žít rychle, náruživě, — moderně.

Rythmy nynější doby ukazují týž život. Vezměm taneční hudbu. Pisatel těchto řádků není stár a přec pama-tuje již celý věk tanečního rytmu. Co bylo před patnácti lety mladé, je nyní nejen staré, nýbrž již pochováno. Tenkrát začínal i nejelegantnější ples vážnou, kolibavou menuetou a když se ples na nejvýš rozbujněl, zabučel ohnivý mazur. Ten ohnivý mazur má už příliš málo ohně pro nás, kteří jsme viděli kankán, a ať nám přijde docela ještě někdo s menuetou! Nemáme času, abychom k vůli pouhé zábavě teprv se učili menuetním krokům, vždyť i čtverylku tančíme krokem as tak umělým, jako když koňové obilí vyšlapávají. Považujem čtverylku za odpo-činek, ač litujem, že ji nemůžem kankanovat jako paříž-

ský student v „Closserie de Lilas“, ale kankanní hudbu a rytmus musíme přece při tom mít, my, kteří v rytmu již ani valčík od kvapíku nerozeznáme. Kdyby byl salonní náš český tanec „Beseda“ samý „furiant“, byl by nepoměrně oblíbenější. — A na kruchtě kostelní rozohnilo se vše právě tak jako v orchestru tanečním. Byly doby, kdy se dělaly z kostelních chorálů menuety a gavoty, nyní dělají se z operních arií nejen marše a polky, nýbrž slyšíme ozvěny jich i v kostelích. Všechno, všechno se musí podrobit chuti moderní!

My Čechové jsme již těsně obemknuti tím kruhem světovým, proud novověké vzdělanosti žene i naše tepny, česká hudba, jakož české umění vůbec a české básnictví *zvláště*, musí se kvasit v kvasu všeobecném. Ovšem, divně se někdy daří při tom té naší hudbě české, zvláště těm písním národním, které někdy tak moderně přestrojeny před nás předstupují, že nám připadají jako růžovou barvou natřený pudlík, kterému se k vůli další kráse uši a ocas přistříhly a který se všelijakým kumstům naučil. Avšak musí se to snášet. Neztratit hlavu a — srdce, zní pravidlo, když je člověk v neodolatelném proudu!

IV.

V hudebním ohledu mění se člověk, aniž by věděl. Je k tomu již mnoho odborného hudebního vědění potřebí, aby poznal, co mysl zjemňuje a šlechtí, co ji snižuje. Massa lidstva má jen to v hudbě za vůbec „jiné“, co „nově“ na mysl její působí, stává se tím sama „novou“, aniž by vlastně věděla, že je „jinou“, možno ji demoralizovat hudbou i šlechtit bez jejího vědomí. Jinak v *literatuře*. Zde je potřebí jen jakéhos vzdělání průměrného, aby člověk rozeznal dobré od zlého, ba aby sám vznášel se jaksi nad sebou a rozeznal i určil, kdy a jak chuť jeho se

měníla. Zákoník společenského života podává mu alespoň jeden klíč ku posouzení dobrého či zlého jádra, ku posouzení umělecké formy dojde zušlechtěnou formou téhož života společenského, rychlou výměnou z literatury vážných náhledů, obyčejným školským vzděláním, atd. Kruhy, které stojí nyní ještě co do literárního požívání na naivním stupni prostě objektivní povídky a fantastické přehnanosti, které sobě *výhradně* libují v dobrých Fridolínech neb v divotvorných Fortunátech, jsou již velmi stenčeny; již desíletý školáček odkládá knihy ty co „hlouposti“ a prostý muž, vržený v proud moderního života, je za krátko jen s tím spokojen, co mu podává plný obraz života toho. Život ale se mění a literatura je rovněž měnivě zrcadlo jeho, člověk pak vyrůstá z onoho a vrhá do tohoto obraz svůj. Rok 1848 na př. také u nás změnil chuť literární na dobro, elegické vlastencování à la Tyl jen z piety se ještě čítá, žádáme i nádech povídky již jiný, *širší*.

S rostoucím kruhem života rozšířil se i kruh předmětů, jež mají právo na umělecké literární spracování. Faktum co faktum více nestačí, čtenář chce, aby faktum to mu bylo předvedeno v souvislosti s celým světem ostatním, aby se jeho samého dotklo všestranně, nejen tedy citu jeho, nýbrž i rozumu, ba i hmotných jeho zájmů. Prostě objektivních epiků a dramatiků právě tak málo snesem jako čistě subjektivních lyriků. Čítáme Homéry již jen z učenecké libůstky nebo proto, že se ještě stydíme jich neznat, díváme se sice na Shakespeary, ale socialističtí Feuilletové jsou nám milejší, a Heine směl se jen proto s celou spoustou své osobní lyriky ještě objevit, že ji vkládal do louhu novověkého života, že ji učinil tak, jak sobě věk náš všechno přeje, totiž pikantní, všestrannou, „duchaplnou“.

Těžko by bylo říci, co teď do literatury nepatří. Epikové se zmocnili dějin *myšlenek* a píšou „legendy světa“, „Fausty“, „Ahasvery“, v nichž je děj a osoba vedlejší

věcí, hlavní věci ale vznik a rozvoj „myšlenky lidstva“ i její z části teprv dosažený, z části ještě vykýžený cíl; jakož ale jednotlivec se již považuje co část celého lidstva, takž také zas lidstvo celé běře se co člen celé přírody, nestojí více vedle ní aniž pod ní, nýbrž souvisí s ní nyní uvědoměle právě tak, jak ode vždy s ní méně uvědoměle žilo — a příroda celá nalezla již právě tak reflexivní epiky jako dějiny lidského ducha, a verš nám ličí prasevět i další rozvoj z něho.

Proud politického života zasahá příliš hluboko do života našeho, zaujímá mysl naši příliš, vyrušuje cit jako kterýkoliv činitel jiný a romanopisec a novellista nemohli se mu uhnout: máme již celou literaturu „povědek politických“. Velké otázky společenské, rozlušťování záhady rovnosti ve všem a všude taktéž utvořilo sobě již zvláštní své odbory literární, máme povídky „socialní“, „dělnické“, „kultur-historické“ (!), „kriminalistické“, „emancipační“ atd. Ovšem, *každému* to po chuti není! Není po chuti těm, kteří pro vrozený absolutismus svůj odkopávají práva lidská a činí mučedníky, pokud to jde; není po chuti těm, kteří tyjou z potu svých bližních a jež nárek nuzných a hladových v trávení mýlí. Ti se otrásají při zvuku socialistické písně, ti vrhají i esthetickou kletbu na prostou romanci, vážící předmět svůj z plného života; avšak dlouho vrhat nebudou, nebudou činit dlouho víc mučedníky ani z lidí, ani z písní. Otázky časové tuhnou v maso a pevnou kost, brány před nimi prasknou.

Však nezdržíte ode stupňů mramorových
lid, jemuž nouze rozohnila leb.

Lid musí žít a z plných prsou zavolá svých:
Chleb potřebujem! chceme míti chleb!

zpívá francouzský dělník. Dělník dojde svého práva v společenství lidském, píseň socialistická rovněž v spole-

čestně literárním. Ba má je již, třeba posud popíráno. Je snad poetičtější, když král táhne na výboj než když práce žádá za odměnu a když život sama sebe brání? Je snad poetičtější, když srdce milencovo puká bolem nebo slavík v křoví tluče než když zoufá sobě otec nad rodinou? Říkejte, že je to časové a vše časové že má jen dočasné trpení, nikoli věčné právo; říkáním se nezapře alespoň to, že nynější člověk má právě *tuto* poetickou zálibu *svou*. Záleželo zde jen na poukázání k tomu nynějšku, ač by byla vyvracující odpověď nasnadě a poukázat by se mohlo, že *úplné* vyrovnání v společenství sotvy as bude kdy docíleno, zápas že bude vždy, s ním bol, s bolem poezie a socialistická píseň alespoň trochu tedy vždy „časová“. Myslím ostatně, že bude nynější boj za lidská práva i nejpозdější potomky vždy ještě více zajímat než nás zajímá nyní ještě boj dávný pro lecjakou trojanskou princeznu. Pukání srdce láskou dávno již vymírá, ještě jsme mu ale poetickou oprávněnost neupřeli. *Vše*, co srdce lidské k vznešenosti nadchnout a rozohnit může, je poetické, a srdce moderního člověka je přístupno širšímu kruhu takých dojmů, nežije hloub, žije ale pestřeji, vícestranně!

Mnohostrannost života je totožna s rychlostí života. Jako v hudbě chce moderní člověk také v literatuře rychle žít. Co nejjasnější, nepopíratelnou známku toho musíme považovat journalistiku; ne práci notickářskou, nýbrž duševně samostatnou, poctivě myšlenkovou svou práci konající journalistiku. Ta se odloupla od cechu básnického i od cechu vědeckého co větev volná, má v literatuře plné své právo, neboť se povznesla již na umění. Ba pro velkou část moderního lidstva je jediným zřídlem ušlechťujícím; zkusme sobě pomyslit moderního člověka, jenž od čtenářů Waltera Scotta je vzdálen jako od měsíce a román, epos i dráma nejraději by v telegramech zažil, bez časopisectva! A journalista je co pravý syn času svého v literatuře as totéž, čím byl době své maliřstvím nějaký

Teniers: pracujeť své působivé „après-soupers“ vždy co nejrychleji, ve zvláštních krátkých dobách, jako Teniers mezi večeří a ložem. Je mužem nejen rychlé nýbrž mnohé práce a přál-li sobě Ghirlandajo, aby směl pokryt městské zdi celé Firenze malbami svými, mohl by mnohý journalista totéž podniknout svými články; česká journalistika nežije ještě dlouho a přec by mohl leckterý z nás již nějaké Kouřimi posloužit.

Moderní člověk rád se učí mnoho, ale musí se to dít rychle a zároveň ho to musí bavit; on nemá mnoho času ani na učení se ani na zábavu, oboje hledí odbyt zároveň. Proto také žádá od vědy, aby se spopularisovala, spříjemnila, od umění, aby bylo zas poučné, mnoho vyslovující, všestranné, plné kypícího ducha; *věda a umění má právě tak splynout jak splývá lidstvo celé*. Viděli jsme již, jak malba a hudba obsahem i formou vyhovuje modernímu člověku; literatura přibrala celý moderní život do obsahu svého, musila k vůli němu i vůbec k vůli modernímu člověku také formu přetvořit. Myslí-li spisovatel nepoměrně víc na věc než na čtenáře, povstává pod perem jeho sloh básnický nebo vědecký, myslí-li ale víc na čtenáře než na věc, zrodí se sloh pikantní. Tento sloh pikantní je koncesí modernímu člověku, je formou moderní literatury a journalista je předním jeho prorokem.

Musím se přiznat, že jsem při psaní této statě právě také myslil víc na čtenáře než na věc.

„PRO STRACH ŽIDOVSKÝ“

Politická studie.

1869.

I.

Evropskou společností lidskou zašplouchla nyní nová vlna myšlenková, palčivě náruživá. Nesmíme ji nechat odšplouchnout kolem sebe, abychom nezkusili loď svou po ní pošinout dál, nás se ta otázka nová týká víc než jiných, odpovídají-li jiní k ní jen s hledišť společenského či uměleckého, my máme k ní také odpověď politickou a národní. Míjíme starou *otázku židovskou*, již nyní nově povznesl velký skladatel a ještě větší Němec a liberalista Richard Wagner.

Nejedná se o to, mají-li či nemají-li židé být emancipováni. Jsou již, a kde nejsou ještě *zcela*, budou co nejdřív, nikdo nezadrží proud osvěty lidské, k jasnosti se probírající, — tím je otázka rozluštěna. Nejedná se víc o emancipaci židů, nýbrž o emancipaci *od* židů, o to, abychom se vybavili z výstřednosti druhé a nestali se z tyranů *otroky*. Z tohoto vybavování se nesmí nikdo vyčíst snad *nenávisť* k židům, jakož také ti, kdož historicky a psychologicky skumným okem pohlížejí na posavadní snahu celého vzdělaného světa, přející emancipaci židů, netvrdí, že by přání to bylo vyrostlo právě z *lásky* k židům. Wagnerův spis „Das judentum in der musik“ mluví na jednom místě o „neuvědomělém pocitu, jakýž se v *lidu* jeví co nejvnitřnější nechuť k židovské bytnosti“, a na druhém místě praví: „Výmnečné postavení židů volalo k spravedlnosti naší, jákmile v nás samých vzbudil se pud po vlastní společenské svobodě. Když jsme bojovali pro emancipaci židů, byli jsme vlastně spíš bojovníky pro princip, než pro daný

případ“... „při všem mluvení a rozepisování se pro emancipaci židů cítili jsme přece vždy, jakmile jsme opravdu a činně se židy se setkali, jenom odpuzování.“ Nechť je cokoliv pravdy ve výroku Wagnerově, co věc citu je to přec jen výrok osobní, každý nechť na sobě zpytuje, mnoho-li ve výroku tom je pro *jeho* osobu pravdy. Avšak spravedlivý, nalezaje třeba vrchovatou míru protivnosti a to odůvodněné, nesmí a nesmí zapomenout, že tak protivnými, jak jsou, učinilo je *utrpení*.

Co se mé osobnosti dotýče, k nenávisti k židům nemohu se právě tak přiznat, jako se musím přiznat k politickému a národnímu, ale mužnému nepřátelství k nim. „A punto“ dovedu udat, kdy nepřátelství to počalo, bylo to, když jsem úplně poznal nesmířitelně jizlivý, hluboký jich a činný antagonismus proti naší národnosti české a veškerým našim snahám národním a politickým. Jakmile jsem poznání toho došel, stal jsem se, přiznávám se, nesmírně chud ve vnitřku svém, byl jsem oloupen o celý svět ideálů. Odkázav víru nejen v součinnost a vzájemnou lásku trpících, nýbrž i víru v *nepodmíněnou* všeobecnou humanitu a svobodomyšlnost v říši poezie, ucítil jsem ledový chlad nepřátelského rozpočtu.

Snad, ba nejspíš, odpoví mně některý žid úšklebkem svým pověstným; k vůli tomu, co ještě později řici chci, přec musím upřímně vyslovit své politování, že jsem ztratil ideálního toho svého názoru o židovstvu. Od dětinstva mělo židovstvo pro mne jen poezii. Pouliční žid, odpočívající s těžkým břemenem svým u nárožního kamene, byl mně malému chlapeci předmětem živé soustrasti. Poctivý, krásný jistý čin, jehož jsem byl co dítě svědkem, nechal mne spatřovat v židovstvu ideál poctivosti všestranné. Na školách gymnasijských čítal jsem židy k nejlepším svým přátelům, rval se za ně ve škole, studoval s nimi ve světničkách a po dumně šerých půdách pražského gheta, kde vše a vše se mně zdálo být poetické, a když jsem po první

slyšel kolegu jednoho, který co „nationale“ své před celou školou místo obvyklého, stydlavého „israelita“ s unášející pýchou pronesl: „Ich bin ein *jude!*“* přiznávám se, teprv jsem se naučil být rozhodně pyšný na národnost svou, tenkrát hlupcům jen k posměchu sloužící, a hlásit se k ní ostentativně pro život celý. — Ostatně — kdož z nás mladíků ideálnějších nebyl by tenkrát smýšlel podobně, kdož by byl z nás nespáchal „ebrejských elegií“, jimiž vanuly vzdechy babelských vrb či vzdechy lidu posud hněteného, či nepsal „hymnu na starý národ proroků“ a na nejkrvavější oběť surovosti středověké! Židovstvo, „živá ta, věčná hádanka lidských dějin“, mělo pro nás kouzlo neoddolatelné — hádanka se nám rozlušťuje, ústa, na kteráž jsme tiskli políbení nejsvětějšího bratrství, skřivila se v nejprotivnější úšklebek. Kouzlo minulo, poezii jsme obmezili na dobu biblickou a na dobu šerého středověku — dnes žijeme v nahé pravdě, v politickém nepřátelství s národem nám ve všem a úplně *cizím*. V jich politickém nepřátelství nemožno nám vidět, že by bylo následkem dřívějších jich *utrpení* — *cit* tedy nemá zde pranic více co dělat.

Přiznejme se, že je nám toho líto. Ideálnost dávnější často ještě se budí, je nám často, jako bychom měli vztáhnout ruku svou k židovskému bratru a říci: Proč my *dva* neměli bychom se milovat!? Mimo tu hroudu, na níž společně žijem, máme tak mnohé, co by mělo srdce naše pojit! Z lůna vašeho národa zrodila se myšlenka nejčistšího lidstva, a když lidstvo na ni již zapomínalo, zrodila se znova z lůna národa našeho. Volá-li Almamen: „Israeli, bůh, pro nějž trpěl's, ten tě opustil,“ můžeme zvolat my: „Myšlenka, pro niž jsme trpěli, ta nás zničila.“ Nemohli jste umřít, *protože máte budoucnost*, také my jsme proto

* Byl to *S. Heller*, z něhož se vyvinul již nyní spisovatel (co myslitel) velký.

neumřeli. Deset vašich kmenů zašlo — aby ostatní dva, roztroušeny a dupány, dále žily, bylo lidskou nemožností, *přec* jste se udrželi; nám urvali deset kmenů polabských, český kmen zdupali, mozek mu pálili, srdce provazy stáhli, zdálo by se lidskou nemožností, *přec* jsme se znovu rozmnožili! Tolik vás i nás pohubeno, klíž z lidských kostí prý víže nejpevněji, proč nevíže nás? Vy jste první v zákoníku svém měli krásné pravidlo: „Stejný zákon i stejné právo budiž vám i cizinci, který bydlí mezi vámi“, a když jste přišli mezi nás Slovany, poznali jste, že rovněž u nás je pohostinství zákonem božím. *Jinde* jsme nepoznali toho ani my, ani vy, u sousedů, k nimž nyní lnete, bylo slovanské, „wendické“ dítě z počestnosti právě tak vyloučeno jak dítě vaše, u nás jste vy, kteří jste otrockou oklikou musili kolem frankfurtského „römerbergu“, kterým byla v nemocech zavřena i německá „elendsherberge“, takto i malomocným přístupná, u nás jste kladli všude volně nohu a *přece* se nyní nestavíte k nám!

Ale ruka naše se více nevztáhne, místo srdce vložil by se do ní úšklebek. Vidíme jej na vás již napřed, jak jej viděl otec Vavřinec vašeho Mosenthala na svých vnoučatech. Vaše tepny nebijí, jen počítají, vaše srdce je sobeckou cizotou vypáleno na uhel a ten — dle slov jednoho z vašich nejnovějších pěvců — nehřeje, jen třísní.

II.

Dvě jsou věci, na které při otázce židovské vždy zase připadnouti musíme: za prvé že jsou Židé zcela svým, určitě vysloveným *národem*, za druhé že jsou nám Čechům národem zcela *cizím*. Nechť oni sami mluví hlavně v Německu a nejvíc ve Vídni a v Praze cokoliv na př. o svém „němectví“, *Němci* jsou *přece* právě tak málo jak *jinde* zas Francouzi, všude jsou v přední řadě *Židy*. Mnohdy

ovšem přiznávají se v zemích, v kterých právě bydlejí, živě a činně k té či oné straně *politické* (jejich *němectví* má také u nás čistě jen ráz *politický*), *k národnosti cizí* nepřiznává se ve vnitřku svém z nich žádný, třeba neznal z národního *svého* jazyka ani slova. Je to právě národ zcela zvláštní, *polyglotní*, vzdor své roztroušenosti a různojazyčnosti přece uvědoměle sjednocený, mající neumořitelné uvědomění národní a jednu velkou národní, *mesiášskou* svou naději, národ i v tom ohledu „vyvolený“, aby byl kuriozitou v ethnografické sbírce tohoto světa. Snad nejen kuriozitou, snad i mimovolným prorokem a obrazem budoucnosti nás všech; jakož oni při své roztroušenosti mezi všemi národy jsou národem co do citu a myšlenky jako by z litiny jedné, dospěje také lidstvo celé k tomu, aby všichni národové byli z litiny jediné, co do práv, do snah a do lásky — toť je to *mesiášství*, na které ještě všichni čekáme, národní velká naděje národů všech. Židé by mohli mnoho k tomu přispět — u nás nepřispívají.

Židem je každý z nich především, i ten, kdož je indiferentním, neb jak sami sobě se zálibou říkají, „historickým“ *jen* (sic!) *Židem* — zkuste slabou stránku i nejlhostejnějšího, uvidíte! Statistika počítá Židy všude zvlášť, ani u nás jich nepřipočítává k Němcům, má k tomu velmi dobré důvody. Nikdy se neřekne „židovský Němec“, „židovský Polák“, nýbrž vždy jen „polský Žid“, „ruský Žid“ — „českých Židů“ skoro ani není. Anglický a francouzský Žid vždy se pozdraví co kmenovci, mezi polským a ruským není prazádného nepřátelství národního, ruskopolského.

Velmi jasně vidíme z historie, *proč* se Židé nerozplynuli v národech ostatních. „Mojžiš dal lidu, aby jej ohradil pro všechny časy, nové zákony, se zákony ostatních smrtelníků na prosto se nesnášející; vše je jim nečisto, co nám svato, vše jim dovoleno, co se nám protiví,“ pozoroval již Říman Tacitus. Oni byli vyvoleným, pro všechny ostatní

svět vzorným národem, jejich náboženství nebylo jen náboženstvím přiměřeným zcela jim, nýbrž jedině pro celý svět pravé a *vzorné*, Jehovah sama sebe obmezil na národ jeden, národnost a náboženství bylo totožné u nich. Pokud podrželi náboženství, byla zachována i národnost, v jiném se národnost jich mravně nezakládala. A nevyhynou-li ze světa náboženství všechna, nerozplyne se dřív židovský národ. Tak rozumím Ahasveru, „věčný Žid“ v tom ohledě zní: „*Věčný je Žid!*“ Ovšem, přijde doba, kdy i Ahasver si ulehne tam, kde budou pochovány všechny náboženské náhledy o „věčnosti“.

V křesťanství mohlo židovství nalézt své nejpřirozenější pokračování, neučinilo toho. Věnovalo mu, jak již mezi bratry nejnáruživěji se stává, jen palčivou nenávist svou: křesťan nebyl následovníkem Žida, byl mu „Edomitou“, modloslužebníkem, naproti němu neplatil více starý zákon o „boží lásce k cizinci“, nýbrž jen zákon opatrnosti: „aby se mír zachoval“. Nepozdravuj Gojima, můžeš-li se vyhnout; dá-li ti kníže jejich peníze co almužnu, přijmi k vůli míru, ale rozdej tajně, aby se kníže nedovědělo, mezi chudé jeho; ze strachu před nepřátelskými následky můžeš modloslužebníku podat i léku, pak ale *nikdy* zdarma — tak zněly středověké zákony židovské. Cizinec nežil více mezi Židy, nýbrž Žid již mezi cizinci — byl nastoupil druhý svůj a nyní věčný „galuth“ (vypovězenství).

„Odmítnutím křesťanství vrhlo se židovstvo zcela v náruč rabbinismu.“ * Čtyřicet let po smrti Kristově byl stát i chrám jeruzalémský rozbořen, theokratická organizace zničena, zaslíbená země tak cizí jak celý ostatní svět, národ roztroušen. Roztroušen a na jak dlouho? První vypovězenství byli určili proroci na 70 let, nyní prorocká ústa mlčela. Nebylo naděje, universalistická idea jich ná-

* *Herrmann Wagner*, řečník *proti* plné emancipaci.

boženství či národnosti neměla v „galuthu“ významu, musila se obmezit; avšak obmezením znovu sílila, zbylť u vědomí každého jednotlivce náboženský psaný i oustní zákon, tím musili se těsně vázat k sobě, chtěli-li se zachovat co celek, národ. „Domáci“ toto zařízení v „galuthu“ převzali rabbini. Kněží aaronští (jichž *successes* posud známa — nejstarší to šlechta lidstva) ztráceli půdu, rabbini obnovili ze středu svého „sanhedrin“, jenž se usadil vedle učených škol, jakéž měly Jope, Tiberias, Babylon, a určili odtud obřady synagog, soudnictví i obecní řád, dle zvyků starých i dle požadavků nepřátelské ciziny. Čtyry století pracovali na obrovském, zákonodárném „thalmudu“ (naučení), v němž dle podání sestaven zákon oustní či *druhý*, „mišnah“, a vysvětlen poznámkami předních právníků. Když byla práce ta skončena, přestal „sanhedrin“ i národní patriarchové tiberijští; národ mající takový zákonník, který pomýšlel na všechny možné případy židovského života a židovských zájmů, nepotřeboval více úřadu středního, rozptýlen byl přece jednotný.

„Zákonu“ se učit bylo přední povinností každého. Neznalý byl jen „amhaarez“, totiž luzou. „Je dovoleno, amhaarez-i roztrhnout nozdry, i když je den smíru, jenž připadá na sobotu.“ — „Není zákona, který by měl větší cenu než učení se, učení se rovná se všem zákonům ostatním“. Jídlo, pití, *vše* bylo příkázáními náboženskými ohraničeno. Thalmud zná těch příkázání 613, polovice 14. věku* již 14.000 — při mytí rukou 23, při zabíjení dobytka 177, pro šábés docela 1279!

Náruživým střežením se proti mravně silnějšímu a hmotně násilnému křesťanství vůkol nich a dopodrobným náboženským okutím uvnitř udrželi se Židé co národ. Nyní již zevnějšího strachu není, vnitřní okovy praskly, Žid nemůže jak dříve žít, nemůže ale také umřít, je dále

* Sulchan Aruch, rabbinské kompendium.

Ahasverem mezi národy, ale přece *národem*. Rozplyne se, až nastane doba svrchu zmíněného mesiášství — přijde-li!

III.

Židé žijí všude co národ *cizí*, u nás co nejčizejší. Vědomí cizosti té není jen u nás, kde má ráz již hotového národního nepřátelství, nýbrž všude. Výtečný jeden pozorovatel německý praví: „Němec může se státi spíše Židem než Žid Němcem. Jsou a zůstanou bodákem vraženým do našeho masa. Nemůžeme obžalovat bodák ten; avšak nikdo se nemůže divit, vzkřikneme-li při bolesti, kterou nám způsobuje, a pozorujem-li se strachem, jak po každém léčitelském pokusu hnisání dále se šíří.“ Ve Francii, kde již padesáte let těší se všem občanským a politickým právům, neztratili ani špetky svých zvláštností, ani v Paříži ne, kde přec vše cizí za málo jen let již se zgalizuje. Jejich vlastnosti jsou orientální, tedy naprosto jiné než národů evropských. Ovšem má Shylock pravdu, ptá-li se: „Což necítíme mrazu a tepla jako vy? což nás to nebolí, když nás pálíte?“ — ale velmi mnoho jiného je pranic nepálí, co nás tuze a tuze bolí. My podrobujeme se těžké práci, on se jí vyhýbá, my s malým výtěžkem jsme již spokojeni, on rozmnožuje své jmění do smrti, my milujeme požitek, jemu je požitkem výdělek, my jsme lehkověrní, on stále nedůvěřivý, my často nestřídíme, on nikdy — zcela jiný člověk, který od nás nepřijal pranic, od kteréhož my ale učíme se ledačemu.

Tisíc let žije mezi námi, pranic se nezměnil, ta cizota vyvolává onu vnitřní nechuť lidu k němu, o které Wagner mluví. V střední Evropě fysiognomie se vyrovnávají, Žid zůstává při své. Evropan může být spíš podoben Židu, než Žid Evropanu, lze říci zase zde. Někdy zdá se, že jednotlivec ztrácí ráz, avšak již syn vrací se zas k proto-

typům Starého zákona. Dejme mu řasné roucho a sandály a je podnes ihned nejpřirozenější stafáží krajin palestynských. Gustav Doré potřebuje vzít ku své illustrované biblí jen kteroukoli z hezcích našich židovek a dát jí, sestupující k pramenu Siloah, starožitnou nádobu na hlavu, aby již dobře archaisoval a charakterisoval. Jazyka svého národního nezná, ale jazyky naše mluví a píše pořád co *cizí*, kterým se nedávno a to dost špatně naučil. „Po židovsku“ mluvit, výraz ten znají ve všech jazycích a všude přibírají jazykovou tu zvláštnost do svého písemnictví co působivý moment nižší komiky. Německá literatura má několikosvazkové spisy, naplněné samými „židovskými deklamacemi“, naše literatura je chudá a dobrácká jako náš národ, obmezuje se v komice té na jedinou národní píseň a její refrain: Já vám budu phovím, budete se dhivím —“ atd.

A jejich duševní součinnost s námi, kterou by byli snad vystoupili *mimo* pouhý svůj kruh národní? Neznáme jí, známe ve vědě židy jen poloveličiny. Jich Spinoza vyrostl z thalmudu, jich „druhý“ a „třetí Mojžiš“ (Maimonides, Mendelssohn) jsou právě taktěž *jejich* „Mojžiši“. Mimo lékařskou byla jich věda celé tisíciletí jen spekulativní a obmezovala se na spekulaci mystickou, kabbalistickou atd. Tím nechci říci, že by nyní jim scházelo nadání vědecké, že by jim kdy bylo scházelo, ale dříve měli obtíže, později se jim jiné *více* libilo. Boj, jaký se právě nyní v Německu proti Židům vede, je nespravedlivější než do jakého my se kdy pustiti hodláme, tam jim krátce upírají nadání. Na př. známý učenec Virchow. V berlínské řemeslnické besedě měl přednášku o „veřejných nemocnicích“. Ačkoliv řekl, že *každý* v kultuře na jistou mravnost pokročilý národ pomýšlel záhy na blahodárné ty ústavy, upřel naprosto, že staří Židé, u nichž láska k bližním byla i zákonem předepsána, měli cos podobného nebo že přispěli později k tomu *v roztroušenosti své* (byli by

v středověku as divně pochodili!). Španělové našli prý hošpitály i u mexických Azteků, král ceylonský Pandukábhayo měl prý hošpitál v residenci své Anarádhapuře již r. 437 před Kr., staří Hinduové měli prý hošpitály nejen pro lidi nýbrž i pro zvířata, pro něž my prozatím máme jen rasovnu — jen staří Židé neměli prý ničeho podobného, ačkoli přec v 2. „knize králů“ mluví se již jasně o tom, že málomocný král Chusaj v nějakém takém ústavě život svůj skončil. To se mně již více než ta Virchowova šplechtačka líbila ta dosti hloupoučká Casselova odpověď*, že Palestina byla tuze zdravá zem a kdyby byli měli nemocnice, že by byli neměli koho do nich. — Nadání neupírám, uvádím *faktum*, že nepřispěli než poloveličinami — viz třeba v Brockhausu seznam jmen dle period.

Cizota židovská ostřej než ve vědě cítí se v umění. Umění žádá přirozeného, opravdového nadšení — bůh ví, já neviděl ještě žádného *nadšeného* Žida, zuřivých již dost. V umění nepřivedl to Žid nad nucené „poumělkování“ za jinými. Wagner praví: „Naše celá evropská vzdělanost a umění zůstalo pro Žida taktéž jazykem cizím; jakož u vzdělávání tohoto s námi se nesúčastnil, neměl také v rozvíjejícím se umění podílu, nešťastný vyhnanec stál naproti němu chladný, ba nepřátelský.“

Slovy těmi odsuzuje Wagner, zajisté hluboký znatel, hlavně židovskou hudbu, moderní židovské skladatele; možno, že místy mluví v knize své zbytečně ostře, avšak ta vážná slova, jaká mluvil on, nenalezl jsem nikde, kde mluveno *proti němu*. Mohlo by se co do ostatního umění říci: Židovi na vlastním lidu záleželo víc než na lidu, ve

* „Offener brief eines juden an herrn professor dr. Virchow von dr. D. Cassel, Berlin. — Casselovi může ten, kdož sám seznal Palestinu a viděl tam před městy a vesnicemi ty houfy málomocných, jichž předkové byli už před dvěma tisíci lety stíženi touž nemocí, odpovědít ovšem zas faktem přímo opáčným.“

kterém bydlel, co mu bylo do velkých duševních činů evropských? Koncil kostnický měl nanejvýš proto snad pro něho význam, že knížata, světská i duchovní, potřebovala ke koncilu peněz — jakž mohlo ho bolet upálení Husovo, jakž může se zastavit u „Husa“ Lessingova? Čím mohou být českému Židu Reinerovy obrazy na obmítkách pražských kostelů, čím italskému Tizianovo „Nanebevzetí Panny“, čím drážďanskému docela Correggiova „Svatá noc“, když se v ní nenarodil Mesiáš jeho národu? Avšak zde je jiná ještě příčina cizoty, *příroda!* Žid je právě jiný člověk než Evropan, jeho příliš pohyblivá obrazotvornost nemá klidu ani nadání pro umění výtvarné. A neměla nikdy! Chrám jerusalemský stavěli feničtí cizinci, socha a obraz byly Mojžíšem zapovězeny, Mojžíšem, který vždy věděl několikere proč. „Národ židovský nebyl národem umění výtvarného, nýbrž národem výrazu slovního,“ pravil Carrière. A skutečně, v žádném umění nevynikli Židé mimo poezii: tytánskou svou poezií v Starém zákoně, bohatstvím v ní za arabských chalífů, nejnověji opět v Německu, ač tuto jen poměrně.

A jakož cize stojí v našem společenském životě, s ledovým chladem vedle našeho umění, takž co cizinci stojí v historii evropské. Jen ji pozorovali, aby se ranám uhnuli, a kdo z nich měl vliv, užíval ho *jen pro sebe* neb lid *svůj*, k čemuž poslednímu měl ze *svého* stanoviska svaté právo. Řekl jsem dřív, že se leckdy přiznávají k některé straně politické, a to dosti rozhodně: to činí ze *sve* politiky. Byli pro francouzskou revoluci vítězíci a proti polské revoluci beznadějně, k vůli svému prospěchu; to nevadilo, aby tajně nepodporovali stranu druhou, když v tom byl prospěch. Byli-li pro konsulat ve Francii nadšení, byli pro císařství ještě nadšenější, a pak dle pořádku zas pro to, co přišlo. U nás se míchají pomocí novin také do politiky, píšou, pracují pro „svobodu“ a skutečně se jim podařilo, že „svoboda průmyslová,“ „obchodní,“

„svoboda tisku“ stala se *monopolem jich* a těch, kterým oni pomáhají. Co jim záleží na národech, kteří je k tomu ještě tak dlouho hnětli! Oni jsou *národ svůj*, který má také *politiku svou*. Ta hledí všude k hmotnému prospěchu, pomocí toho stoupají výš a výš, tradice „národa vyvoleného,“ „národa národův“ působí tajně i zjevně dál, snad vidí již v duchu dobu rozhodného svého panství, jakož praví Micheáš: „A budou ostatkové Jakobovi mezi národy uprostřed lidí mnohých jako lev mezi zvířaty lesními a jako lvík mezi stády dobytka: kterýž když přijde a pošlapá a polapí, není, kdo by vytrhl.“

IV.

Temný středověk vrhá své stíny sice stále ještě v dobu naši, avšak jakož jeho paměť vždy dál a dále zapadá, také jeho stíny táhnou se za ním. Co v něm Židé zakusili, víme; že tím částečně byli sami vinni, nepovíme, alespoň obšírněji ne. Historie mstí všechno. Mnohem dříve, než se strany křesťanů jedinému z nich se ublížilo, byli oni vinni leckterým mučedníkem křesťanským — při čemž nechceme à la Kounic hned od Golgathy začínat. V Čechách prováděli po hranicích obchod s otroky, Slovanstvu do té doby zcela neznámými, a stalo-li se jim kdy něco nepatrného v Čechách, stalo se to hezky později. A kde jinde se pak co stalo, vedle zášti náboženské, kterou věru nenapadne nikoho ani s jedné ani s druhé strany omlouvat, která je ale stavěla ke křesťanským spolubydlitelům v příkré, žádného styku nedovolující nepřátelství, stalo se to *velmi často k vůli jich lichvě*. Obchod v penězích byl již tenkrát v jich rukou, křesťanům koncilie jej přísně zapovídaly. Knížata, obce a jiné vrchnosti bývaly jim tak zadluženy, že bylo k nesnešení; proto také nemírnily pak

lid, ba dosti často ho samy popíchly. „Je třeba pomoci proti pijavce lichvě, dobře někdy lisem Židy prohnat, ač ne do krve,“ bylo pravidlem tenkrát lidí nejdobromyslnějších.

To pominulo. Vyjma stát papežský, již od časů Konstantina „zlé dobrým“ nesplácející, a vyjma východ evropský — výminka již jen dočasná — mají všude již práva národní, občanská. Proto také *zcela* podle pravidel „galuthu“ či vypovězenství žijí již jen na pohraničních kordonech ruských a v severní Africe. Z bohoslužebného rituálu svého vynechávají prý již od roku 1848 všechny výkřiky bolesti a pomsty, ale do nové doby z onoho galuthu přece přenesli rozhodné pravidlo jedno: „Jdeš-li do vrchu nebo po srázi, nenech pohana nad sebou, aby ti lebku nerozrazil“ — jdou nyní do *závratného* vrchu, *k panství nad lidstvem*, a skutečně nenechávají křesťana modloslužebníka výš neb jen *vedle* sebe. Jako dlouho zadržovaná spoušť vodní vyhrnuli se mocně a najednou a strhli vše s sebou. Počítá-li páter Wiesinger šest velmocí evropských: Rakousko, Prusko, Francii, Rus, katolickou církev a revoluční idey, musíme my přičísti sedmou, velmoc všech velmocí: židovstvo. „Nebude vojna,“ řekl pyšně Rothschild, „nedámť peněz!“

Úplná emancipace jich stala se za doby *hotové prohnilosti evropské*, nejtuzšího, posud arci trvajícího rozpadu vlád s národy. Vládám záleželo na zevnějším zdání, na zevnějším lesku osedlaného komoně. Hlavně to byli *francouzští* politikové, kteří, aby se zevně leskl, jako koňář koni dali svému národu trochu utřejchu: demoralisaci. K té bylo třeba peněz a těch měli s dostatek jen Židé. Peníze Židé dali, *do proudu samého se nepouštěli*, provozovali *vedle* něho politiku svou, měli z něho svou radost jako Saphir z „Hugenottů“ Meyerbeerových: „Křesťané se mezi sebou melou a Žid k tomu dělá muziku.“ Žid Erekmann-Chatrianův má pravidlo: „Líp ve voze než

před koly“ a to je pravidlem Židů všech. Z velkých peněz se dělaly nové, ještě větší peníze, jak známo, a také je známo, že peníze řídí politiku evropskou. Kdyby Židé nepůjčili peněz, musí politikové a diplomaté vyplňovat vůli lidu nebo odstoupit. Proto je dřívější „věřitel králů“ nyní „králem věřících“ a jako dříve mnohý král své Židy, má nyní mnohý Žid své krále.

Žid se stal historickým rozvojem *mužem lehkého výdělku*. Rolníkem není k vůli svému thalmudu; kdekoli směl zakoupit se, zařídil hned „obchod v pozemcích“. Řemeslníkem není, nemá z práce samé radost. Je jen obchodníkem, často velmi lehkomyšlným výdělkářem. Je-li kdy soudně stíhán, je zajisté k vůli *jistému* výdělkářství, viz statistiku soudní. On měl a má všechny vlastnosti, aby také z politiky měl výdělek. *Výdělek ten je za posledních dvacet let úžasný*. Súčastnili se v něm jen ti z nás, kteří měli vlastnosti židovským obchodním podobné. Výtečný jeden politik a národní hospodář líčí výsledek následovně: „Za tento čas (zminěných dvacet let) vzrostla v geometrickém poměru moc peněžní, nemající uzdy ni na lidských ni na národních ohledech, beroucí, aniž by sama pracovala, veškeré výhody svobody průmyslové, utiskující všechnu práci, nechráněnou a nespořádanou, i vzmoohl se pocit útisku vždy nesnesitelnějšího a strach před příští porobou úplnou. Všechno nehody doby té, revoluc, válek, drahoty, krisí v průmyslu i obchodu, vyčerpala moc peněžní zase pro sebe a *nově* jimi nabubřela. Stala se obrovskou politickou i sociální mocí, kteráž již nyní marně se skrývá za jiným vymyšleným či přepjatým neštěstím. Veškeré „otázky“, „výkřiky“, „reformy“, agitace a demonstrace jsou jen k tomu, aby národové, vlády a veřejné mínění odvrátily se od této jediné velké otázky, aby pravé příčiny všeobecně trapného pocitu se nepoznaly a prostředků pomocných se nevyhledávalo.“ . . . „Dělají se finanční operace (v evropských

státech), jimiž peněžníci bohatnou, stát i lid chudne. Finanční ministerstva bývají jakoby pumpami, naplňujícími kasy bankéřské na útraty státu. Bankéř koupí papíry lacině a stát je mnohým stříbrem musí zas od něho vykoupit. Pak nechávají bankéři kursy zase klesnouti, laciná koupě zase začíná, až nastoupí zas vykupování drahým stříbrem“ . . . atd. Každý ví sám, jak as dalece to „bankéřství“ se „židovským obchodem“ souvisí!

Z toho také vysvítá, proč pořád ještě říkají, že nejsou emancipováni, proč z každého pošlápnutého kuřího oka leckterého svého nestydy dělají hned otázku celého židovstva a otázku moderní kultury. Zdá se skoro, že máme již zcela zvláštní mezinárodní právo — židovské, „v němž jsou zaznamenány svobody Židů a služební povinnosti křesťanů“, jakž řekl před nedávnem arci „jen“ páter Wiesinger, pravdu ale přece řekl. K tomu, ač proslulý vormský rabbi Gerson již v 11. století polygamiu u nich zrušil, nesmírně, skoro starotestamentárně se rozmnožují. Množstvím roste jich srdnatost, noví potomci pak nedělí se o staré miliony, nýbrž vydělají si zajisté *ještě nové*.

Nebezpečí (snad je to nebezpečí zase „historická odplata“, namířená nyní proti nám) je velké a *národové musí sobě sami pomoci*. Jak? Snad jako v středověku pomáhali sobě pro „nesnesitelné dluhy“? Nikoli! Židé, když uplynul rok 1848, nevrátili do svého rituálu znovu staré kletby; neměli více příčin a *nemají jich více mít*: Ne pronásledování Židů, *emancipace od Židů* je heslo naše. Ale opatrně, sic slaví *oni nové* vítězství!

V.

Napoleon pronesl své proroctví: „Evropa bude za sto let buď francouzská buď kozácká“ — a nikdo se v Evropě nebál. Lady Wilsonová prorokovala: „Budouc-

nost patří Židům a mouřenínům“ — a nikdo se o budoucnost nebojí. Přec musíme naproti faktické moci Židů býti opatrní, třeba bychom nevěřili právě Jeremiáši, že „všickni, kteříž šírají Tebe (Israel), sežráni budou“, neboť by se mohlo stát alespoň *místy* dle Isaiáše — když už jednou v citování bible jsme — že „státí budem a pásti dobytek jich a synové naši že jich oráči a vinaři budou“.

Takovým isaiášským místečkem by mohly být právě Čechy alespoň zrovna tak dobře jak země jiné. Ba *spíš* než mnohá jiná! Dle zvláštních poměrů naší národnosti nemáme času vyčkat podotknutého „mesiášství“, kdy pokročilá humánnost učiní nemožnu nadvládu, ať již jakoukoli. A politicky je nyní židovstvo *rozhodně proti nám*. Nepotřebuji ještě jednou opakovat, co finančně v *Rakousku* dělá proti nám přímo či nepřímou, nepotřebuji také uvést, jak politicky (cestou *journalistickou* neb jinou) činní jsou vždy *proti*, nikdy *pro* nás. A mám snad líčit jich „blahodárné“ působení vůbec na našem venkově? Neškodilo by, bylo by na výstrahu mnohým ale mohl bych, znaje hlavně jen *výsledky*, kreslit pouze v obrysech a prosím snažně podrobnější znatele venkovského života, aby účinných obrázků podali ještě za mne.

Emancipaci českou od Židů hlavně bráti musíme co emancipaci od židovského obchodu, od židovského využitkování cizí práce.

Bylo velmi přirozeno, že obchod dostal se u nás zcela skoro do rukou Židův. Na vesnici má obchod menší rejdiště, v menších městech našich nedostavil se a nezačal zas právě v příznivou dobu. Jeden z krásných výsledků německé kultury byl, že přespříliš rozmnožilo se malých řemeslníků. Naše městečka jsou jich plna, kdyby neměl z nich každý alespoň korec pole (pro který zas nemyslí dál a neví, kdy má být řemeslníkem a kdy „erteplářem“), ani by se nenajedl. R. 1848, jenž lid český vybavil takřka

teprv z *nevolnictví*, dal Židům zároveň také emancipaci. Avšak jak rozdílný byl u obou výsledek! Žid na tu dobu byl již připraven, náš lid teprv se začal rozhlížet po světě. Žid, který se řemeslem beztoho ani nezabýval, začal s řemeslnickým zbožím hned *obchod*, při dostatečných penězích, náš lid peněz neměl a byl tak „*otcovsky*“ vychován, že o *spolčování* se, vůbec o panujícím směru novověkém ani se mu nezdálo. Malý řemeslník byl a je často rád, jen když mu Žid, který, nakoupiv laciných surovin, lacinějš než on prodává, za slušnou cenu práci jeho pro svůj *sklad* odkoupí. S počátku také obdrží ceny skutečně slušné, pak pro neštěstí neb lehkomyšlnost zaplete se v ochotně mu poskytované zálohy, není pomoci, je v dlužích, je otrokem, musí pracovat za to, co se mu dá — tím pomáhá škodit sám, arci nebezprostředně, zas jiným. Spolčování tu jedinečně pomáhá — „*spolčujme se!*“ je heslo Sladkovského a to je heslo *velmi* pozitivní.

„Spolčujme se!“ platí i pro vesničana. Zbohatne-li židovský obchodník v dosti malé vesničce, proč by nemohla vesnička ta podržet svých peněz pro sebe, proč sobě nesříditi svůj obchod v tom zboží, které od cizího obchodníka bere? Mimo to — zbaví se snad velkého útlaku! Takový obchodník mimo zboží své hledí sobě ještě jiného. Nechť schází sedláku neb chalupníku cokoli, peníze či dojná kráva či jiné, hned je onen obchodník zde a prodá na *úvěr*. Na *dlouhý* úvěr, s nehrubými úroky — skoro ani neupomíná, leda když ví, že *nemožno právě platit* — ještě připůjčuje v penězích či v peněžní hodnotě — a náhle je chalupníček, ba i sedláček v jeho rukou, škrábe se za ušima, je rád, vezme-li věřitel *budoucí* žeň, která se nyní ještě ani odhadnouti nemůže — pak přijdou daně, nová půjčka, konec je exekuce, nebo stěhování se do Ameriky. Jako v jiných zemích měly by být při berních našich kasách *oddíly výpomocné*, pomáhající, když rolník peněžně pomoci skutečně potřebuje. Do *těch* pomůcek

státních máme ale ještě trochu daleko a pročez pomáhejme si sami vzájemnými ústavami úvěrnými — „*spolčujme se!*“

Na jednotlivých pokročilých místech kvele již spolčování, ba má již i ovoce. Založen je hojně, společné továrny pracují, banky se zakládají. Kde se to děje, jsou obchodníci a podnikatelé židovští velmi rozhorleni. Vědí, jak velice se jedná o jejich prospěch, a činí, co mohou, aby předešli. Není nic platno, *celý národ* musí do emancipačního boje — je pravda, bude to tuhý boj, finanční ta síla je obrovská síla, ale svorně produktivní síla národa je obrovštější! Jsou proti nám v každém ohledu, my musíme být na základech těchže principů nové doby proti nim také v každém ohledu. Předně arci zas v politickém. Kdo se nepřiznává a *neosvědčil zcela* co našinec, buď považován při všem lichocení co politický protivník. Nezapomeňme, že jsou Židé národem nám zcela cizím, jenž prozatím snad ještě nemůže, jistě ale *nechce* mít s námi politiku stejnou. *Vzhledem k Židům* praví Němec Robert von Mohl, že „jsou funkce v státním životě, které žádají *celého* vlasteneckého srdce a ničím neoddělovanou starost o *němectví* a stát *německý*, které žádají muže celého, ne polovičky jeho, a netrpí ani nejmenší pochybnosti co do smýšlení národního.“ Když již u Němců, *stonásob víc u Čechů!* Větu Mohlovu pamatujeme sobě vůbec a — *zvláště* případně pro Židy!

Z KNĚHKUPECKÉHO ŽIVOTA

1874.

L

Stojíme před kněhkupectvím. Velké tabule, za nimi velké a malé knihy, velké a malé obrazy, a t. d. Čtrnáct dní stojí za tím sklem kněhkupcova „výloha“ uspořádána do pyramidy, čtrnáct dní urovnána pak v stupíncích, pak zas v šikmé ploše a pak zas jinak. Její úkolem je, aby lákala. Především je proto pestra. Několik tu set kněh s prostým i ozdobným titulem, s tuhou vazbou i v brošuře, v modrých deskách se zlatem i v červených deskách se zlatem. Mezi tím nějaká mapa námořských flagů, nějaká posvícensky křiklavá „statistická“ mapa v nejrůznějších barvičkách, nějaké sepiově vyvedené vyobrazení Cheopsovy pyramidy co „školská pomůcka“, obrázky o Červené karkulce pro děti, módní listy pro dámy, sádrové poprsí některého výtečníka pro spolky — zkrátka, lákavé pestrosti je dost.

„Duchovní porodnici“ nazval Gutzkow kněhkupectví, dle čehož by byl tedy kněhkupec porodní babou a kritik as tak něčím jako Janem Křtitelem, který ovšem místo křestu dává nejčastěji ihned poslední pomazání. Ale i spisy kritikou nepomazanější těšivají se někdy životu hezky dlouhému a vyjdou z porodnice třeba vícekrát. — Sem se tedy sešly spisy z celého světa, aby „rozšířily náš duševní obzor“. Kdo by znal osudy jich! Jsou to hlasy zalehající k nám z nejdálších končin, z nejtišších jizbiček, jsou to myšlenky nejčizejších lidí, snad také lidí nám nejbližších — můžem si myšlenky jich koupit. Můžem si nakoupit jich dle různé chutě své, jako u obchodníka v delikatesách, který ale mimo vzácné delikatesy má také rejži, mouku, jáhly, a t. d. Můžem si je koupit podle

vignety, chei řci podle titule. Pravidlo : čím lákavější titul, tím mizernější spis.

Před kněhkupectvím stojí lid stále v houfu. Zjevná překážka pro pasáži, snad by stačila, aby slavná některá vláda zapověděla hned kněhkupectví všechna, vůbec prodej kněh, literaturu, šíření osvěty a jiné podobné výmysly novějších věků. Ovšem je to lid zde v tom houfu obyčejně hodný, němý, jen tak pro sebe pozorující. Student se dívá žádostivým zrakem na Schliemannův atlas, který by mu cenou svou spolkl po čtvrt leta všechny obědy. Mladý manžel prohlíží barvotisky a rozpakuje se, kterým z nich má překvapit mladou choť svou. Panička se zastavila s pánem a ukazuje koncem slunečniku na rozložené „Modes de Paris“. Jiný pán si pomálu a rozvážně pročítá první stránku zde na sklo přilepené nejnovější politické brošurky.

Přistoupila blondýnka, šestnáctiletá, hezká. Nejspíš že chodí často do divadla, její oko spolehlo hned na řadě fotografií představujících herce. Jak Mošna co jezovita kroutí očima, jak Mošna točí talířem na tyčce, jak koulí co učedník „šest od rohu“, a t. d. Ale již lpí na obrázku jediném — španělský tenór Stagno co „Lionel“. Dlouho naň hledí, dlouho. Konečně se nemohla udržet, náhle poslala Stagnovi hubičku a již je pryč. Ale viděl-li to tam někdo uvnitř !

Asi rovněž starý studentík stojí zde už nějakou čtvrt hodinu. Jeho zrak hledá jen básně. Takhle vydá básně své, jak je vydán almanah Umělecké besedy — ne počkejme, jednodušeji, tak jako je tadyhle Robert Hamerling. Nač skvostu — jednoduchoť je příjemnější, jen když obsah je tento. On bude mít brzy už pořádný svazek básní. O své lásce má jich přes dvacet a ve všech tou svou láskou opovrhne; o tom, že svět jeho bohu nerozumí, má jich také tolik, pak má řadu nějakých podle Hálkových „V přírodě“, pak ještě ballady, celý cyklus, nadepsaný „Duchové

Husitův“. Ale po vydání básní „hodlá“ psát veselohry a truchlohry. Romány hodlá psát až po dosaženém čtyřicátém roce, dřív ne, to už si dávno umínil.

Dvě prosté ženy zarazil trochu křiklavý obraz francouzské republiky. Ženská to postava s obnaženým prsem, s červenou jakobinskou čapkou, s rozlomenými pouty v ruce. Čapka, pouta — co po tom, ale ten prs — „nestydaté!“ — „Nač to sem dávají! Jako bysme nevěděly, co ženská obnáší!“

Čtenář brošurky právě dočetl první stránku. Rád by četl druhou, ale hlavou skrz sklo nemůže, také by sklo stálo víc než šesták. Čtenář se rychle odhodlal obětovat šesták raději na brošuru a vešel do krámu. Pojďme za ním. Pozor, právě vychází muž s nákladem, s velkým zavazadlem na zádech. To je jeden z kněhkupcových sluhů, roznaší zásilky kněh do pražských domů, tedy „roznašeč kultury“. Měření kultury podle mýdla už přestalo, měří se teď podle délky kněhkupceckého konta.

Hned nejbliž dveřím pulpit pana chefa. Obecenstvo je nejraději obsluhováno samým pánem obchodu, děje se tak všude, obecenstvo se domnívá, že dostane od něho lepší zboží. Veselý pán, hezky tlustý. „Zacházení s knihami prý je zacházení s duchy,“ ale strašidelné to pořekadlo nezdá se že by rozechvívalo nervy nebo ubíralo tuku. Právě rozebírá chef „poštu“, otvírá totiž poštou došlé listy.

„Půl centu kresebních sešitů,“ bručí při prvním, „ti lidé myslí, že tu máme nějaké váhy a prodáváme po librách!“ A učinil si na list červenou hlídkou poznámku.

„Cože — že náhodou rozřezal knihu, abych ji vzal la-skavě zpět?“ šeptá si při druhém. „Ať si ji nechá a zaplatí!“ A zase červená poznámka.

Třetí list ho patrně baví. Tvář se mu šíří, rty rozevírají v úsměvu. „Poslouchejte, pánové!“

Mručí něco, pak čte nahlas: — „a proto doufám, že počítati budete knihy básnické mně levněji než v cenách

krámských, a to tím více, jelikož v knihách básně obsahujících na některé stránce i o pět řádek méně se nalezá, což obecenstvu našemu, nejen jakosti, ale i mnohosti si všímajícimu, často nebude vhod — —“

II.

Takový kněhkupec věru aby znal všechno! Čísti, psáti, počítati, stenografii a písma orientální, češtinu, ruštinu, polštinu a srbštinu, frančtinu, italštinu a španělštinu, jazyk Camoensův a jazyk Horiy i Glosky, švédštinu, dánštinu, angličtinu, němčinu, a ještě několik „tištěných“ řečí. On musí vědět, jak je která historie kratochvilna, jak jsou básně milostny, písně zpěvny, „gratulanti“ praktičtí. K němu přijde kandidát profesury, který byl právě obdržel otázku písemní, a kněhkupec mu musí vyhledat sám veškeré prameny a pomůcky, a nesmí zapomenout ani dvoustránkového pojednáníčka, které bylo vytištěno kdesi v „programu“ pokoutního některého gymnasia. K němu přichází o radu právník i bohoslovec, medik i filosof, učenec i nedouk.

Přijde tesař a koupí si „tabulky kubické“, ale kněhkupec mu musí vyložit, jak se z nich počítá objem dříví. Přijde drobný gymnasiast, koupí překlad Sallusta, a kněhkupec mu musí vyhledat místo, kde „teď jsou“. Přijde venkovan a zas jen na kněhkupci je, aby mu doporučil knihy, dle kterých se nejlépe hnojí, kořalka vaří, dětské nemoce léčí, procesy vyhrávají, atd. On musí vyhledat v knize stránku, kde jsou rady proti bolení v kříži, on nesmí být zaražen, vyhrkne-li na něho otázka, jaké že barvy má znak uherský, a přijde-li někdo a ptá se, kde bydlí doktor X.; kněhkupec musí vědět, kde bydlí doktor X. On musí znát také hudebniny a když kupuje někdo novou polku, očekává od kněhkupce, že mu ji zahvízdá.

Daleká většina požadavků kněhkupci činěných je ovšem rázu opravdového — do těch nám prozatím nic není, každý vzdělanec jich alespoň nějakou značnější část zná. Ale komiky je skoro nepřetržitě také dost, náležitě dobré kněhkupectví ke krámům nejnavštěvovanějším, stále je tu více odběratelů najednou.

U postranního stolku — jeť právě doba masopostní, šibřinková — sedí dvě mladé dámy a probírají se v obrázcích, na nichž jsou národní kroje, historické kostupy a maškarní kukle. U dlouhého pulpitu stojí mladý učenec a prohlíží novotiny, právě z „lipského balíku“ vyndané. U povýšeného pulpitu chefova stojí spisovatel a šepce: „Tak tedy — ale brzy, hodně rychle — a prosím vás, tajnost! Ať se toho nikdo nedozví, předešli by mne! A pak, to mně slibte, zatím tu knihu neopatříte pranikomu jinému!“

„Pranikomu — po čtrnáct dní stojím v slově!“ ubezpečuje kněhkupec, zpovědník všech spisovatelů.

„To stačí!“

Mladé dámy u obrázků se nějak rozhádaly. Náhle se obrátí jedna z nich, blondýnka, k poblíž pracujícímu kněhvedoucímu. „Prosím vás, pane, myslíte, že by mně tuble to slušelo? Musíte si to ale myslit z bílého piku se zlatými kvítky, víte?“

Kněhvedoucí vezme obrázek, dívá se na něj, zas na dámu. „Zajisté — výtečně!“

„K mým vlasům?“

„Právě!“

„K mé pleti?“

„Zajisté!“

„A zač je ten obraz?“

„Zlatý dvacet krejcarů.“ — Dámy si hrají s obrázky dál. Do krámu vešla babička. Nese ošatku s jablky. Babiččina hlava je přívětiva, v očích a celém výrazu tváře ráz prostičký, upřímný, líce kypré a červené, jaké trvají

pěkný až do osmdesáti let. Jedna z těch babiček, na něž se každý rád a s úsměvem podívá — jasný večer s červánky.

„Ah, naše babička! Už jsme mysleli, že jste nám umřela!“ volá kněhkupec. „Sebral jsem zase něco novin, to bude pěkného čtení,“ a vyndává z pod pulpitu celý balík tiskopisů. „Písmeny jako palce!“

„I zaplať pánbůh! Už se mně stýskalo, když jsem si ale netroufala. Tadyhle, milost pane, jablíčko, ani flíčku na něm není.“ A obchází od pulpitu k pulpitu a všude položí po jablku a řekne „zaplať pánbůh!“ Sebrala svůj balík a odešla.

„Dnešní „Národní“!“ zní to ode dveří a muž jakýs nastrojuje ruku s čtyřkrejcarákem.

„Konfiskovaný.“

„Už zas — to to krásně vedete! Co pak mám tedy číst? Je „Svoboda“?“

„Je.“

„Tedy sem s ní!“ a odletěl.

Přichází vážný pan profesor a rozmlouvá o své nejnovější školské knize. V tom vchází také studentik. Zarázil se, jak profesora spatřil. Přišel si pro román a teď neví, co by koktnul. Ale kněhkupec je praktik. „Slovník přijde teprv s neděle,“ praví, a studentik vychází vysvobozen. Pan profesor je zároveň kněz. Mezi řečí vezme, jako by nic, kněhkupec nejnovější číslo „Svobody“, složí je, podá panu profesoru a ten je zastrčí s lehýnkým jen úsměvem, také jakoby nic.

„Prosím, tatínek se nechá laskavě poroučet a jestli už napsal pan Knigge pokračování o tom zacházení s lidmi,“ vyřizuje malá holčička.

„Nenapsal, teprv odpoledne napíše, přišla si k večeru. — Poroučíte, pane?“

„Já — já bych rád předplatil nějaký český hudební časopis.“

Teď je zle. Je objednavatel Staro- nebo Mladočech?

Budou mu vhod tedy „Hudební listy“ nebo „Dalibor“? Pravý kříž je s tou českou politikou! Mladočeský dělník čte „Dělnické listy“, staročeský „Dělnické noviny“, mladočeský učitel čte „Besedu“, staročeský „Posla z Budče“ atd. Nezbyvá, než krátký rozhovor, ale chytrý.

„Zajímavě hájil dr. Kučera, velmi zajímavě — četl jste přec?“

„O což dr. Kučera! Výtečný právník!“

„Zajisté výtečný. Mám vám, pane, posílat tedy „Dalibora“ do domu?“ —

Vešla prostá, starší žena. Hned za ní hezká osmnáctiletá slečinka.

„Kdyby mně ukázali nějaký dobrý snář,“ žádá žena. Mladistvý kněhkupecký pomocníček již je zde se snářem.

„Execierreglement fuer die kavallerie,“ šeptá slečinka a tvář její se pomalu rozpaluje.

Kněhkupec se jí nepotřebuje ani podívat do tváře a ví, že se červená. Hledá odvrácen knihu a začíná: „Kam, prosím, pana bratra teď přeložili?“

„Do Kolína, do Kolína!“ rozpovídá se slečinka, s níž náhle sejmuta „vojenská“ tíseň, „už je tam pět dní. Vy znáte bratra?“

„Velmi dobře, vždyť sem chodí kupovat,“ míní kněhkupec, který neměl posud o slečince a její rodině ani zdání. „Prosím, pozdravujte mně pana bratra!“

„Blecha — neštěstí — 53,“ bručí starší žena vracejíc snář. „Vždyť byla 53 teď dvakrát po sobě — žádný ten snář nestojí za nic, poroučím se!“

Obě dámy šibřinkářky se konečně zdvihly.

„Tohle je pěkné a bude stát nejmíň — ne?“ táže se zas švitořivější a podává kněhvedoucímu vybraný obrázek.

„Ovšem, vezme-li se prostší látka.“

„Ne — já myslím obrázek, tu ligurku.“

„Zlatý dvacet, jako ostatní.“

„Bez šlepu a bez tuniky — zlatý dvacet!“

III.

Práce má kněhkupec po celý rok dost, a když přišla jeho saison morte, kde se mu udá jen tak z boží milosti odprodat nějakou knihu, má teprv práce nejvíc a — to práce nejprotivnější. Neohlížeje se po vlastním „roku kněhkupeckém“, který trvá v Praze od března do března — a to k vůli napotomnímu velkému lipskému trhu — vezměm jen rok svůj vlastní.

Nový rok je dobou pro objednávání cizozemských novin, hlavně módních journalů. Před Novým rokem se ještě mnohý abonent škrtí, rád by si umenšil výdaj; ale když pak první týden uplynul a oblíbený časopis, jemuž byl tak navykl, se nedostavil, přijde a žádá: „Abonujte přec!“ Zvláště dámy se svými módními journaly. Ty jsou beztoho po celý rok nešťastny, že týdeníky nevycházejí denně, a opozdí-li se „lipský balík“ jen o jediný den, dáma se pozeptá čtyrykrát. Nos kněhkupecův za té doby skoro se ani nevynoří z velkých jeho kněh. Sepisuje odběratelům svým oučty, píše listy upomínací a v jiných žádá nalehavě za „remittenda“, totiž za zaslání kněh, které odběratel nemíní sobě podržet. A „remittenda“ přicházejí po centech, jedny s díky, druhé s hrubiánstvím, podlaha je jimi pokryta a smutně pohlíží kněhkupec na tu spoustu „raků“. Mnohý z venkovských čtenářů ani posud snad nezvěděl, že jsou také „raci“ tištění.

Ano, kněhkupectví české je už naprosto jiné než bývalo. Ztratilo svůj originální, kramářský ráz a je teď kupectvím. Bylo dřív v malých rozměrech u nás jako je ve velkých posud v Paříži. Tam má každý kněhkupec, zároveň vždy nakladatel, zvláštní „obor“ svůj, jeden prodává jen knihy medicínské, druhý jen divadla, a t. d. Také u nás mělo těch několik málo firem — čtenářů bylo také málo — svůj privilej a své zvláštnosti, každá prodávala knihy jen své, za dvacet let vystavil si kněhkupec přec několik

třípatrových domů. Nyní je kněhkupců již víc než dost a chce-li mít každý z nich domy, třeba jen dvoupatrové, musí se namáhat jinak. Zajeli si tedy pro nový způsob do Německa, a posílají teď knihy „na ukázkou“. Kterýkoli nakladatel český vydá knihu a již jsou zde všichni kolegové ostatní, jeden žádá padesát, druhý sto, třetí dvě stě exemplářů, prozatím „na nejisto“, ovšem, a již je rozesílá „svým“ odběratelům v Praze a po venkově „na ukázkou“. Venkovská nakladatelstva v Německu zasílají zas sama kněhkupcům pražským nežádané množství vydaných spisů svých. Buď má tedy kněhkupec dostatek pro ně odběratelů nebo nemá. Nemá-li, vezme adresní knihu a zašle právníkovi, knězi, každému, koho tam najde, celý balíček spisů. Toho nedbá, je-li adresát už odběratelem v kněhkupectví jiném. „Prosím, pan dr. X. už mne zase vyhodil“, zvěstuje sužovaný roznašeč. — „Po kolikáté?“ — „Už po třetí.“ — „Tedy tam půjdete ještě třikrát.“ — Mnohý nový odběratel přec se nalípne. Jen že často zajímají právníka jen erotica, medika jen numismatica, bohoslovce darwinism, nu, podle toho se příští zásilky již zařídí. Nebezpečná věc pro obecenstvo, toto zasílání „na ukázkou“. Kněhkupec dráždí jaksi chuť, aby přebírající se v zásilce knihu naříznul a pak už doříznul, kněhkupec doufá, že se kniha zamaže, že ji děti roztrhají, že žena půjčí knihu nějaké přítelkyni, že odběratel vůbec zapomene poslat všechno zpět, a t. d. Zvlášť u nás, pro novost věci, jsou z toho ještě žně — i komika. Mnohý se cítí zásilkou poctěn, kněhkupec, vida, také na něho si vzpomněl! Jiný si myslí, že by kněhkupce urazil, kdyby něco vrátil. Kněhkupec zaslal jistému venkovskému spolku velký balík kněh na ukázkou. Neuplyne ani týden a kněhkupec obdrží lichotivou zprávu, že jednohlasně byl jmenován „čestným členem“ a jak tuze mu děkují za tak skvostný dar. Mno-gaja ljeta!“ — Nebo posílá kněhkupec knihy jistému obchodníku v dříví po celý rok, balík za balíkem. Knihy se

nevracejí, konto se pak ale také neplatí — proces. „Posíláme na ukázkou, měl jste sám poslat zpět.“ — „Tak? dobře!“ — A druhého dne otevrou se dvěře krámu možno-li víc než dokořán a čtyři statní tesaři vnášejí kládu — také „na ukázkou“.

Tedy — „raci“, zmařené naděje nakladatelů jsou zde. A kněhkupec se teď stará, aby je hodně brzy poslal zpět „do jich původní vlasti“. To je úkolem práce za nočních hodin. Hromady kněh válí se pak po zemi, „Don Carlos“ leží v náruči „Panny Orleanské“, „Egmont“ je u nohou „Nevěsty z Abydu“, „Rettigové kuchařka“ šepce cos „Domácímu tajemníku“ a „Papežův syn“ dívá se do šedivých očí „Barbory Ubrykové“ — spousta! Za to je ovšem za dne méně práce. Jeť zároveň masopůst, v masopostě se nečte. Nanejvýš „Tanec“ od Linka, nebo „Navedení ke sklouzání se na bruslích“. Přichází slečinka, mladá, zamilovaná. Žádá tu „knihu s listinami“, za žádnou cenu by nevyřkla „tajemníka lásky“. Přichází mladý muž. Vybírá velké fotografie na stěnu, koupí barvotisk „rodičky boží“, předplatí „Bazar“, pak se chvilku ještě rozmýšlí a koupí „Mladou matku“ a Pečírková „Domácího lékaře“ — bude se teď ženit. Přichází mistr uzenař a žádá: „Die deutsche wurstfabrikation“. Kniha není na skladě, musí se teprv z Lipska objednat. Ale již třetího dne je tu pan mistr zas. „Ještě nepřišla? Aha, „ti Němci“ ji konfiskovali, abychom se nenaučili dělat jejich jelita!“

Zrovna že se jen překlouzne z masopostu do postu. Teď se chodí na kázání a kupují modlitební knihy. „Berla bezpečná na cestu do šťastné věčnosti“, „Brána do nebeské vlasti, čili jádro dobrého semena v dobré zemi“, „Devět stupňů k spasení“, „Malé hodinky k Panně Marii“, „Růžové lůžko spasení našeho. Vůně rozkošná a líbezná občerstvení pro nábožné katolické duše“, „Trh ďáblův a Kristův a zač své zboží v obchodě života vezdejšího prodávají (vydal V. Ruffer)“, a t. d. V Praze je hlavní věcí

vazba: „Srdce pana Ježíše v juchtě“, „Srdce panny Marie v bílé kosti“, „Devět stupňů do nebe potažených modrým aksamitem“, jakž seznamy dotýčných obchodníků piší. Venkován — venkován má tu zcela jiná přání: „Trochu větší literu!“ — „Je v nich celý růženec?“ — „Jsou tak malé a drahé, má babička má dvakrát tak velké za zlatku.“ — „Prosím vás, máte nějaké dotýkané?“

IV.

Fádně se rozplizuje celá doba postní. Kněhkupec se stává billetářem, prodává lístky do kupících se koncertů. Třicet pianistek, samé fenomenální, jeden skutečný Bülow a dvacet falešných, ditto tolik převýtečných houslistů, hornistů, organistů, atd., a když už všichni přišli, přichází pak ještě jeden. Má lesklé vlasy, drobné černé knírky, ovální tvář a hebkou pleť. „Prosím, dejte alespoň tuto mou fotografii za sklo.“ On je přesvědčen, že veškeré dámy pražské přiběhnou si pak ihned pro lístky, vždyť je jeho obraz rázu tak unylého, oko tak do neurčita snivé, rty tak pěkně pootevřeny, vše tak rozvaženo —. Kněhkupec má vždycky nějaký nápad. Hned vedle virtuosovy fotografie dal do výlohy: „Návod na lovení ryb“ — je to tak nevinné, tak časové teď z jara.

A tvář se stává teď znenáhla opravdovější. Čelo kněhkupcovo bývá ochmuřeno, prst jeho piše do prachu všude cifry, na otázku: „Co stojí brošurka o baštách pražských?“ odpovídá klidně „1450 zl. po srážce percent.“ Blížil se poslední březen. Na radnici pražské schází se kněhkupectvo. Každý má toboleku naplněnou stovkami a tisícovkami, každý má v ruce velký arch, na něm dluhy a požadavky, běhá tu v radní síni od jednoho k druhému a platí. Venkovští kněhkupecí byli už dříve s pražskými svými komisionáři se vyrovnali. Běda venkovskému,

který podnes nezaplatil, běda pražskému, který neplatí dnes do krejcaru! Soud je rychle vyrčen: „Žádný úvěr více — na dáí jen za hotové.“

Ale je to přec jen platební předmluva. O nějaké čtyry neděle později, v neděli „Cantate“ jsou kněhkupci už všichni v Lipsku. Sjíždějí se tu z celého světa, jeť počátek pověstného „lipského trhu“ čili „lipské mše“. Trh ten se v neděli zahájí hostinou v „Schützenhause“. Hned při polívce začnou toasty — zcela tak, jak se roku 1866 za okupace u nás posmívalo, že „Prusové ťukají si na zdraví i hovězím masem“. Pak je pitka, dlouhá, hlučná. Každý dostane veršovanou, humoristickou knížečku o kněhkupceckých událostech minulého roku, zpívají sloku po sloce, je „Cantate!“ Čemeli se to vesele na výsluní lidské kultury! V pondělí na to začíná vlastní bursa ve vlastním stavení. Před bursou na ulici rozložili koželuhové z celého světa své skvosty — výroční vtíp, že jsou to „kůže se spisovatelů“. V přízemí je výstava drahých kněh, obrazů atd., které se nedávají kněhkupcům jinak než hned za peníze hotové. Nahoře v prvním patře obcházejí nakladatelé nebo jejich plnomocníci od stolu k stolu, od komisionáře ke komisionáři. Každý má na břicho velkou koženou tobolku a na té nápis své firmy. Ukáže arch, srovnají účet, podpíše kvitanci, shrábne tolárky — třeba padesát tisíc jich mnohý velký nakladatel shrábne, neboť lipský jeho komisionář má třeba dvě stě kněhkupců komitentů. Bursa trvá po celý týden.

Lipsko je středem evropského kněhkupectví. Berlín se namahá nyní sice, aby se stal středem novým, ale žárlivosti jeho se nedaří. Nakladatelé němečtí, rakouští, ano i francouzští, angličtí a ruští mají v Lipsku své sklady. Pražský kněhkupec na př. objednává spisy, nevyšlé v Rakousku. Vyplní titulem i cifrou (počet exemplárů) malé ceduličky — pro každý spis je cedulička zvláštní, nacpe je do listovní obálky a zašle svému lipskému komisionáři.

Tento pošle k dotýčnému skladu ihned posla pro ty knihy, které jsou na cedulkách červeně podškrtnutých — „objednávka poštou“. S ostatními cedulkami pošle sluhu na bursu. Zde je sluha nahází do plechových krabic jednotlivých nakladatelů. Nakladatel je pak vybere, zašle exempláry komisionáři, ten je hodí v pracovně své do jistého otvoru, zvláštního pro každého komitenta, a odtud jdou pak nejbliže příští týdně zásilkou do Prahy — „objednávka lipským balíkem“. Rozsáhlost obchodu toho je po několika cifrách jasna. V Lipsku nachází se 348 kněhkupeckých obchodů a mimo to 81 komisionářů. S těmi je ve spojení odjinud ke 4000 obchodů. Na Rakousko přichází z toho nyní 476 obchodů (z 878 oprávněných); v Praze jen má 12 lipských komisionářů celkem 98 komitentů.

Nebylo pomoci, čeští kněhkupci musili také do toho kruhu světového. Ještě že alespoň máme konečně své velké kněhkupecké obchody české. Než nastala živnostenská svoboda, bylo kněhkupectví, nyní obchod koncesiovaný, obchodem privilegovaným jako lékárna. V Praze bylo do nedávna téměř výhradně v rukou německých, ponejvíc majetkem cizinců, kteří Čecha strašně nerádi brali do učení a pomocníky své přivolávali si z Německa. Avšak i ty některé firmy české bohužel dosud většinou vedou svůj obchod po německu, snad z pohodlí, snad z neuvědomělosti. Je to věru prapodivné, že kněhkupci pražští se nezmohli posud ani na české gremium.

Kněhkupec se navrátil z Lipska a činnost jeho jde dle výroční šablóny dál. Na jaře prodává „Květomluvy“ a před svatou Terezií, svatou Annou a jinými svatými krasavicemi prodává české básně. V letě musí mít pro domácí i cizí touristy zásoby Baedeckrů, fotografií, „Průvodců po Praze“, map, „eisenbahnkurierů“, atd. Před prázdninami kupují studující divadelní kusy, „besedníky“, „merendy“, sborové zpěvy — jinou knihu koupí v dobu tu jen student

zvláště pilný nebo ten, který propadl. Doba pro školské knihy je ovšem po prázdninách, na začátku školského roku. Tu si pak studentík nakoupí kněh, co jen kapsa rodičů stačí, pět slovníků, třeba tři atlanty, a kněhkupec je rád, že mu může dát všechny skoro již školské knihy *české*. A na venek se zasílají slabikáře „po kopách“, jako u hokynářů. Ale k fabrice slabikářů těch, vůbec ke „skladu normálních kněh“ nesmí se kněhkupec obrátit jen tak s ceduličkami, nebyla by to „náležitá účta k úřadům“. Stalo se již, že tam nevyhověno požadavku došlému z Ameriky na *větší* počet kněh, byl jim „podezřelý“. — Pak přichází doba kalendářů, jichž máme již pro každý stav. Pak přichází sv. Mikuláš, přicházejí svátky a kněhkupec se zlobí, že nemáme dostatku zábavných obrázkových kněh pro českou mládež. Z nouze se kupují německé, tištěné na plátně, s obrázky na prkýncích.

Nejveseleji je ovšem kolem sv. Jana, sv. Václava, atd. Tu pak žádají hosté, zvyklí tak u kněhkupců venkovských, také leštido na boty, pouzdra na brejle, a „kroniky o Štilfrýdovi“ přicházejí zas ku cti. Jeden chce „tu písničku, která začíná: „Když jsem spala pod jabloní“, druhý chce „takovou tu tlustou knihu, co je v ní ta historie o těch nešťastných milencích“ nebo „povídku, která začíná, jak před hospodou stál vůz“, třetí žádá „obraz, který se hodí do pokoje na pravou stranu“, čtvrtý „knihu pro ženskou bez deštěk, aby mohla dobře vařit“, pátý „nějakou zapovězenou“, šestý nějakou už dávno vyprodanou — „tak mi ji nechte vytisknout!“ — „Chtěl bych nějaké svaté obrázky.“ — „Těch nemáme, ale máme obrazy výtečníků.“ — „Tak dobře, dejte mi tedy obraz sv. Antonína Paduánského!“

Hloupé evropské lidstvo zcela zbytečně se tak dlouho namáhalo. Mohlo zcela prostě přeletět čínskou zeď, sebrat Číňanům jich vynálezy — před dvěma tisíci lety mohli jsme již ve mnohém směru být tam, kde jsme teprv dnes. Smějme se Číňanům, bez nich bychom snad podnes neměli své miliardy kněh, denní časopisy, miliardy ročně poštou dopravovaných listů — neměliť bychom podnes *papíru*. Již ten náš název „papír“! Děláme si z hadrů *plstěnou* blánu pro psaní a jmenujem ji podle rostliny, podle „papyru“! Vynálezce Číňan je i v tom rozumnější. On nazývá papír „čí“, totiž „*věc rozumnou*“.

A jak rozumnou! Písmo a papír! Řekněm třeba, že je vynález písma vynálezem ještě vznešenějším. Písmo zlomilo sílu prchavého času. Němé myšlence mé dodá „těla a hlasu“, na druhý konec světa mohu řídit krok její a tam vynikne duševní paprsek z ní v tomže úhlu, v jakém zde se do písma ponořil. Jsme zde jen chvílku, ale písmem žijou naše myšlenky po věky a věky; proud času jde neuprosně dál, ale popsaná blána hlásá daleké budoucnosti, co že duch lidský byl k zralosti přivedl již v dávné minulosti. Divoch chvěje se před písmem jakoby před něčím zázračným a mudrc Plato mohl směle je nazvat „věčně trvajícím, nezměrným hlasem, jež vynalezl buď nějaký bůh nebo člověk bohorovný.“ Je to řeč stupňovaná, řeč pro oči.

Jen že se dlouho spojovalo písmo s blanou rozmanitou. Na počátku psali na listy bylin, na kůru a lýčí stromů jako podnes as 10 miliónů lidí.* Pak na tkaniny, na pláště

* Čti článek prof. Gebauera o ethymologii slova „kniha“, uveřejněný v „Národních Listech“; srovnej si také výrazy německé „birkengesang“, „buch“, a t. d.

kamenné a kovové, na tabulky dřevěné, pak na pergamén. Pergaménu znenáhla se už nedostávalo, nastala barbarská doba „palimpsestů“ — oškrabovali pergamény popsané věcmi často drahocennými, nenahraditelnými, aby je mohli popsat znovu. V tu dobu přišel k nám papír.

Vynálezce písma je neznám. Vynález ten sahá nějakých 5000 let před náš letopočet. Za to je vynálezce papíru znám. U Číňanů, kde ještě Konfuc nauky své psal na tabulky dřevěné, povstal roku 95 př. Kr. učenec Caj-Lyn a učil krajany své z odpadků šatních látek, lněných, kopopných a hedvábných dělat psací blány, „či“, náš papír. Caj-Lyn uměl sám již dělat archy dvě stopy široké a padesát stop dlouhé. Byl „ministrem orby“ a Číňané svému ministru a papírníku vystavěli chrám. V skutku je pravda, že lidstvo dovede vynajít teprv pak něco, když toho již nanejvýš potřebuje. Tenkrát právě byly působily spisy Konfucovy v Číně takovou revoluci, že nestačil psací materiál posavadní, že musil přijít nový, a také přišel. Posud je spotřeba papíru tam mnohem rozmanitější než u nás. Užívají ho na obálku, kde my berem voskovaná a jiná plátna, dávají jej místo skla do oken, dělají z něho deštníky a slunečníky, celé šaty, rubáše pro mrtvé — kde jsme my se svými papírovými manšetami a límečky! „Papír, pemzlik, tuš a kalamář jsou čtyry nejvznešenější věci na světě,“ praví Číňan. Nejslavnějším svým císařům připisuje vynález jednotlivých druhů. Tak na př. onoho druhu zlatě a stříbrně stříkaného, jež jsme viděli v loni na světové výstavě a jehož se užívá při příležitostech slavnostních, gratulacích, listech na vznešené osoby, a t. d. Také jsme viděli na výstavě té všechny přístroje, jichž užívají Číňané na vyrábění papíru. Jsou velmi prosty a primitivní, snad zrovna takovy, jaké byly před 1969 lety.

Tataři vnikli do Číny a odnesli z ní „umění papírové“. Arabové vojensky zas navštívili Tatarsko a přenesli umění to k sobě a do Persie. Stalo se privilejem spisovatelů,

„al Warrak“ připojuje mnohý poeta ku jmenu svému — „papírník“. S Araby přišlo do Španěl, odtud do Francie a z Francie, jakož křížáckými válkami také zároveň přímo z východu, rozšířilo se po Evropě. Nyní jsou nejlepší papíry anglické, skotské a francouzské. Jiných než tak zvaných „façonovaných“ čili různě vzorkovaných a barevných papírů z Angoulemu a Annonaye ani neuzívá evropská slečinka na své listky milostné. Vynález kněhtisku, dřevorytiny, litografie, fotografie a rytin v kovu vyvolal nové vždy vynálezy v papírnictví.

Také podle papíru lze lidstvo rozdělit. Bez písma vůbec žije na zemi posud as 360 millionů lidí; 10 millionů (kmennů etiopických, amerických a australských) užívá posud bylinných listů, lýka a tabulek dřevěných; 500 millionů (Číňanů, Siamesů, Japanců) užívá papíru čínského; 130 millionů (Peršanů, Arabů, Armenů, Kavkazanů, Koptů, Osmanů, a t. d.) užívá papíru arabského (bavlněného); 360 millionů čistého kmene indoevropského (blednoucího a červenajícího se) užívá papíru evropského, shotoveného ze všech možných hadrů, dřeva, slámy, rýže, bramborové natě, atd.

Je libo čist nějaká data? Pro nás 360 millionů kulturáků vyrábí se ročně 1800 millionů liber papíru v ceně 378 millionů zlatých. Papíren je 3960 a zaměstnávají ženských i mužských pracovníků vůbec 370.000. Tiskárny spotřebují na knihy a časopisy samy 900 millionů liber. A ostatek? Statistika je dnešního dne již velmi zevrubná a poučná. Vypočítala, že průměrně píše z nás každý za rok 10 listů, že přijde na každého 5 čísel nějakých novin a ze všeho vyrobeného papíru že každý spotřebuje průměrně 5 liber. Není pochybnosti, vzdělanost pokračuje, před půlvěkem potřeboval jednotlivec jen 2 $\frac{1}{2}$ libry. Jen že my v Rakousku jsme ještě tak před tím „půl věkem“: 3 $\frac{1}{2}$ libry přijde na jednoho Rakušana, nic víc. Chceme-li se něčím potěšit, můžeme poukázat na Turka, ten spotře-

buje jen $\frac{1}{8}$ libry. Za to ale Angličan $11\frac{1}{4}$, Amerikán $10\frac{1}{3}$
anglický osadník v Australii $14\frac{1}{2}$!

A 360 millionů lidí vůbec posud nepíše a nečte, ani
noviny ne! Ti nebozí! „Teprv, umíš-li číst, jsi člověk,“
praví Armén. „A teprv umíš-li číst feuilleton, jsi vzdělanec,“
dodá zajisté každý rozumný — či ne? 360 millionů lidí
posud bez feuilletonu!

NEDELE

1874.

I.

Se zvláštním potěšením jsem četl tyto dny v českých listech zprávu, že vzdělavací spolek „Tyl“ uspořádá pro zimní neděle celou řadu přednášek poučných, na vzdělání tříd dělnických, řekněm raději hned na *osvěžení* jich, a to na osvěžení duševní i tělesné. K vůli přednáškám těm odbývají se porady všech spolků dělnických, přednášky budou se tedy díti dle určitého, promyšleného plánu. Výborně! Kdybych směl hned zde něco k tomu poradit, bylo by předně, aby obsah přednášek vždy byl takový, by dělník posluchač odnesl sobě pro týden *jasné* látky ku přemýšlení, a pak aby místnost přednášek byla co možná hodně prostorna a vzdušna, ne plna výparů a dusu zas jako nějaká dílna. Obětujte na to něco, nemáte-li sami dost, sbírejte příspěvky, každý uvědomělý přítel dělnictva rád přidá groš svůj. Jeť neděle — ne snad pro každého, pro člověka pracujícího duševně či tělesně ale dojistá — dnem velmi důležitým, mnohem důležitějším, než mnohý míní. Nedělí, totiž dnů *nevěnovaných práci*, bylo za všech časů a u všech národů dost. Zákonodárství se s nimi zanášelo, náboženství se jich zmocnilo, filosofové a socialisté výdatně sobě jich až podnes všimali. U Němců na př. věnovali pojednáním o neděli, o dni svátečním, celé řady spisků, nejnověji a nejdůkladněji učinil tak známý antropolog doktor Edvard *Reich*, rodilý Moravan.* Promluvme si zde hned dle něho trochu o neděli, bude to také „přednáška pro lid“ a ne nezajímava.

Život náš má dva velké pány, všemohoucí, řídící naše

* „Studien ueber die feiertage“.

konání stálé, jsou to: slunce a měsíc. Den a rok určuje nám slunce, týdny a měsíce určuje měsíc. Když slunce vyjde, pracujem, když zašlo, odpočíváme a sbíráme nových sil. Nad bděním a spaním, nad prací a odpočinkem rozhoduje slunce. A když člověk pracoval řadu dní směrem jedním, je zas nutno, aby určil sobě den, kdy pracuje směrem jiným; pro toho, kdo vydělává silou svalů svých, nastává potřeba, aby zas měl den, kdy zapracuje si trochu mozkiem a čivami; a naopak. — Po dni, nejkratší naší míře časové, máme za další míru skupinu *sedmi* dnů, týden. Je to právě týž čas, kterého potřebuje měsíc ku jedné ze čtyř obdob svých. Šest dní práce, sedmá neděle — měsíc rozhoduje o tom. A rozhoduje skoro u všech národů stejně, neboť všichni národové *musili* stejně pozorovat ty proměny měsíce. „Sedmička“ se stala číslem posvátným — sedm hodin máš denně spát, sedmý den máš odpočívát, sedm planet znali hvězdáři staří, sedm znali staří „hlavních sil“ přírodních, v Egyptě měli sedm tříd čili kast obyvatelstva a t. d. Učenci připisují první určení téhodne a neděle *Babylonským*. Od Babylonských i od Egyptanů přejali týden a neděli *Židé*.

Proměna měsíce je důležitým oddílem v životě člověka. Od nejdávnějších dob panuje přesvědčení, že měsíc má nejen zvláštní vliv na duševní a tělesné choroby člověka, nýbrž že velmi vážně účinkuje na rozvoj povahy celého národa, ano že určuje i osud celého lidstva. Podobá se, že také *Slované* velmi záhy všimli sobě co lid rolnický významu měsíce. Alespoň tomu nasvědčují hojná česká říkadla nedělní, na „neděli liščí“, „neděli kýchavnou“, „neděli smrtnou“, „neděli květnou“. Říkadla ta jsou četna, ve mnohém z nich ozývá se hlasitá ozvěna z nejdávnějších pohanských dob.

Nejen týdenní neděle, také jiné svátky výroční visí na velkých těch tělesech nebeských. Zdá se, že jisté přervání obyčejného života zvláštními svátky náleží k nutnostem

pro přirozenost lidskou. Každý člověk má určité své povolání, mozek jeho pracuje takřka stále jedním směrem, pak mu ale nestačí prostý odpočinek noční a nedělní, on musí, aby vyhnul se zlým následkům jednostranné duševní práce, mít doby výmínečné, svátky. Zás jednou jiné látky, jiné myšlenky, tak sobě žádá ústrojí naše mozkové. Svátky ty vyznačují se pak hlavně tím, že se v nich — předně více jí a více pije. V tom není náhoda, je v tom pud, a rodí se podnětem zevnějším, právě tím svátečním, který označuje činy naše způsobem nevšedním. Že pak vše, co člověk podniká, musí mít jakous zevnější příčinu, a slunce že je pro nás nejvelkolepější a nejvýznamnější příčinou zevnější, jsou také skoro všechny hlavní svátky, jaké máme, připjaty k *slunci*. Připomeňme sobě vánoce čili „novuzrození slunce“, do kterého mnozí národové kladou svůj Nový rok, a t. d. Vánoce neslavíme toliko my Evropané, slavili je také staří Peruané a Mexikané. Nejprv člověk zbožně slavil velkou moc přírodní, a hned po zbožnosti přišla dobrá kuchyně, tanec a hry do každé slavnosti.

Staří Řekové pravidelných našich neděl neznali. „Nebyli národem filisterským, člověk jim nebyl ještě pracovním strojem, továrny nevyrostaly z jejich půdy a svátků měli dost a dost,“ — a to je to hlavní! Tu se pak koupali, slavnostně převlíkli, aby před své krásné bohy přece nějak slušně předstoupili, pak provozovali gymnastické hry a *naslouchali hudbě a poezii*. O bozích svých věřili, že jsou to páni velmi veselé mysle, byli tedy hodně veseli na počtu bohů a šlo jim to k duhu. Také *Římané* neměli vlastních nedělí, za to ale velkou sílu svátků. Nejpěknější byla z nich „charistia“ — společný hod pro příbuzné a přátele, aby při něm v lásce si vyrovnali veškeré nastalé spory své. Později zavedli sobě láskyplné takové hody také křesťané; nyní hodů více není, jsou jen v Ochranově a i zde mají význam jen zevnější.

U Hebreů byla neděle čili *sobota* nejpřísněji určena a držána. „Židé byli národ zvláštní, náruživý, ukrutný. Aby byl národ takový v palné krajině udržen v kázni, mravu a zdraví, musily mu být dány co nejpřísnější zákony náboženské. Sobota nebyla dnem slavnostně veselým, nýbrž opravdovým, byla jhem na divokost Židů,“ — jakýms týdenním výpraskem. Ani ohně nesměli sobě v den ten rozžít. Kdo sobotu znesvětil prací, měl umřít. Na znesvěcení soboty hrozeno bohem, že vyvrátí Jeruzalem z kořene, že vyhubí Israel. Sobota nepovznesla mysl židovskou — viděli tu samou tekoucí krev, dýchali puch škvařících se obětí zápalných — byl to bůh pomsty a krve, jejich Jehova! Čtěte sobě ustanovení v 4. knize Mojžišově, kap. 28., samá oběť, samá krev, denně, každou sobotu, každý svátek! Kristus pak neurčil sám týdenního svátku žádného. Patrně nechtěl změnit zvyky staré židovské, chtěl jen ukrutnost lidu svého změnit na ducha lásky. Naši neděli určili prý apoštolé a sice na oslavu dne Ježíšova vzkříšení.

II.

„Neděle a svátky musí být; kdyby neděle nebylo, musili bychom si ji ustanovit.“ —

Předně jí potřebujem co odpočinku. Promluvte s dělníkem, jak brzy by as se cíil hotov se silou svou, kdyby nenastávaly mu více dny poklidu. Také užívá skoro každý dělník nedělního odpočinku milerád. Komptoiristu, úředníka, fotografa, hudebníka, kočího nalezneš třeba i v neděli při práci jejich, kováře, zámečníka a t. p. těžce pracující lidi zajisté jen velmi zřídka a jen v případech co nejn nutnějších. Rovněž nutně musí si odpočinout hodinář, nebo kdož vůbec při práci místo svalů napínati musí čivy své. Nebo barvíř, soukenník, jehož tělesné ústrojí trpí vlivy škodlivých lučebnin.

Zákon i obyčej chrání neděle. Bez nich by společnost lidská byla neskonale smutná, skleslá. Pomyslem si, jak často by bez nich dovedla lakotnost továrnícká hynoucího namáháním dělníka v peněžitý svůj prospěch využítkovat, vyssát a zničit zcela. Nyní již jsme v sociálním uvědomění pokročili, nyní již dovede sobě pracující třída obhájit dny svého odpočinku sama — vzpomeňme sobě jen na úsilí, jakého vynaložili na př. typografové, aby obhájili si nedělní klid svůj. Ale vzpomeňme sobě ještě na dobu nedávnou, kdy nižší, totiž pracující třídy byly třídám vyšším, totiž lenošícím, dány takřka ve psí. Kdy o právech každému člověku vrozených nesmělo se ani hlesnout, kdy sta lidí „neurozených“ mělo jen tolik ceny, mnoholi jediný člověk „urozený“ mohl mít z nich okamžitého zisku, kdy počítáno jen dle kusů, ne dle lidí. V těch těžkých dobách absolutistických byla neděle pravým spasitelem lidu. Neděle mu dala odpočinek, přiřkla mu jakás přece práva, vrátila mu pocit *rovnosti*. On měl neděli svou právě tak jako kdokoli jiný. Ovšem měla neděle vysloveně skoro jen význam náboženský, kněží ji užívali třeba na zapevnění jen své nadvlády, ale přec pocítil člověk v chrámě vzdor ozdobným oratoriím a vyhraženým lavicím kostelním, že je roveň všem ostatním, a co se tu praví a děje, že platí stejně všem. Dogmat člověk nepochopil, ceremoniím neporozuměl, ale neděli měl. Bohu byl den ten, vylučující na oslavu jeho všechnu těžkou práci, věnován, člověk ale měl svůj nevyvážitelný prospěch.

Poezii jistou neupře zde nikdo, a čím vším byly poetické dojmy uhnětenému člověku v mořivém klopotu jeho ! Zde byl najednou člověkem zcela jiným, směr jeho myšlenek povznesl se nad trud všední a každá myšlenka měla dosti časové prostory, aby se rozvinula a prohloubila. Teď člověk již zraje, ale v oné době byl ještě dítětem a rozpoemeňme se, čím že nám dětem byla neděle. S ranním rozbřesknutím skutečně jako by byl ihned nastal den od ji-

ných dní naprosto rozdílný. Vzduch byl jasnější, světlo bělejší, slunce úsměvnější. Bílé prádlo, nejhezčí šat, jídla nad obyčej vzácná, hojná, neohříváná — mělať matka dnes čas, aby se s kuchyní zanášela. U sousedů tatáž vůně kuchyňská. Na ulici samý jen lid pěkně oblečený. Nad tím vším slavnostní znění velkých zvonů. A doma rodina pohromadě celá, pohromadě bez únavy — jednou jedinkráte rodinou za celý týden! Byla v tom poezie, byla! A poezie povznáší a sílí.

Leckde zkusili a zkoušejí uškubnout i kus neděle nebo ji celou pro dobu pracovní. Ta věc se mstí. Když ne v neděli, tedy v pondělí, nebo v kterýkoliv jiný den klesnou pracovníkovi ruce a odpadne mu chuť, on si učiní náhle neděli mimořádnou. Pak ale nemá neděli tu zároveň jeho rodina s ním, děti jsou ve škole, žena za jiným zaměstnáním. Osamostatnělé pobavení je průměrně *dražší* než zábava s rodinou společně užitá a při tom — pracovník neokřál ani v kruhu rodinném. Přišel tím o vzácné, výdatné vzrušení.

Ještě jinde, hlavně v Anglicku, věnují neděli *jenom* poklidu. Mimo zanášení se věcmi náboženskými je vše ostatní vyloučeno naprosto. Také to je chybou. Ne pouhé odpočívání svalů a ne pouhé zadumání reflexivní, pracující člověk potřebuje ještě jiného.

Našemu pracovníku přináší neděle léky rozmanité. V neděli sobě dělník trochu déle přispí, což, je-li jizba vzdušna, patrně silám jeho prospět musí. V neděli opatruje sobě silnější a lepší stravy, také větší jí množství. On sobě popřeje i nápojů silících a činí-li tak v míře skrovné a rozumné, činí tak zajisté na prospěch svůj. V neděli okřívá mytím, koupelí a čistým prádlem. V neděli konečně má dosti času, aby z časopisu poučil se o běhu světa, aby sobě přečetl dobrou, zajímavou knihu, aby si vyšel s rodinou na volnou společnou procházku, na které mnoho se vidí, o čemž lze společně přemýšlet. Dělník si nejen tolik a tolik

hodin odpočine, on se posilní tělesně, on ale také vyvázne z jednostranného myšlenkového směru, zanedbávaná činnost mozková se opruzuje, protiva mezi stálou činností svalovou a zanedbávanou mozkovou se vyrovnává.

Dělník hlavního města má nepoměrně větší příležitost dosíci duševních požitků než dělník venkovský. Pouhá procházka již zahrnuje ho dojmy co nejrozmanitějšími, jsou tu obrazárny, musea, zvěřince, stavby a sady, jsou veřejné čítárny, je divadlo, které ho vyláká z *úmorňých*, začaděných, dusných hospůdek, atd. Každá příležitost další k duševnímu osvěžení musí být vítána. Proto jsem také vřele a upřímně uvítal zprávu, že spolek „Tyl“ uspořádá pro letošní zimu řadu systematicky vedených přednášek pro třídu dělnickou. Jsou prý nyní náhle překážky v tom, policejní nebo jaké. Nechť hledí pořadatelé nějak překážkám těm vyhovět, myšlenka sama je velmi pěkná a výsledky i účinky duševního takového činu jsou vždy veliky, ba neocenitelný.

O VYCHOVÁNÍ DĚVČAT

1868.

Nemasopostni rozprava v trochu masopostní formě.

Část vzdělaného lidstva dostává se nyní do kazatelského tónu, jako vždycky, když ostatní část, ta větší, nemá ani nejmenší chuti, aby nějaké kázání poslouchala. Takovým dobám říká se, že jsou „dobami lidské zkaženosti“, snad proto, že je v nich nesmírně mnoho upřímnosti a upřímnost že není žádná cnost. Proto také doufám, že mne nikdo nenazve cnostným, budu-li upřímným a začnu-li v době masopostní, kdy je opravdovost bláznovstvím, být *právě* takovýmto bláznem opravdovým, který myslí, že někdo jeho kázání poslouchá. O čem chci perem kázat? Feuilletonistovi bývá nejsnáz psáti o ničem, a kazateli nejsnáz mluvit o poklescích ženských, já to spojím a promluvím několik prázdných slov o tak zvaném „vychování“ našich děvčat. Staré thema, omluvené a přemluvené už dost a dost a mnohým proto již hnusné, ano, ale mně *právě* proto tím příjemnější!

Tak, začátek byl by už učiněn či napsán; trochu spletený sic, ale to neškodí: tím spíše může se v něm hledat důmysl. O vychování děvčat! Ano, může se o něm psát, neboť jest mnoho svědků, kteří najisto tvrdí, že děvčata naše se vychovávají. Ba může o něm psát i mužský, ač dámy mu s řídkou jednohlasností uprou znalost věci, — aspoň nemůže pak za to, nedovedl-li být objektivní. Ale *krátce* mluvit o tak omluvených věcech, to je hlavní pravidlo, pro jehož dodržení se pak už ledacos odpustí! Protož typograficky krátce!

Především ohražuju se proti tomu, že bych rozuměl výrazem „dobře vychované ženské pohlaví“ jen pohlaví

skládající se z vtělených universit, z ženských doktorů dle vědeckého stanoviska v krinolinách nebo bez krinolin, ze samých duchaplných spisovatelek, z výtečných kuchyňských lučebníků a z vynikajících sopránových neb altových řečníků pro emancipaci. Každá ať se vyvine dle talentu svého zvláštního, jak (a jak vysoko vůbec) může, neboť jakož z mužského pohlaví je mně dobrý švec vždy milejší než nejšpatnější ministr, takož atd. Také bych nerád, aby se věhlas čela vzdělal na útraty hladkosti jeho a chladný rozum líci na útraty jich úsměvnosti, navrhuju po každé vědecké přednášce ihned rozumný taneček a vidím v zábavně odtančené Besedě a ohnivě provedeném kvapíku velkou mnemotechnickou pomůcku pro přednášku předcházející. Řekne-li se: „Svěřil se mi při čtveřlce, bylo to po přednášce, ve které dr. Ambros mluvil o pyramidách, o sfinxech a jiných ošklivých egyptských zvířatech,“ nezapomenou se alespoň pyramidy, pokud se nezapomene ten, který „se svěřil“. Jsem pro vychování co možná výdatné pro život, ale tak, aby se při tom život sám neztratil. Ať se vychovává dost, podle poměrů a osobního talentu třeba mnoho, ale ať se nevychovává *průměrně příliš* mnoho!

To je ovšem trochu odvážné napomenutí v době, kdy lze říci, že se teprv pomýšletí *začíná* na výdatnější vychování děvčat, ale těch, kteří se domáhají nového, zdravého způsobu vychovatelského, také se to netýká ani tenkrát, když vzdor dobré vůli chybují, nýbrž jen těch, kteří bez přemýšlení a bez dobré vůle dle starého šlendriánu mrzačí novou generaci právě tak, jak mrzačili starou, zkrátka, kteří vychovávají *nepřirozeně*.

Praví se: „Muž pěstuje stromek k vůli ovoci, žena k vůli květu.“ Absolutní pravdu pravidlo to ovšem neobsahuje, za to ale jistou pravdu průměrnou. A obsahuje-li pravdu tuto, nuže ať se nehledí tedy zvrátit příroda na nepřirozenost, ať se pěstuje právě ta doplňující krásná

vlastnost zahradnická, ať se outlý dívčí duch vede tak, aby ze všeho, co později v životě soukromém neb třeba i veřejném s jeho působivostí se spojí, vypěstoval květy hojné, nejen hojné, ale i vonné a plné, přirozené.

Skřivánek v poli — volím to milé zvířátko, abych jiným obrazem neurazil — je s vychováním svým stokrát šťastnější, než tak mnohá slečinka pražská, jejíž vychování stojí rodiče velké oběti: onen se vychová zcela *dle* přirozenosti své, tato zcela *proti* ní, onen je vyslovenou příjemnou individualitou, tato bezvýznamným tuctovým zbožím. Lepší výsledek by byl, kdyby se tato vychovávala sama, než že ji vychovávají jiní.

I nejhoupější vídeňský journalista byl by již uhodl, že pod vychováním přirozeným nevyrozumívám jiného než vychování na základě čistě národním, na základě mateřského jazyka. Ano, neboť i nejhoupější člověk vůbec by nahlid', že jen to je úplným majetkem duševním, čemu úplně se rozumí, a že je alespoň velmi nebezpečno plýtvat časem, když čas školský je poměrně krátký, jak u děvčat být *musí*. V Praze je něco málo dobrých dívčích škol českých a síla škol německých, dobrých snad pro Němkyně, pro Češky naprosto zhoubných. Nemluvím o tom, že se vůbec učí tu děvče snad věcem zbytečným, že *dle* naučených method svých učitelské zahradnice pěstují duševní krásu tím, že na ořech zavěšují utrženou růži a na růžový keř, „k vůli větší kráse“, z papíru vystříhaný karafiát. S tím cizím šperkem dovede se, rozumí-li se tomu, alespoň dojem nějaký udělat a je tedy výsledek alespoň zevnější. Ale české děvče nedojde ani toho porozumění, navěšené ty na ni šperky jsou jako friseurkou nahodile sem tam navěšené stužky; trvají, pokud slunce barvu z nich nevypije, vlají, pokud deštěm nesplasknou, rozpadnou se konečně a nebohá, prázdná dušinka neví kudy kam, neboť klamný, cizí stín byl přelítl její dráhou a spletl ji. Hůř je ale, že české děvče nezíská ani z toho, co je

rozumného ve školách vzdor jich methodám. Cit její se nezušlechťuje, rozumu nepřibývá, naučila se dříve myšlenkám svým dávat vzniku na základu slov jiných, nechávat na cit svůj slovem zcela jiným působit, nyní se učí jen papouškovat, naučení a vědomosti jsou mrtvou hromadou, již paměť s sebou z donucení vleče a jež co nejdřív nechá se někde stranou ležet. Cit a rozum nedocházejí přirozeného rozvoje, duševní mládí nepostupuje ku květu, opět jen výše uvedené, navěšené stužky.

Věru, kdyby bylo v masopostě dovoleno člověku, aby ho srdce bolelo také ještě jinde než elegantně v taneční síni nebo přirozeně doma v bytu, mohlo by se říci, že zabolí i na ulici, když tak člověk jde za houfem školských děvčat, když je slyší mluvit ty naučené fráse a každé přízvukem rozdrchané slovíčko učí, že ten tvor ani nemyslí. Jaké to musí být velké husy, které vychovávají tyto maličké, zvolal bys, kdybys sobě nevzpomněl, že rodičové jsou víc vinni než vychovatelky a ještě jiní lidé také víc.

Je tomu právě tak as čtrnáct dní, co se mne dovolávalo v jisté společnosti děvče čtrnáctileté, abych přisvědčil jejímu tvrzení, že „Čechy jsou ostrovem“. Slyšela ve škole: „Das böhmische volk ist eine insel im deutschen meere.“ Nebyl bych se jí ani dost málo zadivil, kdyby byla jako jiná dámička malá tvrdila, že manželka Mojžíšova jmenovala se Jehovah, nebo kdyby byla, berouc na sklonku roku knihu s letopočtem roku již příštího, zvolala: „Aha, to je kniha, když bylo *minule* 1868!“ A přec nebyla ta ostrovanka bez přirozených talentů, vzdor svým čtrnácti letům uměla už velmi důmyslně očima mluvit, a vsadil bych se, že podle čamary a důstojnické šavle nepříjde na ulici ani jedinkrát do rozpaků, v jakém že má zemském jazyku mluvit! Ano když se nedává výdatné podpory ani rozumu ani citu, pomáhá sobě obě mlaskami, někdy nebezpečně barvenými.

Věru že by bylo ve velkém prospěchu těch dětí, kdyby sobě mohly napřed vlastní své rodiče vychovat! Velká síla rodičů je posud velmi, velmi hloupa, a myšlenka ta mohla by člověku i masopostní humor zkazit!

MUŽATKY

1874.

Žena — ženy — emancipace žen — otázka ženská — žena v slovanském právu — žena v moderním právu — a „žena, žena“ zní to zas jednou ze všech stran.

Bývá tak již s otázkami moderními. Máme jich několik pro věk svůj: Když se rozvlní otázka národní, je válka, když sociální, je revoluce, když náboženská, je reakce, když ženská, je *řeč*, mnoho, tuze mnoho řeči. Zbytečna není, to tím nechci říci. Mám úctu k snahám, které hledí zlepšit, co zajisté mezi námi posud není dobré, které chtějí neprovdaným a nezámožným ženštinám opatřit pojištěnou existenci tím, že uvádějí je do nových kruhů pracovních, které tím, že ženu vyučují novým věcem praktickým, místo tiché resignace a smutného pocitu mdloby vkládají jim do prsou ukonejšující, spásonosný pocit samostatnosti, které zkrátka pomocí rozumné práce zaplašují zaměstnávání se hluché a pusté, a rovněž u jedněch bídu, jako zas u jiných věčné honění se za pouhou povrchní zábavou. Ale při všech těch snahách je posud víc řeči než skutků a je to přirozeno. Snahy ty mají posud jen ušlechtilé nadšení jednotlivci, ne stát, ne celá lidská společnost. Posud je místní diletantism, kde má být všeobšáhly, rozvětvený systém. A systém musí přijít, lidská společnost celá musí se konečně ujmout otázky té. Pak také teprv uvedou se zároveň všechny výstřednosti, jichž se proud „všeobecné ženské emancipace“ teď dopouští, na pravou míru. Teď nemá ten proud mezí, posílá ženu na astronomickou observatoř i ke pramenům Nilu, na katedru i za psací pulpit ouřadnický, na stolec soudcův i na tribunu parlamentární, ke kovadlině v kovárně, k rudonosným balvanům tisíc stop pod zemí i do lidobijných válek — pardon, to ne, ke kovadlině ne, do dolů ne a do válek také ne. Ale divím se,

když presidentkami Spojených amerických obcí, že nechtějí být také jenerálkami ruských výprav proti Chivě.

Co Schiller v „Stuartce“ píše — „jen tvorem slabým žena jest“ — zdá se, že přec cítí žena i nejpyšnější. A proto také mohl dokázat dějezpýt, že všechny povídky o Amazonách, o státech obydlených jen mužatkami, byly právě jen povídkami. Nemůžem naprosto tvrdit, že nikdy a nikde se nestalo, aby se bylo neoddálilo třeba něco žen od svého kmene neb od své obce a neusadily se pro sebe, ale naddlouho jistě ne a často již docela ne. Vidíme to na lidstvu nynějším, v němž jsou přec prarozmanití národové a na prarozmanitém stupni kulturním, kde jsme ale podobného příkladu neviděli ani jediného. Jedna jediná byla za „naší“ paměti obec zcela ženská. Marda, vesnice to na říčce Paravardi poblíž velké turecké pevnosti Šumenu, kde tak až do let třicátých našeho věku žily jen a jen ženštiny, kolem dvou tisíc hlav. Ale vesnice ta byla tak něco jako Řepy u Prahy, trestnice, — jen však pro nevěrné ženy. Žily zde volně, chodily bez závoju, netrpěly mezi sebou ani starých ani ošklivých, a když přišel návštěvou nebo cestou muž, měl se tu v každém ohledu co nejlíp. To ovšem nebyly žádné Amazonky, jak je popisují spisovatelé staří. Ty žily prý pohromadě v celém státu, jen krátkou dobu v roce tovaryšily s muži z některého sousedního kmene (někdy si je výbojně ukradly a pak se slávou a dary zase vrátily) a dcerky pak si ponechaly, kdežto kluky vydaly do péče otcův. Dcerky vychovávaly pak po spartánsku, cvičily je ve zbraních a jízdě, navykaly těžké práci. Často přepadaly jako kočky, beze vší válečné výpovědi, státy jiné, sváděly bitvy a byly v nich velmi zlé. Ale dějezpýt ukázal neuprosně, že — ani nebyly. Vyhnal je z Asie i z Afriky. V novější době, totiž po objevení Ameriky, utekla se pak báj o mužatkách na břehy Amazonu, řeky v Americe jižní. Byly prý nesmírně bohaty zlatem — hltavý běloch šel za zlatem, ale nenalezl Amazonek ani u pramenů Amazonu ;

pověst se utekla zas do vedlejších proudů hlavní řeky, běloch šel za ní a vypudil ji odtud. Nyní známe ozbrojené ženy jen u krále dahomejského. Jakmile dosáhne některá z jeho žen dvaceti let, je mu už stará a on ji dá ihned na vojnu. Deset pluků ženských má už černý dahomejský majestát a jsou jeho tělesní stráží. Utíkaly před nepřítelem velmi pochvalně.

Jako muž je často povahy zženštilé, není otázky, že žena je dosti často také srdce mužného. Připomínám jen ženy husitské, ženy jagerské, Augustinu „děvče Saragosské“ (umřela teprv v r. 1857 v Ceutè), ženského dragouna Terezku Figueurovu, Leonoru Procházkovu, o níž Ruekert básně psal a Dunker libretto pro Beethovena složil, z novějších dob třeba Pustovojtovu, a t. d. Zvláště hojně se účastňují ženy při revolucích. Při prvních válkách Napoleonských bojovalo několik žen za muže přestrojených v řadách francouzských i německých. Jednotlivě vojačkami dovedou tedy být ženy někdy, ale *nikdy vojskem*. Je pravda, žena je jako mnohý muž něžnější povahy, který ve vlastním nebezpečí bývá třeba bojácný, ale při nebezpečí jiných je srdnatější než jiní. Jen že to nesmí být pro ženu na př. vlast, která je v nebezpečí, ta nadchne teprv statisícátou z nich k mužnému činu. Dovedou milovat i nenávidět třeba silněj než muž, ale jiným směrem a v užším kruhu; aby bojovalo „z přesvědčení“, nesestavíš žádné ženské vojsko; jdou sice za praporem národním nebo politickým, ale jen — „k vůli praporečnickům“. I mezi vojačkami, jež historie slaví, nalezá se jich málo, které měly důvody mužův; obyčejně bylo ublíženo těžce jich rodinám, zabít manžel, ženich — osobní pomsta.

Mužové také od jakživa pramálo mužatek dbali. O jich slávu alespoň se nepříčinili; když slavili ženské cnosti, byly to zcela jiné než cnosti válečné. Umění výtvarné si jich skorem ani nevšimlo. Ani skulptury antické, líčící je hlavně co barbarky, neprospěly zvláště jich slávě. Jak

Shakespeare odkop' pannu Orleanskou, je známo. Rovněž Homér věnuje Amazonám jen jednotlivé verše, Virgil, Tasso jen episy — my Češi šli nejdál, náš Šebastián Hněvkovský napsal dvousvazkový „Děvín, báseň romantickohrdinskou v osmnácti zpěvích.“ Také je v skutku i v samém českém lidu podání o Amazonkách, Vlastě, Šárce, a t. d. nejvypracovanější a nejobširnější ze všech podobných podání národních.

Proto se přec nemusíme bát, že když ne dřív, někdy teď snad vejde do žen českých nějaké amazonské hnutí. Ani kdyby sto českých Meissnerů volalo: „Vzhůru teď, kdy mužové se zbaběle prohřešují!“ — Ostatně — vždy předcházejí takovému výbuchu znamení, jak Hněvkovský učí:

Dávno, než co bylo čiti o té vojně,
v Čechách znamení se děla všudy:
v drnčení se samy předústojně
daly milozvučné strakonické dudy;
hejno blánické se ukázalo zbrojně;
a co podivněji, rodily se hojně
*děvy v také kráse, že po dnešní chvíli
příroda již nenabyla také síly.*

Pochybnost je zde arci přece jedna:

Mnozí hádají, že zase množství děv,
jejich čepce chocholné a zbrojné kroje
zvěstují nám nové ženské boje.

Ale Hněvkovský nás konejší a praví, že prý už v ženském pokolení utuch' všecken proti mužům hněv.

Tomu se divím, že čeští librettisté a fraškáři nesáhli ještě k českému dívčímu boji!

MYŠLENKY TAK O LEDAČEM

1869.

I.

Nevynalezený vynález.

Jsmo jaksi dopálení. Nebavíme se, svět je fádni vzdor tomu, že dovedem za měsíc přejet již celou zeměkouli a za dvacet hodin sdělit bratrům Indiánům v Brasilii, že jsme chvála bohu zdrávi. Očekáváme, že musí něco spadnout s oblak, co by námi náhle zachvělo od kostí, co by nás náhle povzneslo nejvýš, bavilo, jak se ani bozi nikdy nebavili. Něco se stane, musí stát, nevíme sice co, ale tušíme, že kdybychom takhle — náhle *lítat* dovedli, to že by bylo asi to pravé. Neušklíbněte se, každý to myslí, i nejhoupější. Milenec, který je vzdálen zbožňovaného „tvora“, vandrovník, kterého nohy bolí nebo kterému se po domově stýská, vojvůdce, jehož patentovaný orlí zrak ani za nejbližší lesík nedosáhne, zkrátka všichni. Básník Rückert napsal celou báseň o tom, že prý se mu jednou zdálo, že lítal — to je věci, každému už se to zdálo, mně posud každý týden dvakrát! A na uskutečnění toho „snu“ pracuje lidstvo od jakživa, od všeuměla Daedala, který letěl z Krety do Sicilie, až po našeho Kadeřávka, který z Prahy do Paříže — snad přece poletí, od krejčíka ulmského, který zlomil vaz, až po inženýra Kaufmanna, který zároveň se strojem svým r. 1868 v Londýně proto nespád', že se mu moudře ani nesvěřil, dole zůstal a jen se díval. Okřídlené projekty musí se lidstvu konečně přece zdařit, když ryba plove, proč by člověk neploval, když pták letí, proč by člověk nelítal! Jen že pánům vynálezčům nesmí být ledačos „vosk“, jakž žalostný případ Ikarův učí. A vsadil bych se, že vynálezcem šťastným bude Čech. Bez-

toho, co kdy nalezeno nejvznešenějšího, nejkrásnějšího a nejchutnějšího, od Čechů nalezeno: rovnoprávnost náboženská a ječmenní hvozdy, moderní demokracie a přirozená soustava botanická, kněhtiskařství a hromosvody, pytvá, parolodní šrouby a švestkové knedlíky. Bude-li tím vynálezcem již náš Kadeřávek, nevím, ale přál bych toho sobě, jemu také. Komukoli co znalci posud své plány předložil, každý ho velmi chválil co do principu, v praxi mu ale nedal ani krejcaru — při čemž se tuze špatně pracuje. Snad se také ještě několikrát zmýlí, náš Kadeřávek, neboť jen ten se nemýlí nikdy, který nikdy nic rozumného nechce.

Ale, pane bože na nebesích, budem to vypadat, až budem lítat! Známo, že malíři rádi si hrají s podobiznami lidí a zvířat. Namalují kočku a vedle tvář ženskou, skutečně ženskou a skutečně kočkovitou, nebo lva a mužskou tvář hřívnatou a obrostlou, nebo bílou hlavu ovčí a hned vedle do lidské hlouposti přenešený odlesk její. Není to pouhá hříčka, ten člověk má tu, onen onu zvířecí vlastnost v nesmrtelné duši své zvláště vyvinutou a tvář jeho je vývěsným štítem té vnitřní krásy, jen to studujte! Až budem mít o mechanickou schopnost lítání více mezi svými vlastnostmi, vyvinou se lidské individuality dle nejrozmanitějších vlastností ptačích, snad dle všech — vyjma kladení vajec. Svateb bude nesmírně mnoho, neboť „*chacun oiseau fait son nid*“. Kdo vypadá jako poctivý pedantický čáp, bude své manželce chvalitebně věrný, která vypadá jako boubelatá vrabčice, bude svému manželci chvalitebně nevěrna. Lidstvo se bude nesmírně množit, takřka jen líhnout. Rovněž budou se líhnout nové povahy, Shakespeare bude muset psát dodatky, doktor Čupr dokonce vydat zcela nově svůj „*Leitfaden der empirischen psychologie*“. Srdnatý bude lítat jako mořský racek, hned po hřebenu rozpěněných, rozválených vln, hned nad úskalím pobřežním, hned za lodí uprostřed okeánu; bázlivý bude lítat jako slepice po hnojišti. Básník skřivánkem vzletí přímo,

rovně jako raketa do výše, přišpendlí se někde k modré obloze a bude jubilovat písničky tak dlouho, až přijdou i hvězdy poslechnout si jeho jamby — bude-li jim to dlouho trvat, odejdou zas, nejsou zvyklé naslouchat lidským snům až do bílého rána. Ti, kteří jsou dle povahy jako „ptactvo nebes“, budou létat ve dne, Jezoviti ale v noci. Ti, kteří jsou povahy nepatrné, budou létat v krákorajících houfech jako vrány, kdož ale je povahou vznešenou, povznese se sám a sám orlem do tiché výše, do oné výše, kde je již bílý den, když dole —

Hrome, do toho se bude musit policie vložit, to přec nejde, aby každý šel k světlu, kdy se mu líbí! Dobře, že jsem si sám na to vzpomněl, ve Vídni by byli jistě zapomněli a brzy by poroty — chci říci lítací stroje byly pro všechny! Ne, sestaví se, jak už nebožtík Richter navrhnul, na říšské radě zvláštní komise a ta vypracuje „létací řád“. Hlavní zásadou bude: nižší třídy společenské budou létat níž, nebo zcela dole, nebo vůbec ne — je pravda, nač potřebuje na př. řemeslník létat, jeho „zlaté dno“ je vždycky dole, sic by nebylo dnem, nebo nač potřebuje létat chudý lid, ta „chátra“, když umí tak pěkně pěšky chodit! Lítání je opravou dopravy, tedy jen opravou pro ty, kteří již nyní se nechávají koňmo, oselmo neb jinak dopravovat. Akcís a mýta budou se musit dobrovolně vyhodit do povětří, sic jim tři čtvrtiny příjmů ujdou, policie bude mít strašnou práci s „neviditelnými cestami“ a bude musit ještě častěji než posud lovit „tajné tiskárny“ pouze z „luftu“. Ne, „lid“ nesmí vůbec létat, a když, tedy jen na šnúře jako papírový drak. Sic, kdyby se mu šnúra nedala nebo náhodou vyklouzl'a nebo „zlomyslně“ přeříznuta byla, stal by se z něho skutečný drak a žádný cilindr nebyl by více na hlavě jist! A pak — „čím výš stoupá lid, tím níž padají státní papíry“ povídá nebožtík Richter — dobře jsem si vzpomněl na nebožtíka Richtra, ani bych nevěděl, jak dnes zakončit feuilleton!

II.

Pokrok.

Hrom aby do takových frasí! My, totiž lidstvo, prý pokračujem, a sice tak nesmírně, zvláště prý od nějakých padesáti let, že naše století, ta beruška, musí sobě nechávat i spílat „století pokroku“. Nu dobrá, koho to lechtá, ať se blaženě usměje, kdo má prázdnou hlavu, ať ji nosí hodně vysoko, kdo má rozum a jen tolik alespoň zlomyslnosti v sobě, mnoho-li je třeba soli v dobré polívce, ušklibne se. Kam pak jsme pokročili za těch padesát let? Jsme šťastni? Máme se snad dobře? *Civilisace* prý jde dál. To je hezké od ní, ale náš žaludek, mozek, srdce pramálo o tom vědí, jen žluč ví dost.

Podívejme se na Indiána, který stojí na nepokročilém stanovisku právě vylihnuté koroptve, a pomyslem si, že naši předkové kdys těšili se také době indiánské. My jsme od nich „pokročili“ tuze, tuze daleko. Oni chudáci se rodili tak beze všeho rozdílu, jeden byl tolik co druhý, také umírali a byli zahrabáni beze všech rozdílů. My pokročili a rodíme se jeden co titulovaný pán, který pro samé fideikomisy při nejlepší vůli a největším darebáctví ani nemůže se stát žebrákem, druhý co žebrák, který teprv po nesmírném namáhání, velkém štěstí a ještě větším snad darebáctví stane se tenkrát něčím, když už mu to není pranic platno. Ale i když se původnímu hadrníkovi přece konečně dobře zvede, je přec mezi ním a jinými ještě velký rozdíl, neboť my pokročili také ku kastě, která má „otce a ma'ky“, splozené „otci a matkami“, jichž „otcové a matky“ měli zase celou řadu „otců a matek“, ku kastě, která by za žádnou cenu nedovolila, aby Alexandr Veliký nebo Sokrates směli nosit červený frak, která by Jiřího Poděbrada posud nazvala „parvenu-em“ a Žižku jen tak „ritter von“.

Chudáci předkové usídlili se, kde se jim líbilo, a když se jim zas znelíbilo, šli dál; my „pokročili“ k placení dvou dukátů za příslušnictví, k domovským listům a pasportům. Předkové žili v boží přírodě, my pokročili do měst, kde třetí generace stává se už neplodnou. Nebozí naši předkové jedli jen mléko, strů, ovoce a šťavnatou pečení na špejlu, my „pokročili“ k hospodským gulášům z hověziho, přede-
včirem a včera na polívky vyvařeného masa. Také někdy pokračujem až k hladu, protože příroda nepatří už každému. Naši předkové neznali peněz, my pokročili až ke dluhům. Naši předkové, když je předčasně nesežral nějaký rovnoprávný medvěd, oženili a vdali se jistě, my pokročili k samoložství, a až budou jen samí staří mládenci a staré panny ve světě, bude pokrok hotov. Naši předkové mysleli jen prostě, arci že mysleli právě tolik co my, poněvadž už to v lidském mozku jinak ani nejde, a když chtěli něco říci, řekli to ve své naivnosti, jak mysleli; my pokročili k myšlenkám velmi složeným, odjinud přebíraným, když je chcem vyslovit, ohlížíme se hezky, není-li za námi někdo, kterému na přísaze nezáleží.

Ano, jsou lidé, kteří tvrdí, že planeta naše se pořád sdokonaluje a „pokrok“ že půjde pořád dál a dál. Už popisují, jak budou po staré naší zemi chodit tvorové zcela noví, v jichž „veselých tvářích bude odlesk věčné krásy“, jejichž „duch bude pln andělské moudrosti“, jejichž „řeč bude dětsky nevinná a přec odleskem všech pojmů“, ba i ty čtyry staré elementy prý budou pak prosty všech svých dosavadních necností, budou působit svorně a mírně. To bude pěkná podívaná na ty nové tvory, ale kde bude pak lidstvo? Bude vyhynulé nebo bude těm tvorům sloužit co domácí zvířata? To by bylo pěkné, aby takhle nějaký dvorský rada, generál, ministr nebo docela policejní adjunkt byl nucen vyšším tvorům sloužit, oni by to ani nedovedli! A že z nás lidí nevyvine se tvor vyšší, to je jisto. Máme své meze, „tělo naše je žalářem, vlákali do něho

duši a ta tam nemá v něm ani dost místa, aby lokty roz-
táhla“. Něco ovšem dovedem, jako dovede strom růst a
rozkvést; národové a pokolení jsou tak jednotlivými květy
na tom stromě, který se nazývá „lidstvem“ — co těch
květů už opadlo, kolik „Ninivi“ bylo před Ninivem a co
po Ninivi už zas známe ztracených kultur! *Změna* se to má
jmenovat a říkáme tomu pokrok. Když žijeme o padesát
let dál, když jsme vysázeli třešně, kde dřív lípy stály,
vystavěli nový kriminál a sbořili tři staré krámy, „pokro-
čili“ jsme. Obloha není kamenná, ale točí se jen do kola.
I ty změny jednou přestanou, až se vybrousí „kolečka
planetového systému“. Schiller to povídal a básníci jsou
věštcí.

Překrásně o změnách mluví indická legenda. Šel „duch
světa“ světem, přišel k obrovskému městu a ptal se mě-
šťáka, jak že dlouho to město stojí. Měšťák se usmál a
pravil: „Ode vždy!“ Duch světa po „nějakém čase“ —
duch světa má trochu větší hodinky — přišel zas k místu
tomu; místo města bylo tu jezero a na břehu seděl rybák.
„Jak dlouho je zde to jezero?“ — „Ode vždy!“ A zas po
nějakém čase spatřil duch světa místo jezera zde prales.
„Jak dlouho je zde les?“ táže se honce. „Ode vždy!“
A ještě jednou se vrátil duch světa k témuž místu, spatřil
na něm zas město obrovské a slyšel, že to město je tu
také „ode vždy“.

VĚČNÝ ŽID

1874.

Kaulbach zemřel cholerou. Snad je alespoň těm, kteří Sue-ův román „Věčný žid“ čtli, známo, že cholera připíná se strašidelně k patám Ahasvera, věčného žida, jemu že neublíží, ale kam on kročí, tam ona šíří mezi lidem děsný postrach a velké umírání, na větší pro něho hrůzu a pro krutější jeho utrpení. Také bude as mnohým známo, že Kaulbach vytvořil kdys podobu toho věčného žida, účinnější, myšlenkově ještě silnější a dojemnější než je téhož mistra Petr Arbues. Učinil tak na proslavených schodových malbách berlínského nového musea, a sice na obraze líčícím zhoubu Jeruzaléma; od zřícenin věčného města, od kup mrtvol ubíhá Ahasver do širého světa, nehty jeho jsou zaryty v prsou, chundelatý vlas a vous letí větrem, oko srší zoufalstvím a smrtelnou ouzkostí. Za ním letí výškou duchové msty; chladné, kamenné obličejy jich svědčí, že v pronásledování neunaví. Jednotlivou tu figuru z velkého obrazu sdělila právě nyní jistá ilustrace německá, obraz ten a zpráva o smrti mistrově přišly v tytéž dny. Aby pak skupení náhod bylo větší, měli jsme právě nyní týden velkonoční. V ty doby to bylo, když Kristus dle pověsti chtěl odpočinout u dveří Ahasverových, kdy byl jím od prahu odehnán a pravil: „Já sobě odpočinu, ale ty bloudit máš po věky věkův.“ V týden velkonoční vzpomínáme si vždy na věčného žida.

Již bloudí tedy 19 set let. Jak dlouho ještě má se světem potáčet? Či bloudí už dýl než těch 1900 let? Nevíme o původu pověsti ničeho, víme ale, že s lidstvem. od jisté alespoň doby. pověst ta myšlenkově mohutní a roste, že jí přibývá do hloubky i do významné vznešenosti. S pověstmi se to má jako se stromy francouzských mnichů kamaldulů, kteříž vysázené vykopou a zasadí hned zas obráceně —

k vůli „stálé práci“ — kořeny vzhůru. Také kořeny pověsti Ahasverské vybíhají do modra. Ahasver je prý Malchus, kterému Petr ucho ufal, je prý Pontius Pilatus, je prý jeruzalémský švec Ahasver, je posmívající se na kříži lotr a je hned zas evangelista Jan — „vyšla tedy řeč ta mezi bratřími, že učenník ten neumře“ (ev. sv. Jana 21, 23.) — prarozmanitá společnost! Pak zas je to prý jen přenešení prastaré pověsti, zakládající se v názoru o čtyřech živlech, přenešení na osobu moderní; jako má lid pro *oheň* „ďábla“, pro *vzduch* „divokého honce“, pro *vodu* „bludného — *Holandřana*“, tak že má také pro *zemi* „bludného — *žida*“. Křesťanskému názoru v středověku právě bludný *žid* ovšem výborně odpovídal. Ale jaký zas *žid*? Pověst se během času měnila a *žid* s ní. Jedni tedy že Malchus. Druzí že lotr. Třetí že učenník Jan. Čtvrtí že švec Ahasver. *Jaký* Ahasver ale? V bibli nalezáme jmenem Ahasver vyznačeny dvě osobnosti historické, a sice Kambysa a Xerxa. Nový zákon o to jméno ani nezavadil. A pak vypravují a vykládají poetové jedni, že byl jeruzalémský švec ten přívržencem vysokých kněží a farizeů, s nimiž tedy pronásledoval Krista co kacíře, jiní (dle Helbigova spisku*) zas, že byl „realista, který brojil proti idealistovi“, nebo „zatvrzelý nevěřící, který se posmíval víře každé“, nebo zas „starověrec, který doufal v říši Davidovu, v politické oživení země judské, a od Ježíše se odvrátil teprv pak, když viděl, že tento má účely jiné“. Podle Eugena Sue-a je to docela „Adam řemeslníků a pracovníků“. Posmíval se, sám prací znavený, znavenému cestou a tíží, splodil tím nový „hřích dědičný“, a pracovník je od té doby honěn a štván a čeká na svého vykupitele. Tedy Ahasver socialistický.

Ať pochází pověst třeba až z dob pohanských a má své

* Die sage vom „ewigen juden“, ihre poetische wandlung und fortbildung. Von Friedrich Helbig.

kořeny v názorech o živlech, bližší nám formu svou obdržela teprv pak, kdy vzbuzena a šířena první *pochybnost* ve světě křesťanském. Náhle počalo se pochybovat, že Kristus vůbec žil. Nejlip tedy, uvest žijícího ještě svědka z doby Kristovy. A tu — vypravuje anglický mnich Paris — přijel jistý biskup arménský do Anglie, a vyprávěl, že v Armenii žije dosud člověk, který Ježíše viděl. Jmenoval se Kartafilos a byl svého času vrátným u Pontia Piláta. Jak již vrátní někdy hrubi bývají, udeřil mezi vraty Ježíše do znaku a posmívavě prál: „Jdi tedy, Ježíši, jdi jen rychle, proč otáliš?“ Načež Ježíš odvětil: „Jdu a ty vyčkáš, až se vrátím!“ Tento Kartafilos stal se prý později křesťanem a jmenuje se nyní Josef. Žije v Armenii, je velmi mlčeliv, člověk zbožný, čekající, až Ježíš zase se vrátí, aby nás soudil ohněm.

Pověst se rozlítla rychle Evropou. Nejprv ho viděl jistý švec v Čechách, pak ho vidali v Nizozemsku — kdež se jmenoval Izák Lakvedam — pak skoro v každém městě německém, kde městské kroniky popisují ho as následovně: Je velký, suchý; obočí jeho je husté a srostlé; oko je hluboko zapadlé a smutné; tělo je zahaleno v rozedraný plášť; kolena mu klesají; je mlčeliv, odpovídá jen kněžím a co dostane, rozdá chudým. Leckde spozorovali, že v šlapadlech bosých nohou má ohnivé hřebíky zaraženy v znamení kříže. Ve Španělsku nosí na čele černou pásku a přikrývá jí kříž plamenný, jímž rychle vysychá věčně se obnovující mozek jeho. Jedni tvrdí, že je bezcitný, jiní, že cítí vše jako jiní lidé, ano že cítí stále i zápach rozpadlé vlastní své mrtvoly. Jedni ho líčí co člověka neschopného milovat či nenávidět, jiní činí z něho prototyp zoufalé lásky nebo zas neukojitelné zášti. Jedni ho líčí co bytost děsnou, druzí co krásnou. Dle jedněch je sám a sám, dle jiných bloudí světem také „věčná židovka“, krásná Herodias, která vyžádala sobě hlavu Janovu proto, že byl zamítl její lásku. Jednou za sto let se potkají na severní točně. „Zase

věk!“ zabědují a rozcházejí se zoufale. Kdosi předpovídal, že „věčný žid“ nezůstane sám, že brzy k němu se přidruží „věčný mohamedán“ a „věčný křesťan“. Jiný kdosi docela navrhnul, aby lidstvo po něm pášlo, ho laplo a učinilo profesorem historie — vandrujícím z jedněch vysokých škol na druhé.

On ale už je profesorem historie! Pouhá pověst, ovšem, jako o Prometheovi, o Faustu, o Don Juanu a jiných personifikacích lidských snah a lidského srdce. Faust našel již básníka svého, který ho vyčerpá, Ahasver ještě ne. Proč? Faust, jako Prometheus, je jen štací na cestě lidstva k příští výši, Ahasver stal se obrazem celého lidstva, hynoucího a zas se omlazujícího, bloudícího bez zcela jasného ponětí, co vše ještě podstoupiti musí, ale přece stále se dál ženoucího za cílem již jasným — za konečnou všeobecnou humanitou. Napřed personifikace jistých, demonicky ještě působících sil živelních, pak v středověku personifikace duševního živlu podlehnajícího křesťanstvu — „věčný žid“ — nyní konečně personifikace všech bouřlivých, posud ještě nedokvašených lidských snah. Jak rostou a šíří se snahy lidské, rozšiřují se také názory poetické. Novější poetové učinili z „věčného žida“ — „věčného člověka“. Ovšem pak nemá jich Ahasver počátek svůj v Jeruzalémě, nýbrž počíná prvním dítětem lidí, Kainem, jímž smrt na svět přišla. Smrt a život jsou našim názorům toliko již obdobami. Ahasver žid odpočívá, Ahasver člověk potácí se dál.

NAIVNOSTI

I.

Mám doma obrázek, který mne nesmírně těší: vyšívanou sv. Barboru, držící celou tu věž, ve které vězněna byla, v ruce u vydání kapesním. Proto mne těší, že kdykoli naň pohlédnu, usmát se musím — ne nahlas a ne zlomyslně, nýbrž tak lehce a dobrácky, jak se usmíváme při chytře hloupoučkém nápadu dítěte. *Naivnost* říkáme té vlastnosti, která ještě tenkrát na nás blaze působí, když už nás ani nejříznější vtíp nezalechtá — na štěstí svět nikdy daru naivnosti nepozbude, dotud, pokud alespoň děti se rodit a růsti budou a pokud jejich klovající se rozum, ještě mokrý a se skořepinou na zádech, měřit budem rozumem svým starším a až ke kosti proschlým.

Velmi ostrovtipně rozeznáváme rozumem tím naivnost přirozenou a strojenou či neuvědomělou a uvědomělou. Poslednější pěstujem také v umění, nejvíc na divadle a tu zas nejvíc ve frašce. Patří velmi mnoho přirozeného vtípu k tomu, aby dovedl být spisovatel uvědoměle a vybraně zároveň naivní, aby dovedl excelentní pitomostí polechtat divadelní obecenstvo a při nejobrovštější, ale působivé hlouposti aby každý z diváků *sdílel* radost spisovatelovu, že se mu to *tak* povedlo. Ovšem, zasmějem se tomu strojení a basta, jak zcela jinak působí přirozená naivnost onoho hochy, který přidav k večerní své modlitbě ještě modlitbu za svého nemocného učitele a ulehnuv, po chvílce se znovu zase vzchopí, aby dodal: „Pane bože, zapomněl jsem ti říci, že můj pan učitel se jmenuje Skřivan a že je z Hořovic!“

Nyní má na divadlech slušnějších místo *jen* naivnost strojená, dříve, pokud byl svět ještě dětinštější, kvetla na nich zároveň a mnohdy až přerůstala naivnost přirozená. Snad že již bůh starých Řeků Apollo zpíval epigram: „Proti

naivnosti i bohové bez výsledku bojují,“ neboť staří Řekové, hrajíce na jevišti bohy, kostumovali je nejen kothurnem a obrovskou škraboškou s hláskou trubicí, nýbrž i tak nesmírně a neforemně vycpanými břichy, aby jich velikost vyznačili, že mocní bohové se pro samou vznešenost ani obrátit nemohli. Avšak nejvýdatnější klasobraní takových nápadů naleznem v středověkých mysteriích všech národů evropských: stará, na zralost došlá kultura byla zmizela, nová se teprv klovala, křesťanský mysticism pletl hlavy a pojmy. Čistě „časový“ nesmysl měl právě na rozložení se nejlepší příležitost v mysteriích těch, které trvaly někdy (jedna jediná) 4—5 dní, zaměstnávaly k vůli všem možným personifikacím třeba 300 aktérů, čítaly až 40.000 veršů, a když měly být „krásny“, musily mít alespoň čtyry činné dáblý — z čehož posud: „Faire le Diable à quatre.“

Mimo v textu kvetla naivnost i ve všem ostatním divadelním, ještě za Shakespearových dob změna scény obecenstvu se jen oustně oznamovala a o něco málo dřív velebili kdys ve Francii co zvláštní duchaplnost, že při mysterii „Narození syna božího“ sv. Josef chlív vyznačil na jevišti tím, že držel v ruce chaloupku ze dřeva vyřezanou — viz nahoře mou sv. Barboru. Arci že už i tenkrát bylo zde také dost naivnosti uvědomělé, na př. kdy chtěli nechat *nemoc* vystoupit personifikovanou, vystoupila co *lékař* — *líp* kousnout neumíme posud!

Že pak v jiném ještě ohledu bylo obecenstvo zcela jinaké než naše, i když beřem nejpařížštější, Sardouy „nejzkaženější“ obecenstvo nynější, rozumí se samo sebou; tenkrát ještě, když se dával „Soud Parisův“, ukázaly se bohyně princovi v *zcela* nahé pravdě a obecenstvem neškublo to ani tak jako nyní, když Offenbachově „Heleně“ spadne jedna kšanda. Není divu, tenkrát i broušení francouzšti králové byli tak nebroušení, že s dvorskými damami hráli v karty, které byly — však já neřeknu, čím

byly pomalovány, ale dámy sobě z toho malování pranic nedělaly.

Naivnímu názoru o morálnosti odpovídal také naivní názor o náboženství. Že se po historii „o Lazaru a zatraceném bohatci“ aranžoval ihned na jevišti zápas malých psů, bylo jim právě tak nenápadno, jako že sv. Dorota, když byla sfata a obecenstvo aplaudovalo, vzala na sebe ještě jednou hlavu a nechala se s největší ochotou ještě jednou stít. Archanděl Michal vážil na jevišti duše na vážkách, na dřevěných duše sedlské, na plechových, „jakoby“ stříbrných, panské, a jednou stalo se mu, vypůjčivšímu sobě liberky od blízkého kupce, že mu je zeměpanský komisař ve jmenu krále co necimentované sebral. Ano, sv. Trojice dělala co nejlascivnější vtipy, aby se obecenstvo přec zasmálo, a ku konci prosila, aby všichni „přišli zas“!

Podobná naivní pletenice názorů byla ve všem všudy. Sv. Anna porodila na jevišti v alkovně, za staženou oponou, což připomíná fresko v předsíni benátského chrámu sv. Marka, kde také už Eva zpod nebes široké postele vylízá do světa. Mahomed zjeví se 700 let před svým narozením a počítají ho mezi řecké bohy. Římský filosof Seneka otevře sobě sice žíly, pak dostane ale glorii kolem hlavy a vznáší se do nebe, odkudž z oblaků odřikává „Věřím v pána boha“.

A rovněž pohnutliva je poesie sama. V jedné mysterii německé vysocí židovští kněží, aby ukázali, jak *pak* smrti Kristovy litovali, zpívají na 150 verších pořad: „O jemine, o jemine!“ a poeta jiné mysterie povznosl se až na obraz: „Duha je smyčec, sedm planet je sedm hudebních not, vítr udává tón a čas dává takt.“

II.

Při té neurvalosti poezie, při té přirozené lascivnosti a při tom často dřevoštěpském názoru o náboženských věcech — při znacích to surového středověku — není divu, že poezie dramatická, v níž se právě spojuje svět celý, také v sprostnost strhla svět celý, nízký i vznešený, výkony lidské i nadlidské, symbol i skutečnost. Církevní nádoby sloužily při hrách divadelních, proč by tedy také na př. v biblické historii o „ztraceném synu“ nebyl hlavní osobou hanswurst, a proč by se na zábavu obecenstva v 2. aktu nepral s jedním svatým a dvěma ďábly, a t. d.? Byly-li tenkrát v divadelních kusech dva druhy darebáků, „špatní“ a „šlechtní“, proč by v revanž nebyli měli také několik druhů svatých, „směšných“ a „nesměšných“!?

Ba sám Kristus byl středověkou surovostí nanovo bičován a smrcen. Páchali blasfemii a mysleli, že konají dobré skutky, zanášejíce se vůbec historií posvátnou. Bylo jim tak přirozeno, pobožni být a zároveň se bavit — či mohli v středověku za to, že se bavili středověce? Můžem my za to, je zcela *naší* zásluhou, že vládнем jemností novověkou? Co by nynější kněz rozhodně až do nejpоследnějšího pekla zatratil, při tom se kněz tehdejší bavil beze vší trapné reflexe, bylť naivním synem naivní doby, surový jako ona.

Jen tak na ukázkou některé maličkosti, které mám právě po ruce!* Předně ukázky z her Kristova života se dotýkajících, německých i francouzských.

Spasitel *káže*. Ale zcela tak jako tehdejší kněží francouzští kázali a tehdejší poetové psali: káže polo francouzsky a polo latinsky: „Dico vobis, un être supreme —“ a t. d.

* Zvláště spisy Němce Flögla poskytují v tom oboru hojnou zeň.

Kristus *divotvoří*. Avšak nejsou mu vděční. Když byl nemocné uzdravil a chudým pomohl, zapomínají ihned zas mesiáše, počínají nový darebácký život, a čerti, kteří jsou pořád na jevišti přítomni, zpívají *gaudeamus*.

Líčí se *pašije*. Sv. Petr tasí svůj meč, avšak pán mu dí :

Petrus, stekke ein dein schwert,
denn es ist keinen sch . . . . wert!

Nemnohem vybraněji mluví panna Maria :

Veronika, *du wilder baer*,
gib dem herrn dein schweisstuch her!

A ani o poznání hruběj pro nynější náš siuch nemluví žoldnéři, pravíce o sv. pěstounu :

Ein *nichtsnutziger* zimmerknecht,
wie man in der schrift thut lesen.

Při poslední večeři dává Kristus apoštolům *hostie*. Mezi tím, co scéna představuje Kalvarii a děje se na jevišti ukřižování do nejpodrobnějších jednotlivostí, *má hanswurst dlouhou zábavnou řeč*. Pak se zjeví Kristus na hoře Tábor, dobře sice mezi Mojžíšem a Eliášem, avšak oděn v *hazuku mnicha karmelitána!*

Nemnohem věru hůř než s ideálem člověka a čisté vznešenosti zacházeli s ideálem lidského darebáctví, s Jidášem ; naivní surovost jejich byla arci tak kompaktní, že těžko do ní dělat stupně. Kristus dá Jidášovi „několik tisíc zlatých“, aby je rozdál co almužnu mezi „okresní chudé“. Avšak zrovna jako by byl moderním nějakým kasírem, uteče Jidáš i s tisíci, probije je a pak se vrátí jako by nic ! Má prapodivné osudy životní ! Tak v jedné mysterii zabije syna krále *Ischariota*, s nímž se byl pohádal při hře

v *šachy*; pak zabije svého otce a vezme si vlastní matku svou za ženu; brzy je mu ale „příliš stara“, on ji bije a když tím stará nechce omladnout, splete se mu mozek a odvedou ho — do *blázince*. V jiné mysterii spustí se Jidáš zcela dle legendy na provaze se stromu, ďáblové při tom tančí kolem stromu „rond“, a duše jeho, nemo- houc zašněrovaným hrdlem ven, nerozmýšlí se dlouho a vypadne zároveň s vnitřnostmi z břicha. Ve přemnohých mysteriích byl Jidáš zároveň representantem celého ži- dovského národa a masivní jemu platící nadávky měly tedy také jiný ještě cíl.

Že s kněžími a stavem kněžským nezacházeli líp či jemněji než s biblickou historií, je arci jisto. Dostatečným toho důkazem známá allegorická hra „Liška“. Liška se stane knězem, kanovníkem, biskupem, kardinálem, ba až papežem, a pořád nedělá nic než že — krade kuřata. To povstalo z přečetných oněch dávek, které se musily při každé příležitosti dodávat farám a klášterům, při nej- menším to musilo být kuře či slepice a byly slepice „křestní“, „kopulační“, „pohřební“, „novoroční“, „velko- noční“, „vánoční“ a „vůbec příležitostní“. Nebylo také divu, že kněžstvu, tak spustlému a surovému, také su- rově se dělo, kněžstvu, které trpělo tenkrát, aby se i v chrámech prováděly pusté komedie, pitomé „*slavnosti bláznů*“, při nichž volen byl „biskup bláznů“, ba i „papež bláznů“.

Z divadla a kostela vyšly ty komedie také na ulici — musily se tu pěkné věci dít, při nichž arci již i naivnost přestává. Ale co ukázkou alespoň stylistické naivnosti mohli bychom uvest některý ten „řád“, vydaný k pro- cesím slavnými magistráty.

„Řezníci ze svého středu zvolí tři figury: čerta, smrt a Jidáše.“

„Ježíše chytanou v zahradě, dva pochopí ho vedou, což ševci obstarají.“

„Truhláři *obstarají pěkně z mrtvých vstání*“ — a t. d. Ševci byli mezi řemeslníky považováni za nejlepší herce. Jednou dávalo na frankfurtském Roemerplatzu 267 ševců historii o ztraceném synu a kronika zaznamenala, že to dávali „tauschend“ !

III.

„V malířství je naivní spříbuzněno s komickým“, praví dr. Svoboda ve svém rozhodně dobrém spise o malířství. A zde může se dobře hned přidat výklad pravý o naivnosti a říci: *Naivní* je vždy v odporu ke skutečnosti, ale v odporu také, jemuž přetvářka každá cizá jest a jenž nás *přirozeností* svou rozveseluje. — Naivností vynikali hlavně malíři staří, páchali mimovolně vtipy tím, že jim nestačily vědomosti děje- a zeměpisné, že abstrahované a velké pojmy vyjádřiti hleděli malinkými prostředky, že splitali věci k sobě nepatřící, lidské s nadlidským, že neznali perspektivy, a t. d. „Díváme se na jich obrazy jako do jasně krásného oka dětského, v němž se zrcadlí nevinnost, bezstarostnost a svěžest duševní.“ — Místo dalšího rozkladu uvedem hlavně dle Svobody některé hned obrazy, a to hlavně obrazy madonní, při nichž opravdová zbožnost a dobrá vůle je přec nejméně pochybna — a naivnost pak tím patrnější.

V staré pinakothéce mnichovské je obraz „Návštěva panny Marie v chrámě“. Uprostřed velmi pobožné společnosti — *perou se dva psi* a tuze málo se o to starají, že andělé na kruchtě tak čarokrásně zpívat — patrně se namáhají. Zvláště naivní, ba až k pomilování naivní jsou madonky Dürerovy, mistra to, který ve svatých viděl vždy jen lidi. Dürer pokládal už za velkou čest pro matku boží, naznačil-li, že je dobrá hospodyně, a namaloval jí tedy k pasu — *ohromný svazek klíčů*. Na jedné z jeho kreseb převínuje madonna jezulátko. Aby se jezulátko ne-

zastudilo, má na hlavě hodně teplou čepici noční a kolem té teprv glorii. To připomíná jeden obraz v galerii pražské „vlastenecké“. Sv. Jan Křtitel koupá se ve vaničce a má při tom *také glorii* kolem hlavičky. (Na některých starých obrazech mají i po zemi se již válící hlavy starých mučedníků glorie kolem sebe.) Také malíř Jindřich Bless ozdobil světnici panny Marie tím, že do ní dal všechno možné náčiní *švadlenské*, aby naznačil pilnost.

Velice naivní jest, když naše pojmy o společenské slušnosti přenášejí se na svět vyšší. Takž ve Fiesolově „Korunovací panny Marie“ (Louvre). Po pravici spasitelově je tam *reservováno sedadlo* pro božskou jeho matku, až bude s korunovací hotova. Na Schaffnerově obraze „Zvěstování“ (stará pinakotheka) mezi tím, co Maria „Zdrávas“ vyslýchá, stele několik andělů s velkou opravdovostí její postel. Na obraze J. v. Eyckově (podobizna) je zase kanovník van der Paelen muž velmi zdvořilý; zdvihaje z modliteb oči k panně Marii, sundává zároveň brejle, aby jí neurazil. Pohnutlivá naivnost jeví se na obraze „Narození Krista pána“ od Michala Wohlgemutha. Objednavatel obrazu, aby vlastní svou nicotu naproti synu božimu dokázal, dal sebe do obrazu vekreslit co mužíčka tak malinkého, že svaté novorozeňátko je značně větší. Marco Zoppo měl také své přísné pojmy o slušnosti a nedovolil ani, aby u přítomnosti svaté panny andělé se skvěli andělskou nahotou dál než po pás, doleji jim namaloval peří.

Malíř Jindřich Aldegrever (na jednom obraze staré pinakotheky) velmi málo o to se stará, co je „časové“. Svata panna sedí s jezulátkem na oblacích a drží v ruce růženec, na němž jsou také — „zdrávasy“! Právě tak naivní je Jacopo della Turrita zas v sestavování prarozdílného. V kostele S. Maria maggiore v Římě má obraz mosaikový, „korunovací panny Marie“, kteráž jest obklopena kůrem andělským. Uprostřed mezi nadpozemskými bytostmi sedí *zajíc*

a chrupe zcela klidně zeli. Na jednom obraze Lukáše Cranacha (opět stará pinakotheka) drží Ježíšek v ruce hrozeň vína a dává mamince po zrníčku. Murillo namaloval do obrazu „Narození panny Marie“ (Louvre) dětskou postavu anděla, který napnutě studuje tvář malého pudlíka, o svatě dítě se ale nestará.

Ráj, Adam a Eva, zvlášť tato, pak rovněž starý zákon jako legendologie křesťanská opatrovali starým malířům dost a dost příležitosti, aby tito rozkvětli v naivnost. Český miniaturní malíř Bohuše oděl Evu čepcem a pak modrým rouchem v stříhu 13. století! Na zmíněné již jednou mosaice v předsíni benatského chrámu sv. Marka překvapuje bůh naši pramáti v okamžiku, když tato *první svou košili* obléká! Dürer odsoudil na jedné z měďorytin svých Evu sice do předpekli, ale i zde má tato k vůli slušnosti svůj pás z fíkových listů. Uvnitř kostela sv. Marka v Benátkách je jedna rozkošně naivní mosaika (je jich tam arci víc než jedna, na př. strom apoštolů: na každé větvi jeden apoštol, pak obraz oběšeného Jidáše s vyplaznutým jazykem a t. d.), která líčí stvoření Adama. Bůh podává prvnímu člověku duši v postavě okřídleného dítěte. Adam má takovou radost z toho, že vlastní duši vřele hubičkuje.

Ještě některé naivnosti! Fra Jacopo da Nipozzano míní na jednom kostelním obraze florentinském, že dítek očekávají v nebi radosti zcela zvláštní: Bůh jim dovoluje, aby *lezly po stromech a česaly ovoce.* Rogier van der Weyde líčí na obraze rotterdamského musea „zlobu ďáblovu“. Jan Evangelista sedí na drnu a spisuje své evangelium. Avšak ďábel vymyslel sobě něco, co musí ale každého spisovatele notně dopálit — za zády svatého vylil všecken ingoust!

A koruna všf naivnosti! Carlo Saraceno (sbírka Manfrediho v Benátkách) namaloval „Potopu světa“. Mezi spásu hledajícími lidmi je také jedno individuum, které k vůli snadnější nastávající plavbě — svlíká si své předpotopní boty.

PLÁČ A SMÍCH

1869.

Čech prý zpod lesknoucích se ještě slzí již zase se znovu směje. Jiný zas v plném smíchu již zase pláče. A opět jiní sobě zase tu práci rozdělují, jedni pláčou a — druzí se jim smějí. Prapodivné spojení, divná komika, člověkem to někdy mezi chechtavým smíchem náhle zatřese mrazivou bolestí — smích si zlámal nohu, kulhá po tváři co „nejkomičtější“, — věru, člověk, ten druhý zas člověk, se *musí* smát a — pak se třeba stydí.

Prapodivný to humor lidský, který pod šibenicí dělá vtipy nejříznější — pro sebe? ne, k vůli jiným! Paňáca se hlady svijí a páni kluci se smíchy válejí vedle něho; paňáca metá kotrmelce na provaze a mezi kotrmelcem dívá se vikýřem do komůrky, kde jeho dítě umírá. Člověk sám sobě nerozumí, člověk nerozumí člověku, člověk je člověk, abych stylisoval duchaplně jako Victor Hugo. Victora Huga velký duch doklepává — a nám je to komické, my se mu smějem.

Napsal jsem těmito řádky pravý galimatyas, mnohý se usměje a já to myslel přec jen opravdově! Stalo se už humoristům, že při tom, co oni napsali co nejoprávdověji, lidé nejvíce se smáli. Znáám lidi, kteří se při čtení úvodní básně v „Kladderadatschi“ musí a musí smát, byť byla sebe vznešenější. Někdy tomu arci humorista chce. Život náš je právě jako Euripidův „Kyklop“, prostého baví, moudrého činí moudřejším. A proto někdy volí humorista roucho mudrcovo, aby se lid smál, a někdy se zas jako Shakespearovi sedláci skrývá za své bláznovství „jako ptáčník za svého koně“, aby vtipem tím jistěji mohl střelit do pravdy. Proto také bývá humorista z *povolání*, ten literární nebo divadelní humorista, takto velmi opravdovým člověkem, zcela jinak než ten humorista v životě, který tak vtipkuje a se směje, jako pták zpívá — *sobě!*

A byli už velmi smutní slavní humoristé, svět se jim tuze smál, když byli nejsmutnější! Je to tuze veselé. Někteří z těch proslavených mně dnes napadli, neabstrahoval jsem z nich žádnou psychologickou, ostrou větu — jakž každý z čtenářů tohoto ochotně přisvědčí — ale uvedu jich několik zde — pro zasmání.

Starý *Blumauer!* Jesuita, cenzor, pak básník rozmarný až k necudnosti, vtipný až k nesnešení. Vídeň se roztrásá smíchy při každé jeho básni, Blumauer sám chodí mrzut, zoufalý kolem břehu Dunaje, přemýšleje, nemá-li se pobavit tam dole. Císař Josef pozoruje starého sevrklého muže, jehož osobně nezná, i radí dobromyslně: „Pane, čtete Blumauera!“ — „Eh, vždyť jsem to sám“, bručí mrzout. Těch Blumauerů už bylo mnoho, nejvíc mezi komiky divadelními. Jeden z nich se jmenoval *Bertinazzi*. Šlo mu to až po krk, že baví celý pařížský svět a sám umírá melancholií. Lékař má pomoci! „Jděte každý večer do italského divadla,“ radí lékař, „a dívejte se na Bertinazziho!“

Nestroy byl mrzutý a kousavý jako by byl celý špitál polknul, *Raymund* umřel melancholií, náš *Kaška* byl v životě „suchý liniál“, známý *Feistmantel* plakal za dne a u večer hrál smíchem obecnstva jako míčem. Téhož Feistmantla, který mne jednoho večera tak rozesmál němou svou mimikou, že jsem pro příliš hlasitý smích musel utéci z parteru, viděl jsem druhého dne v kostele dominikánském. Stál za piliřem v temnu, zlomená postava, v tváři výraz bolu až zoufalého, oko plno slz — musel jsem také z kostela k vůli němu. František *Schuch*, nejslavnější německý hanswurst, byl taktéž v životě muž věčně zamračený. „Nevím, co to je,“ říkal „ale jakmile navlíknu kazajku bláznovskou, jsem hotovým bláznem!“ Ano, ta kazajka to dělá. Humorista by dovedl být tuze smutným, ale kazajka je oblečena, obecnstvo čeká, smutek musí převrátit se na opak — kteří se smějete, ani netušíte, že mirou rozmaru svého vlastně měříte smutek! Dělaný humor budí

humor opravdový, ale tento nepůsobí zpět a humorista vrací se zas k své melancholii, mnohdy rád, jako ke všemu, čeho jsme sobě těžce vysloužili.

Nejzvláštnější humorista, prototyp pravý v jistém tom ohledu, byl ale Robert *Guerin*, původně pekař, pak komik divadla v hôtel de Bourgogne. Byl tak tučný a břichatý, že o něm říkali: „Gros-Guillaume musí vždy udělat třináct a půl kroku, než dojde k svému pupku.“ Nosil na jevišti široký kabát a nezměrně široké spodky, dva pasy měl na těle, přes prsa a přes život, takže od hora dolů vypadal krásně jako neforemná kád. Neužíval mask, nasypal jen mouky na obličej, ale tolik, že jediným pohnutím rtů osobu, s kterou mluvil, pokryl hustým moučným oblakem. Co byl živ, nesmál se nikdy — totiž jednou přec, ale jedinkrát. Trpěl strašně kamenem. Na jevišti ho často popadaly bolesti tak kruté, že mezi hrou dal se do nejbolestnějších posuňků a rozplakal se trpce jako dítě. To bylo tak komické, že divadlo se vždycky otřásalo smíchem. Ano jednou se stalo, že jistého měšťana, přítomného s celou četnou rodinou, smích zmohl tak, že ho ranila až mrtvice. A když za pronikavého bědování ženy a dětí vynášeli mrtvolu z divadla, rozesmál se Gros-Guillaume, že nemohl ani dále hrát.

RŮŽE

1874.

I.

„Přijďte mne přece navštívit. ale hodně brzy, dokud kvetou růže,“ pravil dnes přítel ke mně. Šťastný muž! V naší době, letos, u nás Čechů, k tomu ke všemu také ještě zrovna za volební válečné vřavy, a on neztratí jemnocitu a rozumí růžím! Ale to je to, že se jim dívá zrovna do porosených, jasavých kalichů, a nemůže jim tedy oddolat. Kdybychom všichni žili trochu víc v přírodě, sázím se: všichni bychom byli stokrát měkčí a lepší. Půjdu navštívit toho svého přítele, jeho růže nejsou as také bez trní, ale budu mimo Prahu — to trní našeho veřejného pražského života je naprosto bez růží.

Podivná, čarovná květina! Roste z téže země a v témže slunci jako jiné květiny, a přec, když rozpuká, je přes noc „královnou květin“. Včera ještě slepé poupě v zelené, jakoby mechové obálce, dnes již hledíme na ni rozvitou, jako na krásné dítě, a růžové děťátko to skví se v rose jako ve slzách a směje se na slunce jako na matku svou. Snad proto nazýváme slunce „zlatou růží na modré obloze“ a růži zas „rudým sluncem v temné zeleni“. Různá, přerůzná je krása jara a léta, v růži ale jako by byla všechna sestředěna co v krátké, pyšné lyrické básni.

Kdekoli růže roste, podmanila sobě lidská srdce. Také názor náš slovanský podává jí palmu. „Stolistá růže“ stojí dle báje naší v kouzelné zahradě a její kořeny jdou až do středu země a zde drží v kotoučích svých „draka ohně“; kdyby se vydral, zničil by zemi, ale držán v okovech musí zemi zahřívát a ona se pokrývá bylinou a květem. Růže je slovanskému děvčeti symbolem lásky, proto také Lužičanka pje: „Mně je ta růžička lubší nežli ten celý široký

svět!“ Nešťastná v lásce Češka volá: „Červená růžičko, proč se nerozvíjíš?!“ — a ona sama, Češka ta, je „jako to poupě, jako ta růže.“ Právě tak jako ta Srbka, kterouž neosloví národní píseň jinak než: „Oj děvčko, rumena ružice!“ A básníci naši, od „ach ty róže“ v Rukopise kralodvorském až po Hádkovo „jako ty růže z Paestum“, nenalezají nikde větší podoby než mezi růží a děvčetem, láskou a růží, krásou, citem a růží. Jdém dál tím světem růžovým!

Pyšnou, zahradní růži naši vyvodili z prostičké růže plané, jejíž několik jen listků celou stráž pokryje vůní. Teď už je na sta druhů růží, všech odstínů červených, ano všech barev vůbec, od sněhové bílé až do tmavomodré, jako by již černé. Ovšem — poezie neuznává žádného zahradnictví, pro ni je růže původu ihned božského, a jsou-li odrůdy — nemožno je arci zapřít — jsou také původu zcela poetického. Portugalec Camoens popisuje ve své „Lusiadě“ překrásný „ostrov lásky“, vlast Venuše, „královny růží“. Venuše je nejen královnou, ona je matkou růží. Jiný básník — Saphir — neuspokojuje se prostým takovým tvrzením, on popisuje vše obšírněji: Když Venuše je stvořena ze stříbrojasné pěny mořské, setřásala vlhkost z vlasů svých. Padaly kapky do moře a staly se perlami, jedna ale padla na zelenou zemi, slunce se v ní zaskvělo a vypučel keř plný *bílých*, stříbrem porosených růží. Venuše utrhla si kvítko jedno a šla. Tu potkala jinocha, prvního to muže. Stydlivě skryla tvář svou do kvítka svého a to se zardělo — a byla první růže *červená*. Ale růži není přáno, aby se jen smála, ona má také zaslzet — Venuše se stala žárlivou, na kvítko jí ukanula slza bolu a — byla tu první *žlutá* růže. Opuštěná, samotná bloudila světem, slzela, kudy šla, a po údolích a stráních vzrůstala první růže *divoká*. Rozumí se samo sebou, že růži to bolelo. Chřadla a churavěla, až tu byla první *zvadlá* růže, památka tedy mužské nevěry. Podle

toho, že ty miliardy růží, které ročně na zemi vykvetají, až do poslední všechny zase vadnou, zdá se, že mužští jsou po dnes nevěrní a to v počtu strašném. A přec sobě dá dobré, nevyčerpatelně dobré srdce ženské takovou zvadlou růži, památku mužské nevěry, ještě do modlitebních kněh! — Chcete ale vědět, kam se dějou dušičky všech zemřelých růží. Ví to jen americký Indián, ale ví to krásně. „Země není nic jiného než květinový košíček, přivázaný k nebi obrovskou stuhou. Tu stuhu vidíš, když je po dešti, říkají jí duha. A ta je ze samých květinových dušiček.“

„Od počátku světa“ květy růže a pěly se básně o nich. Jen čínským básníkům jde „květ broskve“ nad růži, Čiňané měli ale vždy svůj cop! Nejstaršími indickými Vedami, dramaty Kalidasovými vane dech sadů růžových. V Persii a Arabii slavila u velkých poetů růže nejskvělejší své triumfy. Sadi'ho „Gulistan“ je jakoby ověnčen samými růžovými guirlandami, Hafis prosí růži „takřka na kolenu“, aby se nevzdalovala slavíka, 2200 básníků tureckých — číslo vzato z Hammer-Purgstalla — zpívá jen o „gyl y bylbyl“, růži a slavíku. V biblí květe růže na plano i na vzdělano; jako krasotinka ve Vysoké písni „láskou omdlévá“, omdlévá také vůně růžových sadů. Gregorius Barhebraeus či Abulfarač ze Syrie má celou rozmluvu s růží, vytýká jí, že plýtvá krásou a vůní, vytýká jí i jiné, — „ale ta mně odtrumfla“, tak asi stěžuje si na konci dobrý ten Abulfarač. Tisíce, ne řekněm hned milióny, bylo napsáno již básní na růži a o ní!

U Tassona, v sadech Armidiných, květe „růže vedle ledu“, as tak jako poezie ve spisech Björnsonových. Thomson, Moore, Burns, Victor Hugo opěvují stejně růži co královnu, právě tak jako nekonečná řada pěvců německých, z nichž nejdivočeji Lenau a nejpěkněji Heine. Tento každou růži na širokém světě „nechává pozdravovat“, a když se mu stala milá nevěrnou, vidí zcela

určitě, jak všechny růže v sadě blednou. Grtínova velebená „grabesrose“ je základní myšlenkou svou trochu přílišně podobna *národním* písním norským. Jeho růže vyrůstá z prsou mrtvoly a lístky její barví se barvou dole odpočívajících mladistvých lící. V norské písni zas se vypravuje, jak milenec a milenka byli pochováni na jednom hřbitově, ale každý na jinou stranu vedle kostela. I vyrůstaly ze srdcí jich růžové keře, z jejího bílý, z jeho červený, a rostly výš a výš, až se spojily nad kostelní střechou. Překrásná je jiná ještě ballada norská. Matka ztratila svého jedináčka. Po celý rok chodila na hřbitov a plakala nad jeho rovem. Jednou zde usne a vidí ve snu průvod mrtvých dětí. Všechny jsou vesely, jen to její je smutné a s namaháním vleče džbán plný matčiných slzí. „Neplač, matko; když pláčeš, mám v hrobečku vlhko, prsty mně tuhnou, rubášek přimrzává a ve vlasech se usazuje led, když se ale směješ, mám teplo a kolem sebe plno růží.“ —

Ovšem dotkla se růží také lidská nevděčnost. Rozmaříci sypali jemné jich lístky na své lože, šnupáci je rozmílali do tabáku, kuřáci cpali do dýmek, obchodníci mačkali z nich olej, babičky jimi nakuřovali „nátku a růží“, kuchařky dělají z nich podnes salát — můj růžový, do růží mne zvoucí příteli, já okurkový mnohem radš!

II.

1875.

„Celou kytici nebo jen jednotlivou růží?“ ptala se paní Flórynka, když jsem dnes k jejímu stánku přistoupil. Vzdělanějšímu čtenáři je totiž asi známo, že za letních nocí snášejí se k zemi do zahrad andělé, že tam umývají růže rosou nebeskou a pucují jich zelené listy jemnými

svými prstíčky, za letních dnů ale že tytéž růže prodávají staré babičky leckde po městě. Nu a paní Flórynka — neříkám zrovna, že není andělem, ale v noci spí asi dobře, a ve dne má svůj dobrý obchod s nařezanými dětmi bohyně Flory u kašny poblíž brány.

„Paní Flórynko,“ povídám, „tři jsou grácie, ale jediná Venuše! Fialek, ano, těch bych chtěl celou kytici, ale růži chci vždy jen jednotlivou.“

Paní Flórynka vyňala svrašťovatělou, kostnatou svou rukou překrásnou, tak na polo rozvitou růžičku. „Tři krejcary, milost pane!“

Demokratické mé svědomí se leklo. Ne sice toho „milost pána“, ale toho, že za růži, za „královnu“, mám dát celé tři krejcary. „Už došly, už jsou to letos poslední.“ dodala paní Flórynka, a byl jsem překonán.

Teď se na mne ta růžička směje na psacím stolku. Neku-puju růži pro to, aby mně vadla v horké ruče, nebo abych si jí zdobil díрку u kabátu. Vůbec není už v Praze módou nosit růže na kabátu. Praha má teď za leta přece nějakou podobu s Paříží, totiž s Paříží za doby Napoleona Sedanského: každý druhý člověk, kterého potkáš, má v knoflíkové dírece něco červeného. Jen že v Paříži to byla stužka „čestné“ legie a v Praze je to karafiát. V Praze už nenosí růže, nevzdávají hold absolutní kráse, v Praze nosí karafiát, a karafiát neznamená královnu, nýbrž jen „princeznu“, ne dívku vůbec krásnou, nýbrž dívku s penězi. Mužští nosí rád své špekulace na odiv. Měli by nosit také jiné ještě květiny. Jak krásně by se vyjímal pan doktor X., kdyby s něho mluvil tulipán, jak dobře by slušelo básníku R., kdyby nesl hluchou kopřivu, nebo manželé panu S., otcí několika nezaviněných neviňátek, kdyby v ruce nosil bílou lilii na hodně dlouhé šlopec! Ba už ani dámy pražské nenosí růžičku v rukou. Od té doby, co byla ve „Fliegende blaetter“ vytištěna romance vtipná na Heineova slova: „A spatříš-li snad růži kdes, rei, že ji pozdravuju,“ byly

Příkopy plny vtipných lidí a ti všichni vyřizovali srdečný pozdrav od Heinricha Heine. Jen málo který byl o své újmě vtipný a — ukazuje na růžičku v slečnině ruce — prosil za „slečninu fotografii“. Ale „my děvčata“ toho naprosto nemilujem, aby se nám mužští přibližovali.

Tak, tak, — prý „už došly, už jsou letos poslední!“ A nám se zdá, že právě teprv začly! Jako s lidským životem! Zdá se nám, že právě teprv započal a zatím prý už odprchala celá jeho doba růžová. Ještě včera to kolem nás květlo tisícerymi veselými plameny —

růže, růže vidím kolem,
která je ta pravá růže?

— ale dnes už prý je odpověď marna. Vidíte, děvčátka, mějte se na pozoru, vám se také říká, že jste růže. V růži je soubor krásy celého leta a proto se jí říká „královna“, v krásném děvčátku je soubor krásy celého lidstva a proto se mu říká „růže“. A mají zcela stejný osud, děvčata i růže. Básník vypravuje, že kdesi květlly růže tři a k nim že přilítli větéřkové, prosíce o jich lásku. První řekla: „Nechci vás, jste lehcí hoši; dnes slibujete, zítra jste už zapomněli.“ Druhá řekla: „Ráda bych si tě vzala, avšak smýšlíš-li upřímně, přijď až zítra a opakuj mně vše znovu.“ Třetí prála: „Miluješ-li mne, miluju tě zas; ale kdybys se dopustil zrady a nevěry, toho bych nepřežila.“ A první pak často nařikala: Ach, proč jsem nebohého toho hochu od sebe zapudila! A druhá se tázala den co den: Kdy pak tedy přece přijde? A tu třetí milý opustil a puklo jí srdce. Při tom zvadly všechny tři — je to malér!

Básníci vůbec od jakživa rádi o růžích mluví. Nazývají je „voňavkou bohů“, „radostí smrtelníků“, „hračkou Afroditinou“, „zamilovanou květinou Muz“, „věčně mladým kvítkem Bacchovým“, atd. „Hej, šenkýři, přines víno, což nevidíš, že je růží čas?“ volá Hafis, král poetů. K vínu patří růže, k růži slavík, k vínu, růži a slavíku děvče, láska.

Poezie umělá i neumělá stejně spojuje růži s láskou. Rukopis kralodvorský želí ranně rozkvětlé a ranně zvadlé růže — „zmilitka se nedoždech.“ Německý poeta jásá: „srdce jeho že náhle se mu z prsou ztratilo a místo něho že tam má samé růže.“ Česká národní píseň učí, že „divoká růže a první láska netrvají nikdy dlouho,“ a jiná vydvihuje výstražně prst a ptá se: „Kdo zdvihne pohozenou, vadnoucí růži?“ Německá píseň zase tvrdí, že nemá milý od milé nikdy dále se vzdálit, než co se dá růže „donést, aniž by zvadnula“. A jiný básník nalezá v těžké knize založenou suchou růži, vzpomíná a nařiká: „Nač budíš boly staré, kéž by tě byli letní větrové setřásli s zeleného keře a roznesli po širém světě!“ Ovšem sobě všímá poezie hlavně růže červené. Bílá je obrazem jasného měsíce, předmětem zbožných legend. A žlutá růže —

Co znamená žlutá růže?
Lásku, která zloby zkusí,
zlobu, která lásku dusí,
milovat a zlobit se na muže —

praví Heine. Ano i růžové trní se opěvuje. „Já neznám růži bez trní, ty nejsou z toho světa,“ volá jistý poeta, račeť sobě páni manželové spravedlivě toho povšimnout. „K vůli růži miluji také její trní,“ volá jiný. Trn je „znamením panenské obrany“ —

braň se, děvče, tomu hochu,
braň se tomu hochu trochu,
ale, děvče, ne snad příliš dlouho!

Však růže sama povídá:

Já ale jsem jak jiných květin víc,
chci utrhnuta být, jsem květina.

— — — — —

Denn alle blumen muessen
am ende bluehn und kuessen.

Mezi děvčaty a růžemi je také příchylnost co nejživější. Rád bych znal děvče, které by nemilovalo růží. Které by jich rádo nepěstovalo, rádo se jimi nezdobilo, je necelovalo. Překrásně mluví o té sympatii děvčat k růžím portugalská národní píseň. Stůj zde na konec u překladu zběžném.

„Matičko, jakž se chumelí,
toť pánbůh zatřásl skrání!
Po vrších snáh se již bělí
a vzduchem se hvězdičky shání.

Vržena jsem tu na lože
zlou zimou, o krutý ty čase!
Do leta daleko, přebože,
kdy rozkvětou růže přec zase?

Matičko, zrcadlo dejte mi,
prosí vás vaše dcera.“
„Dceruško, nemohu, líto mi,
kočka je rozbila včera.“ “

„Matičko, cítím líc bledou,
smrt cítím v každém oudu,
až růže zde zase rozkvětou,
jsem už na božím soudu.“

„Děvečko, počkej jen na růže,
pak se ti zbarví zas líce.“ “
„Matičko, nikdo nepomůže,
pak já už nežiju více.

Matičko, hubičku dejte mně
a ruka se k přísaze zvedni,
umřítí musím — slibte mně
ještě tu radost poslední :

v zahradě hrob mně kopejte,
kde rostou mé růže rudé,
až jarem vše zase rozkvěte,
rov můj pln plamenů bude.

Budu-li na nebi andělem
a těšit se bílému křídlu,
snesu se zase často sem
k vonnému svému sídlu.

Tu pak má modlitba rozkvěte,
potěším se jako v ráji —
ach matko, matičko, řekněte,
zda v nebi též růže mají ?“

DVĚ POSVÍCENSKÁ SLOVA O HUSE

1874.

I.

Starý návyk: kdo cestuje, že pak vypravuje. Je tomu as tak čtrnáct dní, co spolupracovník jistého uherského listu cestoval Čechami a pak krajanům svým sdělil, že jaktěživ a v žádné zemi na tom božím světě nespatrił tolik hus jako v Čechách. „Nevím, ale možná že u Slovanů husa je ptákem svatým“, pravil. Kdyby jel dnes, již by jich tolik nespatrił; naše husy sebraly si se strnišť již poslední klásek, sedí pohodlně doma a nechávají se od starší děvečky krmit. A po svatém Martině nespatrił by už vůbec žádnou, a pakli některou, tedy smutnou, se svislými křídly, s modrým okem plným rmutu, truchlící za ztracenými rodiči, ubitými bratry a násilně odvedenými sestrami. Když podzimní mlhy začínají se strašidelně kupit po českých pláních, tu napadá nás Čechy choutka vražedná a millióny bílých tvorů válí se v krvi své. Hudba hraje, tanec víří, z kuchyň se kouří, strýčkové a kmotrové přicházejí na návštěvu, a říkáme tomu všemu *posvícení*. Ano, *millióny* nevinných existencí bídne hynou v době té! Nevím sice, měl-li cestující Uher ten pravdu, že máme právě my zemi na husy nejbohatší, ale *velmi* bohatou máme zajisté. Pražák, který na venek nepřichází, ani toho nyní více tak nepozoruje jako dřív, kdy na podzim pražskými ulicemi hnán houf husí za houfem. Dnešního dne už i husa zajede si po železnici do Prahy na trh.

Posvátným ptákem nám husa také právě není, ale velmi příjemným. Ono se vůbec zdá, že ji ani za ptáka nepovažujem. Odvykli jsme jí letu, zhrubili jsme její tělo, vzali jsme jí všechnu jemnost přirozeného pudu. Ptáka považujem vůbec za krásné, za milé zvířátko pro elegantní

jeho tělo, pro pružný jeho pohyb, pro jeho zpěv, pták je nám také proto příjemný, že málo kdy je tak velký, aby mohl být člověku nebezpečen. Husa — největší její přítel musí bohužel doznat, husa že vyjmenované krásné vlastnosti má jen u míře skrovné. Nelze popřít, že nedovede po mezi skákat elegantně a hbitě jako konopásek, že hlavičkou netočí živě a zábavně jako svižný datel, že když splašeně uhání přes náves, její let vskutku jen málo se podobá majestátnímu letu orla, že husa také za dne nevznáší se nikdy „na svých písních“ k nebesům jako skřivan a za noci že netluče v křovině se slavíkem o závod. A co se týče její velikosti, tu třeba také bohužel přiznat, že kdyby byla velká jako slon, byla by člověku ještě daleko milejší než je. Člověk ji miluje jen dle žejdlíků sádla, dle liber masa a dle velikosti jater — hnusný člověk! Ba i to vzal člověk nebohé huse, co je tak příjemno u ptáka každého, totiž rozhodný cit pro čistotnost. Husa vypadá někdy umouněná, ucouraná, užmolená jako nejnedbalejší ženská a to je moc! Jen že, chudinka, není tím vinna. Nechci zde člověku přímo a veřejně do očí povědít vše o nevděku jeho. Nechci připomenout, jakou rozkoš má hospodyně s vychováváním husí drůbeže, jakou má při tyranském podškubávání, jakou pak při cpaní šiškami atd. Nevyčtu rodině, že chudičká husa dovede ji uživit po dva dny, v sobotu co kaldoun s nudlemi a v neděli co pečeně. Nevedu hospodáři, jak že zavoní mu vždy domácí důstojnost jeho, když pro něho pro samotného a zvlášť vypikají se játra z husy. Nepoukážu také k zimní poezii, jaká rozkvítá při draní peří. Kdybych to vše vyložil člověku tisíckrát, člověk, bojím se, přece by se nepolepšil!

A člověk nechoval se k huse nikdy slušně. „Moderní“ člověk je alespoň v brutálních svých citech k ní upřimný, „antický“ byl ale pln perfidní licoměrnosti. Pokud paměť lidstva sahá, byly husy soudruhyněmi člověka. Již Odyssea o nich mluví a Homérovi „bohorovní prasáci“ — rozuměj

pastevci vepřového — pásli nejen skoty rohaté a stáda štětinatá, nýbrž i bělostná husí stáda. U Egyptanů byla husa symbolem *materšské lásky*, u Řeků a Římanů znamenala *úrodnost, lásku, manželství, narození*, ale také *smrt* — tolik významů měla ta prý „hloupá husa“. Na starých náhrobcích vidáme vyobrazenu husu, nad vchodem do podsvětí nenalezá se tam lidská lebka, nýbrž hlava husí atd. Ano, obraz smrti! Tak perfidně s ni zacházeli! Staří Egyptané prohlašovali ji za svatou — a Faraonové a kněží nejedli skoro jiného masa nežli husího. Římanům zachovaly husy Kapitol — a Římané je za to „slavnostně“ krmili, aby je pak „slavnostně“ snědli. Na ostrově cyperském byla husa v chrámě Venušině chována co symbol lásky — pak ji vždy zas snědli, divná láska! Jen staří Keltové, žijící za časů Caesarových v Anglii, chovali sice husy, ale nejedli jich — chovali je jen „pro náramnou jejich krásu“. Ano pro *krásu*, koukejte se na to, jak chcete.

Říká se: „jsi zvědava jako husa“, a také zas „jsi hloupa jako husa“ — jak pak se zvědavost a hloupost srovnávají!? O, husa není hloupa, má kus mozku v hlavě a kus srdce v těle! Teprv před několika dny vypravovaly naše listy o jistém chytrém houseru kdesi v českém kraji, který líp než pes chránil svěřené mu předměty svého pána. V Aigionu, jak Plinius vypravuje, zamilovala se husa do krásného hochy Amfilocha, jiná do Glauke, cisteristky krále Ptolemaea. Ještě jiná stále doprovázela filosofa Lakyda, zajisté jen pro vzácnou moudrost jeho. Že dovede husa mít i pro vojsko cit jako nejněžnější kuchařka, dokázala jedna virtemberská. Jistý vojenský pluk měl tam svou „plukovní husu“, jako jinde mívají „plukovní psy, špačky“, a t. d. Cituplné zvíře chodilo všude s sebou, nejraděj na parády, a skončilo r. 1853 v Ulmu.

Také pro hudbu má husa mysl tklivou. V Messinkách zamilovala se husa do kantora, pro krásný jeho hlas,

kterým zpíval, a pro jasný zvuk zvonce, kterým zvonil. I na jarmarku, v největší tísní, dovedla si svého kantora vyhledat. Ostatně lze smysl pro jemnost lidského hlasu pozorovat i při husách českých. Sotvy že zůstanou na návsi dvě ženské stát, aby si živě pokleply, již je obcházejí dvě, tři husičky s nataženými krky a štěbetají lehýnce po nich. Ono se jim to ženské knáchání líbí.

Výtvarné umění často užilo husy co atributu. Spisovatelé do husy prali, posmívali se jí, i Blumauerova nadšená hymna na husu zdá se mně být jen ukrytým posměchem. Hudba si husy posud vůbec ani nevšimla, jediný Mozart napsal spravedlivou svou „Husu kahýrskou“ — sláva nesmrtelnému Mozartovi!

II.

1875.

Jsem pozván na posvícení tuto neděli. Jakž bych nešel! Již se vidím, jak mne vyvábí zpěv a vzdálený šum houslí z vyšperkované světnice, z kruhu svátečně oblečených hostí ven na náves, a jak tu stojím prostovlasý před vraty svého hostitele a držím v pozdvižené pravici studené stehno husí a v levici malou, zcela malou skyvu chleba. Bože, ta dobrota, takové studené stehno husí! Můj nebožtík otec říkal, jíst ho, to že patří mezi sedm bohumilých skutků, nebo jak se jim říká, a věru že kázání křesťanské mravouky nezůstalo nikdy bez hlubokého dojmu na mne!

Příznám se, že mám k husám vůbec náklonnost zcela zvláštní. Často jsem už přemýšlel o příčině. Snad proto, že se jim říká v staroindickém také „Hanzi“? Nebo že se k nim pojí nejkrásnější vzpomínky dětinné — vidím-li silný husí brk, že sobě vzpomenu vděčně ihned na první bouchačky, a vidím-li skupinu slabších brků, že sobě

vzpomenu rovněž rychle na maminčinu do mastnoty namočenou peroutku, kterou vždy v pátek potírávala lívance a vdolky? Ať je tomu jak chce, za *takovou* náklonnost se člověk stydět nemusí! Jmenujte kterou chcete krásnou vlastnost, to by bylo pěkné, abyste směli dodat: Vida, a tou se husa nehonosí!

Vznešený rod? To myslíte snad rod starý, dlouhou řadu předků? Nu, husa jich má víc než všichni čeští šlechtici dohromady! Už věrná Penelopeja bavila se s Odyseem o husách velmi živě a zanášela se sama jich vychováním. Homérova Iliáda i Odyseja často je připomíná a v Athénách chovají se husy dnes právě tak jako před 3000 lety a zachovaly sobě jazyk svůj v ryzé původnosti a dávné formě líp, než nynější potomci starých Hellenů. Nikdy také v historii snad nezanikly. U Římanů sídlily na Kapitolu za to, že spasily vlast, což jinou šlechtu učinit ani nepadá. Karel Veliký zanašel se chovem husí velmi pilně, ať podrží tedy přijmí své alespoň za to! Na středověk měli největší vliv kněží a na kněze měly největší vliv desátky, mezi nimi hlavně pak husy — je někdo, kdo by nevěděl, že podnes jistá chutná část husy jmenuje se „biskup“? —

Jmenujete *krásu*? Staří Keltové, žijící v Anglii, chovali husy *jen* pro krásu jejich. Rovněž staří Hellenové. Dle Columelly vybírali Římané pro chov jen husy bílé, po nichž tedy nynější sněhobílé, krásné husí plemeno obdivu našemu zůstaveno. Jediné, co se huse vytýkává, je chůze její. Nevím, proč prý není hezká; je to chůze ovšem trochu pohodlná, neupírám, ale za to rozhodně vážná, ve vážnosti své opět půvabná. Ostatně, vždyť se husa nikde netlačí k baletu! A mohla by to učinit, galantní Pařížan jmenuje baletní figurantky — ty které jen pro svou tělesnou krásu, ne pro baletní své umění na jeviště se staví — nejinak než „les jolies grues“, „krásné husičky“. —

Chytrost? Přírodopisec Brehm praví: „Proč že husa je vykřičena co hloupa, nedovedu říci; veškeré pozorování

svědčí o přímém opaku.“ — Duchaplný Laboulaye dí, že „husa je povahy opravdové, ba filosofické“. — A české přísloví učí člověka: „Dočkej času, jako husa klasu“, čímž přičítá huse moudrost zrovna šalomounskou. —

Hrdinnost? Zbytečně bych opakoval povídku o Kapitulu. Zbytečněji bych poukázal k tomu, jak že husa sípe a po každém se honí, když má housata. A nejzbytečněji bych uvedl prostomilé naše české národní přání: „Bodejž tě husa kopla!“

Slávu? Rozhodlo se již zároveň s otázkou stran vznešeného rodu. Ale nejen v světské, také v církevní historii je husa slavná. Vždyť zná, doufám, každý legendu o sv. Martinu. Byl v Toursu, ve Francii, biskupem. Ta čest ho mrzela, neboť byl muž skromný. Chtěl tedy své věřící obci utéci. Schoval se do husí posady, ale v posadě byla také husa, živá, moudrá husa a ta kejhalo, až ho prozradila. Za to má husa vždy o sv. Martině posvěcení. Ano, husa má *vnitřní* cenu svou mravní, a řekne-li prostý venkovan: „Nejednako bůh rozdává, jednomu hus, druhému páva“, rozhodl již ve prospěch husy proti všemu zevnějšimu pávímu lesku. —

Užitečnost? Mám ještě mluvit? O zlaté, vonné pečení? O libém, perlovém sádle? O pikantní, chutné krvi? O husích drůbkách v polívce? O kaldounu s nudlemi a rejží? O přímo kouzelných játrech? O husí paštice se šampaňským? Mám psát ódy? — Mám poukázat k tomu, že každá pořádně vychovaná husa dá $\frac{3}{4}$ libry drahého peří? Že jen z Čech se ročně vyveze 12.000 centů? Mám zavadit o husí brk, jímž první, pokud známo, psal Anonymus Valesii, po něm Hus, Dante, Komenský, Newton, Humboldt?

Věru, větší poklona se ani nemůže udělat děvčeti, než když se mu řekne „huso“! Učiním-li tak, pravím: „Děvčátko! Příklad české ovšem dí: „Kde husy, tam štěbety, kde ženy, tam klevety“, a německé dodává k tomu: „Tři ženy, tři husy a tři žáby a už je hlučno jako na jarmarce“

— ale, což je štěbetání nějaká chyba? Řeknu-li ti, děvčátko, že jsi husa, že jsi štěbetavá, neříkám nic jiného, než že jsi bdělá, což je krásné, a že nepodrůžeš jen pro sebe chytrost a věhlas, jímž tě pán bůh obmyslil, což je ještě krásnější. Řeknu-li ti, děvčátko, „huso!“, říkám: ty's věrna, neboť v Číně je husa obrazem věrnosti, a vskutku ještě nenapadlo také u nás žádného husáka, aby po Dumassovsku pronesl „tue-la“ — „zab ji, nevěrnici!“ A říkám dále: ty's vůbec hodná, proto že's vděčná k rodičům svým, neboť u starých Egyptanů byla husa symbolem dětské vděčnosti. A tak dále!

Podoba je nepopíratelna. Tak daleko jde, že když tovaryš svého mistra požádá o ruku téhož dcery, mistr řekne: „Rozmysleme si to trochu, počkejme až do Martina“ — a o Martině dostane pak tovaryš na stůl husu a do náručí holku. Věru že má otec mistr právo na opatrnost, neboť nic na světě pracněj se nevychovává než housata a děvčata; sotva to jen trochu povyrostlo, má to tisíce nepřátel v dravé zvěři.

Kdyby byl ale ještě někdo v pochybnosti stran podoby, dám mu důkaz poslední. Posud se nikomu nepovedlo dát dobré vysvětlení, proč ženské s tak báječnou ochotou poddávají se zákonům módy. A dává je přec zrovna hravě české přísloví: „Když se jedna husa napije, pijí jiné všecky!“

NA VÁNOČNÍM BUKÁLE

1869.

I.

Teď je zas čas, abych výročně huboval. Beru tedy vánoční národní „bukál“ a nechám jeho strunu mezi prsty bručet.

Ne snad, že bych nerád vánočky — já je zrovna tak rád jako jiní lidé, ale ne jen o vánocích, nýbrž po celý rok, ne s nasypaným cukrem, poněvadž snadno na zem spadne nebo vousy zhyzdí, a ne se sladkými, nýbrž s přitřpklymi mandlemi, jež jsou pikantnější. Arci že prý je trpká mandle nebezpečna, že prý i otravuje — ale kdož by vážil trochu jedu při pikantnosti, a fadessa je v životě ještě horší jed!

Nemohu si pomoci, mně je ale ten kalendářem zrovna na 24. prosinec a mezi šestou a dvanáctou večerní hodinu položený „cit“, ta programní „radost“ od srdce protivna. Mohu to říci tím spíše, že jiným *není* a ti jiní sobě svou radost mnou as pokazit nenechají. Jako sobě nenechali od podobných mně písalů pokazit výroční své a programní radosti už před tisíciletími! Vzdor našemu duchaplnému rozdělení na dobu předhistorickou, starou, střední, novou a nejnovější jsme a budem *pořád stejni*, od Adama, kterému teď chtějí v Americe postavit pomník za to, že se od pána boha stvořit nechal, až po onoho „posledního“, který dle ministr-praesidents-kandidáta Anastasia Grüna vyvan-druje jednou ze světa s kytarou v ruce, co „poslední poeta“. Podoba praotce vrací se v podobě pravnuka třeba až desátého kolena, naše ženy nosí falešné copy a malují si tváře jako je nosily a malovaly před dvěma tisíci lety, a naši mužští mají výroční city jako je měli mužští za Tiberia. O čemž pozděj!

Štědrý večer, toť prý jediný den v roce čistě „rodinný“, den, z jehož rodinného štěstí nabeřem zase síly pro celý rok. Proč lezou tedy v svatvečer do rodin i ti, kteří do nich nepatří? — snad aby tam svou samotu tím trpčeji cítili? Štědrý večer, toť prý den ukládající přímo za povinnost udělat dětem nějakou radost. To je as tak jako s kanárkem v kleci: když mu dáme cukru a on zpívá *sobě*, myslíme, že zpívá nám. Otec dělá radost vlastně sobě, ne dětem, a proč si jí neudělá častěji, vždyť by rozžaté svíčky a hračky v jiný den působily týž jiskrný proud v očích dětských! Činí se tak snad ze spořivosti *jen* o Štědrý večer, nebo jaksi dle úmluvy a k vůli odbytí „jednou pro vždy“, poněvadž by „otec rodiny“ takto nemohl mezi přátele do prázdné hospody na večerní klep? Divodivoucí věcí je zvyk a tradice. Znímá lidi — byli by tuze uraženi, kdyby jim někdo upíral, že jsou „volní myslitelé“ — a ti říkají: „Já sice po celý rok jím maso, vždyť nejsem žádná modlářka, ale o Velký pátek ne — to ne!“ A zase znám lidi, kteří sice po celý rok nepřijdou z hospody před půlnocí domů, ale o Sylvestra teprv extra ne. Něco podobného je zde. Ti, kteří nemají po celý rok citu, nenahradí jej při černé rybě s knedlíkem, a ti, kteří jej mají, nepotřebují zas jej mít teprv výročně.

Když už to je, je dobře, že je to v zimě. V té době, kdy královna zima s celým svým větrným a rampouchovým komonstvem táhne z říše své na severní točně k letní své ville na švýcarských alpách, a my se na ni díváme a mrznem, tu ovšem tiskne se rád jeden k druhému, v kruhu rodinném. Když venku sníh provádí humor svůj, na každý kámen položí měkkou bílou podušku, na stromy věsí pláště, z hošíků nasype šedivých starců a „vandrovníkům krade pěšinku zrovna před nohama,“ tu nás může třeba potěšit, že sedíme na žíních svého křesla, že se halíme v župan, že ty děti jsou přec jen ještě milé, zlaté děti, a z nás že nemusí právě dnes nikdo co vandrovník ven do té psoty.

V letě, kdy příroda láká ze světlice ven, nešlo by to as tak snadno sbubnovat výroční city rodinné; v letě také nearanžujem plesy, nýbrž velmi chytře o masopostě v zimě. A když ty plesy, může se konečně i jiné mezištěnní „paroli“ podat chladně rozumné zimě. Zima je doba strašně rozumná! Je to chladný mudrc, který „květy a trávičky proto ubijí, že jich nesplodil. Řece dokázal, že teče příliš vodnatě, a ona si dala říci a změnila se v led. Slavíku dokázal, že v noci zpívat je naivnost, a skřivanu, že tím litáním do výšky ztrácí na příjemné tělnatosti. Slunci, které tak ledaccos pouze hravého provádělo, podíval se přísně do očí a ono zmoudřelo. Dokázal duze, že její barevná hra je fantastická ničemnost, nemající pražádného praktického účele, hromu, že jeho bručení je dětinskost, a celý svět si nechal říci a bylo to štěstí jeho, sic by ho byla rostoucí tráva konečně zadusila.“ Nu a když je za zimy tolik rozumu všude venku, může snad být trochu nerozumu — o vánocích mu říkají „poezie“ — uvnitř domů! Konečně té poezie není nebezpečně mnoho. Já alespoň nebyl jsem nikdy příliš pohnut, když venkovské děvče odřikávalo své štědrovečerní:

Ozvi mi se, ozvi pes,
kde můj milý večer dnes.

A z těch dětí zdály se mně vždy být dojemnějšími a poetičtějšími ty, které mrzly venku, než ty, které tančily uvnitř kolem nadělených stromků. Jak povídám, já také rád vánocky, ale stran té doby a těch mandlí — jakož už nahoře řečeno.

Miluju zimu jako Lenau. Chtěl bych, aby mráz její vniknul mně až do srdce a divoké větry její aby roznesly všechny sny a všechny zpomínky. Ale ne každý je s to pocelovat rampouch a zima u daleké většiny lidí není v pražádné oblibě. Mají z toho srdečnou radost — už naši nejstarší

praotcové ji měli — že na konci prosince „rodí se slunko znovu“ a krátký den že se dělí dle pesimistů alespoň „o bleší převalení“, dle optimistů o celé „čtvrt zivnutí“. A když *naši* praotcové — pozdější — ale pořád ještě starší než praotcové všech Thunů, Auerspergů, Windischgraetzů a t. d. dohromady — stali se z pohanů nepochopitelným řízením božím křesťany, spojeno s „narozněním slunka“ také „naroznění Krista pána“. Možno, že historickým právem, neboť kdyby nebyla bývala alespoň slabá, nějaká jen tak palestýnská zima, nebyli by musili oslíček a voloušek dýchat. Tolik je jisto, že se dni tomu takto poezie přidalo a že poezie ta potrvá, pokud děti budou k jesličkám přistupovat s toutéž naivností, s jakou na Rembrandtově obraze pastýř, nadzdvihující klobouk, jako by se ptáti chtěl: „Prosím, ráčíte, snad vy býti matkou boží?“

Viděl jsem v benátské akademii obraz od Bonifazia. Mnoho na něm není, jen jedna jediná myšlencečka, malinká, hezounká. „Magik“ přináší Ježíškovi dary v košíku. Ježíšek je roztomilé děťátko, ale také dětinsky zvědav, a u zvědavosti té pozdvihuje víko u košíku, aby se podíval, co tam. Ano, vánoce jsou také naší dobou *darů*, dary jsou mimo rodinný poměr a zimní ohled třetím motivem vánočním. Avšak dary a darování je věc už o sobě důležitá i zasluhuje zvláštní svou kapitolu.

II.

Jedna velká bolest, jeden velký chtíč ovládá veškeré člověčenstvo: *dostat něco zadarmo*. Nejen co chuť na všeliké dědictví, co chuť do právních rozepří, také co chuť na *dary* jeví se „světový bol“ ten. Pokrok lidstva ale záleží v tom, že nesřizným chutěm vykáže se žlábek. Abychom dostali dary, dáváme je sami také, vždy v tajné naději na výdělek; avšak co jistou asekuraci vyhražujem

k tomu ještě zvláštní *doby* darů. Ty jsou u rozličných národů rozdílny, jako je i jiného rozdílného. U Francouzů je dobou darů Nový rok, jako je týž den u nich dobou zvláštních dramatických plodů, výročních „revues“. U Angličanů začínají co do nákladu i co do tendence zcela podobné výroční hry, „Chrestmas-Pantomime“, již o vánocích, a výroční dobou darů jsou tam již vánocce. U nás — u nás jsme dávný život národní zapomněli a nového jsme si nevytvořili, jen tak svařili ze světového. Naše venkovanky sobě sice vzdor zbožnosti své o svatvečer trochu začarují, jindy to ale dělají také, my sice máme v týž den o nějaké „jídlo“ víc, ale nezasednem za stůl věnčení jako Angličan svými „mistletoes“, a o posvícení jíme rovněž „výročně“ víc, my nemáme ani vánočních ani novoročních her dramatických, a co se týče darů, ty dáváme o jmeninách, narozeninách, Novém roce, svatvečeru, sv. Mikuláši a ještě jiných dnech, jen že to opět nemá rázu. Už Němec je trochu „špína chlap“, jeho: „Kleine geschenke erhalten die freundschaft“ nepřislibuje mnoho, a naše slovo „dárek“ je sice něžné, ale neslibuje také víc. Naše dny darů jsou praví trpaslíci na př. naproti novoročnímu dni pařížskému, kdy tam pošta jen v 24 hodinách roznese půl milionu balíčků. Francouz má zcela významně slovo „étrennes“ jenom v množném počtu — a snad že slovo to pochází z „étreindre“, že se totiž sáček pak stáhne kysele.

Nový rok nebo svatvečer mají historické právo na dary. U svatvečera je v tom i mythus. Sv. 3 králi přinesli Ježíškovi zlato z Arabie a myrhu ze Sáby, naši pastýřové nosí mu ve vánočních písních posud „krajíc z tobolky“, „homolky“ a „tučného berana“, a pastýřky dle ženské něžnosti své „kolibčičku“ „jitrničku“ (s níž prý „Apolenka hapala“), „oplatky“, „holoubátko“, „plinky“ (jak praktické a čistotné!), „peřinky“ a „růže“. Nový rok byl dnem darů již u starých Římanů, jen že jej slavili zcela

jindy než my. Darům svým říkali „strenae“, což znamená vlastně hrst roští z nějakého jich posvátného háje. Velmi praktické v zimě! Mnohému z mých milých přátel by bylo takhle půl sáhu dříví, ať už tvrdého nebo měkkého také milejší než na př. má fotografie. Dřevaři by pochodili, cukráři, knihkupci, galanterníci by zlostí sežloutli. Později si dávali Římané datle, fiky, med a k tomu groš čili „stips“, aby si každý koupil takto co chce — opět velmi praktické! Znenáhla ale byl groš už pouhou špinavostí — „fert cum parvo sordidus asse cliens“ — „špinavý klient přináší malý groš“, zpívá už epigramatista Martial, a datle už také neposílaly se jen tak s peckou tvrdou jako kámen a masem zlatohnědým jako nejkrásnější benátské aventurino, nýbrž hned cely ze zlata. Ovšem je to jedno — obyčejná datle lepkavostí svou pošpiní prsty a byť byly nejnežnější, a zlatá datle pošpiní duši a byť byla nejpanenštější! Konečně ale došli Římané tak daleko v šílenosti darodárné, že císař Tiberius musil nařídit zvláštním dekretem, aby se dary novoroční nedávaly den co den po celých 31 dní (on totiž musel dle zvyku každý dar sám odměnit darem v ceně čtvernásobné!), nýbrž jen po první čtyry dny. Snad že se měli tenkrát Římané vespolek tak nesmírně rádi, vždyť zakázal Tiberius dekretem také, aby se každý den nehubičkovali! Ty malé Pařížanky našich dnů by se na něho divně podívaly, kdyby jim zakazoval, aby o Nový rok nenastavily tvářičky každému, kdo si je právě pocelovat chce!

My také, co darujem Vídni dobrého, čtvernásob se nám tento! Ale my jsme v darech vůbec zvláštní, jak už duchaplně praveno. Naši koledníčkové musí sobě dárky své na nás zrovna vyhoukat a vymrznout. A přec chtějí tak skrovně málo! „Malej koledníček přichází si pro trojníček“, a jen: „budete-li se mu smáti, musíte mu krejcar dáti!“ Toliko kolem Řipu, kde je zámožnost tak velká,

že ji nyní odhánějí až do Litoměřic,* poručí si koledníček „po groši širokým, po zlatým kulatým“, jen že ho nedostane. Takto je seznam koledničkových přání zcela prostounkým „jídelním listem“, vykazujícím: „napečené šišky“, „do kapsy housku“, „oříšek“, „kus medu“, „koláčky s máčkem“, „syrečky s koprem“, a jen „homolky s kmínem, polívany vínem“ dělají noblesnější výminku.

V městech jsou vánoční dary víc špekulací obchodníků než „výplyvem neoddolatelého proudu citu“. Kde byly v krámě za sklem včera jednoduše zouváky, jsou dnes tytéž, ale opatřeny nápisem: „Vánoční dary“. A potřebuje-li pan manžel právě zouvák, nu tak ho paní manželka o Štědrý večer jím „překvapí“. „Jen prakticky a s pokrokem!“ je heslo moderní frašky. Kdyby měl pan manžel hedvábný „lajblik“ svůj už dávno roztrhaný, nesmí sobě koupit nový, neboť jej dostane vždy o Štědrý večer darem, kdyby měla paní manželka své trepky už dávno vybrouzdané: počkat do Štědrého večera, zní heslo. Sic by bylo za prvé zbytečné peněžité vydání a za druhé mozolovité přemýšlení, neboť naši průmyslníci nedělají pranic víc, než že vyvěsí tabulky s uvedeným nápisem. Tyto dny přišel cizinec do kněhkupeckého krámu a žádal skvostně vydané dílo, ilustrované. Kněhkupec mu předkládal díla francouzská, anglická, německá. — „Já ale chci něco českého, když jsem v Čechách!“ poroučel cizinec; poroučel ale nadarmo. Byl právě cizincem, nevěděl, že naši nakladatelé staví velké domy, a když se na ty domy čeští spisovatelé tak napracovali a vlastenecké kapsy tak napotily, že nemůže pak z těžce nabytého „národního jmění“ nakladatel dát lehkomyšlně peníze na špekulace, na skvostná díla česká, atd.

Přímo protivné je však to veřejné obdarovávání chudých

* Miní se r. 1869 oblíbené odhánění dobytka, nezaplatil-li hospodář v čas daň.

děti v „dobročinné“ Praze naší. Mrznoucí, hladovíci děti, dlouhé, polo blbé a polo zbytečné řeči, nesmírný šust hedvábí — a z toho všeho vyleze pro sirotka nějaká hadrovitá sukýnka! Arciť, chudina dostane při tom alespoň ten svůj hadr, kdyby se cettes dames nemohly při tom točit jako páv na stodole, nedostala by chudina pranic. Zaplať pánbůh!

O SYLVESTRA

1875.

Nevím, bude-li letos zcela tak veselo, jako bylo v loni — mělit jsme v loni o sylvestrovské noci jen na pražských ulicích krásné tři vraždy — ale veselo bude. Je to den, kdy každý myslí, že *musí* být vesel, že *musí* odzpívat dokonávajícímu roku a odzvonit mu sklenicemi, že by nový rok ani nemohl být šťastný, kdyby nezačal pořádným bolením hlavy. „Vždyť je Sylvestr!“ — „Máme dnes Sylvestra!“ a „Sylvestr — Sylvestr!“ zazní to ze všech stran, skoro co omluva.

Kdo pak byl ten Sylvestr, že se stal patronem privilegovaně omženyých hlav, patronem posledního dne v roku a že jaksi po ostatních 364 svatých „vymetá“? — Byl *papežem*.

„Přál bych sobě, aby dny v kalendáři byly pojmenovány dle narozenin znamenitých učenců a duchaplných spisovatelů; ale lituju, že se mně nepoštěstilo nalézt narozeniny nějakého znamenitého muže pro *každý* den“, napsal Němec Gaup, „konsistoriální rada“. Když to nešlo se znamenitými muži, mohl toho pan konsistoriální rada zkusit se znamenitými skutky, na př. papežů, a těmi mohl vyplnit kalendář třeba pro rok na Uranu nebo na Saturnu, ač je tam desetkrát delší než u nás! Kalendář takový nebyl by sice tak vznešený, ale pro dorůstající lidstvo byl by zároveň poučný a zábavný až nad potřebu.

Vždyť se namáhali papežové zrovna o přítrž, aby způsobili něco zvláštního! Jeden posvětil milého koně svého za diakona. Druhý (Julius III.) učinil šestnáctiletého kluka, ošetřujícího opice jeho, kardinálem. Třetí (Jan XII.), sám jsa teprv devatenácte let, stal se již papežem a choval se dle stáří svého i dle babičky své Morozie. Tato Morozie se sestrou svou Theodorou, dokud byly krásny a mladý,

dovedly celou řadu milenců svých učinit papeži; měly jich hodně a papež mizel za papežem. Čtvrtý byl třeba z rodu Borgiaů — netřeba víc dodat k tomu. Pátý (Řehoř VII.) zavedl celibát, nebo začal prodávat odpustky, nebo vydal nějakou bullu na spálení kacířů. Šestý (Štěpán V.) tvrdil: „Papežové počínají se jako Kristus od matek svých zastíněním ducha svatého; všichni papežové jsou tím způsobem jacísi boholdé, aby mezi bohem a lidmi tím lépe prostředkovati mohli; jim dána jest také všeliká moc na nebi i na zemi“. Sedmý, dobrý náš známý, dal sebe a nástupce své prohlásiti za neomylné — račte vidět, jen tak maně sáhl jsem sem a tam, do různých věků a celý týden je jak náležitě vyplněn. A kdyby události ty stály v kalendáři, připnuty k určitému dni, myslím, že by člověk víc přemýšlel o tom, než když tam stojí sv. Gorgon nebo sv. Kasián nebo třeba 11.000 svatých panen.

Každý den se dá krásně vyplnit. Předevčirem, dne 29. prosince, byl den sv. Tomáše, arcibiskupa kanterburského, který ve prospěch svůj hleděl v Anglii roznítit válku občanskou. Včera, dne 30. prosince, bylo tomu 252 let, co Řehoř XV. zapověděl křesťanům — čtení bible. Dnes, dne 31. prosince, slavíme Sylvestra, papeže, k jehož jmenu připíná se jedna z největších lží, co jich kdy bylo ve světě.

Papež Sylvestr je svatým. „Nemůže každý cnostným se stát, ale svatým se stát může každý“. Možno, že byl Sylvestr i dosti cnostným. Byl současníkem Konstantina, jenž proto, že byl tyranem, zuřivcem, vrahem vlastního syna, nazývá se „Velkým“. Když pak z politických příčin učinil náboženství křesťanské náboženstvím státním a z přílišné horlivosti odkládal křest až — na několik minut před smrtí svou, tu pak vykonal křest ten papež Sylvestr. A legenda spojila obě jmena a Sylvestr je proto svatým. Stalo se mu ovšem po smrti, za živa arci neměl ctí tak vzácných, neboť na začátku 4. věku, kdy se Konstantinův

křest udál, nebyli „následovníci“ onoho apoštola, který Krista pána třikrát zalhal, ještě papeži, nýbrž patriarchy jako jinde jiní.

A legenda pracovala dál, jak jí právě potřebovali. Císař Konstantin, pravilo se, daroval Sylvestrovi Řím a papežské území; proto se sám pak vystěhoval z Říma do Byzance. O pět set let později, poněvadž pořád ještě daru tomu nikdo věřit nechtěl, sestavil jakýs podvodník celou řadu listin podvržených; jsou známy pode jménem „pseudoisidorských dekretálů“. A dvě stě let později stali se papežové na základě podvržených listin těch z ponížených „sluhů sluhův“ již pyšnými „pány pánův“ a dekretovali, „že není koruny ve světě mimo tiaru papežovu“.

Co do té doby a co od té doby stála světská moc papežova hrůzy a krvi lidské! Co způsobila neštěstí po celých již patnácte století! Byla jedním z nejtěžších žernovů, visících na pokroku lidském. Ještě za našich dnů jsme viděli, jak překážela v nejživotnější otázce celému čilému národu. Ještě do posledních let brozila nejkrvavějšími zápletkami evropskými. A kdo může ručit za to, že podobných zápletek nepovstane zítra?

Podivno, již jsou tomu také zas čtyry století, co zřejmě dokázána podvrženost dekretálií a zakládající se na nich světské moci papežově uzmuta veškerá historická půda. Přece lež ta trvá dál, a podnes, když v poslední den v roce zní to ze všech stran radostně „Sylvestr! — Sylvestr!“ slavíme jednu z největších lží, která kdy lidstvo hnětla. Tak se děje! Lež povznese se na autoritu, a co jednou autoritou uznáno — kácej a boř, tak snadno nezboříš. Jedni věří nepřemýšlejíce, druzí nevěří, ale jsou příliš pohodlní, než aby se opřeli.

S. Heller, dobrý znatel dějin, ponavrhнул kdesi, abychom podstrčili Sylvestru I. papeže Sylvestra II. a slavili tohoto v den a noc před Novým rokem. Byl prý to hodný muž, což lze viděti z toho, že ho v Římě již po dvou letech

otrávili. Čili, jak mniši pod kapucemi bručeli: „Smlouva s čertem vypršela, čert si ho vzal!“ Ale prosím, nač to podstrčení! Vždyť je to tak dobré pro lidstvo, když se mu ve velký den, právě na konec roku, připomene, jak že je mnohá moří lež, jak že je hněteno šalebnými autoritami! Jen ku vědomí toho musí lidstvo přijít!

Zvláště nám Čechům bylo by teď dobře, kdybychom se konečně zas vzpamatovali jednou ku pravdě. Zvláště u nás je hnusná lež nyní pánem a šalebná autorita vede národ na úmor.

„Dolů se šalebnými autoritami, které nás vedou do záhuby, pod opatek se lží, která rozežírá již bytost národa, ku předu za rozumem a pravdou!“ — zní můj přípitek sylvestrovský.

Ťukněm si všude po Čechách a v jitra novoročního dne bude oko jasné i hlava jasná!

HODINY A HODINÁŘSTVI

1874.

Sedím v křesle a odpočívám. Za mnou hrkly na stěně pendlovky. Budou něco odbíjet — ale co? kolik? Jsem líný obrátit hlavu k stěně na pendlovky, nebo vytáhnout hodinky kapesní, nebo nahnout se blíž k psacímu stolku a podívat se repetičímu budičku do tváře — vždyť se dočkám! Zase hrkly, a teď — jedna, dvě, tři, to jsou čtvrtě, a zas jedna, *dvě*, to jsou celé, *tedy* máme tři čtvrtě na *tři*. — Jak hloupě to ten hodinář svými hodinami ke mně mluví! Nemůže dát tlouci skutečně tři čtvrtě na *tři*? Nebo dvě celé a pak tři čtvrtě? Copak se říká „*tři čtvrtě a dvě*“? —

Ale zahrajme si jednou s těmi hodinami! Jak repetí a seká ten budiček! Jako tepna bujného dítěte; jako by chtěl dokázat, že ani nemůže zaspát. A jak skáče na kapesních hodinkách drobná sekundová rafije! A přec ještě to hopkání její, to její „bystré“ měření času není praničím! Copak je do toho, když neměří alespoň stotinu sekundy! Smějete se? Stá částička jedné sekundy a měřit ji! A přece jsme viděli ve švýcarském oddělení světové výstavy Hippův „Chronoskop“ na měření *tisícin* sekundy! Ano astronomové, kteří nyní zanášejí se s určováním zeměpisných stupňů v Evropě, umějí prý na volném kyvadle měřit pohyb až na *milionovou* částku sekundy, jako dovedla internacionální komise na určení metrů před dvěma lety v Paříži měřit délku těles až na *desítitisícovou částku jednoho milimetru*, což je tak asi dvoustá část šířky jednoho lidského vlasu! Bláznovské, obdivuhodné lidstvo.

Počátky všeho byly a jsou v lidstvu vždy chudy. Na počátku neměli jsme jiných hodin než ty velké, sluneční a hvězdové na nebi. Jdou věčně, jdou spolehlivě a nemusí se natahovat; ale často se pokrývají šlojířem, ne-

mají rafíjí, netlukou. Člověk chtěl i tentokráte znát dobře čas, neboť visel již činěním svým na čase, a ten čas ještě nikdy nestál, jemu ještě žádný Kolovrat nezarazil kola. Tedy si vymyslel dloubal člověk hodiny. Nejprv písečné, přespávající — teď už jich užívá leda starý mládenec, když si doma chce uvařit dobře na „bniličko“ vejce. Pak hodiny vodní. Povídá se, v těch že byli Saracéni mistry. Snad většími, než ten pán, který ve výstavním parku v loni postavil pod širé nebe také ještě hodiny „vodní“! Měly všechno na sobě velmi pěkné, štíhlé tělo, bílý ciferník, ostré rafíje, láskyplného pána, ale hned prvního dne oblíbily sobě postát na druhé hodině a z té se nehnuly po šest měsíců. Teď možná že jdou dobře.

Konečně připadli lidé na hodiny se stroji, kolečky, váhami, pery, závažím, kyvadly, atd. První, který sestavil hodiny s kolečky, byl prý papež Sylvestr II. Sestavil je, když se ještě jmenoval Gerbert, byl ještě francouzským mnichem a zanášel se s věcmi sice světskými, ale užitečnými. První „kapesní“, neb raděj přenosné hodiny pocházejí prý ze třináctého věku. Byly snad as tak praktické jako podnes naše tak zvané „cestovní hodiny“ v kovové skříni a koženém pouzdře, na něž aby si člověk hned vzal kufr. Pozdější „norimberská vejce“ jsou známa. Známý jsou také hodiny „sluneční“; už zmizely skoro všechny, už i s věží a stěn venkovských domů, dlouhé čáry jejich jsou zabíleny i s těmi kudrnatými hlavami Aeolovými, které „foukaly vítr“ někdy až na sáh dlouhý a hezky jako koště široký. Známý jsou také ty pěkné hračky zahradnické, „hodiny květinné“ — čas je na nich udán, když ta ona květina otevře či zavře kališek svůj. Poetická myšlenka. Jako ta Jean Paulova, který myslí, že jsou asi někde bytosti, jimž zas slouží co hodiny rodící se a zanikající celé planety naše. Až naše zeměkoule naposled zazáří a na vždy pak zhasne, zavrtí taková bytost hlavou: „To ten čas ubíhá — už zas minula hodina!“

Hodinářství vzneslo se ze všech „vědeckých industrií“ nejvýš. Hodináři pracovali a pracují s činností zimničnou — jejich cech nejvíc ze všech cechů obětoval členů až blázinci. Ti, kteří stonali na „perpetuum mobile“, byli skoro vesměs hodináři. Přivedli to ale přece jen daleko. Mně je ovšem nad všechny jejich vynálezy pořád ještě ten prostý dřevěný produkt schwarzwaldských výšin milý! V tom arci vězí jen vzpomínky z mládí. Slyším ještě tlukot starých našich hodin i jasný jejich hlas, jenž sprovázel „tyk-takem“ svým nábožné písně matčiny a otcovy vzpomínky vojenské. Tenkrát panovaly schwarzwaldské hodiny se závažím a krátkým, švitořivým kyvadélkem svým skoro všude. Zvláště ty figurkové byly pro nás děti pravým zázrakem. Náš soused měl hodiny s kukačkou — půl hodiny jsme stávaly před nimi a čekaly, až kukačka vyrazí dvířka, zatřepetá křídélky a zakuká. Že je alespoň tak jako my děti živa, o tom jsme ovšem nepochybovaly ani dost málo. Figurkové hodiny byly rozmanité a znaly jsme je po celém sousedstvu. Protějšší knihař měl hodiny a když byly čtvrtě, přešel pokaždé procházkou kolem ciferníku malý dřevěný párek, oblečený zcela dle módy Claurenových povídek. Pekař vedle těšil se zas dvěma trkajícím do sebe kozlům, kupec na rohu měl řezníka, který mlátil palicí do vola, pan profesor nad námi měl trubače, který na trubku troubil a při tom očima kroutil atd. Pan profesor měl ale také ještě jiné hodiny, především francouzskou „pendule de cheminée“, jednu toho druhu, jaký se dle francouzských časopisů Prusům za války tak líbil. Nejsem Prušák, mně se ty penduly nelíbí — bronz, porculán, pořád vše stejné, jsou fádni.

Posud květe na Schwarzwaldu hodinářství, přes dva milióny kusů vyrábějí tam ročně. Podivno, že květe nejraději „na horách“, na Schwarzwaldu v Německu a na Juře v Švýcarsku. Kdo Schwarzwald navštívil, zajisté že byl obyvatelstvem toho sta hodinářských obcí překva-

pen. Nic na nich švábského než řeč, vlasy jejich jsou černy, oči tmavy — jsou prý to zbytky Keltů nebo Gallů. Stále se zdokonalují ve svém umění. Minulého věku uměli udělat jen hodiny váhové, jdoucí toliko po dvanáct hodin, na loňské výstavě viděl jsem ze Schwarzwaldu hodiny, které, když je jednou natáhneš, jdou deset let. Dělení práce je také již na Schwarzwaldu úplně provedeno. Bývalým, starým schwarzwaldským hodinám podobaly se ještě některé hodiny v americkém oddělení loňské výstavy — člověk ani neuvěřil, že to zde má být z Ameriky! Snad že byly určeny do pralesů na „nárožní“ stromy.

Čtyry milióny rozmanitých hodin spotřebuje prý lidstvo ročně a dá za ně tak asi padesát miliónů zlatých. Dělník dostane kapesní hodinky za deset zlatých, ne sice v stříbrném pouzdře, ale s dobrým strojem — jsou známy jmenem „Rosskopf“, dle shotovitele. V domácnostech jsou oblíbeny vídeňské i pražské kývadlové „regulatory“ v ceně as čtyřiceti zlatých. Ve městě se pilně nakládá na denní hodiny návěšní a noční hodiny průsvitné. Jsou města, kde nalezájí se na každém rohu hodiny nevelké, vezděné do domů a spojené mezi sebou elektrickým proudem, aby všude šly stejně. Nejvíce se ovšem kupují hodinky kapesní, poněvíc původu švýcarského. „Kotva“ v nich zvítězila již nad „cylindrem“. Některé z nich, zvlášť tak zvané „námořské chronometry“, těší se akuratesse až zázračné. Hodinář anglický a švýcarský dá svůj chronometr některé z četných hvězdáren. Zkoušejí je tam mnoho neděl, konstatují rozdíl jich chodu, když hodinky leží nebo když stojí, v zimě a v teple — běda chronometru, kdyby distance mezi nejpomalejším a nejrychlejším chodem jeho po celý měsíc přesahovala jedinou sekundu! „Hodný“ chronometr pak dostane od hvězdárny zvláštní obšírné a podrobné vysvědčení. Máme už také hodiny „světové“. Známo, že země naše má dvojí lic jako bůh

Janus, jedna polovice že má noc, druhá den, jedna má na př. středu, druhá už čtvrtek. Za celý rok je jenom jediný okamžik, kdy je pro celou zemi tentýž den. Nyní se povedlo Horvátu p. M. Paičovi v Zemuni, že sestavil hodiny, které ukazují, jaký že je v každém okamžiku čas po celém světě. Měl je také na výstavě a velmi byl ten jeho „kosmorologion“ uznáván. Mimo „kosmorologion“ velký měl tam také malý, kapesní. —

Skromné mé hodinky — ne-chronometr a ne-kosmorologion — leží přede mnou a zase hledím na sekundové bystré jich skoky. Je to spěch, je to důslednost! Měří čas, ten chladný čas vůbec, ten, který se nestará o náš čas „starý“ nebo „nový“, „šťastný“ nebo „nešťastný“, „velký“ nebo „malý“, ani o ty jeho „děje, psané krví a slzami a posypané zlatým posypátkem z rozemletých korun“.

SOUDY LÁSKY

1875.

I.

Myslím, že by paní soudní rada nebo paní návladní zrovna tak dobře znělo jako pan soudní rada a pan návladní. Pověstné vážky spravedlnosti jsou stejně těžky pro ruku mužskou i ženskou. A proto — nač tolik hluku při každé zprávě, že tu a tam v Americe žena učiněna právním soudcem! Nebo odkud to divení a zvláštní zaznamenávání, že ženský ten soudce rozhodoval „důmyslně“, „spravedlivě“, a t. d.

Ani v této věci není Amerika originální, lidstvo už zná sudkyně a ženské soudní dvory několik tisíc let. My Čechové máme předního ženského soudce v Libuši, která si povolává oba Klenovice na Vyšehrad, „súdití jima po zákonu“. Libuše má i své ženské adjunkty soudní,

u jednej jsou desky pravdodatné,
u vterej meč krivdy kárající.

A leši i vládkové „hovořili ticho mezi sebou i chválili výpovědi její“, neboť výpověď její byla rozumu státnického. Rovněž bývalo jinde. Znam je soudní dvůr šestnácti Řekyň, které rozhodly o válce či míru mezi elajskými a písijskými. Jejich výrok líbil se oběma národům tak, že zřídily *stálou* radu šestnácti matron, která předsedala při hrách junonických. V Římě sestavil císař Heliogabal radu žen, již předsedala matka jeho Soemis. Rada ta rozhodovala sice jen o šatu, módách a milostných pletkách žen, avšak matku svou povolal Heliogabal také do římského senátu, kdež zasedala vedle konsulů a měla senátorský hlas. V Irsku, když zasedal parlament v Du-

blíně, měly ženy současně na venkově valnou schůzi svou, jižto nazývaly také parlamentem. U starých Němců měly ženy zákonodárnou a soudní moc. U Galů byla „velká rada“ žen, kteráž vypovídala válku a uzavírala mír. V míru s Hannibalem smluveném usnešeno mezi jiným, že urazí-li některý Gal Kartagenčíka, bude souzen soudem galských žen. A je dosti významno, že když druidové vyloučili ženy ze služeb státních, brzy na to byli Galové v porobě Římanů.

Bude se někdo snad divit, když o míru a válce, o národu a státu, že povstaly konečně také ženské soudy, které rozhodovaly o tom, co je ženě nejzvláštnější, o *lásce*? Rozkvětly u téhož národa, u něhož žena od dávna požívala úcty největší. Potomek starých Galů, Francouz, je podnes vzorem galantnosti, u něho došly „soudy lásky“ také největší moci a nejpevnějšího sřizení. Také Ital měl své „corte d'amore“ či „parlamento d'amore“, ale nejslavnější byly přece jen francouzské „*cours d'amour*“. Slavný byl „soudní dvůr lásky“ v Pierre-Feu, slavný v Signes, v Lillu, v Paříži, nejslavnější v Romaninu, kamž mohl apellovat, kdož myslil, že mu ublíženo některým dvorem jiným. Dvory v Romaninu a Pierre-Feu přijímaly také písemní pře a otázky k rozluštění a rozsudky všech dvorů francouzských slynuly svým ostrovtipem. „Tous les cas imaginables étoient prévus et décidés“ — „pro všechny možné případy měly své rozsudky připraveny“, praví Papon.

Bylo jich potřebí. Po zářících blescích starého věku nastala v Evropě tma, středověk. Žena pozbyla vážnosti. Na církevním shromáždění v Maconu — na církevních sněmech, jak známo, se vůbec mluvilo a rozhodovalo o věcech nejkomičtějších — položil v 6. věku jeden z přítomných svatých otců otázku: „Smíme ženy nazývati také lidmi?“ Po několik dní se hádali sem a tam, konečně rozhodli a dali slavně prohlásit, že ženy jsou vskutku lidmi.

Posléz se vzpamatovala dávná tradice galská; *rytířství*, tenkráté vzkvétající, mělo „úctu k ženám“ mezi hlavními povinnostmi svými. Každý měl „neobmezenou panovnici svého srdce“, nazýval se jen „služebníkem lásky“, „uchažečem o lásku“ a t. p. Vyučování panošů obsahovalo učení lásce k bohu a také lásce k ženě a nejčastěji to byly ženy, které panoše cvičily v katechismech obou. Z potýček a dobrodružství se vracející rytíř obdržel od dámy své, pro niž byl „jedině všechny činy své vykonal“, buď jen „le gage d'amour sans fin“ — „závazek nekonečné lásky“, pás to neb obvazek dámy s vyšitým jejím jmenem, nebo i „le don de l'amoureuse merci“ — „dar milostného smilování“. — „V čem se zakládal tento dar milostného smilování, nechť si uhodnou čtenářky samy“, pravi Aretin.

☞ K tomu začala rozkvétat poezie provencálská. V Španělsku mísila se ohnivá krev saracénská s krví evropskou, východní vzlet s jemným citem křesťanským — ze spojení toho vzlétla první středověká píseň milostná. Přelítla do jižní Francie a do Itálie, kde je veselé nebe nad veselými lidmi a brzy tu byl sonet a madrigál, canzona a syrventa a troubadourové putovali od hradu k hradu a pěli písně lásky. Nepěli jen drobné písně lásky, zaváděli také „tenzony“ a řídili rozkošné „Jeux mi-partis“. „Tenzony“ byly otázky kladené o věcech milostných (na př.: kdo miluje vřeleji, ten, který při každé, sebe menší příležitosti je žárliv, nebo ten, který nedovede být na svou milou žárliv, ani když má výdatné příčiny pro to), „jeux mi-partis“ pak byly debaty z otázek těch se vyprávající. A z těchto povstaly pak soudní dvory lásky.

„Galanterie byla modlou doby té, rozepře mezi milenci měly nepoměrně opravdovější následky než nyní u nás, musilo se s nimi také mnohem opravdověji nakládati“. Proto tedy sřízeny jsou „les cours d'amour“. Také vůbec nebylo v lidské společnosti tenkráté pravidelného systému justičního, takové „la cour d'amour“ byla alespoň v jed-

nom směru jakousi náhradou. Dlouho panovala pochyba, měly-li rozsudky takového soudu lásky ve Francii přec také nějakou právní moc, totiž následky své v občanském životě. Němci je nazývali jen „hoeflichkeitsparlamente“, Angličané tvrdili, že se tam činí vše, co vznešeného, směšné. První tu věc zcela objasnil Christophor Freiherr von Aretin, jehož spis „Aussprueche der minnegerichte“ zde sleduju. „Les cours d’amour“ měly jistou právní moc svou. Vyrostly z jisté nutnosti, musily tedy také odpovídat nutnosti té. Byly zařízeny opravdově. K soudnímu dvoru náležely nejen vážené dámy, nýbrž také nejvyšší hodnostáři země, ano sám král francouzský, aby právě výroky soudu měly váhy. U soudu toho byli i placení biřici a soudní sluhové. Ještě výdatnějším důkazem je, že sobě od strany odsouzené dávaly vyplatit náhradu za útraty soudní. Dospědčují to dosud zachované některé rozsudky soudu toho — „arrêts d’amour“ — jakož i svědectví mnohých spisovatelů francouzských, době té blízkých. Do nedávna udržela se stopa poplatků těch, v tak zvaném „droit de Pelotte“, peněžitém to trestu, jež musili platit, kdož oženili neb vdaly se podruhé. Trest za nevěru, spáchanou na mrtvém.

II.

„Soudy lásky“ povstaly znenáhla, z různých příprav, již proto není lze určit některý rok co rok jich počátku. Snáze to jde s koncem jich, připadl po zavedení pravidelného systému justičního vůbec, za panování Karla VI., as r. 1382. Ovšem byly později zas leckdys obnoveny. „Zvláště památný příklad obnovené „cour d’amour“ dal nám kardinál Richelieu, jenž v Ruelu dal zvláštním shromážděním rozluštit spornou otázku, která se byla zrodila v známém Hôtel de Rambouillet, totiž: má-li pravý mi-

lovník více se zanášeti s láskou vlastní, nebo s pocity, které on zas vzbuzuje v milence své. Známa slečna de Scudery byla generálním advokátem, falcká princezna Marie, napotomní králová polská, předsedou, mnohé z nejváženějších dam byly přísedícími, mezi nimi Mariina sestra Anna de Gonzaga. Uveřejněné pak v Londýně memoiry této Anny podávají nám zprávu o soudu tom. Vůbec kardinál Richelieu rád se zanášel milostnými hříčkami takovými, o čemž svědčí také „Thèses d'amour“, které brániti dával, a první pojednání, která francouzská akademie věnovala lásce jen k vůli němu, „zakladateli svému“. — Zde kardinál — v Avignonu papež. V Avignonu byly sestaveny soudy lásky teprv, když se tam usídlil papež. Nejspíš byly sestaveny jen na ubránění se — přílišnému asketismu.

Škoda, že o sestavení soudního takového dvoru nemáme zpráv zcela úplných. Jmenovitě neznáme všech hodností damských. Ze zprávy o procesu Viléma z Cabestaingu dovidáme se jen, že byla ženská soudní komise, ženský advokát, ženský dráb. Jediný starý rukopis, nalezený r. 1727, uvádí hodnostáře soudů těch, ale začátek rukopisu toho, kde právě byly vypočítány úřady damské, schází. Také ještě tam scházejí mužští předsedové soudů, tak zvaní „Princes d'amour“. Místo to obsazováno dle Moreriho ročně znovu, střídali se v něm král Richard, Alfons, král aragonský, dauphin auvergnský, hrabě provencálský „a jiní velcí páni“.

Nejprvnější místa náležela prvním rodům francouzským. Po těch přišli dva Grands Veneurs de la Cour („vrchní myslivci“), po nichž šlo 188 registrátorů soudu lásky (Trésoriers de chartres et registres amoureux), nejvíc to úředníků krále a vojvodů orleanského a burgundského. Na to se uvádějí auditori soudu lásky, mezi nimiž jeden doktor bohoslovectví, několik kanovníků pařížských, tournaiských, cambraiských a saintomerských, pak

různí radové parlamentní. Nejblíží pak třídou bylo 59 Chevaliers d'honneur co „dvorních radů lásky“ (Conseillers de la Cour amoureuse), vesměs šlechticů. Následovali 52 Chevaliers trésoriers, dvorští služebníci, také měšťané. Dále 57 Maitres des requêtes, kteří přijímali žádosti. Sekretářů měla cour amoureuse 32, mezi nimi některé kanovníky a kaplany. Pak se uvádí 8 náhradníků generálních prokuratorů, sami kněží. Následují ještě 4 Concierges des jardins et vergiers amoureux (hlídači), kteráž místa zastávali hlídači královských zahrad. Konečně bylo 10 Veneurs de la Cour amoureuse, drábové to a soudní služové. Pracováno tedy aparátem velkým.

Ale dámy měly úkol největší. Jich vtip, jich slovo rozhodovalo. Do soudů lásky přibírány nejtupnější hlavy, tenkrát již začaly v společenské rozmluvě převládat duchaplná causerie, pestrý duch francouzský propukával se jako růžové poupě a všechn ten vtip ozařoval také soudy lásky, bylať právě láska nejdůležitějším předmětem všech myšlenek, všech rozprav, všeho života. „Jakož u Francouzů od počátku až do konce světa“, řekl by kdokoli. Dámy rozhodovaly o milostných rozepřích opravdových, o příčinách k žárlivosti, o nevěře, o svodech i o rozvodech milenců a činily tak písemně na dotazy i oustně v správních přelíčeních „s obmezenou veřejností“. Přechasto ovšem, dle ducha času i dle samého předmětu, rozpoutaly místo přísnosti jen humór svůj, jen že vždy pod rouškou opravdovou a s dodržením všech formalit; takž také v uvedeném již procesu Viléma z Cabestaingu, kde nezkušenost obžalovaného byla soudeům jen na zábavu. Zdali zasedaly dámy při soudech svých také v noci jako athénský areopag, „aby soud jich nebyl mýlen tělesnou lepostí obžalovaného“, neví se sice na jisto, ale pochybuju, neboť dle všeho byla tělesní krása okolností *velmi* ulehčující. Starý Jupiter by byl u nich špatně pochodil, „věrnost nade vše!“ — mladý Paris zas nejspíš vždycky

dobře: „nebuďte tak ostýchavý, hleďte se damám vždy zalíbit a učte se u nás zákonům galantnosti!“

Není pražádné pochybnosti, že dámy soudily o případech milostných duchaplně i v celku spravedlivě. „A kdyby měl obžalovaný jak biskup hladkou tvář“, ženská bystrost proniká přec až k ledví. Vždyť žena přec musí rozumět lásce a bolům jejím! Každý nešťastně milující mohl směle se obrátit k soudům lásky, stalo-li se mu dle zákonů francouzské galantnosti bezpráví. Kdyby byly bývaly soudy ty již u Židů, „ne starší milostná intrika“ byla by dříve skončila a Jakub byl by měl Rachel o sedm let dřív. As málo bylo těch, kteří po rozsudku damském žalostně zvolali: „O bože, buď milostiv na soudu posledním a nesuď soudců našich!“

Praví se, že nečiní soudce pouze znalost práv, nýbrž svatý zápal pro vše, co je vůbec pravé. Nuže — ty „soudice“ měly zajisté znalost všech práv galanterie, úplnou znalost srdečných zájmů, ale také zajisté svatý zápal pro vše, co bylo — milostné. Jakož stojí v „Praměti“ psáno: „Chcete-li lidi souditi, přikročte k tomu co lidé!“ Naproti ženám byly ženami, v právech jedné chránily práva všech; naproti mužům byly — také ženami — snad někdy žárlivými — — látka pro pikantní „soudní“ veselohru!

Trestaly sprostnost a trestaly nevěru. Láska o sobě nebyla nikdy trestuhodna — naopak! As tuze často kázaly „hříšným beranům“ postavit se — v pravo. Novořecká popěvka:

Kdo kráčí kolem keře myrtového*
a neutrhne sobě vonnou snět,
byl mužem byl a předním z hrdin světa,
přec je jen bručivý zbytečný kmet —

ta by měla být národní popěvkou francouzskou.

* Věnovaného Venuši.

Byla by to pěkná epizoda pro nastávající sokolské šibřinky, z dam tam sestavit soud lásky! Ale měly by co dělat, kdyby chtěly za krátkou noc rozsoudit všechny zamilované maškary!

III.

Christophor *Aretin* podává ve spise svém celou řadu rozsudků. Čerpal je z jistého rukopisu italského, nalezajícího se v archivu slavné Accademia della crusca a přeloženého již dříve jednou do němčiny bavorským lékařem Hartliebem. Co původní sepisovatel sbírky té jmenuje se Albertanus, učenec bresciánský. Uvedu alespoň některé titule a někde stručně obsah, avšak — opatrně.

I. Dlouho se ucházel „muž“ o lásku „ženy“ (výraz „žena“ neznamená zrovna „vdanou“, nýbrž je všeobecný), avšak bez výsledku. Konečně mu pravila, že se nad ním ustrne, je-li hotov poslechnout *všech* rozkazů jejích. Přísahal. A tu mu tedy přikázala, aby za prvé nikdy jí více nemluvil o lásce, za druhé, aby se neodvážil nikde o ní promluvit slova, ni pochvalného, ni hanlivého. Ač roztrpčen, snesl přec ten rozmar její. Tu však se stalo, že kdesi ve společnosti mluvilo se o ní hanlivě. Ujal se jí a zirestal pomlouváče. Ale dáma vytykala mu za to věrolomnost a odřekla mu náklonnosti své již pro vždy. Na soudu rozhodla paní *hraběnka Champagnská* proti ní. „Neslušno pro počestnou ženu užívatí podskoků. Rytíř měj dík za šlechtnost svou.“ — Rozsudky hraběnky ze Champagne udržely se mnohé, sluly svým rozumem a byly známy po celé Evropě.

II. Otázka: Koho má sobě zvolit žena ze dvou uchazečů sobě vším, jen ne bohatstvím rovných. — Rozsudek hraběnky ze Champagne: Je-li žena sama bohatá, nechť sobě vezme chudého, neboť šlechtný muž nemá proto být zkrácen v lásce, že je chud. Je-li ale sama chuda, nechť

sobě vezme bohatce, neboť při obapolné chudobě a starostech láska netrvá a není blaha z ní.

III. Manžel miloval svou manželku náruživě, ona nepětovala lásku jeho. Konečně ho to omrzelo a chtěl se s ní rozvést. Ale tomu se vzpírala, žádala, aby vše zůstalo, jak bylo posud, a pohnala ho před soud. — Hraběnka rozhodla: Zlý a hanebný je úmysl té ženy. Kdo není s to opětovat velkou lásku, nemá práva žádat jí.

IV. Tatáž hraběnka rozhodla otázku, je-li láska v manželství pravá, nebo je-li pravá láska jen mimo manželství, as následovně: „V manželství milují se z povinnosti, *mimo ně* je láska dobrovolná. Jen tato ale může být láska plná.“ Ostatně jsou prý ale otázky podobné marny, nemají se klást a rozhodovat; „vycházejí z původů rozdílných a jich slova znamenají jednou to, jindy ono.“

V. Krásná a bohatá děvice se provdala a nechtěla pak o dřívějším svém milenci ničeho více vědět. Dostalo se to až před soud a kněžna *Narda z Narbonu* rozhodla: Slib nový, manželský, nezrušil slib starší, slib první lásky. Z tohoto se vdaná dáma měla vymanit dříve, a závazek tedy trvá, leda že by se dáma hodlala sřící vůbec vši lásky.

VI. Byl rytíř a nebylo při něm mravů, zbožnosti ani skromnosti. Ucházel se o ženu. Ta ale prála, že poskytuje mu naděje jen pro ten případ, stane-li se návodem jejím způsobný a enostný. Stal se; když byl ale právě nejhodnější — zamiloval se do jiné. Avšak dáma učitelka došla si k soudu. A vrchní soudce, hraběnka *Flanderská*, rozhodla: Která si ho vychovala, ať ho má!

VII. Rytíř užíval se svolením dámy své posla, aby se s touto snáz dorozuměti mohl. Však posel mu dámu odloudil. Rytíř vznesl svou obžalobu k hraběnce *Champagnské*. Ta svolala soud *šedesáti žen* a rozhodly: Ať zůstanou při sobě, jsou oba nevěrní: on provinil se proti vši rytířské věře, a ona rovněž hanebně proti všem počestným

mravům ženským. Ale do počestné schůze rytířské nebo ženské nemají přístupu nikdy více.

VIII. Rytíř „se zavázal v službu dámy“. Ale dáma měla již svého milence a pravila k rytíři: „Není pro vás naděje, dokud mám milence svého.“ Krátce na to provdala se za tohoto, a tu se rytíř přihlásil ihned zase, připomínaje jí, že již „milence“ nemá. Žena ho odmítla, pravíc, že manžel její miluje ji jako dříve. Otázka ta zaslána *královně německé* (alemanské). „Nemohu býti proti rozumu hraběnky Champagnské,“ rozhodla králová, „a ta se již pronesla, že mezi manžely pravé lásky není.“ Vdaná dáma nesplnila slibu svého a prohlášena za věrolomnou.

A t. d.

O *spůsobu* procesů těch poučuje „arrêt d'amour“, pronesený ve prospěch výše jmenovaného Viléma z Cabestaingu. Byl obžalován jakous damou Eleonorou, že vlásce dal přednost její „dariolettě“ (komorné), pak od jakéhos mnicha.

„Junkěř stál mimo zábradlí soudní. Jedna z dam vykonávala úřad soudního sluhy a vyvolala po třikrát jeho jméno. Na to vzala jej jiná dáma za ruku a vedla ho se slovy: „Šlechetný jinochu, nechte zbraní svých před zábradlím. Nemáte u dam potřebí zbraní jiných než své zdvořilosti a spůsobivosti. Hledte jen, abyste se zalíbil; vždyť by neměl ani srdce, ani krve, ani očí, kdož by se nechtěl líbiti damám.“

„Když vešel do kruhu, zůstal stát na straně rytířů. Nyní pronesla proti němu žalobu dáma Eleonora, pak darioletta. Zapálil se, neboť byl jinoch nevinný. Nevěděl, jak že se bránit má, neb bál se urazit krásné a galantní své soudce. Nespozoroval, že jeho pře byla z těch, které soud zvolil, aby se pobavil;* žádal tedy za advokáta. Povoleno mu, aby sobě zvolil ho ze svědkyň svých. I přiblížil se k urozené Markétce z Tarasconu, poklekl před ní a podal jí rukavici

* „Důkaz, že se tu rozhodovaly také pře vážné.“ — *Arétin*.

svou. Dáma Markétka přijala ji růměnic se, zdvihla se z místa svého a postavila se vedle junkěře.“

„Po řeči obhájcově řekl mu jeden ze „sluhů“ soudních : „Soud vám dovoluje, abyste svému advokátu pocoloval tvář.“ Nedal se teprv nutit k tomu. Rajmund, muž Markétčin, chtěl se sice proti tomu ohradit, ale odpověděli mu všeobecným smíchem. Junkěř šel nyní k sudkyním svým a polibil každé ruku.“

„Právě chtěl soud pronest rozsudek svůj, když tu vešel mnich, kterého byl Cabestaing svázaného přivedl až sem ; bylť ho právě zastihl, jak mnich chtěl krásnému selskému děvčeti učinit násilí. Mnich zas udával, že on, sám Cabestaing, je svůdcem toho děvčete.“

Cabestaing nezapíral, ale děvče samo, také přítomné, pravilo, že ho upřímně miluje a on tedy že nemá žádné viny. — „Děvče bylo krásné, její výrok jasný, a dáma Markétka, která byla tak dobrá, vyřkla, že obžalovaný je nevinný. Nyní se přikročilo k rozsudku u věci hlavní. Soud přikázal ticho, a *Elisa z Turenne*, předseda, pronesla rozsudek.“

Stůj zde konec rozsudku toho :

„Soud Vás sprostuje obžaloby a přikazuje Vám, abyste nebyl nadál tak ostýchavý, nýbrž působnější k damám, i abyste se u nás přiučil zákonům galantnosti. Mnicha propusťte, ať se pomodlí otčenáš. Naleznete-li ho zase u nějakého děvčete, utněte mu nos, je Vám to dovoleno. Lidé jeho druhu jsou určeni, aby prosili boha, by bůh odpustil hříchy, které *pášem my*.“

KÁVA A ČAJ

1874.

I.

Jen k vůli tomu, že náleží k postním jídlům, píšu o kávě, jinak bych se neopovážil. Pak také, že napomáhá zbožnosti. Když byl Džem Aleddin, mufti v Adenu, kteréžto město leží v Šťastné Arabii, na cestách svých poznal pití kávy a jeho účinky, doporučil kávu vřele dervišům a jiným mnichům mohamedánským, aby „popíjejíce mohli po celou noc dlít pak pilněji a pozorněji na modlitbách“. A v Kahýře později dervišové měli při modlitbách nočních celé „kávové přijímání“ — „po kofliku každou hodinu z rukou nejstaršího“, jak Moser vypravuje.

My pijeme kávu ve dne v noci, ráno hned po vyspání a na večer pro uspání, ráno k najedení a v poledne pro trávení. Káva je nám — alespoň v Čechách, kde čaje požívá se posud málo — mezi nápoji tím, čím brambor a chleb mezi jidly. Tříkrát za den zavítá káva do pokojika chudé šicky, po celý den svádí v městských kavárnách lidi k společným schůzím, po celou noc rozčiluje čivy studujícího rigorosanta, a kdekoliv se odbyvá „rodinná návštěva“, káva je při tom nejdůležitější společnicí. Káva se stala naší „domácí přítelkyní“, ač je cizinka, z krajů dalekých. Neříká, jak se jí u nás líbí. Ale nezdá se, že by se jí příliš líbilo, brambor u nás sdomácněl, káva má příliš mnoho noblessy, prokazuje nám sice dobrodiní, ale nedovolí za to lásce naší, abychom ji pěstovali. Jen v hraběcích Thunovských sklenicích na Děčíně uzdalo se jí trochu sdomácnět, na světové výstavě loňské divali jsme se s centovou pýchou na dvě libry „české“ kávy.

„Divka z ciziny“, posud nevíme, která je její pravlast. Právě zesnulý rek Liwingstone našel ji až uvnitř Afriky,

zdá se také, že v skutku v Ethiopii nejprvé kávu popíjeli. Odtud přešel zvyk do Perska, do Arabie, kde ovšem strom kávový dávno rostl nepovšimnut, a Mekkané zařídili první kavárny. Odtud šla káva do Kahýry v dolejších Egyptu, do Damasku, Aleppa a jiných měst syrských. Do Cařihradu přišla teprv r. 1554 za velkého Solimana; Sems a Hakin, onen z Damasku a tento z Aleppa, zřídili tam první kavárny — jsou to první vůbec známí kavárníci a mohou našim kavárníkům být tedy cechovními patróny. Zde začlo také mučednictví kávy. Kavárny byly plny pašat, důstojníků atd. a zbožní imamové, strážci mešit, brzo nařikali, že mešity jsou za to prázdný. Nastala krutá vládní persekuce, nebohá káva musela se utéci do nejtajnějších skryší domácnosti, ale brzy zase vyšla ven, podrobila si celý osmanský svět — namaluje teď Turka bez čibuku a bez kávy! Zdá se, že přes Benátky dostala se káva pak do Evropy. Také byly Benátky místem prvním, kde vyšlo nějaké dobré pojednání o stromě kávovém. V Paříži byla první kavárna sřízena Armenčikem Pascalem v druhé polovici sedmnáctého věku. Od té doby je známo, jaké učiněny jsou pokroky. V teplých pásmech všude se káva roste, lidstvo spotřebuje nyní už ročně celou miliardu liber kávy a dobrou třetinu z toho, zároveň ale nejhorší, dodává jen sama Brasilie. Kavárny nabyly velkého významu, mnohé z nich jsou zapsány v dějiny politické. „Kavárna zrcadel“ pod arkádami benátského náměstí sv. Marka, kde začal každý benátský kraval za doby rakouské, pařížské „café de Foy“ v Palais Royal, kde za doby restaurace scházela se oposice, „café Prokope“, kde sedávali Voltaire, Rousseau, Diderot, atd.

Dost se proti chudince kávě napracovalo také u nás. Z medicínsko-policejních příčin, z dietétního stanoviska, ale „chuť zvítězila nad rozumem, móda nad zákony“, jakž píše Rottenhoefer, první kuchař krále bavorského

a nejnovější „kávový spisovatel“. Dařilo se jí jako všem výtečným věcem a osobám. Měla nepřátel dost a dost, z nichž nejkrutější byl Němec dr. Hahnemann, kterému se později dokázalo, že — pije kávu velmi rád a hned několikrát denně. Nemůže na světě být nic škodlivějšího než pití kávy, pravil on. Je známo zvlášť o ženských, že nejspíš dychtí po tom, co škodí, proto tedy snad jsou tak rozhodnými zbožňovatelkami kávy! Všude, ne jen u nás; v Turecku později, když muž ženě nedovolil kávy, měla žena z toho již dostatečnou a zcela právní příčinu pro rozvedení. Ohnivým a výdatným bojovníkem za pronásledovanou nevinnost dobré kávy byl pražský lékař dr. Weitenweber, známý a vůbec ctěný v Praze. Odporoval jí zvláště pro podzim a zimu, po obědě ale pro celý rok. Proti kazení smetanou a cukrem horlil. Kávu ale kazí mnozí ještě jinak, cichorií, starým, vysloužilým kávo-
vým kalem, fíky, žaludy, jádru švestkovými, atd. Nejvíce jí kazí naše kupecké obchody. Káva zde musí ležet vedle slanečků, ouhořů a sardel, sýrů, pomerančů a jiných páchnoucích věcí, a káva má ženskou národu a ochotně přijímá všechno, co sousedstvo sděluje. To snad má pak vliv i na známé, povídací společnosti kávové. Dle Goethe stává se při kávě vůbec „jazyk ohebnější, výmluvnější a smělejší, zvlášť když se požívá společně“. Tedy zákony přírodní, ne „ženská pomlouvačnost“!

Hlavní druhy kávy jsou Moka, Princ, Java, St. Domingo, la Guayra, Havana, Bourbon a Martinique. Vezme-li se půl Moky a půl Dominga, je nápoj nejsilnější a nejvonnější. Pak se upraží — ale to tak, budu učit kávu vařit! Ve svém životě jsem vařil jen jednou jedinkrát něco a to byla právě káva — jak živ jsem nepil horší! Doufám tedy, že kuchařky dovedou i beze mne kávu upražit na světlý kaštan, honem semlít, svařit a donést na kulatý stůl, pokrytý nevybilným damaškovým plátnem, přes nějž rozložena bílá damašková servieta, na které skvějí se talíře

rozkrájených koláčů, lahvička s koňakem pro pány, lahvička s vanilkou pro dámy, atd.

Nejvíce vypijou kávy Němci. Že nebyl pán bůh k nim milostiv a nedal je na ony ostrovy, kde káva roste!

II.

Básník Uhland, když chtěl zpívat o čaji, začal prosit „struny své lyry“: „Prosím Vás, zvučte jen jemně a šepotavě, sotvy že dotknuty prstem lehýnkým! Vždyť zvučíte ku chvále toho nejjemnějšího, co je na zemi.“ A pak povídá ve sloce šesté a sedmé — ač zajímá-li někoho zvědít vůbec, ve které — že je vlastně jen outlá žena schopna porozumět jemnosti čaje, nikdy muž, na př. sám on, básník Uhland —

ich selbst, der saenger, der dich feiert,
erfuhr noch deine wunder nicht.

Pochybuju! Dle J. Rottenhoefera je pití čaje oddáno nyní již přes 500 millionů lidí; zajisté že je mezi nimi dobrá polovice mužských, ať si to s nimi Uhland vyjedná! V Anglii, v Americe a po Rusi nedovede mužský již ani bez čaje žít, k tomu bez čistého, jehož aroma není zesíleno, vlastně naprosto změněno žádným rumem a arakem, koňakem a citronem, vanillou, skořicí a nesvařenou smetanou. V Číně a v Japanu pije čaj řemeslník při práci, rolník při pluhu, voják na stráž, pán doma i na cestách, tam nepijí obyčejně praničeho jiného a rozumějí tedy snad jeho chuti. Ovšem, takového čaje, jaký pije prostý Číňan a Japanec, nepijem dle vypravování cestovatelů nikdo po celém světě. Buď že se vyvážejí druhy jen nejchudší, nebo že se falšují listím z jiných, čajovníku podobných keřů, nebo snad konečně že se cestou pokazí, nějak už to je. Ale každému milovníku čaje vzrostou laskominy až nebez-

pečně, dozví-li se, že v Japanu mají i „šampaňský“ čaj! „Kojcá“ čili „hustý čaj“ jmenují ten svůj skvost. Nejlepší usušený čaj semelou v ručních mlýnech na jemný prášek, naplní koflík horkou vodou, nasypou prášku, pak tím míchají tak dlouho, až nápoj se rozkypí a zašumí. Ano, v Japanu mají i zvláštní učitele, kteří mládence a panny vyučují, jak čaj připravit nejobratněji a nejpříjemněji.

Prarozličné mají své „národní“ nápoje lidé v různých končinách světa. Kreol a Indián středoamerický má šokoládu, v Americe jižní pije gaucho svařeninu z „čaje“ paraguajského, v severní pije Indián svařeninu z „čaje“ osvegosského a labradorského. V Evropě náleží Španěly a Itálie šokoládě, Německo, Francie a Turecko kávě, střed, „srdce Evropy“, pivo, Rus, Holandsko a Anglie čaji, chudé Irsko — svařeným slupkám z kakao. Čaj si vyšel z Číny a Japanu, překročil obrovité hřebeny himalajské, rozšířil se přes Tybet, Tatarsko, celou Sibiř do Evropy, odtud pak do Ameriky — polovici lidstva již sobě podmanil. V Číně začalo pít čaje prý tím, že tam mají nepříjemné, solné vody pramenité, že jim tedy slepšovali chuť těch vod. Brzy tam platil čaj za prostředek zdravotní — „odvádí nečistotu z těla, zahání ospalost, zabraňuje hlavy bolení“, a t. d. Do Evropy dostal se první čaj vlastně východo-indickou kompanií Holanďanů, v Anglii je znám teprv od roku 1666.

Nyní se nasuší jen v Číně ročně 2.240 mill. liber čajového listu, jenž je znám hlavně co „čaj černý“ a „čaj zelený“. Z těchže listů, naškubaných ve zcela stejném čase* a za zcela stejných okolností, možno prý při sušení listu učinit nejrozmanitější druhy čaje černého i zeleného. Nejlepší čínský čaj roste na nízkých pahrbcích pohoří pekingského a z toho zas nejlepší je tak zvaný „květový“ čili

* Lístky škubou či obírají se ročně třikráte, v březnu, dubnu a květnu.

„císařský“ čaj, o němž se tvrdí, že potud nikdo ho v Evropě ani neokusil. Čaj tento je odrůdou čaje nazvaného „pekoe“ — „bílé pyří“ — rostěného v provincii fokienské a skládá se z nejjemnějších pupat keřů tříletých. Je to čaj černý. Jiné druhy čaje černého jmenují se „bohea“, „kongu“, „kampoj“, „souchong“ a „kaper“, druhy zeleného jmenují se: „twankay“, „hysonskin“, „imperial“, „hyson“ a „gunpowder“. V Evropě platí se draze druh nazvaný „čajem karavanovým“. Do ruských míst přivázejí jej kupci čínští karavanami čítajícími až po 1000 velbloudů a vyměňují si za něj různé kovy a kožešiny. Čaj ten má balzamovou vůni, jeho chuť ale není dostatečně silna.

Různé jsou poměry, v jakých užívá se kde kávy a čaje. Rottenhoefer uvádí některá čísla, z nichž vyjímáme jen, že za jistý rok spotřebovala Anglie (28 mill. obyvatelů) 55 mill. liber čaje a 35 mill. kávy, Francie (36 mill. obyvatelů) půl milliónu čaje a 42 mill. kávy, Německo (32 mill. obyvatelů) 1½ mill. čaje a 99 mill. kávy. Čaj je nápojem jaksí modernějším než káva. Jako kdys na něco jiného zve se teď na čaj. Jmenuje se to všelijak: „soiré“, „konversace“, také někdy „thée-dansant“. Dříve byl „thée-dansant“ — čajová společnost s malým, jen nanejvýš dvě hodiny trvajícím tanečkem — jen ve dne, tak od desáté ranní do jedné odpolední, nyní je na večer, totiž od šesté přes půlnoc. Také při jiných čajových zábavách je čaj pouhým úvodem k houskám s máslem sardelovým, šunkám, jazykům uzeným, studené telecí pečení a *pivu*. Ale i když nemá se končit pivem, když „konversace“ má se probrat jen rozmanitým pečivem, cukrovinkami a ovocem, zahajuje druhé oddělení konversace vždy ještě umělý nějaký nápoj jiný, ruský punč, horké víno, whyski, ruský čaj, sapazeau d'oranges, kardinál, silebub, nektar, sorbet, punch royal, anglický punč, a t. d. U nás posud nadvládá káva, jen ve městech zvem se někdy „na čaj“, považujem jej za aristokratičtější.

LABUŽNICKÉ LISTY

I.

Ve výstavě kuchyňské.

1873.

Tak! Ještě honem kousíček toho lososa — maso jako růže květ a ten jasný aspik jako lesklá rosa na něm! — a ždibeček té koroptví kaše — hnědý karafiát, hotový karafiát! — a jen tak do úst toho klobásu à la Gabriel — v nebi nemají lepšího! — skleničku burgundského, skleničku cheresského — tak, a teď zas ven z buffetu do výstavy, popást se novým, dlouhým pohledem na ty skvosty! Očima, pánové, ano očima se má vlastně jíst! —

Byl to rámus po Praze, když se rozneslo, že budem mít výstavu studených jídel! Od té doby, co se zde ukazovali jednou živí Aztékové a po druhé Galaitovy slavné historické obrazy, nebylo rámusu podobného. Také vším právem! Víte, pánové, co je to: *jíst*? „Jednou jen jsme se narodili, jídlem ale rodíme se denně znovu. Bez jídla nebylo by žádného tvorstva, žádného života a žádné lásky, bez tvorstva a lásky nebylo by ale také žádného boha.“ Ano, *nebylo by boha!* A teď si teprv pomyslete, co je to: *dobře jíst!*

Vždy víc a více poznávám, že jsem člověk vlastně bohabojný, do výstavy na Střeleckém ostrově vstoupil jsem alespoň z pocitem povzneseným, čistým. Není každý schopen pocitu takového! Patří k tomu především, aby člověk měl tu pravou chuť, chuť vzdělanou, „dobrou“, řekněm krasochuť v jídle. Ta ale musí být vrozena, zrovna tak jako talent myslitelův, básníkův, malířův — zkrátka, je to dar boží.

Gourmand patří k duševní aristokracii. Jsou i celí vy-

volení národové, aristokraté jedlíků, na příklad Francouzi. Mnohý z jich králů byl skutečně králem chutě, mnohý z jejich státníků ovládl svět pomocí nového nějakého jídla, mnohý nepatrný francouzský kuchař zvěčnil se „pouhou“ paštikou nebo omáčkou a jméno jeho skví se vedle Newtona a Columba. Němci jsou sprostí uzenkáři naproti Francouzům! „Galantnost souvisí s dobrou chutí“, hledej ale v „N. fr. Presse“ galantnost! My Čechové — pánové, my můžeme být spokojeni, u nás se rodí něco talentů! Ale jsme jako skromná fialka, sami nevíme, jak libezně voníme na př. svými tvarohovými knedlíky, a copak teprv švestkovými!

Apetyt, pánové, to není ještě „dobrá chuť“! To je vesnická hliněná bandaska naproti belvederskému Apollinu! Ale, snad je dobře, že všechno všechněm nechutná a konečně, talent lze také budít, dobré chuti lze se také přiučit, do jisté míry. Mnohý snad Pražan myslí sobě slovem „studená kuchyň“ posud něco doslovného, mnohý má snad při slovech „studená jídla“ ještě názor dětinský, pohnutlivě naivní, jaký jsme as měli všichni na počátku své životní poutě, při krajíci chleba, jablku, podmáslí a cukrlatech, a jež jsme později doplňovali na nejvyš nějakou studenou skopovou. Ten a takový ať běží na ostrov, pro spásu svou! Myslím ale, že v Praze je jen málo útlocitnějších lidí, kteří by výstavu sami nevíkali jásavě. Leda snad nějaký žalu-deční katarista, s tím se ale nemluví!

Je to výstava! Dva dlouhatánské stoly podél oken celého skleněného salónu a na nich jídlo vedle jídla, řekněm šperk vedle šperku, diadém vedle diádemu, zkrátka celá umělecká pokladna. Ústa se člověku stahují chutí. Věru že ti strůjci všeho toho dobrého mají sami tuze mnoho „dobré chutě“ — což zas u kuchařů znamená, že *jiní lidé* jich umělecké plody rozhodně rádi jedí. Také sobě ale historie zaznamená všechny ty Teubly a Švertásky, Pecoldy a Meningry, Loetsche, Srchy, Cifky, Franty a jak se všichni ti bohorovní jmenují.

Je to výstava! „A všechno s lanýžemi,“ zamlasknul by si perníkář ve veselohře „Prach do očí“! U každého jídla cedulka — německá. Myslil jsem s počátku, že to jemná imperinence k Němcům, že jako ničemu by takto nerozuměli; pak ale jsem se dověděl, že to z „nedopatření“, a bylo po radosti. Tadyhle ten „indián v aspiku“ — viděti jste už indiána v aspiku? Ach bože, ještě tuze mnoho lidí nevidělo indiána v aspiku a proto pochopuju, že je sice již tuze mnoho básní na slávky a skrívany, na orly a sovy, ano i na husy (Blumauer) a kachny (Rubeš), na indiána ale ještě ani jediná! Vedle něho teteli se ananas v cukrovém rosolu, jako by poetická mimosa, a o kousek dále čumí hlava divokého kance tak toužně k nebi, jako by prosila, aby ten galantin pod ní, urobený z jejího těla, jen hodně dobře chutnal. Zde se prohánějí pstruhy ve vodě — ne, neprohánějí se, nemohly by, voda je stuhlá huspenina, ale vypadá to, jako by v skutku ovální ten kus byl pln živých pstruhů. Zde zas kvičala na hnízdě mláďata, ale kvičala má již jen hlavu, křídla a svrchní pernatý kožich svůj, tělo je už kuchyňsky připraveno a ta mláďata — jsou na kaši rozsekaná těla samých dorostlých kvičal, z nichž jen zoby se udržely a hladově se otvírají do výše, aby udělaly zlým lidem dobrý apetyt. A zase sluka s hnízdem a bažant s hnízdem a zde z kvičal celý — „gâteau“ (koláč) se to jmenuje a věž to je a z masité kaše se to dělá. Pak dál ty vlašské saláty, ty paštiky, věže z jater, „bábovky“ z jater sněhobilých, to skupení humer, smělejší než skupení Laokoona, ovocné sulce lesknoucí se jako samý drahokam, celé museum rosolovaných skopových kotelettů, obrovské lososy co ztuhlá majonnaise, s lanýži jak pěst velkými na hřbetě, s hrníčky kolem, v nichž kaviár, račí ocásky, atd., hrníčky to shotovenými z „bylinného másla“ pomocí květeny vrchu Montpellieru, atd. A zde! Prasátko, něžné jako konvalinka, ale mrtvé a v rosolu!

„Neděje se právě zřídka“, pravý výtečný znatel Eugen von Rodiczky ve svém památném spise o prasatech, „že to ono individuum na první pohled činí dojem velmi nepěkný: nelíbí se nám jeho zevnějšek, jeho chování se, snad jen posuňky a hlas. Neopomenem-li ale, postaviti se vzdor vši nechuti subjektivní vůči opovrženému tomu individuu na stanovisko objektivní, možno že pochopíme záhy, jak nespravedlivá je nechuť taková, zakládající se na věcech jen zevnějších. Ajta, pod skromným, protivným zevnějškem kryje se vnitro velmi dobré! Nepříjemná zpusťlost má příčiny své v okolnostech jen zevnějších! Seznámíme-li se konečně také s životními osudy protivného nám individua, rozehřejem se snad i pro ně, ba možno že se zbudí vřelá sympatie pro bytost, která sešla bez vlastní viny a lepšího losu by byla zasloužila!“

A zde, prasátko to malé, jak dojemný je osud jeho! Několik neděl podařilo se mu zachovat inkognito své bytosti, pokud se skrývalo v teplém lůně mateřském. Ale sotva že neuprosné zákony přírody vyhnaly je ven, na jasné světlo denní, uchopila se ho rovněž neuprosná ruka člověka a —

Jsem pohnut, nemohu psát dál, půjdu zas do buffetu a dám si to prasátko tam přinést, k vůli dalšímu dorozumění se.

II.

Řeč k českému jinochu.

1873.

Chci dnes mít kázání k Tobě, o český jinochu! A proto měj slušnou úctu a seď tiše a poslouvej! Už jsme Ti vytkli ledajaké chyby Tvé, že neumíš ani sedět ani stát, ani se pohybovat ani se prát, ani být pyšen ani učeliv, dnes Ti

chci vytknout, že neumíš také ani *jíst* — o pití nemluví. Ano, ano, neumíš jíst, český jinochu můj! Přišel jsem k poznání tomu na základě hlubokých studií, konaných u německého filosofa *J. G. Kohla*; z autopsie byl bych snad na to nepřišel, poněvadž na př. českého studenta vůbec vidět jíst je náramně vzácná věc.

Prostudoval's už veškeré knihy jednající o polním hospodářství, jinochu, o zelinářství, o chovu dobytka, atd., abys věděl, jak se pěstuje to, co se jísti má? Byl's již na Volze a Černém moři, odkud kaviár, v Číně, odkud vlašťovčí hnízda, v jižní Americe, odkud ananáš zdobí skrovnou tabuli *Tvou*? Věru, že o tom pochybuji, ba bojím se, že's také nepročel posud ani jediné větší kuchyňské knihy řádně, bys věděl, jak se připravuje pak to, co již tedy nějak a někde vyrobeno! Uč se tedy, jak bys rozumně a umělecky to alespoň *snědl*, co Ti pánbůh dal již na tabuli *Tvou*. Vždyť nejsi Indián, abys prostě vzal do hrsti něco bukvic nebo na neumělém rožni upečeného bobra, jsi člověk vysoce vzdělaný a podleháš ušlechtilým pravidlům vzdělaného světa!

Začnĕm tedy polívkou, jinochu, ač nejsi-li zvyklý začínat obídek svůj prostý s lososem v majonaise. Dejme tedy tomu, že je pondĕlek a že máš želví polívku — v pondĕlí vaří se, k vůli prádlu, vždy jen něco jednoduššího. Budeš ji jíst horkou nebo prochladlou? „Maminka mnĕ říkala,“ slyším Tĕ odpovídajícího bez rozpaků, „že mám jíst polévku vždy chladnějši, sice že bych dostal kámen.“ Tak vidíš, jak jsi hlup, jinochu můj milý! Právĕ tu svou pondĕlní polívku želví musíš jíst horkou, neboť vychládáním ztrácí nesmírnĕ mnoho vůně a síly! Jiné polívky líp zas když necháš prochladnout. Ale ne snad abys do nich foukal, považ si, že i andĕl vypadá směšně, když fouká do pozounu! Z obličeje svého dělat si mĕch, fuj! Nebo snad abys docela slečince vedle začal vyfukovat polívku její a myslil, to že je galantní! Vezmeš prostĕ stříbrnou lžíci

svou, mácháš jí v polívce elegantně sem a tam, s pohybem co nejpříjemnějším, a mezi tím se můžeš se slečinkou bavit a udělat jedenáct dobrých vtipů. Lžící pak do dvou třetin naplníš, přiložíš lehce ke rtům a srkneš zlehýnka. Chraň se ale, vstrčit do úst špičku lžice, jak se děje při užívání, když chcem medicínu rychle schlamstnout! Také není ta daleko pak natažená ruka ani umělecky pěkná a na řeckých sochách jsme jí posud nikde nenašli. Když polívku dojíš, neutírej lžící snad o vlasy své, v lepších společnostech se to nedělá.

Když jíš jídla masitá, nestrkej nůž nikdy ke rtům, k vůli nervosnosti ostatních. Vidličku nevrázej do masa nikdy s hora dolů, jako podávky do snopu, nýbrž drž ji jen lehýnce uprostřed jako psací své pero a jen si tak s ní hraj, jako bys vlastně ani jísti nechtěl. Dále si pamatuj, že všechno se krájí pravicí a při tom jí levicí, že není dobrým tónem, nakrájet všechno a pak přendat vidličku z levice do pravice. Jíš-li u zcela chudých lidí, nenech jim chudobu jejich znát, když přijde ryba na stůl. Na rybu má být sice stříbrný čepel na noži — ocel kazí chuť rybiho masa — ale chudý člověk je už rád, když má jen střenku z trochu těžšího stříbra. Tvař se, jako bys ničeho nepozoroval, a užij místo nože kůrky od chleba. Chudého člověka hned všechno bolí.

Zapomněl jsem Ti, český jinochu, říci, že sobě nemáš damaškový ubrousek svůj nikdy uvazovat v týlu nebo zastrkávat za kravatli! Sic vypadáš, jako bys seděl v holírně, a lidé budou myslet, že se pobryndáváš. Rozlož ubrousek jen do pola a dotýkej se jím úst po chvilkách jen jako vlašťovka vody, na znamení, že dáváš pozor. Při pití se nezakuckávej — burgundské se jen srká, champagnské vypíjí se najednou — a když si chceš štourat zuby, neužívej k tomu nikdy nože.

Brzy po tom, když jste dali se do jídla, začni být velmi duchaplným a zábavným. Hned s počátku, při prázdném

žaludku, to ovšem nejde; vzpomeň sobě na starého onoho anglického generála, který rychle vedl vojáky své do boje, „pokud mají ještě roastbeef a porter v sobě“. A pozděj to nejde zas, „plenus venter“ a t. d. Jez a pomalu drahými víny zapíjej, neboť jídla jsou jako uhlí a víno je jako voda v parním stroji, a tak se vyvinuje pára čili vtip. Věř, český jinochu můj, duchaplná řeč *musí* být při obědě! Předně: „Slyším-li řeči dobré, pokračuje každá práce vesele“ a člověk toho více sní. Za druhé: Vzpomeň sobě, že s' aří Řekové měli celou literaturu „řečí při stole“, tak zvaných „symposií“, a následuj Platona. Za třetí není za řeči slyšet chrastění talířů a jiné zvuky prosaické, a oběd nevypadá pak jako krmení v menažerii.

„Netepejte také rukama tuze do větru,“ radí Hamlet hercům a radím já Tobě, český jinochu. Neházej rukama sem tam, aby soused se nebál o bažantí prsíčka na svém sevresském talíři a nejezdi všemi prsty po stole, vztekle jako Liszt po klavíru, vždyť se při obědě nejedná o sklizení sena! Mysli si, že jste kolem stolu jako květiny u záhonu a buď hezkej!

Nejlíp bude, český jinochu, když se podíváš na několik let do Anglie, tam je vysoká škola mravů obědních. K tomu máš ovšem peněz zapotřebí, spoř tedy! Dva knakvuřty za vraty jsou zcela dobrý oběd a na večer věru že nemusíš mít denně svých pět plzeňských, dvě holby u Nedvídků to také správi.

III.

Vidlička a civilisace.

1874.

Dnešní Vilímkovy „Humoristické Listy“ mají řadu působivých obrázků pod nadpisem „Vidlička a civilisace“. List ten je příliš rozšířen, než abych potřeboval zde sdělovat

myšlenkový obsah obrázků těch. Ale přiznám se, že ve mně vzbudily myšlenek dalších celou řadu. Myšlenek nepolitických, neosobních, zcela nevinných, ale závažných že bych měl chuť uspořádat jako slavný Antonius Anthus celou řadu přednášek jenom — o jídle.

Ano — vidlička a civilisace! Považte si jen, krásné čtenářky, že ještě půvabná Stuartka jedla toliko pomocí líbezných prstíčků svých! Tak dlouho motalo se lidstvo v duševních tmách, tak dlouho musely i vznešené osoby vznešené oudy své v bezprostřední styk přivádět s výrobky neurozených svých kuchařů — dnešního dne dostane pořádnou vidličku každý sprostý vandrovník v hospodě, a pravý pán, chce-li ještě mít něco zvláštního pro sebe, musí sáhnout k těm sříbrným vidličkám moderním, které vypadají jako lopata a s nichž napíchnutý kousek smaženého jehněčího pravidelně do klínu padne. Tak dlouho už lidstvo jí a tak pozdě domohlo se vynálezů k patřičnému jídlu potřebných! Dlouho nemělo ani stolu ani židlic, po tisíciletí stačil místo talíře kruhový krajíc chleba, i ubrousky nalozáme teprv velmi pozdě, a sice ve Francii, v Remeši. Ubrousků znali sice také již staří Římané, ale každý přinesl sobě „mappu“ svou k hostině s sebou z domova, jako chudý student do pařížské jídelny, aby tam platil o pět centimů méně.

Přec souvisí vzdělanost naše velmi úzce s jídlem naším. Sklesla na př. kultura řecká, a co nalozáme nyní ve vlasti mlsných Aristippů? — vychrtlou skopovinu a tvrdou pečení kozlí, že citlivého člověka až jazyk bolí! A kdy byla začala ona kultura skvělá, po dnes úžasná? Když Prometheus vynalezl oheň — však ho nepřející bohové dost těžce za to po'restali! Avšak „jakmile začali hrdinové jíst hovězí a jehněčí pečeně, začal zpívat také Homér a veselé červánky vzdělanosti lidské vyskočily nad obzor“. Jak delikátně popisuje Homér srkání ústřic! Jaký to krásný, úchvatný obraz, když vypravuje, jak byl Odysseus poctěn

dvěma pečenými selaty, a když je přinášeli na rožních, ještě „selata se dopikajice zpivala“!

V celku nalezáme podnes málo u koho pravý smysl pro jídlo. Jsou, ovšem že jsou lidé duchem nadanější, kteří divají se na přírodu ze stanoviska žaludečného a mají tedy „názor živější, přívětivější, vyšší a na všechn způsob chutnější“. Astronomy ovšem šťastní ti lidé nejsou, co také s kometami a meteory, co s celými slunečními skupinami, když nejsou k jídlu! Oni se k nebi povznášejí jen tak vysoko, pokud litají koroptve a sasky, a moře je baví jen do té hloubky, do které zasáhne rybářská síť. Příroda je jim právem jen špižirna — nejniž stojí to, co samo nejí a také není jedlé, výš, co samo již jí, ještě výš, co jí a je pro nás jedlé, nejvýš člověk, kterýž jí všechno, sebe ale nedovolí jíst „pod ztrátou kultury“. Jak hrdě může hledět člověk na všechno tvorstvo kolem! Ale jak nesmyslnými, zbytečnými jsou vůči prostému, avšak všeobsáhlému rozvržení na „jedlé“ a „nejedlé“ všechny posavadní soustavy přírodopisné! Fysiolog rozřeže „k vůli vědě“ nejkrásnějšího bažanta a zahodí pak kusy napytvané!

Ale jsou zas lidé, kteří ani nejsou s to závidět na přehousence, že za den sní třikrát tolik, mnoho-li celá váží, ano kteří, když přijdou k Švertaskovým a vidí tu na seznamu sterá jídla a sterá vína, nepředloženě vrtí hlavou a mumlají: „Zbytečnost!“ Jsou i tak zvaní vzdělanci, kteří považují jídlo, snídani, oběd a večeři, zrovna za nějakou práci, za nepřijemnou nutnost. Nemají o tom ani ponětí, že člověk může se těšit na oběd, a když se jich na večer zeptáš, čeho že v poledne požili — oni to nevědí! Surový hlad přinesou k stolu místo chutě lidské, jedí beze všeho uvědomění, bez citu, bez myšlenek, bez vtipu a bez kritiky, přece ale se domýšlejí, že umějí jíst! „Strkají sousta do úst jako uhlí do pece, roztrhávají kapouna s obličejem zuřivým, a když pojídají pečená prsíčka mladistvé husy, mluví

při tom o smrti své první lásky“. Hledíme na ně se soustrastí hlubokou!

Těžko s nemusikálními lidmi mluvit o hudbě, ale chci poukázat alespoň k něčemu. Co útěchy vznešené může člověku poskytnout jen jídlo! Připomínám jen hody po funusech! Připomínám jen obrovitý, klassický bol Nioby! Dvanáct dětí ztratila za jediný den a pak si vzpomněla, že se musí najíst! Věru že nebyl onen člověk tak hlup, který tvrdil, že místo anděla se shaslou pochodní měla by se na náhrobku vyobrazit raději pečeně. A jak laskavě ujímají se všude církve jídla! Regulují jídla věřících po celý rok, jen aby do kuchyně přišla alespoň nějaká změna. Papež Lev X. byl velký labužník, sám vynalezl nový druh klobásků, a známý Tecl, prodavač jeho odpůstků, musel se s prodejem hezky ohánět, aby bylo dost peněz pro tabuli. Proč zapověděl papež Zachariáš pečeného zajíce vůbec, toho ještě nikdo se nedostudoval. Někdy ale chtěli věci přijít skutečně až na grunt. Za Jana XXII. „hádalí se františkáni o to, mají-li polívku, kterou snědli, opravdu, nebo mají-li jen užitek a požitek z ní“. Bohužel se věc ta přece neprobrala tenkrát dost důkladně, byli z nich co kacíři spálení jen tři nebo čtyři.

Nejsmutnější je, že nesvitá nikde naděje na pokrok konečný. *Vědou* musí se jedění stát, láskyplně, nadšeně pěstovanou vědou, jinak to nepůjde! A bude pak umění jídelní nade všečen um ostatní. Hudbu nemusíš slyšet po celý svůj život, obrazy a sochy nemusíš vidět, básně nemusíš číst — proč nepěstuješ jídla, když jíst *musíš*!? Lebkomyslní rodičové! Dávají děti své vyučovat ve sterých věcech zbytečných, aby ale vzali jim informátora jídla, nenapadlo posud nikoho!

O českém slohu.

1874.

Nikoli, předmět onehdejšího feuilletonu, apotheosa pravého a krásného jídla, není jediným tím článkem vyčerpán — velevážená pani nebo slečno anonymní dopisovatelko! Vždyť se sama divíte, že nestálo nad článkem napsáno „číslo I.“ Ale byla v tom opatrnost. Před člověkem přesyceným nebo čímkoli zkaženého žaludku neřadno mluvit o jídle mnoho, a my — nám nebohým Čechům vaří političtí kuchaři již po dlouhou dobu politické ragout, že — —. Snad po druhé, velectená anonymko, až při lepší chuti snad bude možno nějaké pokračováníčko. Avšak, Vy se nejspíše chcete bavit? Nu dobře, promluvme si alespoň ještě trochu o tom. Třeba tedy o té „kuchyni české“, o níž mluvíte s krásným, ušlechtilým nadšením.

Kuchyně česká — co pak je to? Nechci být k vlastní krvi nespravedliv, ale ještě jednou — co je to? Oukrop, houbová polívka? Škubánky, knedlíky, poucmouk, šlejšky, brambory v munduře, brambory s marjánkovou omáčkou? Šusterka, muzika, svadba, kaldoun? Zelníky, karásky*, lívance, vdolky, koláče, mazance a pletence? Dobrá jídla, bez odporu, a pak k mnohému z nich poutají nás z doby dětské i vzpomínky poetické — ale nic víc! Máme také českou svou jitrnici — naproti sladké saské jitrnici s rozinkami a mandlemi pravý uzený démant; máme pak ještě české své knedlíky švestkové, ideál domácí stravy, vonná fialka mezi moučnými jídly, knedlík zrovna pro ráj stvořený — co je to ale všechno?! Nic víc než je-

* Karásky = bochníčky z bělejší mouky, posypané mákem. — Muzika = vařené švestky a hrušky. — Svadba = hrách a kroupy.

dnotlivé, různobarvé kamínky, sházené jen tak na hromadu, z nichž mohl by být ovšem pěkný, zcela pěkný a harmonický obraz mozaikový, jen že ho posud — nikdo nesestavil. Nám schází naprosto nějaký propracovaný, určitý *kuchařský sloh*! Takový sloh, jaký má Francouz, jaký Angličan ve zcela zvláštním kuchařství svém, jaký má Ital a také Číňan. Že ho Němci nemají také, je útěcha pro nás jen nepatrná.

Vynášíte, velectěná anonymko, české kuchařky, jak že jsou ve světě hledány. Mám sebe příliš rád, než abych osmělil se podráždit vařečku českou, snad bych ucítil zlé následky již při zitřejším obědu. Přiznávám také zcela ochotně, že české kuchařky hledány jsou skutečně daleko široko. Ale k tomu jim nepomáhá česká „národní kychyň“, ta jim jen, již vycvičeným dle chuti v cizině lokální, dodává z domácích reminiscencí pak pomůcek zvláštních a přidechu originálnosti. Hledáme-li na to „s vyššího stanoviska“, se stanoviska „lidské kultury vůbec“, naleznem příčiny jiné. Předně jich obratnost v pravdě českou a přirozený český talent. Pak také to, že kolébka jejich stála v příznivém vůbec pásmu. „Ni na točnách, ni na rovníku nekvěte umění jídelní. Je k němu potřeblí jisté zeměpisné šířky a podnebí mírného. Což nazýváme výskumem vědeckým.“

Nemáme svého slohu, nemáme své školy. Dost se pracotcové naši naobětovali bohům, sytili je vůní z nejchutnějších pečinek a mazali jim nejlesklejší tuk kolem jich všemocných úst, ale jako v jiném, nechala nás ta nevděčná branže božská také v kuchařství na holičkách. Umíme sice ještě taktak něco uvařit, ale *jíst* neumíme již naprosto. Ten spěch s každým obědem, zrovna jako by byla práce důležitější než jídlo! A mezi jídlem pořád jen o obchodu, o práci zas, a přijde-li návštěva, vstanem od stolu. Na kanárských ostrovech neopovážil by se nikdo od dvanácté do třetí — čas to tam k obědu —

někam si zajít na návštěvu; ani by se nedoklepal, dům je zavřen.

Chceš-li vidět ihned, jak který národ jí, s jakou že chutí, podívej se jen na trh s potravinami. Jdi do zelinářských arkád francouzských měst, procházej se zde vkusně nakupeným zbožím jako by květnatými záhony a vzpomeň sobě pak na pražský zelený trh se zbožím v blátě. Podívej se na květinami ozdobené šunky a pozlátkem vyšperkované syrové kýty u řezníků italských, a vzpomeň si pak na ty špinavé vozíky — —, ale nač mluvit! Je tím vinno jen naše vychování. Ani zubů neumí ušetřit to vychování naše, a co je pak jedlík bez zubů? — „zrovna tolik co Rafael bezruký“.

Snídani a večeri — myslím teď českého venkovana — odbýváme s nedbalostí zrovna hříšnou, ještě že oběd alespoň kvantitativně je něčím. Ale ta qualita, ten repertoire věčně stejný! Nejíme sice „jedlou“ hlinu, nejíme také jako Peršané nasušené a nasolené kobylinky, také nejsme zcela tak skromni jako benátský gondolér, který si k suchému svému bílému chlebu chroupá surové, po kamenech mola sebrané hlemýždě, ale také jsme hezky daleko vzdálení od Číňana, který jí všechno, supy i sovy, čápy i myši, psy i kočky, též však delikátní hnízda ptačí a nejchutnější šunky na světě. Maso je pro větší část venkovanů pořád ještě jídlem výmínečným — pak máme zápasit s Němci! Obžinky a posvícení, toť jsou jedině naše velké masové okamžiky do roka!

To jsou doby, zlatý čas,
ty zlaty obžinky,
máme pivo, máme maso,
k tomu kousek hnětiuky —

zní to velmi prosaicky a neskonale skromně. O posvícení ovšem, tu je i všelikého a rozmanitého masa dost, a ho-

spodyně pobije i kachny, beztoho by je „musela vojákům zadarmo dáti“, jak národní píseň učí, a pobije mandel slepic, „však nic na nich, na příšerách, nedochováme!“ Kmotr a strýc, který k posvíceňské hostině nepřijde, dokmotroval a dostrýčkoval, a sláva hostiny měří se tu skoro jako na Malabaru, kdež se měří podle toho, kolik že lidí puklo. Je v tom jen kmit jídelního umění?

České posvíceňské písně končí vždy vyhlídkou — na robotu po posvěcení. Zde je pro odpověď na otázku naši těžiště hlavní, *bída*. Pro tu u nás hlavně as posud nerozkvětlo umění jídelní. Bída v nedávné minulosti, bída ještě v přítomnosti. Až budou poměry společenské a politické jasny, budem veseli také my, budem zajisté také my pracovat na sdokonalení zanedbávané české vědy kuchyňské. Svět je nám otevřen, můžem si vybírat odkudkoli. Nevezmem usušených masitých řemenů z bůvoitů jihoamerických, aniž medvědím lojem usmažených psů labradorských, nebudem stát o kafrí tvrdou lví pečení, o omlety z polovysedělých vajec pštrosích, aniž o pučené opice, ale vezmem odjinud vše „co je krásné“, ovšem — se stálým ohledem na zárodky našeho kuchařského umění národního.

Má úcta!

V.

O politickém banketu.

1874.

Pořád referujete o letošních letnicích, nepouštíte mne ani k slovu a já chci přec také referovat. Ne o slavnostním divadle s pěkným živým obrazem, zapovězeným pro slovem a mizernou úpravou, ne o hudební akademii a o slavnosti zahradní a také ne o schůzi spisovatelské, ale o něčem vznešeném — o banketu, o slavnostním jídle. —

Myslete si slavnost bez banketu -- je to slavnost? O, velebím toho, kdož banket dal na program! Muž to, zasluhující veškeré úcty mé — mé, tak nadšeného žáka slavného jídelního umělce Antonia Antha. Když umění každé, poezie, výtvar, hudba, deklamace dramatická, smělo ozářovat slavnost českého studentstva, mělo být snad umění nejdůležitější, *jídelné*, vyloučeno? Pišu „jídelné“, nikoli „jedlické“, jedlík je od umělce jídelného tak vzdálen jako zedník od architekta. Či měla snad za „nynějších poměrů politických“ veselá tabule být vynechána? Být smutným v naší době — to není pražádné umění!

Bylo to podívání radostné! Několik set mladých a starých Mladočechů a Staročechů, a všichni jedli! Soused podával sousedu omáčku s úsměvem tak přátelským, jako by mu ji nikdy nebyl chtěl vlit na hlavu. Toť příznak umění pravého: povyšuje člověka nad všednost, chlácholí vášně, budí harmonii. Podívání radostné! Jídlo je přec potěšení nejnevinější a zde se těšilo nejneviněji několik set lidí! Podívání též krásné! Je-li pravda, že muž je nejošklivější, když spí, je zajisté rovněž pravda, že je nejkrásnější, když jí. Několik set krásných mužů! A pak, samý tu esthetik! Vždyť pochází přec řecké slovo esthetika od *αἰσθη* = ochutnávám?

To s tou politikou byl ovšem výsledek nejvzlaštnější, ale pochopitelný. Člověk, který jí, vzdává se vši subjektivnosti, on je objektivním skrz na skrz, podřizuje se své úloze zcela. On je skromný a nebaží po žádném vyznamenání. Umělec jídelný je naprosto bez žiravé, popudlivé ctižádosti, kdyby ho při uměleckém jeho konání „neviděl nikdo jiný než bůh na nebi“, on bude pokračovat se zanícením tímtež a se snahou stejně vznešenou. Každý jiný umělec pracuje, aby byl vidán a slýchan, pracuje pro svět zevnější, jen umělec jídelný pracuje pro svět vnitřní a zcela pro sebe; „každé umění jiné je umění centrifugální, centripetální je toliko umění jídelní.“

Projedl jsem se lososy, kuřaty a zvěřinami, sesrknul poslední lžičku vanillového ledu, zakousl poslední kousek chruplavé „olypy“ a přemýšlel o divném řízení božím, jak z německého „hohlhippe“ nechalo všemohoucností svou povstat slovanské slovo „olypa“ a k tomu s ypsilone-
nem. Zrak můj letěl výš a výš až někam ke stropu, a poněvadž tam nebylo nic k jídlu, zas se nížil až ke galeriím. Gallerie jsou zandány bílými stěnami, za stěnami je výstava umělecká. Jsou tam Heimrdingrovi králíci s tím svým průsvitným masíčkem — neškodili by pěkně usmažení; jsou tam brněnští raci od Hodákovy — já raky tuze rád; je ovoce od Lauera, od Steffena, šťavnaté maliny od Dürcka — a zde dole není ovoce žádné! Umění malířské je k nám poměrně věru ještě nejvděčnější. Umělec malířský namaluje čistotnou skleničku se šampaňským a umělec jídelný cítí, jak mu nosem čpí vůně; umělec malířský namaluje prořízlý citron a umělci jídelnému sbíhá se v ústech. Člověk má přec nějakou pochoutku z toho umění! Proto také klade rozum zdravý starou holandskou školu nejvyšš, tu školu, která všímala si skutečnosti a ne nadpřirozenosti, jídla, pití a jiného života vezdejšího a ne života nad hvězdami. Ať žije van der Helst, ať van der Hoop, ať Steen, ať Camphuysen!

Skandál, jak ostatní umění jsou nevděčná! Umělec jídelný může být zcela dobře živ bez poezie, bez hudby, bez Dawisona a bez gothiky, co by ale dělal poeta, herec, architekt bez jídla? Umění jídelné nadchlo už poetů na tisíce, sám Homér plní popisem jeho sta svých nesmrtelných veršů — napsal ale jediný verš, kterého by mohl umělec jídelný užít zas dle svého? Podívejme se na Shakespeara, jeho hrdinové jdou od činu k činu tak rychle, že nemají ani času se najíst, je to poeta? A v českých dramatech! V těch po Klicperovi lidé už vůbec skoro nejedí! Nebo podívejme se na herce, když má na jevišti tedy přece jíst. Jí zrovna tak neuměle jako tam neuměle šer-

muje! Pak ty divadelní šunky — ze dřeva, ty paštiky — z papíru, zrovna posměch! A co mimo malířství učinilo ostatní umění výtvarné, co vytvořilo sochařství, architektura? Nějakou formičku na vyříznutí husara z perníku, nějakou jinou na vymáčknutí lva z cukrového ledu, nějaký podstavec na koláče, a jsme hotovi. Hudba, co umění rovněž smyslné, přitulila se ovšem k umění jídelnímu a když je banket, je také muzika. Po banketu by ale zvukové proudy její byly rozhodně příjemnější. Homér sice vykládá, že „harfu dali hostině bohové za přítelkyni“, ale vykladači Homérovi zas vykládají, že hellenští hrdinové obyčejně se při hostině seprali jako naši hoši o posvícení, harfa měla tedy mysle mírnit a byla tak něco jako policajt. My jí při hostině nepotřebujem, zvlášť ne ten sbor cikánský z „Trovatore“, při němž člověku leknutím vždy vidlička z ruky vypadá, my nepotřebujem hudby — národ měl se na nás podívat, jak svorně jsme jedli!

Svornost! — Aby ji člověk mohl takhle, ale na zdravých základech, dát celému národu!

Oko povznáší se zase ke stropu.

„Hrome — myšlenka!“ jak říká Mošna.

Posadit celý národ za stůl!

Ale když to nejde! — Oko se zas níží ku galeriím, kde je výstava spolku —

„Hrome — ještě jedna!“

Jak pak udělat spolek „českých umělců jídelných“?

Uřčit zákonem, že musí přistoupit Čech každý?

Že každý, když sedá k snídani nebo k obědu nebo k večeři, musí to učinit s plným vědomím svého členství?

Máme spolků mnoho, takového ale ještě nemáme!

A to svěcení praporu! Nejlepší kuchařka praporu „matkou“, ostatních nejlepších dvanáct „družičkami“, bez ohledu na stáří.

Slavnostní řeč by ale musil mít kuchař z některého z našich bohatých klášterů. Tam se jí dobře.

Stran jídla na jevišti.

1875.

Trochu to mnou dnes trhlo, když jsem četl, že nové divadelní družstvo vypsaló pro příští sezónu letní už ceny na operetty, činohry, veselohry, frašky a feerie. Ne snad, že bych chtěl závodit! Operetty nedovedu, proč bych se nepřiznal, do činohry se nedám, poněvadž jí nemiluju staročestí vůdcové národa, jichž sobě vážím co na nejvýš a o nichž vím, že očekávají z daru národa jen od nějaké feerie, frašky nedbám a do veselohry se mně nechce. Ale, že začíná mladé družstvo svou činnost tak záhy, to mnou trhlo. To je hezké, to je hodno podpory každého! Proto také přemýšlím od dneška rána ve dne v noci, čím bych přispěl. Nějakou esthetskou radou takle, jiného beztoho nemám. Není také pochyby, že divadlo a herecké umění není ještě na vrcholu dokonalosti, že mu může být prospěšna rada mnohá.

Vzpomněl jsem si na Meiningry. Ti poprvé přivedli na jevišti „komparserii“ k plné platnosti a učinili tím něco nového, z čehož dramatické umění nadál rozhodný prospěch mítí musí. Princip jejich má své právo: viděti, že tak zvané „němé osoby“ na jevišti, „lid“ atp. posud příliš mrtvě, nečinně, nehybně sobě počínaly, že to ale není správné, neboť napsal-li básník scénu z lidu, chtěl přec rozhodně také, aby byla živě a dobře provozována! A tu mne projela náhle krásná myšlenka — tadyhle stojí již v celé kráse své. Navrhuju: zřídme novou dramatickou školu, odbornou, *v níž by se herec učil jíst*. Opravdově, s vytříbenou chutí, s uměleckým nadšením jíst! Rozumíme? to se koukáme — jak? Obrovská myšlenka — ale jen zas Kolumbovo vejce, nic víc, pravím.

V daleké většině tragedii, činoher a veseloher, ano i oper se jí. Chce-li básník vyznačit veselost a společenskost, „blažený, nebeský pocit“, dá svým osobám jíst. Ale napsal-li básník, aby se jedlo, nechtěl aby se *dobře jedlo*? A jak se, prosím, na našich jevištích jí doposud? Žalostné podívání! Ono se, jak jsem již jednou pravil, jí právě tak špatně, jak špatně se posud na jevišti šermuje a to je mnoho! Ono se jí beze všeho nadšení, beze vší krásy, zrovna urážlivě se jí. Buďto se dá herec do jídla jako politování hodný naturalista, nebo ukazuje tolik umělkované manýry, že bychom ho u slušné tabule vedle sebe ani nevytrpěli. Někdy zachází s jídlem před ním stojícím s tak zřejmým opovržením, že právě český divák, jenž má k „božímu dárku“ vrozenou úctu, hned a nanejvýš musí být uražen. Ovšem to mívá někdy svou příčinu. Pečené kuře, husa, šunka, která se na jeviště přináší, není bohužel z masa, je jen ze stlučeného papíru, a hercovo opovržení platí té hmotě mizerné. Je pravda, nemůže být nic neumělečtějšího, výtvarného umění nehodnějšího než takové vyrábění housek a vuřtů z papíru nebo dřeva! Pomyslem sobě zděšení, kdyby se hladovému jedlíku v opravdovém životě předložila dřevěná šunka; vysvětlíme si tím tedy opovržlivé ono jednání hercovo — ale neomluvíme ho. Herec se musí umět opakovat i zde.

Chcem na jevišti vždy ve scénách příslušných vidět umělce, který *umí jíst*. Nežádáme proto ještě, aby byl také v životě gourmandem, jako také nežádáme od něho, aby v životě byl vznešeným hrdinou nebo prohnaným darebákem. Ale na jevišti musí dovést představovat hrdinu, zrovna tak musí také dovést tedy představovat jedlíka. Antonius Anthus, velký jedlík před Pánem, praví: „Jakkoli sobě přeju, aby umění jedlického byl schopen vůbec umělec každý, poněvadž umění to musí mít co nejpříjemnější vliv na jeho názor světový, rovněž na jemnost a pravou chuť uměleckých jeho děl, musíme u herec schopnosti té

žádat s důrazem zvláštním a neuprositelně.“ A dále praví: „Jemně vzdělaná, pravá chuť jedlická vždy bude mít vliv na uměleckou esthetickou chuť vůbec. Kdo nemá smyslu jedlického, chutě sušlechtlivé, uvědomělé, u toho as je také tuze málo krasochutě samé.“

Je věru pohnutlivo pozorovat, jak mnozí umělci divadelní beze všeho vyššího a systematického návodu, vedeni jen a jen vrozeným dobrým pudem svým, mimovolně hledí jídlem a pitím pomáhat krasochuti své, uvádět se do pravého nadšení a dodat uměleckým výkonům svým poslední jemnou polituru. Milý a citlivý čtenáři, kdybys se podíval za kulisy, nebo v meziaktí do garderob, jak ochotně a s jakou láskou se tu jí a pije, srdce by ti v těle zaplesalo! Zvlášť zpěváci a zpěvačky se přičiňují chvalně, sláva jim! Jeť právě hudba uměním čistě smyslným, hudebník je tedy jaksi přírodě blíž než herec, vnitřní jeho ucho slyší lépe dobré rady její. Tím pohnutlivější je to, že operníci sami ani neuší esthetického dosahu svého konání, že se klamou a praví, to a ono že činí jen „pro čistější hlas“!

Jak praveno, jednají doposud bez návodu, proto také má skoro každý a každá zcela zvláštní jídelní pomůcku svou, a historie umění bude mít jednou práci, aby se všeho toho různého materiálu zmocnila. Nebožka naše altistka Procházková musila v den, kdy měla zpívat, mít k obědu hovězinu s křenem. Jandova (Marschnerová) pojedla vždy před zpěvem střídku z bandura. Sittova a Sákova popíjejí v meziaktí piva. Zawiszanka v garderobě jedla vařené švestky a pila omáčku z nich. Nejslavnější tenoristé pomáhali sobě jídlem a pitím nebo jinou pochoutkou. Ander pil v meziaktí šampaňské, pozděj výbor likérů. Steger burgundské víno. Kysela, když měl vystoupit co hejtman v „Braniborech“, jedl brynelly. Carion svému hlasu pomáhal viržinkami, což se vypravuje i o jistém barytonu českém. Lukes pil kávovou kaši. Vecko jedl hodně solený chléb, čímž se vysvětluje neukojitelná jeho žízeň po každé

opeře. Basista Čech pochutnává si na „žičibu“ ze slezovce. Koubek a Doubravský posílají si pro „lufry“ (méně vzdělaný čtenář vězí, že „lufry“ jsou špekové vuřty, jež dělá pražský uzennář Lufr). Kdysi býval v obyčeji pendrek, teď jsou ještě mnohé prostředky jiné, šťáva malinová, fíky v mlíce vařené, nudle se sýrem, knedlíky se zelím a j. j.

V činohře, jak praveno, není mimovolná snaha ta umělecká tak vyvinuta jako v opeře. Jen o Mošnovi se vypravuje, že prý za kulisou rád sáhne po papíru s bažantím stehýnkem. Naše Malá ale, těší mne, že to mohu dosvědčit, také v tomto ohledu má pravý umělecký směr a v meziaktí má vždy svou sklenku plzeňského a svůj slaný rohlík. Viděl jsem ji sám, když jednou hrála „Julii“, jak snědla rohlík od špičky až do prostředka, pak vyšla ven, šveholila s Romeem o červáncích a skřiváncích, oplakala mrtvého strýce, zoufala si nad svým osudem, pak se vrátila a dojedla rohlík od prostředku ku druhé špičce. Jak živ nepomenu ten obraz dojemný!

O, my Čechové máme talenty! Ale pěstovat se musí a to způsobem pravým. Pánové, zařídte tu školu! Uvidíte, za krátko bude pokrok patrný, za rok již budem dokonalí — my budem mít také hereckou zvláštnost svou! Pak můžem se svou společností směle do světa na hry pohostinské a svět bude hubu otvírat na nás, jak umíme jíst! Jako ji otvírá teď na Meiningry, že umějí tak řvát.

STUDIE VÝSTAVNÍ

1873.

SLOVO VŠEOBECNÉ

Tak as do tří pětín je teprv výstava upravena a již působí dojmem velkolepým, až bude zcela dohotovena, bude obrovská. Ne, pánové, co tam dole na křovinatém břehu dunajském vzrostlo a nyní rozkvétá, to není žádná vyhaná veličina! To není mlhovitý obr tyrolských alp, čím vzdálenější tím větší, rozplývající se ale v nívec, když přistoupíme k němu! To je obr skutečný, jehož zrak obzírá celý svět! Podržme vůči němu úsudek objektivní, mužně poctivý svůj názor český, nestaňme se dětinsky titěrným zalháváním po příkladu Němců směšnými — samým sobě. Vídeň sama nám proto nebude sympatičtější, neboť to, co tam nyní dole na Dunaji vykonáno, neučinila Vídeň, ani ústavověrci, ani to či ono ministerstvo, učinil to *celý svět* — *mysním*, třeba proti vůli své. Nejsme s to postavit se mimo svět, jsme pro svět, svět zas pro nás — pohlížejme naň střízlivě.

Od Temže a od Sekvany přestěhovala se světová výstava nyní na Dunaj. Koná právě svou pouť kolem světa, nikoli co móda: co nutnost. Také není myšlenka její na módu ani dosti nova. Německá důkladnost táže se sice s obličejem zcela opravdovým, kdo že je vlastně vynalezl, výstavy ty světové, a má také hned čistě německou odpověď svou, že — manžel králové anglické, Němec Albert von Koburg, ale, chcem-li, můžem zrovna tak dobře vzít Herodota co předchůdce jich, neboť símě výstav světových klíčilo právě od oné doby, kdy národové vůbec začali se poznávat a porovnávat. Ovšem byly počátky nenáhlé, ještě pozdní středověk trmácel se ve směru tom leda menšími mezinárodními trhy — vzpomeňme sobě př. na pražský Týn, na jehož dvoře scházeli se kupci všech úhlů, drobný začátek právě takové výstavy světové, výměna zboží i lidí i myšlenek. Také nejsme *posud* ještě s výstavami snad na vrcholu. „Svět sám je ještě velmi mlád. Čím pak je těch 6000 let, o nichž světové dějiny mluví!“ A jakž teprv je

krátko od té doby, co cítíme, že začíná *veškeré* lidstvo kráčet k cíli společnému!

Výstavy větší s určitým kulturním účelem dějí se teprv během posledního věku. První výstava, *industriijní*, byla otevřena v Paříži na Marsovu poli dne 17. září 1798 — tenkrát ještě neměl se z ní učit ani lid sám, jako spíš vláda: „z výstavy té učiž se vláda, jaké že jsou úkoly správy její.“ Pak byly i leckde jinde výstavy „národní industriijní“, až konečně nastala již nalehavá nutnost výstav *mezinárodních*. Lidstvo stalo se vědomo toho, že nepanuje více věk starý, v němž kvetl a odkvétal národ po národu vždy pro sebe, nýbrž že nastal již právě společný rozkvět národů všech, veškerého lidstva, že vzdor osobní volnosti směr kulturní je v celku stejný a společný všem. Evropa že je duševně jediná, to dozvěděla se r. 1848 ve směru *politickém*, roku 1851 pak, londýnskou „velkou výstavou všech národů“, ve směru *zas hospodářském i společenském*. A skokem šla myšlenka dál a již následující výstavy musily sáhnout přes průmysl a obchod také k umění, vědě, školství a otázkám sociálním, přes Evropu do všech končin světa a sám titul výstavy musil se změnit na „všeobecná“, „universalní“, „světová“.

Nyní není na světové výstavě vyloučeno *pranic* — rumunský selský dvůr má zde právě tak dobře místo své jako fotografický obraz měsíce, plzeňské pivo jako medicejská Venuše, Kruppovo ocelové dělo jako erupce sopek slunečních, školská lavice jako nově vynalezený nůž pro *gui!lotinu*. Toť zajisté *příliš* mnoho, třeba že osmělený duch lidský se toho neleká! „Od pěti k pěti letům“ usnešeno po výstavě pařížské r. 1895 že budou zařizovány výstavy světové ať již kdekoli. V Londýně docela učiněna nyní již světová výstava stálá, rok co rok. *Ukázalo se ale, že opakování světové výstavy na je d n o m místě je skoro nemožností, účastenství že ubývá, peněžité deficity že rostou pak až úžasně.*

Avšak také na nových místech nerozkvétají světové výstavy tak, jak původně doufáno a nepomáhá v tom nic, že na místě novém přebírá výstava representaci zas nových duševních směrů, nebo že hledí si co do toalety své i co do rozumové úpravy k vůli lepšímu přehledu novějšího zas nějakého systému. Výstava vídeňská skutečně v obém se přičinila. Co jinde bylo jen jakoby naznačeno, na př. ošetřování raněných a chorych za války, zdravotní stavby domů a měst, dům měšťanský, dům selský, národní průmysl domácí, školství, výtvarné umění, otázka práce ženské, vychování dítěte, atd. je zde široce založeno a mnohdy již velkolepě provedeno. Také systém celé výstavy je založen rozumně. Na všech výstavách arci hleděno nejprv celkovité přehlednosti. Brzy opanoval náhled, že dle zboží světová výstava spořádati se nedá, že bychom mnohému dobře neporozuměli aniž dostatečně ocenili, když to vytrhnem na př. z vůkolí asijského a dáme k evropskému zboží *stejného jen směru*. V Londýně určil princ Albert proto pořádek dle *států*, při čemž se ale opět přihoditi *musilo*, že na př. předhoří Dobré Naděje octlo se — v Anglii! V Paříži chtěli vyhovět kruhovým systémem všem směrům; nepovedlo se také. Ve Vídni sáhli k pořádku „přísně“ *zeměpisnému*. Jako bys nařízl zeměkouli od točny k točně a rozestřel povrch její, právě tak jak učiněno na mapách školských.

Jak známo má hlavní budova vídeňské výstavy světové tvar dlouhého čtverhranu. Na jednom kraji končí Japan, na druhém Amerika, které v skutečnosti jsou vedle sebe. Začínáme tedy východně Japanem, jdem k Číně, k Orientu, Rusku, Rakousku, pak Německu, Švýcarsku, Itálii a Belgicku, pak dále na západ k Francii, Španělsku, Portugalsku a Anglii, až zde západně zase skončíme s Amerikou severní i jižní. Vše, co každého pásma a každé země se týkalo, mělo být při sobě — plán byl dobrý, *provedeni se nepovedlo!* Budova vzdor obrovitosti své nestačila;

k tomu, čemu všude se vyhýbáno, k přívěskům totiž či annexům, sáhnuto také zde a těch vedlejších budov je zde *přes sto*, namnoze rozloženo beze všeho rozumu, a leckterá z nich závodí ve velikosti skoro ještě s budovou hlavní. Umění je zcela odloučeno od uměleckého průmyslu, stroj zcela od nástrojů, jimiž shotoven, sedlák zcela od svých plodin, ano i od svého národa, Indie se přec jen nalezá zas v Anglii. ostrovy molucké v Nizozemsku atd. atd.

Kletba všech světových výstav zavládla také zde, bejlí nepořádku prorostlo základy výstavními a povalilo všecken systém. *A ta kletba leží v přílišné obrovitosti základní myšlenky, v nedostižitelné ideálnosti výstav „světových“ vůbec!* K dosažení pravé „světové výstavy“ musili bychom právě skleněnou střechou pokryt celou zeměkouli, a nechat na ní hezky všechno tam a tak, kde a jak to je, abychom dosáhli systému „nejpřirozenějšího“, všemu odpovídajícího, jen — již zase ne přehlednosti. Instinktivně, ale jako by sobě základní chyby bylo zcela vědomo, spěchá proto člověčenstvo se svou „světovou výstavou“ od místa k místu, vyhledává nová střediska světová, kam by přibyt mohli také ti, kteří k jiným střediskům přibyt a přispět posud nemohli. Jen tak z hruba jaksi snaží se lidé nyní již poznat veškerý náš materiál a vůbec vše, co povrch zemský zajímavým činí, pak — *pak nynější světové výstavy doklepaly.* Snad budou nyní ještě dvě či tři světové výstavy, snad jich ještě šest, po Rusi a Americe, ale po té nastane již *rozřídování seznaného materiálu a podrobné rozlučování lidských směrů*, pak nastanou teprv ty světové výstavy jedině možné, neskonale směrem svým prospěšné, totiž — *světové výstavy odborné.*

Z JAPANU

I.

Divný lid to z toho „východního království“, z „velkého Niponu“! Samí gnómové, malí, žlutohnědí zákrslíci. Usadili se na jihovýchodu vystavené světové kultury a obehnali si zabrané místo nejprv plotem z jehličí, že jsou zde zas jako doma na svém ostrově, jež vroubí divoké úskalí jako ochranné ostny. A uvnitř začali práci svou tiše jako gnómové. Jejich těla skoro není vidět, jich krok není slyšet, když spatříš něco, je to chytře lesklé, úsměvné oko, když něco zaslechneš, je to jako šuškáni v roští, jako potlačené zachechtání. „Ks = ks“ zašušká to zde a „šk = šk“ odpovídá to tam.

Ale práce zlá, těžká s počátku na ty slabounké ruce. Nezvykli sice na stavbu vysokých domů — staví také doma samé jen přízemky, k vůli častému zemětřesení — nějakou tu pilotku ale musí zde do křemelitého bahna přece zarazit. A teď přišli náhle na místo zvláště kameňaté! Tlukou, mlátí — dřevo nechce hloub. Ohlížejí se bez rady. V tom spatří poblíž stojícího Slováka. Chlap obr, jako liptovská hora. Sebere se k němu deputace dvou Japanců. Povídají mu něco, a když nerozumí, vezme ho každý za jednu ruku, vedou si ho k místu a ukazují mu tu neposlušnou kládu. Slovák již rozumí. Chopil se svého třicetiliberního kladiva, bílý plášť jeho letí do výše — bum! — bum! — kláda již se zavrtává, hloub a hloub — ale Japonci se rozprehli na všechny strany — opodál stojí s otevřenou hubou a vytřeštěným zrakem. — Až přijdou zas domů, rozlítne se zvěst o slovanském obru po březích šumné Jedegavy, a když zvěst dostane se tam až k severním Ajnům, posud úplně divokým (otcům vzdělaných již Japanců), vzroste náš Slovák ještě výš a bude jako hora Fusijama, s níž také splývá bílý plášť, z věčného sněhu.

Několikrát uplynula neděle, pondělí, den ohně, den vody, den soli, den kovu a den země, osada nabývá tvaru a roste do výše. „Ks = ks“ zaznívá to v závratné výši asi dvou sáhů, kde pracuje sedící pokrývač, a „šk = šk“ odpovídá to dole v drnu, kde hmoždí se zahradník. Vše si přinesli z Japanu k své osadě s sebou, i ty šedivé oblázky k rozsypání po cestičkách. A všechno to překrásné dříví! Růžové barvy a přelíbezná vůně, která naplňuje kolem veškerý vzduch! Je prý to nějaký jalovec — *cryptomeria japonica* — jiní zas praví, že cedr. Japonci jmenují jediné dva druhy stavebního svého dříví Činoki a Singi. Takto potřebují k stavbě jen ještě bambusu a — papíru, tohoto místo skla.

Uvidíme zde celou osadu, bazary, obydlí, chrámky, sady zahradní. Známo, že Japonci jsou v zahradnictví mistry, zvláště při očkování a vroubení stromů nikdo se jim nevyrovná. Také musilo zahradnictví vzkvést tam, kde je zákon, že pozemek jen po jediný rok nevzdělaný připadá již obci. Hlavní zásadou je jim: napodobení přírody. Totiž přírody *celé*, třeba na místě jako dlaň. Všude musí být pahrbek, údolíčko, rovinka, potůček, vodopádek — nechť jen vodopádek pěticoulový a údolíčko jako umyvadlo. Takto se nezdá japonský zahradník být s přírodou příliš spokojen. Je-li strom „zvyklý“ růst vysoko, přinutí jej, aby zůstal hezky s korunou svou dva lokte od země; navykl-li si mít větve své při sobě, natáhne mu zahradník každou vodorovně hezky do dálky, že je jí několika bidel potřebí. Z tuje vynutil přes sto, z kamelie přes dvě stě odrůd, atd.

Nechť vyrůstá osadička jak chce pomalu, zajímavá je v každém stadiu a každém drobtu svém! Nejzajímavější jsou ovšem lidé. Jedny zde spatřujem velící a ti jsou již v evropském kroji s cylindrem, svrchníkem a rukavičkami, jiní jsou pracující a ti jsou v kroji svém národním. Barva jich pleti je již přechodem k rudé hnědosti

Indiána amerického, lícní kosti jsou vysedlé, tvář kulatá, oko mongolsky střižené. Postavy jsou vesměs skoro pod pět stop, jen bratr mikadův — tamhle ten veselý pán v šedivém svrchníku — je nad ně. Kdybych nevěděl, že dávný nebožtík Amaterasu Ohomi Kami založil vládu svého rodu, která trvá podnes, soudil bych, že kdo v Japanu nejvýš *vyroste*, je vždycky císařem.

Pracovník v národním kroji je figura nad míru zvláštní. Na hlavě nemá obyčejně nic, stíní sobě ji vějířem. Vlasy má stočeny v cop a cop je zas po hlavě stočen jako čepice. Doma je cop nejspíše svislý, ale zde ve Vídni je mnoho uličníků, mladých i starých, a ti všichni tvrdí, že jsou nepřátelé copu, a svislý cop by jim byl milejší než provaz u zvonice. Krk má Japanec holý. Na těle nosí volnou tmavomodrou bluzu a na té bluze — na zádech — je vetkán velký bílý kruh (znamení slunce, svaté bytosti) a v kruhu tom je psáno, z kterého je ten člověk rodu, jakého jména a jakého zaměstnání. Hotový zatykač na vlastních zádech, člověk s etyketou jako na láhvi! Nebo jako kniha ve vazbě s nápisem na hřbetu. Každý hned ví, kdo jde před ním a místo visitek si mohou ukazovat záda. Vůbec je Japanec všude pod přísným dohledem milých svých bližních, a chce-li se přestěhovat na př. z osady do osady, musí přinést ode všech sousedů svých dřívějších vysvědčení zachovalosti. Bluza je uprostřed stažena pasem a za pasem visí facalík, dýmka, nástroje atd. Na nohou je bílá nebo modrá punčocha, u palce hluboko zastřižená, as tak jak u našich venkovských rukaviček palcových. Střiženo proto tak, aby snadněji mohly se zavěsit sandály — pouhé podešvy — z plsti, rákosu nebo dřeva.

Ale pracovat umějí! Přihlídněte jen — ještě líp než pracovníci evropští! Až budou zde se vším hotovi, měli by začít pracovat hned zas znovu něco, jich práce je jedním z nejzajímavějších objektů výstavních. Tesař pra-

uje jako truhlář, truhlář jako soustružník, soustružník jako řezbář. A pracují takřka ze samých drobtů. Dům je jakoby ze školských lineálů, šindele na střeše jsou malé jako dívčí dlaň a zapevněny jen hřeby bambusovými, ploty kolem záhonů — bambusové bidélko jako z kanáří klece, zas takové bidélko o stopu dál, mezi tím tenká nit — plot!

„Sama!“ pravím k zahradníkovi, jenž tu sedí na bobku, špendlíčkem kope a prstíčkem hrabe, a posadím se proti němu také na bobek.

„Sama?“ praví on s úsměvem co nejširším.

„Ty si myslíš patrně, že já něco z vaší japonštiny, z krásného jazyku „jami“ umím. Ale ne — já vím jen slovo „sama“, chudinko! Znamená po česku „pane“, ne?“

On zas něco, čemu zas nerozumím, jen slovo „sama“ tam stále bylo.

„Nemají vaši básníci žádné básně na žížalu?“ pokračuju přihlížeje, jak on z čtverhranného dřevěného vrhliku vyndává žížalu, aby ji — do blízkého potůčku hodil.

On na to zas něco — divný jazyk! Když vidím něco jamického po našem napsáno, připadá mně to zvučné, a když slyším Japance mluvit, slyším jen iks a ikš.

Ještě jsme si ledacos zajímavého povídali, čemu jsme oba nerozuměli. On ale pořád samé „sama“, samý úsměv a samá zdvořilost. V Japanu se učí „pravidlům slušnosti“ ve školách co povinnému předmětu. Mohlo by u nás být!

II.

Nechce se mně od těch lidí! Oduševňují se mně víc a víc, hledím jim vždy hloub do oka — až mou mysl záchvěv jímá! Jsou mně jednou z největších hádanek, jaká se může z dějin i z nynějšího soužití lidstva namánout, zimničně se snažím proniknouti ji, přec zas jako bych se bál, že jsem již uhodnul.

Co zde chtějí ti lidé s líčeně skromným tím vzhledem, s tím šepotem místo hlasitého slova, s tím krokem jako by obcházel nemocného? „Nač nám přivezli sem své směšné modly, fantastické draky, nepochopitelné nářadí, nemožné již své zbraně, a staví se vedle toho oblečení moderně, jako pro evropský salón?“ Japan minulý — Japan budoucí? Někdy se člověku věru zdá, jako by si dělali zrovna smích ze dřívější kultury své a přivezli nám ukázek z ní na několika korábech s sebou, jen abychom se zasmáli s nimi. Ale ne, vždyť to není zas prostě ani možno! Ve mnohém jsou nepoměrně zas dál než my, učít se musíme my v tom *od nich!*

Ukazují nám tedy, čím byli v oné době již, kterou my nazýváme „předhistorickou“. Tenkrát již sedlák jejich měl rejži a bavlnu a čaj; pokud zápisky nejstarších cestovatelů sahají, měli již krásný porcelán, malovali nepřekonatelnými barvami lakovými, chodili v hedvábí a brokátu; když divoké tatarské hordy zaplavovaly Evropu, měli tam již zákon o nuceném navštěvování škol; měli literaturu, když ani v Helladě ještě nerozkvétal duch; „měli papír, když italští mniši psali ještě na pergaménu, a tiskli již knihy, když my jsme teprv začínali zkoušet se o papír“, jak trefně Rodenberg podotýká. Počátky své kultury vzali pryč z Číny — dobrá, jistá kontura je u těch Mongolů až po dnes stejná, ale uzavřeli se pak před světem, vyváděli si svou kulturu, zcela samostatně *beze všech* vlivů cizích, až ku květu. Měli i dobu jakés středověké romantiky jako my, ale prožili ji o tisíce let dřív než my. A Jamasaki, člen výstavní komise, praví přec skromně: „Jsme velice potěšeni příznivou kritikou, jaké se dostalo našim výrobkům; zajisté ale mluví se o nich jen proto, že pro Evropu jsou poněkud neobyčejny“ —!

A proč nevystavují *zcela* ničeho, v čem konkurují s námi již směrem moderním! Chtějí, abychom se domnívali, že jsou tak jak před tisíciletím, že rozřezávají zločince stále

ještě dřevěnými pilami, že jirchář a koželuh je muž nepočetný a herec v opovržení, že nemají ani tušení o tom, co tvoří jinde duch světový? Vždyť přec víme, čeho dovedli za krátkých dvacet let od doby, kdy přistál k nim americký komodore Perry a Japan po dlouhé době zasvětu se otevřel! Víme, že nejvlastnějsími rukami postavili si v Nangasaki již parník šroubový, jenž pravidelně jezdí do Jeda, že umějí dělat dalekohledy co nejlepší, že v Jedě a Kiotě otevřeli právě teď dvě průmyslové výstavy, že mají již železnice a telegrafy, university a střední školy jako my, že doma sřizují si vojsko dle vzoru pruského a po vysokých školách celého světa že jsou roztroušeni Japonci mladíci, budoucí vojínové ducha! Či nechtějí zahanbit „německo-evropskou“ nestoudnost, která káže: „Plémě mongolské se přežilo; hnije v nehybnosti“ nebo: „Plémě mongolské není schopno pokroku“ a t. p.?

Je snad plnou pravdou, co řekl Sano, jiný člen výstavní komise, že totiž „budoucnost Japanu visí na tom, přijme-li celou kulturu evropskou“? Bude jim vše v skutku tedy nad míru důležitě, co jim z Londýna zazvěstují „Taj sej šimbun“ — „velké noviny ze západu“? Chtějí se snad přísně vyvinout dle ideálu německých profesorů a přijít co národ do blázince? Nebo být pouhým voskem, do něhož by se otisknula tvář naše se všemi svými ošklivými bradavicemi? Viděl jsem arci japonského hodnostáře, jak samou radostí nad evropskými řády na černém fraku svém, s nichž nedovedl oka odvrátit, brknul a nos si rozrazil, ale viděl jsem také Japance jiné. Pozoroval jsem je v hostincích, jak po evropsku dobře jedli a pili, ale pak po evropsku od sklepníka — odřít se nenechali. Pozoroval jsem je ve výstavě, jak od předmětu k předmětu pohodlně se klackovali, ruce v kapsách, bystrá pozornost v oku — ale také ostrý úsměšek kolem rtů, kdykoli přišli k něčemu, co bylo skutečně hloupé. Myslím, že komisař

Sano svou stručnou bezvýminečností buďto lichotil, nebo lhal nebo se mýlil.

Zcela divné věci vypravují si lidé o nich. Že se považuje již za známku nové kultury, dávají-li sobě nyní dovážet — uherská vína, o takovou hloupost není lze ani zavádět! Ale co se má říci zprávě, že hodlají přijmout angličtinu co jazyk vědecký či „učený“? Je na tom vůbec jen špetka pravdy, že hodlají odhodit svou mateřtinu — tu „knihu písni“, která nás neopouští po celý život náš? Pak bychom mohli říci, že první jich krok do světa byl již krokem do hrobu. Nedovedli by názor svůj *osobní* v platný soulad uvest s názory ostatního světa, přestali by být individualitou, dovedli by se něčemu od jiných naučit, nikoli ale *co národ myslit sami dál*. „Za světlo ráje nevyměnil bych zvuk své mateřtiny“, zpívá básník, nebo jen v mateřtině své jsi jak mimosa citlivý pro nejdrobnější odstín myšlenky. V řadě národů ztratili by Japonci hlasovací právo. Z lidí stali by se tam žvaví špačkové. Ale špačkové v kleci lapení! Neboť nemohlo by pro uvedení mrtvého přec jen jazyka pro lid být jiné příčiny než vnitřní politika, nápad lidí nyní vládnoucích, chtějících způsobit po zrušení kastovníctví zas kastu vyšší a nižší, sestrojít zeď kolem těch, kteří právě mají moc v ruce. Pak by se mohla znovu citovat slova Seumova: „Sám ďábel vynalezl jazyky. Jsou nejlepším prostředkem despotickeému a duchovnímu darebáctví.“ Ale — jak dlouho by to vydrželo u národa čtyřicetimilionového, bystrého, bojovného, a znajícího nyní také již svět ostatní?

A co se má říci zprávě, že z Japanu vysílají učené posly, aby proskoumali náboženská vyznání ostatního světa a přivezli, které by bylo nejlepší. Pochodilo by tam pěkně! „Jaké jest u vás náboženství hlavní?“ ptáš se Japance vzdělaného. — „Lid většinou lne k budhaismu,“ zní v odpověď. Tedy *lid*, a on, ten vzdělanec sám? On se přiznává k Sintu, škole mudrecké, povstalé z učení Kon-

fuciova, hledící k ryzé čistotě mravů, ale nevěřící dnes *praničeho* víc — jako vzdělanec u nás! A i ten lid, jenž tam má vlastně as třicatero vyznání! *O něčem nábožen- ském se hádat nenapadne v celém Japanu člověka ani je- diného!* A je jim to tak egální, že přijímají do chrámů svých i jakékoli cizí modly, z pouhé zdvořilosti! Proto také mělo tam svého času i křesťanství neobmezený již přístup — za sv. Františka Xav. — a při živé agitaci rychlé rozšíření. Ale když velký Tajko Samu viděl, jak divoce rvou se františkáni s jezovity, že papež běře zemi v léno a kněží domáhají se vlády, ano že jezovité japonské oby- vatelstvo prodávají do ciziny za otroky, zadupal křesťan- ství zas do země, utopil je v proudech krve bitvou nan- gasackou, vyhodil jezovity ze země — již zase o dvě stě let dřív než je začla vyhazovat Evropa! Mohlo by se kře- sťanství vrátit? Či domnívají se, že po cizáckém podloud- ném způsobu vyvezli jsme jim tam z věr svých to, co máme nejhoršího?

Mnoho zajisté otázek, mnoho záhad! Ale odpověď je na ně všechny přec jen krátka.

Odpovědí je jediné faktum: *posledni revoluce japonská* — jediné jmeno: *Ivakura!* —

Tajko Samu, syn rolníkův. — *Ivakura*, syn rybářův.

Jdém o několik tisíciletí zpět. Šedesát osm bylo kníže- ctví v zemi a tolikéž pánů. Věčný boj, stálá bratrovražda. Tu přišel muž as 600 let př. Kr. a spojil vše v říši jedinou a knížata vzal v léno. Trvalo pak tuze dlouho, než se řádná změna stala. Šelť panovník za panovníkem pod štítem „svatého hvězdníku“ (astru) a lid byl skoro s každým spo- kojen. Mají tam tři říšské klenoty: kovové zrcadlo, obly drahokam a meč, a panovali dle pravidla z nich: „Buď sám čist jako ta plocha zrcadelní, k lidu buď mírný jako ta oblost drahokamu a ostřím meče potírej nepřátely země.“ Přece začly konečně nepořádky. Počet dajmijů, knížat, vzrostl na šest set „panujících,“ každý měl vojsko

své a bouřili se proti „svatému mikadovi“. A tu povstal Šogun Fide Josi, syn rolníkův, voják prostý, a spořádal vše krvavě. Pak učinil dle svého. Mikado zůstal arci pánem veškerého souostrovní a sídlem v Miaku. Ale je příliš velkou svatou bytostí, než aby se směla od něho žádat starost o vládu — vždyť není ani slunce hodno, aby ho vyhřívalo, ani vzduch, aby ho líbal, ani země, aby ho nosila. Nesmí chodit, nesmí se česat, ani mýt, a co se z toho jinými koná, děje se za jeho spánku, aby mu pozemskost jeho připadla leda jakoby sen.

Politická moc tedy všechna oddělena, ponechal ji sobě Šogun Fide Josi, syn rolníkův, voják prostý, přijal název Tajko Samu, založil v Jedu „tajkonát“ a učinil jej dědičným ve svém rodu. Mikadovi vykázal roční příjmy, ale jen malé, dajmiové směli mít vojsko své nadál, ale jen mnoholi tajko chtěl, k tomu měli obrovské daně, aby nemohli zbohatnout, a rodiny jich musily sídlet poblíž tajka. Tajko Samu je největší hrdina lidu, předmět písní.

A zas uplynulo několik století — měly tam čas, v okeánové kolébce své. V tom náhle sáhly obrněné ruce evropské a americké na pokraj kolébky té, neudeřily, jen zaklepaly — ale i to zaklepání lehké stačilo, aby ostražitost japonského lva byla již probuzena. Lva — *Ivakury*.

Ivakura pochází z rybářské chaty na břehu jezera Ojce. Slyšel — muž prostý, člověk geniální — zaklepání to a projelo mu každým nervem. Plán jeho byl brzy hotov a je to plán velký, smělý, ano smělostí svou úchvatný. Přec ale možný jedině tím, že Ivakura poznal a promyslel dějiny světa mimojaponského. Romantika arci praví, že je také kus pohlavní lásky v tom, že k vůli dívce — před lety, nyní je Ivakura padesátník — zanevřel na tajka. Ale zdá se jinak. Bystrost duševní postavila ho proti tajkovi k mikadovi co k dynastovi přec jen rodu nepoměrně staršího a tedy zakořeněnějšího, co k panovníkovi, jehož pěsti

právě necítili dajmiové stále ještě mocní, co k bytosti, jižto prokazuje veškerý lid úctou božskou. Dostal se do služeb u mikadova dvora. Brzy zosnoval spiknutí. Získal mu nejmocnějších dajmiů, sebral silné pole z jich samurajů či ozbrojenců, překvapil a porazil voje tajkovy. Je tomu nyní šest let. Než ale si dajmiové protřeli vítězné oči své, byli již vůdci — bez vojska, včera již byl Ivakura samuraje jich získal pro služby mikadovy. A než se vzpamatovala zas aristokratická soldateska, byla v jejich řadách většina vojínů jako jinde nearistokratických, a než mikado uchopil se politického vesla, bylo zřízeno ministerstvo dle odborů — jeho předsedou Ivakura — bylo zrušeno veškeré kastovníctví a zřízena všem stavům stejně platná vláda parlamentární.

Ale to zaklepání — zaznělo v něm tolik, tolik myšlenkové, neoddolatelné síly! Ivakura byl sice dajmie proti tajkovi získal tím, že poukázal, jak že tajko otvírá cizincům přístavy. Ale věděl, že on sám je zajisté zavřít více nemůže; také sám začal pro bezpečí cizinců stavět po klikatých březích své vlasti ihned majáky nové a nové dál. Věděl, že naproti oné síle duševní musí se postavit síla rovná. Znal, že Evropané vyjíždějí si nejdřív pro zlato a zboží, pak že přinášejí odvislost nebo i smrt.

Usnesl se, že je předejde. Že on si vyjde od východu na západ, pro zlato vědy na vlastní osvětlení, pro duševní sílu na obranu. Rychle se usnáší a rychle vykonává, přes tisíc Japanců cestuje nyní již jen po Evropě!

Nejedná se jim o učený jazyk, o nové náboženství, nýbrž o vše, co máme dobrého a velkého, jim ale posud neznámého. Pak se vrátí a uvidí, co se doma hodí. Ale co se hodí, přinesli si sami domů a *spracují zcela dle svého*. Vše bude dokonáno, než by jen *nastat* mohl nebezpečný ten přítok ze západu na východ. A v koncertu národů bude o jeden plný, mocný a zcela svébarvý hlas více.

Tak rozumím Japancům na světové výstavě, po vysokých našich školách a na cestách po světě, a tak rozumím Ivakuře. Ale tomu nerozumím, že se hádají některé časopisy evropské, je-li Ivakura muž velký.

III.

Už to shoblovali, sflastrkovali, sklížili a slepili. Libo vejít a podívat se na kus japonské ulice, na proudem času přenešený k nám drobeček niponského města?

Snad chtěli tou barkou, venku ještě mimo zábradlí složenou a tak zázračně pevnou, pěknou a solidní, naznačit, že přijeli přes vody k nám? Snad chtěli tím prostředně velikým zábradlím kolem všeho podat nám satyru na pevnostní zdi, jichž jim netřeba, a na naše — tesaře, kteříž by jakživi podobného sparování nedovedli? Slunce dýše a z růžového dříví odpařuje se libá, co nejjemnější vůně. Ve výši přeletuje víchr a japonské flagy mrskají sebou jako hadi. Stojíme před „*toorim*“, branou proto „svatou“, že tam v pozadí uvnitř jsou také chrámky.

Prostá brána; doma někdy z mědě, žuly, mramoru, nebo alespoň olakována, zde jen ze dřeva do běla ostrouhaného. Dvě vysoké, sloupové klády, poněkud se klonící k sobě; nahoře jsou spojeny kladkou čtverhrannou, vodorovnou, zapuštěnou do nich jednou hranou svou; s příčky té visí as dvacet několikasáhových pruhů neširokých, černých, bíle a červeně popsanych — japonský flag. Trochu dál v levo je flag ještě jiný. Vysoký stožár bílý, nenatřený, a s něho visí ryba černá, bíle tečkovaná, tak pět sáhů dlouhá a sáh široká. Je duta, vítr se do ní zachytil, ryba se nadmula a plave vodorovně ve výši. Ale není to velryba snad, je to jen zvětšený druh japonského kapra, známého tím, že i proti vodopádu vyplave vzhůru. Zavlaje všude, kde má naznačit jakous sílu, i na př. na domě,

ve kterém se narodil kluk. Obrovská ta ryba zde je jen z papíru, ale nebojme se o ni, že by ji roztrhla snad nějaká bouř; já, kdyby mně někdo řekl, že v Japanu dělají z tohoto papíru děla, také bych mu věřil.

Všimněm sobě dole na sloupech u toori ještě těch ryb a ptáků se zlatýma a černýma očima, vyřezaných přímo ze dřeva sloupů těch. Jak lehce držena je ryba, jak svižný pohyb je v celém ptáku bouřliváku! — A vejďem!

Hned vedle vstupu v levo stojí na stráži ukrutný japonský drak, „rio“, se strašnou tlamou, divokýma očima, s výše chlapa — ale nelekejme se ho, je pouhá zahradní okrasa, překrásně z kovu ulit, a mimo to je právě zaměstnán mytickou svačinou svou, polyká meč. Ještě je tu vedle něco kovového; nikdo by tomu neřekl, že je to zvon. Zvon bez srdce, jen deska, do níž se uhodí kyjem, ale zvuk je jasný a trvá. „Curigane“ jmenuje se poplašný nástroj ten. Mladý Japanec udeřil kyjem, zvon se mohutně zachvěl, hučí — hučí — myslíme, že se ani nedočkáme, až dohučí. „Pěkně děkujem,“ kýváme po česku. Japanec kývá taky něco, přeložme si to třeba: „Jen poroučejte brzy zas!“

Před námi leží pěkná, křemelitá cesta; v pravo v levo vedle ní záhony s květinami — zahrada? I ne, to jsou jen ti Japonci tak hloupi, že zakládají pěkné sady i na ulicích, kdežto my — ovšem my na př. v Praze už dávno jednáme jinak! Již jsem řekl, že vás nevedu do zahrady, po japonsku „zono“, nýbrž do „kojenu“, do ulice. Také vidíte po obou stranách již sami budovy, bazary to i obydlí zároveň. Jsme ve městě, kde jako u nás „lid se tísní a sráží, kde srážkou tou vyšlehuji jiskry ducha, kde oko je přinuceno k stálé bdělosti, kde každý o život svůj zápasit musí se sousedem soupeřem, stálým budítkem jeho sil.“

Nechť vás to nudí nebo ne, popsat musím takové „mizé“ čili dům obchodníkův! Vždyť v něm sídlí Daj Gak, bůh bohatství, ten bůh, před kterým slepé výdělkářství také v Čechách záda až k zemi ohýbá.

Dům takový je vždy v podlouhlém čtverci, jednopatrový, totiž jen přízemní, a vždy vystaven na nízkém, tak přes jednu stopu sahajícím náspu. Ostrohranná střecha, s ostrým také štítem, spočívá na pěkných dřevěných a čtyřhranných sloupcích, jen tak s muže vysokých. Ty tvoří krásné čtyry kolonnady, vzdušnou verandu tedy kolem celého domu. Sem možno kolemjdoucím utéci se před deštěm, zde možno obyvatelům a jich sousedům zasednout k příjemnému klepu o milých bližních, k rozmluvě jako u nás, ducha- plné, živé jako šampaňské víno, při níž dobrá pověst pana bližního také náhle odletí do stropu.

Vnitřní, menší paralelogram je tedy vlastní dům, jehož kostrou jsou zase krásně sdělané sloupce. Do těch sloupců přijde „zdivo“. Mezi vnitřní hranou vždy dvou sloupců roubí se totiž stěna ze samých drobných, nesmírně dobře spojených prkének, a taková též stěna upraví se mezi sloupců hrany zevnější. „Zed“ je tedy duta. Obě vnitřní její plochy jsou polepeny přepevným bílým papírem, jenž jako by měl samou přirozenou vlákeninu v sobě. Mimo to se nalepí tenké proužky bambusu uvnitř jako mříž všude, kde prkýnka k sobě přilehají. Dvě vrstvy dřeva, dvě vrstvy papíru, mezi tím sloup vzduchový, samí „špatní vodiči“ — uvnitř je teplo. Oken zde není, jen několik dveří ve zdi fasadní, kterou vcházejí do krámu (přední část budovy) lidé i vzduch i světlo. Ale zas to nejsou dveře jako naše. Nejsou na stěžejích, jsou ve sparách (také proto dutost stěn), a když kupec chce zavřít, sešoupne je dohromady a dá na závoru. Tři zdi jsou tak, jak jsem právě popsal, čtvrtá, zadní, je jiná. Vlastně to již není stěna, nýbrž mezi sloupci velká jen okna, od střechy až k podlaze, samé malinké kvadrátky z bílého papíru, jimiž prochází světlo přidušené. Zde v zadu je sklad a několik komor bytelných, napřed krám. Stěny jsou uvnitř pokryty jednobarvou tapetou, našedlou nebo nahnědlou, na podlaze leží prostý koberec z lýčí nebo látky jiné. Na těch

koberecích sedí, jedí, spějí; náradí ve vlastní domácnosti nemají, i skříně jsou zapuštěny do stěn. V krámě stojí ovšem alespoň stůl, na němž se zboží vyloží. Kolem verandy navěšeno pro večer samých papírových barevných lampiónů; když v těch se světlo rozsvítí, musí být ulicí pohled překrásný.

Zde se tlačí a tisní teď navštěvovatelé výstavní. Kupují si památky japonské, porculánové talíře a knoflíky, bronzové džbány prapodivných forem, nebo alespoň ovální vějířek z bambusového obručí a se stěnou z lýčí. Musili dosti dlouho čekat. Kupec již jednou byl otevřel, ale přišla naše komise a zas zavřela. Neměl clo zapláceno, ba chudák ani nevěděl, co je clo! Neznají cla vůbec v Japanu, ba neznají tam ani — hrůza člověka přemáhá — *žádných advokátů!* — 40 milionů lidí a bez advokátů!

Jděm dál, soukromá budova je jedna jako druhá, nemusíme hned také studovat budovu protější. Za domem obchodníkovým spatřujem první budovku veřejnou, chrámek japonského Apollina Mikosiho, nazvaný „*No*“. Budovka je vlastně vyvýšené jeviště, altán do předu a s dvou stran otevřený, v zadu zabeďněný, skoro tak čtyřhranná větší kazatelna. Několik schůdků vede po straně nahoru, střecha jde opět do ostrého hrotu, průčelí její vybihá ale v oblé klády, ostrouhané, přeložené jako by se dva mohutné rohy křižovaly. Průčelí, obruba střechy, sloupky i s jich konsolami, jakož i dolejší přepažení jeviště, sahající as do půli stojícího na jevišti člověka, jsou pokryty krásnými řezbami, vlnami a rybami plovoucími nahoru a dolů, oblaky nesoucími bouřliváky a jestřáby, nahoře pak guirlandou listů. Na zadní hladké stěně altánu je namalován obraz Mikosiho, jasnými, vesele příjemnými barvami. Arci, krásný ten pánbůh dle našeho ponětí není a malba jde také jen do plocha. Plášť ruměnný vlaje rozdmnut větrem, černá škraboška kryje tvář, tak že lze vidět jen pootevřená ústa, natažená ruka drží černou taktovku,

nohy křepčí. Jeť Mikosi bohem zpěvu, hudby i tance. Celek je vlastně napodobení chrámku nalezajícího se v Jedu, ale jen přední důležitější části jeho. Zadní část, za jedinou tou stěnou, je jen naznačena malou, tmavou komůrkou. Zde vzadu oblékají se kněží tanečníci, aby pak napřed tančili při chvalozpěvích „galluje“ zpěváka a při hřmotné, nepříjemné hudbě bubínků a pradiwokých houslí „galluninků“ hudeců. Na jevišti je také ještě stolek s dvěma lakovanými soudky, v nichž je prý něco svatého — jakás archa úmluvy, nošená při slavnostních processích.

Vedle chrámku stojí v drnu „*curu*“ — je to japonská volavka, kormoran? — ale krásně, ba mistrně je modelován i ulit! Kdybychom ho směli prohlídnout, snad bychom našli, že křídla se mohou odklínout, že je dutina uvnitř — popelnice. Nejspíš že to opět „*hó-vó*“, pták mythický, jehož ve velké výstavní budově — oddělení japonském — spatříme ze všech možných látek, i z tabákového listí. Ještě jiné tu vidíme kovové a kamenné hračky po záhonech. Potvory s dračím tělem a kohoutím ocasem, sloupky volné s hrubě stylisovaným kapitálem, kamenný sloup jen stopu vysoký a na něm širší prolámaná lucerna zas asi stopu vysoká, a t. p.

Chcem-li, zastavme se u budovy další. Nějaký pavillon zas, nejspíš otevřený; nespátřil jsem ho však dovršeného. Truhláři na něm ještě pracují; ne tak jako naši, kteří hoblík odstrkují od sebe, truhlář japonský přitahuje jej k sobě a věčnost to trvá, než růžovou hoblinu dřevěným kladívkem z malého svého hoblíku zas vyklepe. Hotov je ale přec vždy v pravý čas.

Kráčíme vinutou stezkou, vroubenou záhony v nizounkých bambusových plotech, a stojíme před můstkem z přirozeně žlutého dřeva. Můstek má rovněž nizounké zábradlí, s trochu vyvýšenými kužely, na nichž kovový kulatý knoflík. Malý vodopádek šplechtá poblíž a ve vodě

dole pachtí se několik hnědých japonských želviček ; jsou uvázány za zadní nožku k placatým, pod vodou ležícím kamenům. Za můstkem stojí v sadu dřevěná budova, opět chrámek : *Mia*, „příbytek panovníkův“, chrám „nejčistšího ducha Sinto“. Na tři strany je chrám stěnami opatřen, čtvrtá, přední, je zacloněna jen hedvábnou oponou. Je sbudován podle *Miy* poblíž *Kjuté*, kde se v ní nalezají svaté tři klenoty říšské, jichž již vzpomenuto. Zde budou jich modely na odív. Zcela zvláštní je na chrámku střecha ; již hřeben její, kulatá, jak sedlo prohnutá kláda, dodává celku kontúru čínskou. Před chrámem leží na stráži dva bronzoví „*sisi*“. Mají to být lvi, o nichž Japonci slyšeli někdy něco zvonit. Podivně si je sestavili ! Tělo zase dračí, uši schlíplé jako u pudla a jsou s velikostí našich pinčlů. Kolem *Miy* stojí různé lucerny, „*iši-doro*“. Jsou z kamene nebo z kovu a rozličné formy. Osvětlují se do otvoru jich kytek čili hlav vstrčenými lampióny. Že pak takový papírový lampión intensivně nezáří, jsou svítily jen s výše člověka a nesvítí jako ty naše vzhůru do hvězdnatého nebe. Před chrámy obyčejně jsou dlouhé aleje ze svítílen těch, jako dvouřadí sfinxů před chrámy egyptskými, a když Japonci jdou za tmy z modliteb, září cesta barvami duhovými.

Avšak již seslali *Daj zin* — velcí duchové — libý soumrak též na naše niponské městečko. Dva japanští dělníci vrhli se před *Miou* na zem a modlí se. Při tom klečí a trou si natažené ruce, ale ne dlaň o dlaň, nýbrž hřbet ruky o hřbet druhé. Jako když si moucha tře přední nožky své !

IV.

Jakmile se japonská vláda usnesla, že země sdíleti se má ve výstavě světové, chopili se všichni toho co nejdůrazněji. Vláda určila zatím milion dolarů na podporu. Několik

korábů se vypravilo a v japonském oddělení výstavní budovy hlavní (je tak velké jako celé oddělení Severní Ameriky) nastal čilý život. Beden všude plno, tak krásně sroubených a pobitých, že člověk by jich místo cestovních vaků užít mohl. A co nebylo v bednách, bylo zaděláno v slámě, opletené co nejdůmyslněji, nebo v rudohnědém papíru, pevném jak naše voskové plátno. Urovnání dělo se nesmírně pečlivě. Nyní jsou hotovi.

Procházíme se mezi tím, nevíme, máme-li se někdy usmát, někdy divit, někdy také zastydět pro svou posavadní nevědomost! Ráz má vše k nepopsání zvláštní! Nepronáším nesmysl, napíšu-li barokní větu: Mají tam vše zcela jako u nás, jen že je to zcela jinaké než u nás. Kulturou je nám vše blízké, přec od evropské kultury tisíc mil zas vzdálené! „Je mně, jako bych měl s národem samých jednostranně, ale geniálně vyvinutých velkých dětí co dělat,“ napsal Vincenti. Má pravdu, jen že je ta jednostrannost velmi mnohostranná! Rád užívám zde těch a jiných, také popisných výroků vídeňské žurnalistiky — jsouť Japonci jediným neněmeckým národem na výstavě, jemuž se ta journalistika neposmívá, jehož také ve své věčně stejné hrubosti neuráží. Snad — pozděj!

Vejdem kolem opony modré, pokryté bílými japonskými astrami. Kam dřív pohlédnout, nad sebe? před sebe? k zemi? Ve výši obrovské lodě houpají se černé, barevně prokvětlé lampióny-balóny, tak na dva sáhy vysoké. Před námi hned u vchodu stojí podstavec velký a na něm stojí, hlavou dolů, velká ryba zlatá — „*Tojt Ovari*“. Již starý cestovatel Marco Polo vyznačil Japan co zemi „zlatých ryb a zlatých střech“, zde nás ten příznak zas hned u vchodu vítá. Ryb užívají tam totiž co okras na domech, jako v Rusku nebo Švábsku hlav koňských. Skvělý exemplár, který zde spatřujem, pochází z paláce najerjéského. Není snad celý ze zlata, ač by to v zemi, z níž se za vlivu portugalského ve dvou stoletích vyvezlo za 400 milionů zlata

a stříbra, nebylo třeba nic zvláštního, přec má ale značnou cenu. Vnitřek je měděný, povrch v síle dvou dukátů zlatý, oči a zuby jsou stříbrny.

Ryby jsou zde okrasou co nejoblíbenější, po nich osmihlavý japonský drak. Celý rybník by se mohl z japonského oddilu výstavního oživit a draci by stačili na stráž pro několik set zakletých princezen! Ovšem tu vidíme četná zvířata ještě jiná, kreslená, vyšívaná, ulitá, vycpaná, ušitá a pálená. Předně je tu kuň, nesoucí se do výše — obraz slunce. Liška, která se dle báje dovede proměnit v nejkrásnějšího jinocha. Zelený drak — znak východu, bílý tygr — západ, černá želva — sever, červený bažant — jih. Vzpomeňme sobě na svá „zlatá jehňata“, „zelené voly“ a t. p. ! Dále zmíněný již pták hová, pták bouřlivák, atd.

V pravo, nevysoko od země, stojí nějaká hračka. Vypadá jako ty hrací stroje a hodiny, jaké se ve Švýcařích dělají v podobě dřevěných domků. Jen že je ještě pěkněji dělána než tyto. Je to model *selského* statku. Venku plaňka a předdvůr, pak těžká sroubená vrata, předsíň, v pravo v levo byty, dále dvůr s dlážděním jako stůl, maštale, stodoly, studna. Střecha je pokryta slaměnými došky, zcela proti našim předpisům. Co ale je to zde za černé, smutné stavení, skoro bez oken a s těžkou tou střechou těsně položených cihel? — Pánové Topinka a Skokánek by uhodli — ano, celý ohnivzdorný špejchar, velká vůbec pokladna na vše, co rolníku vzácné! Ze železa není arci, stěny jsou jen z bambusu, kolem něhož se nalepí velmi silná stěna z hlíny a jsou pokryty černým štukem, vypolérovaným jako hlazený mramor, ale oheň se tam přece nedostane.

Před požárem je strach největší. Před nebezpečím ze zemětřesení chrání nízkost a látka přízemních budov, před zloději neuprositelný trest smrti, požár je ale při dřevním zdivě nejčastější host. Hasičství je také proto zorganizováno líp než v celém ostatním světě. Sbory hasičské jsou vesměs dobrovolny, ve městech je hned více sborů. Jak-

mile ohlásí se někde požár, spěchají tam se všech stran s náčiním a prapory svými, vypadajícími vždy zrovna tak cárovitě jako flag, jež jsme viděli nad „toorim“. Který sbor nejprv se dostaví a který vyznamená, obdrží čestné vyznamenání. Ano, vysokým hodnostářům je i předeepsána zvláštní parádní uniforma, v níž k požárům co nejrychleji dostaviti se musí. Tamhle trčí jako na koni rytířská uniforma ta.

Ostatně, kdyby nebylo stavební práce a toho zboží, jež přece požárem zahyne, tak mnoho by právě na nějakém tom ohničku nezáleželo! Ceder je všude dost a dříví z nich lacinější než naše smrkové, o papír není přec také žádná nouze a bambus — hm bambus! Ten roste jako z vody, *za jediný den přibývá mu půl stopy*, za dva měsíce je třicet stop vysoký, pak už neroste do výše, nýbrž jen — jak naše děvčata říkají — do krásy, čili do květu, a do síly. Za půl roku je celý les stavebních sloupů, pevných a tvrdých jako křemel! Kdo dovede u nás „slyšet, jak tráva roste“, ohluchnul by v Japanu přívalným hukotem, když roste ten *celý les!*

Ihned stavíme zase krok u zjevu jiného. Nízké podium, na něm *rytířské zbroje japonských generálů*. Jako by sáh' do minulých věků evropských, do času těžkého rytířstva, do oné doby plné romantiky, z níž nám zbyla po dnes jedna krásná, přemilá památka — naše šlechta! Přílba s hledím a se stříškou záhlavní, ale ne vypouklá, jen plochá jak rendlík, kyrys, šíny na rukou i na nohou, ochranné rukavice — to by se do toho mlátilo cepy a sudlicemi! Jen že Japonci jsou už zase o něco chytřejší než byli ti naši Japáni. Místo centového železa berou jen několik liber skalopevné kůže a látku tu spracují v samé šupiny; tím se stala zbroj lehká, hybná, potřebný lak na kůži a nutné všelijaké spojování šupin hedvábím a kovem (mosaz, stříbro) vyvolalo pak samo sebou chuť na okrašlování. Přístroj koní je křiklavý. Dřevěné sedlo je natřeno *lakem*

bronzovým, světlejším než je benátský aventurin; na sedle je huňatá zvířecí šabraka; uzda je na rudě neb fialově červených silných šnůrách hedvábných a takové též dlouhé, těžkými třapci okrášlené opratě běží od hlavy po stranách až do rukou pěších zbrojnošů. Několik mečů leží podle nafintěné zbroje. Znamenitá ocel, spracovaná jako dotvrdlá damascénka. Jilce jsou různé, pochvy dřevěné, někdy zcela nelakované, jen bílé.

Bohužel, že nemohu péro u každého dalšího předmětu zastavit. Hned modravý porculán hyzenský nebo pozlacovaný sacumacký by toho zasluhoval měrou plnou. Za to mně pranic neimponují obě ty zvlášť pro výstavu upečené obrovité vázy, ač jsem podobně velkých posud neviděl — i pověstné vatikánské jsou trpaslíky proti nim. Ale — japonský porculán s evropskými dessiny! Škoda ho! Klobouk však dolů před něčím jiným, před těmi znamenitými japonskými barvami *lakovými!* Pověst, vlastně sláva jich pronikala k nám, i když Japan byl ještě hermeticky uzavřen. Stalo se přec někdy, že některý poslanec evropský nebo americký, přicházející s dary, byl uveden až k mikadovi. A mikado poctil ho pak darem, o němž se časopisy celého světa rozepsaly co o daru v skutku císařském; dal mu nějakou lakovanou tabatěrku ze dřeva nebo kůže a přidal k tomu ještě nějaké pouzderko. Teď, když vidíme celou velkou, japonsky lakovanou výstavu, poznáváme, že gospodin mikado byl trochu špína. Co vše mohl dát velkého a cenyplného!

Japonský lak ale v skutku není penězi k zaplacení, naši truhláři, lakýrníci a shotovitelé zboží galanterního jistě si při pohledu naň zoufají! Z obyčejného dřeva udělá eben nebo bronz nebo ciselované stříbro, zdá se, že pronikl celou látku, že ji přetvořil. Rozhodná solidnost, typická elegance. Od nejtmařejších do nejzlatějších tónů všechny možné odstíny barev i síly. Španělská stěna, po japonsku lakovaná, je nejskvostnějším nářadím, jaké sobě lze my-

slit; před salonní skřínkou lze postát hodinu. Taková skřínka je mimo to o sobě kuriozitou. Již jsem podotknul, že nářadí domácího v Japanu skoro není, i skříně že jsou zapuštěny do stěn, zrovna tak jako v pařížských bytech s těmi malilinkými pokojičky. Skřínka venku je tedy víc zbytečností, hračkou a dle toho také plna kapric. Jsou ostatně dosti velky a vybudovány do několika etager. Samá tu dvířka, menší, větší, výš, níž, a náhle místo prázdné, nic, jen v koutě té prostory nahore, jako hnízdo vlašfovčí v koutě pod střechou, vlepena zas drobounká, dvířkami zavřená příhrádka, šikmá, trojhranná, jejímuž účeli as nikdo z nás neporozumí — má-li vůbec nějaký účel! U spojení s perletí a kamínkovou mosaikou vykouzluje japonský lak přímo divy; je zde několik tím způsobem upravených stolů evropských, bůh ví za jakou cenu! Rovněž krásně působí lak na věcech kožených, i jinak krásných. Takových cestovních vaků, rozmanitých kožených skříní a škatul, pouzder a portefeuellů, pyksel a jiného galanterního zboží jsme vůbec ještě nespatriili. Že je i zcela v našem smyslu elegantnější než všechno evropské, uznává sám Pařížan, vzdává se konkursu a jde se k Japanům učit. Zde jsou myšlenky nové i formy nové pro látky, z nichž jsme nedovedli už praničeho nového učinit.

Rovněž znamenity jsou věci pletené ze slámy nebo rozštěpeného bambusu. Velká křesla, celé almary z poubého pletiva. Také zde můžete spatřit pletené malé klece. Broučí klícky, ne ptačí! Dávají si do nich živé cvrčky, jichž klidné cvrkání mají nesmírně rádi; je jim nad všechen ptačí zpěv. Že v hedvábnictví jsou na roveň s Čiňany, je známo, tolik ale sluší podotknout, že barvy jich látek hedvábných jsou vždy příjemnější, proto že přidušenější. Některé fialové a brokatové kusy jsou tu překrásny a mnohý vzorek taktéž u nás sdomácní. Prvními ve světě jsou rozhodně také u vyrábění pestrobarevého a vzorkovaného papíru, jež dělají z hadrů jako my, ale také

z rozmanitého lýčí. „Textem“ toho papíru je vše, kytka i vlákno dřevní, a nevěříš, že to papír, pokud se hmatem nepřesvědčíš. — Z přírodnin svých nevystavěli ale mnoho. Dvě vycpané antilopky, několik kur a jiných ptáků, obilí, krásný bambus, fermežový strom, z jehož voskových jahod dělají svíčky, a j.

Zajímava je také sbírka zlatých a stříbrných japonských mincí. Novější jsou kulaty jako naše, velmi krásně raženy, s nápisem, sluncem, věncem, prapory. Starší jsou podlouhlé, u prostřed paralelně rovné, jen na koncích zakulacené a dlouhé třeba na tři palce. Na japonských vazách byl jsem pozoroval tak zvaný „email cloisonné“, zde jsem myslil, že vidím jiný druh emailu, krásně černý; ale trochu otřelý peníz vedle mne poučil, že to jen nanešený černý tuš. Starší peníze stříbrné jsou taktéž podlouhly a při tom bachornaty; mají formu a velikost našich makových dvoukrejcarových housek. Vozovou cestu může jimi dláždit.

V.

Myslím, že Japanci nepronosou nikdy slova sprostého. Soudím tak z jemnosti, po všech jich pracích rozestřené, z harmonie, jaká zvučí ze *všech* zjevů jich života. Jsou národem ušlechtilým, a ušlechtili se *uměleckou snahou*.

Vidíme na př. bohatý sklad jich průmyslu a musíme přiznat, že *veškerý* průmysl jich je *průmyslem uměleckým*. V té povšečnosti jsme tuze, tuze daleko za nimi. Naproti nim žijem život žebrácký. Poznali jsme nuzotu svou teprv roku 1851, naproti světové výstavě v Londýně. Viděli jsme, že u nás národů západních umění zaujalo stanovisko již příliš ideální, že se příliš daleko odloučilo od života praktického, že holduje jen svékráse, zůstávajíc chladným, neozářujícím sluncem pro předalekou většinu našeho společenstva. Z druhé strany zas jsme viděli, že průmysl náš

je veskrz až hrůza střízlivý, prosaický. Musili jsme brzy přiznat, že Orient je v tom vyvinut nepoměrně harmoničtěji, že třeba nám po jeho příkladu počínat sobě jinak, než posud. Ne nesmyslná jen móda, zákon krásy že musí vévodit všemu; „l'art appliqué à l'industrie“ stalo se náhle heslem, všude na rychlo zakládána „musea pro průmysl a umění“ po příkladu musea v Kensingtonu, a místo již jen s abstrahovanou myšlenkou zahrávajících sobě theorém aesthetických kázána všude pravda život osvěžující: „Co činíme, čiňme tak, aby zároveň odpovídalo pravidlům krásy; věc nám prakticky potřebnou sušlechte formou a ozdobou.“

Japan dospěl z východních národů nejdál. Umění není tam pouhý luxus, není kaviár pro lid. Tam se kupujícímu předkládá jen zboží vkusné, kupující ale také nepřijme jiného zboží než vkusného. Podívejte se na Japancovu výstavu — nenajdete jediné maličkosti, při níž by shotovitel její byl nehleděl s láskou k tomu, aby se líbila. Ano podívejte se již na samo uspořádání těch věcí. Vystavili zlatou rybu „Tajt Ovary“ a modrou látku na zakrytí podstavce upravili tak, aby napodobila vlnící se vodu; vyvěsili obrazy, ale způsob našeho věšení byl jim příliš bezmyšlenkový, oni sobě počínali tak, že obrazy ty dohromady tvoří zase nový obraz, celý koráb se stěžny a plachtami; a t. d.

Arci třeba říci, že umění se tam od praktické potřeby ani ještě neodlouplo, že samostatného stanoviska skoro ještě nemá. Také ne ideálního směru. Německý professor by dřív si zoufal, než by Japanci vpravil, co že je „die kunst um ihrer selbst willen“. Přec jsou ale nějaké počátky, pozoruhodné.

Mohu mluvit jen o jich umění *výtvarném*. Hudby jsem neslyšel, literatury jich neznám. Vůbec je literatura jich až příliš málo posud známa. Víme jen, že mají básně i román i drama. A víme, že čtou velmi pilně, i nejprostší člověk že se zálibou přímo žíravou čítá kroniky a bás-

nicky vyšperkované děje velkých národních hrdin. Mají velkého hrdinu Jošitume, jenž přeskočil devět nepřátelských korábů, mají humoristické epos o sedmi prožralých hoších „Fuka-Čin“, čili „šťastných syncích“, ale dovidáme se o nich po prvé zde na výstavě a mohli bychom vyprávět jen to, co nám tu chudého vypravují některé reliéfky na bronzích a emajly na porculánu.

Architektura rozvinula se ve formách jednoduchých. Sledoval-li někdo bedlivě popis, jaký jsem podal o obyčejné budově japonské, městské či venkovské, má pojem o *veškeré* jich architektonice. Sám palác mikádův, ač má objemu několik mil, skládá se prý ze samých podobných budov menších, mezi nimiž dvory, sady a t. d. Jako Japanci z divokých Ajnů, povstaly zas budovy prosté ze stanů, a povšechný ten ráz mají posud. Že pak co hlavní stavební látky užívají dřeva, vyvinula se na budovách pestrá mnohdy kontura řezbářská. — Jeden vystavený model věže, altánovitě a stříškovitě do výše se po několika patrech pnoucí, dokazuje, že také chrámový sloh čínský do Japanu se dostal, ale nesdomácněl.

Mimo v řezbách okrasních vidíme plody výtvarného umění také na japonském bronzu a japonské keramice. Vše, co je u Japance výtvozem pouhé fantasmie, je *groteskní*; poukazují opět k draku „Rio“, ke lvům „sisi“ a j. Obrovská socha „Dajbuta“, o níž se vyprávělo, že po kusech přivážejí ji vozmo z Terstu, zdá se, že byla pouhým nějakým výmyslem nebo nedorozuměním, neviděl jsem jí. Kde napodobuje Japanec ale plasticky přírodu, je věrný, přirozený a nejvíc humoristický. Ovšem je plastika zas hlavně ve službě průmyslu a proto musíme si jí všimnout na bronzích a porculánu. Nádoby jsou co nejelegantnější, často „antické“ v našem smyslu. Kresba jich reliéfů je smělá, obsah jasně podán, a obsahem tím jsou nejvíce scény ze života různých zvířat, pojatého humoristicky.

Nejsamostatněji vyvíjí se malířství. Obrazy jsou v zá-

možnějších rodinách předmětem velmi oblíbeným. Jedna jizba je určena pro přijímání návštěv a zde je „místo pocty“ pro hosta přímo naproti „takonomě“. Takonoma je malý výklenek či otevřená prostora ve zdi, v níž stojí váza s čerstvými květinami; vedle výklenku visí obrazy, ale nikoli po celý rok stejné, nýbrž *rozmanité dle pokračující roční doby*.

Obrazy japonské nejsou většího rozměru. Buď jsou malovány tušem nebo barvami vodovými — akvarely — japanští malíři dovedou ale také užívat barev gumových a olejových. Předmět jich je obyčejně jednoduchý, kytka, zpěvný pták letící k slunci, kachnička, ryba s hlavou nad vodou a dobře odstíněným tělem pod průhlednými vlnami, vodopád, vyobrazení domu, zahrady, dvou neb tří lidí. Vše to vždy jako by spělo do výše, lehýnce se povznášelo k milovanému slunci; obyčejně vidíme předměty tedy, jako bychom stáli níž, v tak zvané perspektivě „žabi“.

Na všechn způsob stojí japonská malba výš než čínská. Není vázána na pouhou konturu, nejde jen do plocha; barva se omlazuje do tónu mírnějšího nebo vyzává zas v silnější, intensivnější; je tedy alespoň odstupňování zde, pozadí a popředí, měkká říza a skutečný pohyb. Tvář je oduševněna, obyčejně je v ní výraz lehce humoristický. Dovedou-li Japonci při tom portretovat, nevím, četl jsem jednou, že ne; ale nenahlížím, že by to bylo příliš těžké, co jsem viděl Japonců, vypadali všichni jako pokrevní příbuzní, z jediné rodiny. Osmnáct nejslavnějších malířů a malířek z Jeda — dámy zanášejí se hlavně uměním tím — přispělo pracemi svými, které jsou zde nalepeny na jedinou stěnu. V skutku jsou mezi nimi talenty. Jdou ale ještě mnohem dál než naši krajináři, genristé, historikové, jeden maluje vždy jen strom, druhý vždy jen parhřbek, třetí vždy jen rybu ve vodě, atd. A když se některý povznese na kompozici, je posud vždy jen satyrická. Je zde jedna satyra na vycházky mikádovy — dlouhý tah

kobylek — že snad Petr Schenk nebo Grandville nenakreslili nikdy nic smělejšího. Také zavádění evropské kultury dráždí jich vtip. Tištěné obrazy „jarmareční“, na nichž persiflován první omnibus, otevření železná dráhy z Jeda, zasedání parlamentu, evropské mody na ulici, a m. j. jsou právě perly obrazného humoru.

Musím ještě jedno podotknout. Zvláštní ten nepokoj, jaký se zdá být rozestřen po každém obraze japonském. Vše jako by se vlnilo a letělo. Japanec nejraděj vyřezává i maluje rozedmuté vlny a letící oblaky, ale země a pahorek také jako by byly samá vlna a kde je nakreslen člověk, letí roucho jeho větrem. Moře ze všech stran japonské ostrovy objímající a to vlhké nebe nad ním dodaly uměleckým plodům vlastní svůj tvar.

VI.

Pousmál se, pokrčil rameny a pak mně odpověděl: „Jak své děti vychovávají? Jednou mně kdosi z nich řekl: Ne to, co se tobě líbí a co tě vábí na dítěti, nýbrž čeho si váží dítě na tobě dorostlém, musíš v něm vypěstovat.“ A pak řekl něco vedle stojícímu Japonci, snad mu opakoval totéž, a Japanec se pousmál také. — Mnou oslovený byl lipský Sasík, od více let již učitel v Takanabe na ostrově Kiusiu, a jmenoval se Worny. Snad Lužičan? — Zde právě pomáhal rovnat *hračky* v skříni.

Zastavím se tedy ještě u těch dětských hraček, než Japan opustím. Zde je alespoň slyšet tlukot srdce. Člověk nemusí rozumět jedinému jamickému slovu a přec zde porozumí ihned zas celé té mluvě lásky rodičů k dětem. Ovšem je ta mluva po ce ém světě jediná: šepotavá, když tvář dítěte rumění se hravým snem, jásavá, když zralé, zkušené oko stápní se v ten zrak ještě nevinný, radostně lesklý. Po celém světě má dítě vůbec práva stejná, třeba

by Němec věc zas přehnal a přímo dokazoval, že „s povinnou úctou máme hledět k dítěti každému, poněvadž může být v něm símě pro budoucí novou spásu naši!“ Ne pro budoucí spásu, pro vlastní, nezkalené blaho své jsou děti tak milý.

Četl jsem jednou, že „Turek a Japanec milují děti své velmi“, tedy snad, chtěl spisovatel říci, nejvíc ze všech národů. Nová as přehnanost. Avšak jiné srovnání zdalo by se mi lepší. Jakož mezi národy západními Angličané odchovávají lidi nejstatečnějších, nejvelkomyslnějších, ve vědách a uměních nejobratnějších, což jedině může rozhodnout o hodnotě systému vychovatelského, zdají se mně zas Japonci být Angličany východu, nejlepšími vychovateli mezi národy východními.

Již zde samy ty hračky nedovolují pražádného porovnání mezi Japonci a Turky. Nikde ve světě není prý tolik krámů hračkářských jako ve městech japonských — a v Cařihradu na př. marně bys hledal krám podobný, tam se celá produkce dětských hraček i obchod s nimi skryl do zalezlého koutečku v předměstí Ejubu, jako samo dítě do harému k matce; japonská hračka je elegantní — turecká (je vystavena také zde) je co nejhrubší; japonská hledí vychovávat — turecká jen čas ubíjet; a t. d.

V „pavillonu dítěte“ bude prý také na odív upravena japonská jizba dětská; když to ale s úpravou celou šlo tak zoufale pomalu! Snad bude úprava taková, jaká bývá v den „všeobecných narozenin“. Dítě tam neslaví skutečný den svého narození, nýbrž všechna děvčata dohromady „třetí den měsíce třetího“, totiž 3. března, a všichni hoši „pátý den měsíce pátého“, totiž 5. května. V ten den vlají s vysokých stěžnů před domy dlouhé flagy, a kde se během roku přirodil kluk, nadýmá se ve vzduchu obrovská papírová ryba. O té jsem se již zmínil.

A v den ten staví se na rohožku před hrající si děti také ty hračky „tendenční“, které nám tu mistrným svým pro-

vedením, především ale svým myšlenkově jasným výrazem nejprv napadají. Jsou to hračky „vychovavatelské“, neskonalé vznešená dáma a galantně devotní kní pán — zároveň prý portréty dávné slavné básnířky a současného s ní básníka — pak manžel s manželkou, hostitelka s hostem, pro hochy figurky slavných hrdin, válečné zbroje, ale také — na odstrašenou — chlap opilý sakim, líhovinou to z rýže. Hračky ty dostávají jen do svých desátých narozenin, pak přestává hra s nimi a nastávají hry spíše gymnastické. Starý to zvyk, prý již přes tisíc let starý, mluvit se o něm již v legendě přes 900 let známé.

Ve všech hračkách zde vystavených převládá již zase rozkošný humor. Podívejte se na tu kočičku zapřaženou jako kůň, jak si s komickým obdivem svůj přístroj prohlíží; na toho „musikálně vzdělaného“ draka, jak si sám aplauduje — neboť v Japanu se aplauduje jako u nás —; na toho krásného ptáčka, jak si zobákem čistí natažené křídlo své; na to tučné, smějící se „baby“ či děcko, mající „již nyní šikmo stržžené oči“, jakž jistý journalista dost komicky o něm podotknul, a sotva že jste se zahleděli, budete se s babym smát a nahlas smát! Některé věci jako japonská brčadla („vlky“) nebo rakety na hraní s míčem již nyní vídeňští hračkaři napodobují.

Ale zdá se, že i v Japanu mají s dětmi „svůj kříž“. Mimo svého pemzlíku na tuš užívá tam kantor asi dost často také evropského zcela prostého „pemzlíku březového“. Prohlídnem si ještě jednou „jarmareční“ jich obrazy od tamtud: děti se co nejupřímněji perou — školáci skotačí, že pan kantor si až zoufá — děvčátko mlsá z hrůku zcela jako u nás — kluci převrhli ovocnáře koš — ty děti, ty děti!

PERSIE

I.

Ještě do nedávna — posud nám to sluchem ječí — neslyšeli jsme z Persie o ničem než o hrůzném hladomoru. Statisíce lidí padalo hladem a zoufale vrhali se žijící na maso mrtvol. Zdálo se, že veškerý život tam už vyhyne. „Lásky nedbal více milující — nebylo vody mimo slzy sirotků — nebylo kouře z krbů, jen vzdechy vdov povznášely se co obláčky — lid požíval červy a červi požírali osení.“

A náhle zvěst o té bídě umkla. Rozletěla se jiná. Šah perský vyjel si k vůli světové výstavě na cestu po Evropě. S ním velké komonstvo a neocenitelné poklady; popisy se skvěly leskem nezměrného bohatství, každá řádka byla samý démant, smaragd a rubín. Zapomenuto strašné bídy po ulicích a náměstích teheranských, obraz Persie zazářil zas tak bohatě jako v povídkách „Tisíc a jedné noci“.

Také Vídeň navštívil tedy již šah. Ne na dlouho, „Abraham nenavykl sedět při jídle sám. (I vyšel ven a pozval si poblíž stojícího cizího muže.) Ale již při modlitbě seznal, že cizinec je Pars Geber a klaní se Ormuzdu a ohni, a vyhnal ho zas ven.“ Dali mu tedy — alespoň ve veřejnosti — na srozuměnou, že host je jen první den zlato, druhý stříbro — „třetí měď, rychle jeď.“ A z Vídně se vydal na cestu zpáteční.

Letos bylo ve Vídni již mnoho „vznešených“ návštěv, žádná se ale Vídeňáků netknula tak, jako návštěva šahova. Šah Nasireddin stal se jedním z nejzajímavějších předmětů výstavních, bez něho by výstava byla ztratila velmi mnoho. A pilnější čtenář našeho časopisu snad se pamatuje, že jsem hned po šahově pobytu v Berlíně vyličil, jak bude přijat od journalistiky vídeňské. V Berlíně chovali se k šahovi chladně, ve Vídni musili se pišící pruští lokajové cho-

vat k němu tedy sprostě, aby se přec milostivě pouсмáli ti protektoři jich na Sprévě. Škoda, že šah nečte německy! Jako má radost, že poznal město ve světě nejkrásnější — nazval tak Paříž — mohl by také říci, že poznal město nejsprostší. Vrhnu li se na svého hosta se zuřivostí, která přecházela až v šílenost. Vypravovali o něm věci malicherných, mizerných — vždyť víme, co dovedou tam všechno vypravovat a lhát! Kdyby měl šah ve Vídni moci jako v Teheranu — tam trestá se utrhačství uříznutím ucha — nebyli by mnozí journalisté dnes již z trochu větší dálky ani k poznání. Ve vídeňské journalistice je jako na perských náměstích, kde ulehají karavany: hnůj vrší se na hnůj a v spoustě té se rodí žlutý škorpión.

Arci, asijský despota je k tomu spílání převděčným předmětem! Co jen vše známo o asijských despotech — a je toho mnoho — může se mu všechno vrhnout do tváře. Nasireddin umínil si již r. 1855, že se poučí cestou po Evropě, a zapsal sobě předsevzetí to do svého denníku, jež spisuje velmi pilně. V dobu velmi příhodnou věc provedl — je ovšem otázka, co z cesty domů přiveze. Možno, že byl po celé cestě přec jako Saadiho osel ve mlýně, se zavazánýma očima. Možno, že je jen jako smíšenina vody s vínem, a Orientál konečně že přec převládá — těžko tu vodu odloučit! Možno také konečně, že spustlost perských kruhů byla by i pro člověka nejgeniálnějšího a nejenergičtějšího nepřekonatelná. Nasireddin měl muže, rádce, jakých na Východu nesmírně málo. Mirza Taghy Chan, švagr šahův, dbal o poctivost v celé zemi, o blaho národa, přec ho musil k nalehání kněžstva a harému Nasireddin vyzvat, aby — si zvolil způsob smrti. Snad doslechnem zas něčeho podobného. Snad veškeré vymoženosti budou v tom, že telegrafické dráty povedou se přes rozvaliny hnilobou rozpadlých měst a vesnic a že železnice vystaví se životy poddaných ve prospěch hrstky cizinců. Snad se pro vlastní blahobyt národa neudělá pořád pranic a uslyšíme o hlado-

morech ještě hrůznějších. A šah Nasireddin přece o „naruuc“, slavnost novoroční, pokryt démanty za milliony, zasedne v sále „Sulejmanova trůnu“, hudba zavřeští, děla zahučí, lidé, koně i sloni se ukloní, a mezi šahem a vezírem rozepře se předepsaný hovor: „Jak vypadá vše v zemi?“ — „Nad míru krásně.“ — „Byli úředníci moji poctivi?“ — „Praví andělé.“ — „Jaká je zeň? Je chleba dostatek?“ — „Špejchary ani nestačí a chléb je lacinější než kdykoli dříve.“ Šah ví, že to lež, musí ale v Persku snést ještě víc než lži jen takové.

Přec není na místě to nesmírné nadnášení se Occidentu nad Orientem — „Graeci omnia sua in immensum tollunt.“ A také není na místě sprosté to nabíhání na hosta Nasireddina. Konečně — takých Asiatů je přec jen málo! Kolik tomu let od Daria a Xerxa? Kdy přišel nějaký šah do Evropy pro poučení.

„Já děl: „Zdaž někdo již jak tento rozvětl?“

„On děl: „Já alespoň o žádném nečetl.“ *

O Nasireddinu mluví cestovatelé jako Malcolm nebo Jaubert, Vambéry nebo Brugsch velmi slušně. Nevím, mohla-li by se na něho také plně užítí starého Evhadedima Enveri-ho „kassida na šaha Nassireddina Tahera“ (12. věk):

On, jehož slovo spravedливо, pravda čistá,
přísného směru, syntaxe jak arabská,
on, kterýž nikdy, nikdy neuklamal —

ale cestovatelé jmenovaní líčí ho co muže vůbec spravedlivého. Arci že asijsky, řekněm hned persky ukrutného!

* Verše z Anssariho kassidy „na počest Nasar Ben Seboktegina“.

Umí dát zakopat vzpurné kněze svrškem těla do země, nohy ve výši jim roztáhnout a k noze souseda přivázat — čemuž se tam říká „zakládání vinice“.

Umí dát vinníku vytrhat zuby a zatlouci mu je ve formě pŭlměsíce do lebky — čemuž se zas říká „vykládání pochvy“.

A umí dát přikovat železné podkovy na nahé nohy a mrskat pak odsouzence do tance — jmenuje se to „tanec Babiů (nejnovějších kacírů)“.

A jak se s tím zas srovnává, co vypravují o jeho vzdělání? Nasireddin je prý dobrý historik, zvlášt' znatel historie moderní. Je prý přítel krásného umění, v malbě víc než pouhý náš diletant, v architektuře vynálezce zcela nových fačadních okras — o čemž poslednějším ostatně ještě něco promluvím. Je také pilný literát, přeložil do perštiny z frančtiny „Don Quixota“ — román tedy satyrický! — a psával pilně verše. Některé z jeho veršů dal a přeložil mně již dříve krajan Čech — kde pak by nebyl krajan Čech! — usazený co lékař v Teheranu a sprovázející šaha po j ho cestě evropské. Pomyslete si „zakladatele vinic“ a „tanečního mistra Babiů“ a čtěte:

Jako vítr solné pustiny, tak tvá láska, drahá má;
já jak poutník před ním putuju, k městu lásky, drahá má.
Zasáhnul mne vítr žíznivý na mé pouti, drahá má,
skryl jsem obličej svůj na zemi, k ochraně své, drahá má.
Může být, že víchr tělo mé v kostru spálí, drahá má,
a zas písek jednou odvěje s bílých kostí, drahá má:
budou v cestě bílé kosti stát, v cestě k Tobě, drahá má,
k výstraze, až budou putovat — jiní k Tobě, drahá má!

Těžko Nasireddina odsuzovat a ne hned zas zastávat, těžko zastávat a ne hned zas odsuzovat, těžko vůbec vodu odloučit od vína. Víme, že jedná se o despotu asijského, ale také víme, že vídeňským žvástalům netřeba zas věřit

nic. Allah velmi mnoho šahu Nasireddinu asi odpustí, co mu vídeňský journalista odpustit už jednou nemohl.

Hlavní jeho, neodstranitelnou vadou bylo, že nebyl — vídeňským židem. On dále nejedl vidličkou, jen rukou; elegantně sice, jak všichni tvrdí, ale to je jedno — chyba! On neseděl na židlicích nýbrž na kobercích — chyba! On ve dne spával a v noci, v době, kdy „Mahomed kdys měsíc vyřezával“, zase dle přirozeného zvyku horkých zemí bděl — chyba! On dle náboženského svého zvyku obětoval denně skopce — chyba! On dle perského zvyku, o jakém jsme posud u každého cestovatele četli, na důkaz otcovské své lásky beře k obědu, při kterém je takto sám, vždy jednoho svého synka k sobě — chyba, z otcovské lásky učiní se pohlavní hřích! On se neklonil před každým generálem a ministrem rakouským, statisíce zkřivených zad vídeňských se proto zachvěly hrůzou — strašná chyba, řežte ho!

Nasireddin je Turkman, Kadžár, ne Pars, nemohli mu tedy přičíst faktické necnosti perského nynějšího lidu, ale — přičetli mu je přec. Co mohli, vypravovali o perské družině, na vrub šahův. Především je mrzela mlčelivost šahovy družiny. Ta mlčelivost orientální, o níž Saadi tak pěkně píše: „Buď jako hora, a uč se mlčky snášeti, chceš-li vynikat jako hora nad oblaky! buď jako skořepina a otevři rty své jen perlám; tvá hlava budiž zápasistěm myšlenek, ale aby neuběhly, neotvírej zábradlí.“ Oni arci as Nasireddinovi sluhové nečněli nad oblaky a ústa jejich nevy-pouštěla nejspíš pražádných perel! Také není o to ani co stát, aby Peršan promluvil; obyčejně lže. „Nejspíš že jsem spolkl někde kus bláta“, míní pak zcela lhostejně, když je postižen. On má vůbec velmi hezká pořekadla. „Vždyť v Rusku také jedí (kradou)“, a krade jen což děláš! Je sice zuřivý Šiita — „Šeitan kuli“, otrok dáblův, jak mu zas sektář Sunita nadává — ale modlitbu vykonává jen tenkrát, když ho někdo vidí. Pak ještě co nejnedbaleji. Vstal

třeba právě od luvče a dal k němu za sebe zatím náhradníka. Modlí se, jedním okem pošilhává k nebi, druhým na hru. „Bůh jest jediný a věčný bůh! — Táhni v levo! — On neplodí a byl splozen. — Dej přece pozor! — A žádná bytost se mu nevyrovná. — Vždyť kladeš šestku, osle! — O bůh jest tuze veliký! — A ty za mne zaplatíš, když prohraju!“

Také poníženost vytknuli sluhům šahovým lokajové berlínští. Ale je známo, co smýšlí Kadžár Nasireddin o té perské poníženosti. „Jen aby mne nevyzpívali až z Iranu ven!“ vzdychl si kdys při písních teheranských dvorských poetů.

Komické je, že ve Vídni, „zesprostačelé Paříži“, vytýkali Nasireddinu přílišnou vilnost! Jak kde na ženskou se podíval, nebo jak kde na ženskou sáh', už to bylo v novinách. Hezky podrobně popsáno, snad pro vyšší dívčí školy. Ono je prý sice velmi dobře, když muž může být bez ženy — „muž je měsíc, žena oblak, líp měsíci bez oblaků“ — ale když má, privátně alespoň, každý muž o tom přec jen jiné náhledy! Zvláště člen té dynastie Kadžárů, založené ostatně — kleštěncem! Již nástupce kleštěnce Agy Mohameda, jeho bratrovec Feth Ali, měl, když roku 1834 umíral, synů, dcer a vnuků 784, a o nynějším Nasireddinu vypravují se také chvalitebná čísla. On je snad rád, že pro nějakou dobu sprostil se svého opilého harému v Teheranu, kde se pije arak co „studené thé“, a když se sejde někde s „příhodnou“ Evropankou, odehraje se hned akt lásky přenaššené. On „Sal“ a ona „Rudabe“, zcela tak, jak Firdusi o nich píše. Nechť se ale nikdo nemýlí, že je to divoká vilnost, ne pravé manželství! Po „persku“ platí také manželství „na čas“ a Nasireddin má stále svého oddávajícího mullaha s sebou. Tak oblíbené je tam to manželství „na čas“, že podnikavý mullah zasedá tam před „jistými“ domy, a kdo vchází, může se od něho za měďák dát pro ten čas oddat.

A Vídeňáci ne-journalisté mají na šaha zlost zas proto, že „dal málo vydělat“. Povídalo se, že přiveze s sebou dýmant „Deria-i-nur“ — moře světla — a Vídeňáci mysleli, to že pro ně. Avšak dynastie Kadžárů slyne svou lakomostí a když Nasireddin hází doma o Nový rok peníze mezi lid, musí dřív lid nanest pěkně darů. Výdělků bylo ve Vídni ze šaha tuze málo.

Konečně si šah Vídeňáky ale přec trochu získal.

Schah Mahomet hat gut gespeist,
und gut gelaunet ist sein geist —

a v dobrém rozmaru tom dal Nasirredin přinest své kufry a začal z nich rozdávat řády. Je známo, jak dětinskou radost mají Vídeňáci z řádů! Ale některý bere přec stříbrnou tu hračku do ruky, potěškává ji a vzdychá: „Ani dvacetník bych za to nedostal!“

II.

Persie patří mezi ty země a Peršané mezi ty zajímaví národy, z nichž „už několikrát něco bylo, a o nichž se lidé hádají, bude-li z nich ještě jednou něco“.

O zemi nemůže být vlastně skoro ani řeči. Vzdor svému rozmanitému podnebí od rovníkového parna do sněhové čáry, vzdor svým skalným ladám a solným, přeobsáhlým pouštím, je to přec jen země, která leží poblíž biblického ráje. Země nejkrásnějších turkysů a největších safírů, kraj širazské révy, který nám dal do Evropy broskve a melouny, nad ním, nad krajem tím podnebí, v němž vlastně „žádný člověk nezahyne“, poněvadž třeba nepohřbená jeho mrtvola nikdy nesetlí, jen do mumie suchým, jasným vzduchem vyschne.

Jinak s národem. Říkají sice Peršanům, že jsou „orien-

tální Římané“. Totiž národní amalgam jako římský národ kdys, kde malý kmen původní podrobil a přispůsobil si sílu kmenů jiných, v nichž se počtem skoro ztratil, duchem přec jen zcela je dle svého přejinačil. Ten národ „orientálně římský“ má teď ale odpolední svou siestu. Je teď zbabělý, beze všeho mravního základu — je ale zcela vysílen?

Nezdá se. Pravda, že dřímají teď šlávy jeho, druhdy tak svěží, tak bujné. Obrovskou, přerozkošnou vypěstovali na př. literaturu, ani plody literatury té nejsou jim více platny. Mravoučné verše Saadiho staly se maně citovanými a hluše poslouchanými příslovími, hrdinské „Šah nameh“ Firdusiho je jim nanejvýš pěkným čtením jako — nám hrdinský zpěv o Záboji, a Hafisův „Divan“ propadl docela již smutnému osudu: v harémech píchají do něho špendlíkem, jako česká děvčata do prorockých jarmarečních knižeček, v mešitách pak kroutějí jeho myšlenky o víně a ženských, o směšnosti politiků a kněží tak, aby vykroutili vhodný výklad pro šitství, jako naši kněží ze Šalomounovy Písne lásky o křesťanství. Je to smutné, ale není rozhodné. Pravda, že jsme viděli v dějinách již u několika národů, že po nejvyšším rozkvětu literárním přišly oubytě. Duch národa dosáhl nejpěknějšího květu a pak pohodlně se rozpadával. Také ale pravda, že národ, dokud *vůbec* žije, je schopen více jar. V jednom směru, určeném individualitou národa a danými vůbec místními poměry, síly jeho se sice vypořebovaly, ale již není teď žádný národ ohraňčen pro sebe, myšlenky, popudy a zcela nové símě přichází k němu od národů ostatních a budí síly v něm posud *nebouzené*. Možno, že u Peršanů bude právě tak. Jich kultura je v celku naší velmi blízka, příliš z daleka by nemusili začít. Možno, že by Firdusi, kdyby v nynější nicotě žil, opět se potěšil slovy: „Slyš, vždyť slavík *staropersky* mluví!“ Něco z té „římskosti“ mají Peršané na všecken spůsob posud. Jsou sice opanování Turkmanem, Kadžá-

rem, ale hlavní jeho prací je, aby pobijel vlastní kmenovce své ve jmenu Parsů.

Je jen potřebí, aby se vzrušili mravně. A k tomu je právě nyní čas. Krásný, divný záchvěv je teď po Iranu. Vyvstal tam nový mesiáš, ne náboženský tak jako sociální: Mirza Ali Mahomed ze Širazu, nazývaný „Bab“ (brána). „Nikoli proti islamu, proti zločinnosti (všemocného) kněžstva mluvím.“ Především hleděl zas napravit spustlý život rodinný, zapověděl rozvod manželský, netrpěl mnohoženství ani manželství „na čas“, odstranil všechny náboženské ceremonie co prázdne hříčky, ženu postavil na roveň s mužem, zrušil rozdíl stavů, kázal snášelivost s cizinci. Idey to pro Orient zázračně velké a idey ty — našly v Persii již tisíce nadšených mučedníků! Bab zastřelen, Babiové trýznění a pobíjení — ale stále se množí počet těch, kteří hoří pro směry čisté. Jakoby za prvních křesťanů! — Firdusi! —

Při národu mne především — mnohdy jedině — zajímá význam jeho ve světě duševním. Nevyčítám jej snad pouze z kněh. Přec ale, přiznám se, postál jsem si v perském oddělení světové výstavy nejdéle před skříní, v níž byly knihy — třeba jsem jim nerozuměl. Tak prapodivný dojem činí ty psané stránky!

Snad každého navštěvovatele výstavy vábí Orient přede vším jiným. Už za dětství jsme se zapřádali do něho sny svými a dorostlí lačníme zvědět, co z těch snů bylo *pouhým* snem. Tam, tam na Východě začalo srdce lidstva bít! Tam začal člověk myslet! Jak čarokrásné musí být vše v krajích těch, kde jsou nejčervenější květy pod nejmodřejším nebem, nejzlatější hvězdy v nejzelenější noci! A když projdem vším tím, co nám Východ na ukázkou sem poslal, je nám nějak teskno. Nerozumíme té harmonii mdlých barev, té vybledlosti všech tónů, zdá se nám, že se procházíme garderobou nějakého minulého věku, i nejnovější že vlastně není nové, že dlouhým užíváním již pobleadlo.

I když sobě pravíme, že všem těm barvám a tvarům lze porozumět jen na Východu samém, s celým vůkolím, připadá nám vše přec jen vyžilé, překonané. Je nám při tom, jako bychom hleděli na vlastní své rodiče, ale prostěj vychované, jichž je nám proto líto. Avšak synovství své nesmíme skoro v ničem upřít.

Podívejte se na př. tedy zde na ty knihy! Máte tu spisy učené i náboženské, opisy z pěvců z dob nejlepších i z dnů pak těch, kdy pěvci již „udušovali hlas přírody, naplňující sobě ústa perlami a listy růžovými“. A zpomeňte sobě pak na kancionály po kruchtách a na missály po oltářích našich kostelů. Tentýž způsob malovaných a zlacených iniciálek, tytéž odstavce a to promíchávání notami, totéž vstřikování červených řádek do černého písma! A kdyby vám to začal perský učenec, kněz, předčítat, učiní to zcela toutéž dudláckou notou jako když náš kněz má sponsorie. To cizé, čistě orientální, dávno odumřelé a přec udržované budí také v našich chrámech někdy stejnou tesknostu, jejíž příčin ovšem většina není si vědoma.

Vyložené knihy jsou ze sbírky jednoho z perských princů a vesměs psané. Tisk je v Persii sice znám, ale je tuhý zápas proti němu. „Chudý učenec“, praví Bodestedtův Mirza Schaffy, „který k vůli rozmnožení svých vědomostí sám si knihy opisuje, nezmaří času svého při knihách špatných. A na tom pranic nezáleží, rozšíří-li se kniha pomalu či rychle. Vždyť již král David řekl, že před bohem je tisíc let jako den.“ Knih mnoho rozšířených prý by sobě lid nevážil; baval by se jimi, nepoučoval. Knihy jsou prý jen pro učence, chce-li lid něco vědět, ať se zeptá učenců! A jsou snad v Persii od té doby, co je zde tisk znám, větší básníci a myslitelé?

III.

Tolik je jisto, že kdo nemůže sám cestu do Orientu vykonat, nikdy a nikde na světě se o něm nepoučí tak, jako teď na vídeňské výstavě. Anglie vystavila tu průmyslné i přírodní skvosty východní Indie, tamějšího archipelagu a pak australského souostroví, Francie a Nizozemí sobrazilily bohatství svých kolonií, soukromník Marpurgo podal nám Tunis, vlády dotýčné nám podaly Turecko, Egypt, Persii, Čínu, Japan. Vidíme plodiny všech těch zemí, vidíme vznik či zánik jich umění, jich domy, jich lidi, celý způsob jich života. To, čeho jsme v „orientálním směru“ od výstavy očekávali, *poučení*, dává se nám v plné míře; toho, čeho zde očekával Orient vystavenými výrobky svými od nás, dostane se mu také. Orient nechtěl konkurence s námi, chtěl jen seznání, uznání toho, čeho byl dosud dovedl ze *svého*, a uznání to musíme mu v přemnohých pádech přiřknout plně. Řekl jsem již, že Persie je kulturou svou nám z celého Orientu nejbližší, proto také nejspíš oceníme to, co nám zaslala na odiv.

Také Persie, jako Egypt, Maroko, Turecko a Japan, podala na výstavě ukázkou národního svého stavitelství a sice v „životní velikosti“. Postavila celý dům ve slohu svém, nikoliv dům obyčejný prostého občana, nýbrž boháčův, třeba vládcův. Jaký to obrovský, *základní* rozdíl mezi domem perským a ostatními budovami orientálními! V Egyptě na př. i jinde hledají štěstí života za mříží a vysokou stěnou ochrannou, sami v sobě tedy a v rodině své; perský dům je také vypočten a určen pro rodinu jedinou, ale neodlučuje se od světa ostatního, úsměvná, veselá jeho tvář ukazuje se sousedům, *nechce* být sama, chce být v kruhu tváří rovněž veselých. Škoda, že tu není postavena také nějaká perská mešita! Škoda vůbec, že tu nepostaveno východních chrámů víc se svými rozkošnými minarety, z nichž je selčucký jiný než turecký, turecký

jiný než arabský, arabský jiný než zas ten zelený minaret perský, opletený jakoby stuhami od hora dolů a s krytým balkónem nahoře jakoby s lucernou! Všechny ty východní chrámy mají jednu myšlenku základní: stěnou obehnaný, *uzavřený* modlitební dvůr, kolem něho arkády. Perský chrám ale hledá krásu svou právě v opaku, v nákladném, velice ozdobeném *průčelí* s hodně otevřeným portálem. A ten ráz má pak také bohatší dům profanní: co možná pěknou fačadu, zvoucí přichozího, aby vstoupil dovnitř. Takto je hlavním znakem perské architektury vůbec: lomený oblouk, hruškovitá bář, uvnitř okrasy jako v stalaktitové jeskyni.

Pro věčnost není ovšem perský dům ten zde vystaven, ani ne pro tak dlouho jako poměrně solidněji stavené budovy khedivovy. Vždyť v samé Persii nestaví se nyní již pro věky. Krásné budovy, jež v Ispahanu vzrostly za Sa-fidů, za Kadžárů volně se teď rozpadávají, a Teheran, nynější město hlavní, „dokazuje, že povstal z pouhého tábora turkmanského.“ Vše je slepeno ze surové hlíny, řádný český liják by odplavil celé město, i hradby lze „dobyť stříkačkou“. A co má být budovou lepší, vystaví se ze dřeva a pálených cihel, a pokryje na všechny strany nesmírnou lesklou a barevnou parádou, ne sice valně trvanlivou, ale význačnou a vskutku příjemnou. Dokud nebyla ta paráda nalepena na dům ve světové výstavě, nelišil se skoro ničím od budov našich, na př. od některé jednopatrové villy s bohatěji lámanou střechou. Jakmile ale byla upravena, zazářil dům v letním slunci jako skleněný zámek z našich bájek. Dům zde nyní stojí, jak by z křišťálu byl vykvětl.

Podrobně perský dům popisovat nebudu, bez výkresu nedorazí slovo cíle. Jen všeobecně líčím. Stavitelem byl přední perský architekt Hussejn Ali a sestavil dům dle nejlepších vzorů, předek dle Babi Humainu, zadní část dle Džesme sultan Abad. Předek má velmi bohatý profil.

Střední jeho část, v šíři pět oken s ostrými oblouky, vystupuje značně před postranní křídla. Schody, kryté, vedou z pravé i levé strany do vyvýšeného přízemku. Po celé fačadě je ladná rozmanitost, vidíme silně vystupující římsu, souměrně vsazená okna s barevnými skly v překrásném dřevěném mřížoví, stěnu k vůli okrasám rozdělenou na souměrná pole, oblouky nahoře goticky lomené, persky stranou vypouklé.

Okrasami je dům pokryt jako Maďar šnůrami. Hlavní jich upravení řídí se právě dle formy lomených oblouků, sbíhají se jakoby v klenutí a s klenutí toho visí pak zas dolů jako stalaktity v krápníkových jeskyních. (Křišťálové a stalaktitové jsou také formy stukatur *uvnitř* budov.) Ozdoby ty jsou nejvíc upraveny ze samých drobných, zrcadlových sklíček, zapevněných do sádry. Pomyslete sobě zrcadelnou tu fačadu v plné záři sluneční! A přec neoslňuje přílišně, alespoň neunavuje. Jemné, dobře upravené linie bílé sádry umírňují lesk a malá políčka mezi tím jsou vyplněna pestrými, ohnivými malbami. Malby ty jsou buď krásné arabesky, kytice, košíčky s kytkami, nebo mythická zvířata, jako obraz ptáka Anky, tak velkého, že „Noemova povodeň nemohla ho ze země ani nadzvihnout“, nebo i zemský znak perský: lev s mečem v jedné, ohonem svým v druhé tlapě a s vycházejícím sluncem za sebou.

Zrcadlová tak efektní fačada je prý vynálezem nynějšího šaha Nasireddina. My, kteří jsme se trochu s dějinami architektury obírali, víme ovšem, že zrcadlového skla užívá se v perském stavitelství co okrasy již ode dávna. V Ispahanu, čtli jsme, jsou v palácích Abbasa Velkého a potomků jeho síně, jichž sloupení je vesměs zrcadlové. Nasireddin by byl okrasu tu tedy z vnitřku jen na zevnějšek přenesl. Ale architekt Hussejn Ali tvrdí, že celá myšlenka zcela znova se zrodila z požehnané hlavy šah-in-šahovy, když hlava ta — „prorok račiž ji mazati nejvonnějšími mastěmi

ráje“ — jednoho dne spatřiti ráčila oslňující lesk velké Solné pouště perské. Jen kdyby ostatní dvorský ohon šahův — chvost i nejvyšseptalejší řetkve je vždycky ještě palčivý — netvrdil zas, že Hussejn Ali „je mizerný pochlebník, chlap na všechny strany čpící, jehož jméno budiž prokleta jako Omarovo! Abu Bekr stokrát, Hussejn Ali tisíckrát nechť denně scepení žízni!“

IV.

Tak as jen třetinu pobočního křídla zaujímá vlastní „perské oddělení“ a to věru není mnoho! Ale i ta třetinka, divným způsobem položená mezi Čínou a — Rumunskem, dojmá víc co sbírka starožitností než jako část výstavy živého světa. Zdá se nám, že vše to, co spatřujem v těch několika dlouhých skříních, je již dávno dáno na odpočinek, svadlý, uschlý list, chovaný jen tak na památku. Staré knihy z 10. a 11. věku, v nichž písmem „nastalíkem“ psalo nesmrtelné verše své některé perské „slunce poetův“ — „šams eššanara“; ještě starší, prastaré desky s písmem klínovým; hudební nástroje groteskních, dávno přežilých forem, zbraně a zbroje jako v našich zbrojnicích po vymřelém rytířstvu. A vedle toho iranské droguerie, jichž silná, opojná vůně jako by vycházela z balzamovaných mumií.

Ovšem jsou nesmírně zajímavý ty jemně ciselované, zlatem prokládané čepele „damascénské“, ty dlouhé, nápisové co nejpěknějšími arabeskami pokryté pušky, kovové přílby s vysokým hrotem, malé, kulaté štíty, kožené čepice, drátěné košile, brnění na ruce a na nohy! Vůbec jsou předměty shotovené z ocele nebo z bronzu v skutku vesměs velmi vkusně shotoveny. U takové kovové mísy nebo u čistě perského džbánku — džbánku to o čtyř nohách a s dlouhým výčepním hrdlem — můžeš si po-

stát hodiny a stále sledovat labyrint jich přerozmanitých okras. Rovněž krásny jsou zlaté šperky a stolní náčiní ze stříbra, vesměs práce zlatníků širasských, dýmky z ebenového dřeva se vzácným stříbrným kováním, papírové svítilny zadělané nahoře a dole do stříbra, atd. A právě tak zajímavý jsou také ty staré nástroje hudební. Přepodivné tvary a kombinace! Tympán stojící na podlaze, hodně vysoký a mající zcela formu staré, obrovské vázy čínské; citera jako naše střecha sdělaná; perletí bohatě vykládané housle, jichž resonanční částí je prostě koží potažený bubínek a t. p. Ale též práce nové mají tradiční formu starou, takž ty malované, lakované, vyřezávané, perletí a kostí vykládané skřínky, malované lože s garniturou sedadel, mosaikové stolky, řezby na pštrosích vejcích, z nichž učiněna číše, šachovnice s kovovými figurami — vše to již našlo své ctitele a je již rozprodáno.

Avšak jsou také odbory perského průmyslu, které stojí rozhodně vysoko nad dovedností naší. Gazelí pergamén (slavné dřív papírnickví skleslo), oslí chagrin jejich je nedostizitelný, okrasy na jich vlněném zboží jsou daleko jemnější a krásnější než na zboží evropském. Nádobí faiencové je jakoby porculán, za to je zas porculán špatný, a co vystavěli dobrého, je patrně čínské, ne perské. Vyšivané šlojiře, přímo skvostně vyvedené, mají stále houf obdivovatelek před sebou. Každá studuje, každá pronáší své mínění o způsobu práce — žádná si asi cos podobného nepořídí. Vždyť je perský ten šlojiř pravá, neproniknutelná zeď, a šlojiř evropský — nu ten je pěkný rámeček, nebo lákadlo, nebo toaletní prostředek pro krásu pleti nebo cokoli podobného, zdí není a nesmí být!

Přímo vítěznou je Persie svými koberci a shawly. Perský výstavní komisař, černovousý, zasmušilý Mirza Petros Chan sedí tu od rána do večera vedle svých tkaných pokladů, jichž je v několika jen skříních za padesát tisíc dukátů.

Obyčejně sobě těch skvostů výstavní navštěvovatel málo všimne, drobné, květnaté vzorky jsou mu příliš prosty, široký lem příliš málo křiklavý a Mirza Petros Chan sedí nevyrušován a pokliden. Když ale přec přistoupí nějaký zvědavec a Mirza Petros Chan spozoruje třeba jen z posuňků, že se tomu západnímu nevzdělanci líbí barvitější ovšem koberec chorasanský líp než ten skromný farahan-
ský, tu se pomalu vzchopí, vezme zvědavci koberec z ruky, zavře skříň a usedne si zas na místo své — po upřímném odplivnutí. „Koni, shawlu a koberci rozumí v Persii vzdělanec každý.“ Za to se dobrému Mirzovi vyjasní obličej jako iranské slunce, když přijde pravý znalec. Viděl jsem ho, když členové jury koberce perské prohlíželi. Lítal jako pírkó, škubal koberce sem tam, aby ukázal jich vlas a jich tkaninu, rozhovořil se a rozpovídal, možno že samým nadšením mluvil ve verších — když mu ale pranikdo ze všech přítomných nerozuměl!

Před dvěma stoletími bylo prý umění perské, pokud se koberců týče, ještě mnohem větší. Ale podnes nevyrovnej se koberce evropské — naučili jsme se jich také zas od Arabů — kobercům perským vzdor všem gobelinům a savonneriím! Na zemi mít nějaké „gebbeh“ a pod ním rohožku, aby byl krok co možná ještě elastičtější, na loži nějaké „sedžadeh“, po stěnách koberce z Farahanu a pak dle potřeby ještě ty ostatní druhy perských koberců v jizbách svých, patří podnes k libůstkám, jichž smějí sobě dovolit jen Rotschildové. A nejpěknější, nejtrvalejší koberce robí v Persii prosté ženy *Kurdů* a *Turkomanů*, věčných, surových kočovníků! Vždyť koberec povstal právě v stanu kočovníckém! Rychle musí být stan stržen a zase postaven, hrubý koberec je mu tedy zdí a podlahou, jemný oponou a ložem.

KURIOSITY

I.

Jen tak pro zábavu chci mluvit o některých „kuriositách“ světové výstavy.

Slovem tím snad jsem řekl vše již jasně. Není mně — na světové výstavě — kuriositou Japanec se vším zbožím svým; patří na výstavu tu jako já, jsme sobě ovšem zajímaví, snad i velice zajímaví, však jen hlavně zvláštnostmi lišícími nás kulturně od sebe nebo řekněm i přírodopisně. Není mně také „kuriositou“ sebe větší a věrnější model Bosporu, Jerusaléma, atd., byť bych míst těch nebyl sám posud třeba spatřil, také ne loďka eskymácká, ne démantový diadém za 3,000.000 franků, ne perly černé a růžové, nebo démanty růžové a modré, ne žralok kladivoun ze středomořího moře, ne v ruské restauraci šunka medvědí a uzžený jazyk sobí a ne v rumunském oddělení divoký kanec velký jako medvěd — *to vše poučuje*, baví sice také, ale nevyvolává úsměvu. Avšak je mně zde kuriositou vše to, co z kultury naší vlastní vyčuhuje co oklesť zbytečná, neúrodná, bezecilná, co mne nezajímá samo o sobě, vnitřním svým obsahem, nýbrž jen duševním stavem svých původců, kteří jako by se jen proto pachtili po něčem „vyšším“, aby obmezenost jich vyšla tím krutěji na jevo. Zbytečnost je těch věcí hlavním znakem, směšnost jich průvodcem. Máme-li, jak se praví, vždy otevřené uši, abychom zaslechli vše možné špatné o bližním svém, můžem mít také pro jeho hloupost obě oči otevřeny, zvlášť když chce, abychom ho za ni ještě obdivovali.

Ovšem ale patří mezi kuriosity často i něco *historického*. Za doby své *nebyla* mnohá věc, které se nyní usmějem, pranic směšna, ale nyní vidíme, jak že jsme byli před věkem ještě v tom onom na cestách křivých a v jiném zas jak jsme byli ještě klasicky neohrabaní. Můžem, *musíme*

se tomu pousmát teď jako muž dětství svému, tento úsměv je nevinný, bez dětství bychom se nebyli muži stali.

Vždyť jsme „my lidstvo“ bohudík v tak mnohém pořád a nadál ještě dětmi! Měl-li někdo myšlenku, že k nynější světové výstavě spořádá sbírku „evropského“ kroje od roku 1750 po nynějšek, bychom se zasmáli kabátům po opatek a copům po bedra, může za sto let směle učinit stejnou sbírku od roku 1850 a budou se zas smát cylindrům a frakům. Ujala-li se v Německu myšlenka, vystavit modelly německé „říšské“ pošty až k našim dnům, může se směle v tom ihned pokračovat dál — Stephensonově lokomotivě a prvním železničním vagónům usmíváme se již nyní. A není nám, dnešního již dne, komicky již významné pro celou dobu naši, že kamkoli se na př. ve světové výstavě ohlídnem, všude spatřujem sílu na odiv daných *peněžních kas*? Není to v každém ohledu „kuriosita“ a zároveň již i — kuriosita historická?

Mnoho jich tu ostatně není, těch kuriosit historických. V oddílu „z dějin průmyslu“ (výstava „additionální“ či dodatečná) stojí na jistém místě vždy houfec lidí. Stojí tu kolem několika pranepatrných, starých klavírů. Odklipují příklopy, zbožně sahají neumělou rukou na klávesy, stále se při tom usmívají. Někdy přisedne i někdo, kdo hrát umí; přejede nedlouhou řadou klávesů několikrát sem tam, pak zas vstane rovněž s úsměvem a krčí rameny. Nepatrné nástroje, jistě! Ale u nich povstala největší díla umění hudebního, u nich kdys sedávali nesmrtelní kantori Schubert, Mozart, Josef Haydn, Beethoven! Zde úsměv platí nedokonalosti nástrojů a duchem prolítne myšlenka, jak že mohlo spineto to nepatrné alespoň jen znázornit mistru velduchu, co vysnil tak obrovitého a věčně krásného! Ozve se vtip: „Zde pochopuju, že Beethovenovi nebyla hluchota ani tragická“ — vtip v skutku frivolní, přec dobrý. A svého času byl klavír ten obdivován! Darovalat jej Beethovenovi roku 1803 darem *Paříž* a jmeno

shotovitelů zní „Erard Frères“, posud v hudebním průmyslu jméno slavné. Arci, „kuriosita“ je zde ještě jiná. Některý ten klavírek je na prodej a na prodej je tu také miniaturní podobizna sestry Mozartovy a jiné ještě věci! To „na prodej“ nezvoní, vidíte že ne? Ale kdo ví, co vede ty památky na trh — nemají-li trpký nedostatek hojit!

Nástroje ty patří k „historické výstavě“ města Vídně. V té je arci kuriosit více. Na př. křeslo z kostí prvního slona, který — bylo to roku 1554 — do Vídně zavítal. Nebohé zvíře! Kalidasa o něm píše, že „v očích mu září hvězda moudrosti a s čela že mu řine čistý med“, a zde objímá bělostný zbytek jeho těla neforemnou bytnost některého rakouského opata! Trochu nezvyklý materiál na křeslo! Dále je tu celá sbírka obrazů z dob tureckých válek, s „věrně“ pomordovanými pannami, napíchanými dětmi a jiným strašným masem. Pak stará kniha s vyobrazením ženy Vídeňanky a verši:

Eine fraw in Oesterreich kleidet sich
fein erbar und gar saeuberlich,
kein ueberfluss wird da gespuert,
mit tugend ist sie wol geziert.

Přebože, ty se změnily! Ale to je to, že už není prae-ventivní cenzury! Takový cenzor — viz zde jinou rytinu — udělal přes nahá ňádra vyobrazené spící ženy křížem dvě čáry a napsal: „Přikrejt!“

Poučnou zároveň kuriositou jsou také ty *ethnografické loutky* na všech koncích výstavy. Divadelní krejčí říká velkým těm loutkám — jsou velikosti živého člověka — „figuriny“, malíř jim říká „manequiny“, pro ostatní svět nejsou k potřebě. Je to sic velmi hezké, když poznáme pod rotundou kroje moravské, v norském oddělení norské, v ruském kroj Kirgizů a taškendského žida, v tureckém všech národností Anatolie i Rumelie, v pruském když vi-

díme exempláry rozmanitých vycpaných vojáků pruských, ale prosté bidlo nám na ten kroj také stačí, nepotřebujem celých hloupých loutek! Fantasií nenapomáhají, spíš jí vadí. Ta dřevěnost a nehybnost postavy, ten vyzývavý lak mrtvé tváře, to do neurčita upřené, nelesklé, blbé oko! Zrovna tak jako ty pomalované sochy v katolických chrámech! Hledí se mrtvému materiálu dodat *klamu* života, sahá se tím nad meze a účel, činí se něco, *co vždy je směšné!*

II.

Nevím, jak se ten jistý parfumeur jmenoval, ale řekněm že Olefactus. Týž Olefactus tedy navrhl ředitelstvu světové výstavy, že bude *parfumovat rotundu*, tak aby voněla ve všech částech svých, od rána do večera a velice mile. Čert ví, co muže toho uvedlo na tu myšlenku! Hříšná ovšem není, vždyť papež parfumuje i „zlatou růží“, dar za *cnost ženskou!* Snad mu uvízl ze journalů v mozku výraz pro výstavu „chrám lidstva“ a on chtěl se v něm stát knězem s kadidelnicí. Za Ludvíka XV. „la cour parfumée“, nyní „l'exposition universelle parfumée“ — pokrok! Snad chtěl učinit poklonu k výstavě se tak hojně přihlásivším mohamedánům (ostatně ve voňavkářství posud nepřekonatelným), aby se jim zdálo, jako by byli již přešli přes most El Sirath, do sedmého nebe, po jehož podlaze rozsypán mošus a šafrán. Snad chtěl, kde zrak má tolik potravy, dát také čichu něco, a čichem působit na mozek, aby „hlava stala se volnější, fantasiie živější, satyra kousavější, vynalezavost vynalezavější a paměť pamětnější“, by každý v rotundě porozuměl pak kuriositě jiné, proč že tu postaven celý chrám — ze *stearinu* a velký pomník s velkým poprsím — z *milly* pro vynálezce de Milly. Nebo aby přec řádně pochopil, co je to tamhle na

sloupu za obraz, ten obraz Laxenburku, shotovený ze samých sirek, jichž různě barevných hlaviček užito jako stehů při vyšívání! — 230.000 sirek — skoro obsah 3000 škatulek — kolosální, ne? Snad se chtěl ale Olefactus jen prostě zalíbit bohům této země — „parfum“ pochází od „per fumum“ (dýmem) a rád je pěkná věc. Jak chtěl vonění to zařídit, neznámo. Snad jako Orientálové, kteří dali třeba sto měrie mošusu do vápna při stavbě mešity, tak že mešita za slunečního úpalu podnes voní. Snad chtěl velkým vonným vodotryskem jako —

Jako to učinil Jean Maria Farina, taktéž v rotundě, v skutku tryskem, ale jen malým, jímž stříká samá voda kolínská, ta nejpravější „Eau de Cologne du codex“. Falešných kolínských je jak známo mnoho, ale pravou mají jen potomci Jeana Marie Fariny, který ji vynalezl v Itálii, v St. Maria Maggiore, už léta spásy 1709. Od těch dob jmenuje se každý z jeho potomků Jean Maria ještě s nějakým třetím jménem, jako se jmenuje každý vladař knížectví Reussu Heinrich. Každý si zde může zapamatovat parfum ten pravý, každý si může omokřit šátek svůj, třeba ten šáteček drahý —

Předrahý šáteček krajkový, a přec by ho sobě as nikdo nevšimnul, kdyby neležela zde cedulka, že na něm pracovalo *padesát dělnic po čtyry měsíce!* Mohl jej sice stroj shotovit za měsíc, ale pak by byl šáteček shotoven líp a nebyl by tak drahý. „Dobře jsi řval“, kdož jsi řekl, že by dáma, která sobě šátek ten zakoupí, když jej pak nese, měla mít za sebou vždy průvod těch padesáti nebohých, bledých pracovníc. —

Někde by šátek s kolínskou vodou zde přece byl dobrý! Na př. v oddílech hospodářských, kde jsou vystaveny *sýry*. Sýr není ovšem žádná „výstřednost“ aniž jiná kuriosita, ale je zde u něho napsáno, že shotovitel jeho je hrabě ** nebo kníže ** nebo pán ještě jiný. Těší mne, že se konečně přec něčemu naučili od sedláků, a pocho-

puju, že se tím před světem chlubí. Milejší je mně vždy kus toho hraběcího sýra než — už zase pod rotundou — ty knoflíky, které že nosit bude veřejně zde dosvědčila Jeho Maďarská Milost pan hrabě Zichy. Jsou zlaté, s velkými démanty a opály, a mají tu zvláštnost, že budou přišity od krku přes prsa až pod břicho. Tuze, tuze zajímavé!

Ještě jinde je potřeba nervů silných. Nemíním četně vystavená piana, u nichž u každého dává ženská sfinx — samé elegantní ochotnice — posluchačstvu hádanky, kolik desíletí by ještě potřebovala, aby něco uměla. Miním stolek a rámeček v rakouské galerii „nástrojů vědeckých“. Zde cení se na nás dvě nahé lidské lebky, červeně polinované a černě pokruhované — pomůcky pro srovnávací antropologii. Jedna náležela učenému jezovitu Wulfenovi a druhá úkladnému vrahu Reschi. Máme je porovnat. Jsou tu ale lidé, kteří napřed tvrdí, že mezi jezovitou a tímto ani nemůže být nějakého rozdílu.

Mám psát ještě o tom automatním červeném ptáku ve francouzském oddělení, v skutku uměleckém kousku vyšší mechaniky, který se pohybuje a zpívá a při němž diváci vysmějou se tomu do očí, kdo tvrdí, že je jen dělaný? Mám mluvit o modrých, zelených a žlutých penízích ze skla, pocházejících od kalifů egyptských? O tom, že do výstavy brzy přibude práce co do zbytečnosti převzácná, stenograficky opsaná *Iliada*, *směstnaná v ořechu*? O houslích, jichž resonanční část bůh ví proč je stočena jako paragraf? O Tyroláku, který vystavil velké — vánoční jesle? O výstavě hraček, až zoufale bohaté, tak bohaté, že by spousta hraček těch musila zkazit fantasi *každého* dítěte a byť mělo fantasi Mohamedovu? Mám vás snad upozornit na procházejícího se journalistu Amerikána, který má v pravé ruce čtyry dlouhé přiříznuté tužky a za každým uchem po dvou? — Ne, vyjdu ven, na čerstvý vzduch, ke *chrámku Dreherovu*! Známy ten sládek vídeňský nevy-

stavuje letos zde pivo své, je příliš skromný a vystavil si jen chrámek. Kulaté místo, několik stupňů vzhůru, volné sloupení do kruhu, pěkná kuple, a pod kuplí nápis: „Antonín Dreher, syn, narodil se roku 1849 a převzal všechny čtyry pivovary roku 1870.“ — Člověk se tu přec všechno dozví, i to nejdůležitější!

HUGH!

Okeán sem vyslal své žraloky, Nový Zeland kostru vymřelého ptačího obra „Dinornis giganteus“, americký prales své Indiány — a tito usadili se také zde v nejtemnějších houštinách lesních, rozbili si svůj „vigvam“ — navštívím je!

Vešel jsem do lesa. Vysoko, vysoko pnou se stromy. Koruny jich srostly v tmavozelený, jen málo kde modře prokvětý strop. Ticho, ani ptáče nezašustí, velebné ticho! Jak ukonejšivě působí ta vznešenost přírody!

Fantasie se rozehrívá. Jaký pak as udělá dojem na mne první, skutečný divoch!? Na Darwina učinil nesmírný, jím byl Darwin přiveden ku svým studiím, ku svým spisům, a stal se nesmrtelným. Pánbůh ví, co napíšu já!

Jako bych ho už viděl před sebou, toho Indiána! Je vysoký, štíhlý, ostrého profilu, vulkanického zraku. S ramen splývá mu zvířecí kůže, na hlavě se houpají ve vlasy zapletená orlí péra, kolem boku stažen pas, plný hraček a vyschlých lidských skalpů. Luk je dlouhý, toul plný, ale nebojme se o svůj skalp kulturou prošedivělý, muž tu sedí zcela klidně, kouří dýmku míru a ani za námi se neohlídne, když vstupujem do vigvamu. Jak pak se jmenuje as doma, bodrý ten Indián? Snad „Velký had“, nebo „Červený blesk“, nebo „Král jaguar“, nebo jinak krásně! Hned vedle vchodu choulí se mladá, hezká „squaw“ a bojácně se drží její kolenou maličké „papoe“. Neboj se, dělátko, takovým malým divochem býval jsem také!

Nebo to spatřím jinaké? Na př. jako v zemi dakotanské, u šípaře, pro jehož dcerku Minehahu přichází si mladý Hiavata!

Na zápraží u vigvamu
sedí šípař dakotanský,

sedí stařec, řeže hroty
z jaspisu a chalcedonu.
Po boku mu v celé kráse
sedí dcerka Minehaha,
milá, snivá, Smavá voda,
splítá třtinu na sítěnky —.

Nebo bude ještě jinak? Bude snad — kdo ví, kolik vlastně divochů sem přešlo — vesele jako o svatbě Hiavatově, kdy mrštný Paupukivis bavil svým „Žebráckým tancem“ a Čibiabos zpíval „píseň lásky, píseň něhy“?

Jak poetický to lid! Bylo ho jako písku v moři a vítr ho již rozvál. Obrovský národ a již skoro domřel. Jak poeticky popisuje ho Cooper! Ještě se pamatuju, s jakým rozechvěním čítal jsem jeho romány, jak s jeho Natty Bumpem číhal jsem v zálohách, prostřelil dva do výše vyhozené zemáky jednou ranou, sjel po vodopadu, bloudil po pralese. A tu pozoruju, jak sám teď, zrovna jako Natty Bumpo, vyzdvihuju tady kolena do výše a jdu po prstech, abych zrádných stop nezůstavil — — Eh co — hugh!

Aj — malá kotlinka — vysoký se bělá stan — můj vigvam!

Hugh humbug! je to branže! —

Stan plátěný, zcela po evropsku střížený. Jenom indiánskými figurami hloupě pomalován. A uvnitř kredence — kořalna! Místo stěn z bílé srnčiny, místo všech bůžků dakotanských!

Až sem přijede Barnum se svým slíbeným stem Indiánů skutečných, může směle začít znovu. Ač není-li i ta zpráva o Barnumovi humbug.

Kořalna, jak povídám, ovšem americká. „Barkeepery“ jsou pánové Böhm a Wiehl a místo Indiánů najali si as deset mouřenínů, kteří kolem stanu, na prairii jako dlaň, roznášejí po stolech opojné americké míšeniny.

Nu — jaká pomoc — jsem už zde. A nejsem sám, lidi sem zapadlo dost mnoho. Právě odchází celá tlupa již domů, nějací řemeslníci. Každý si nese jako na památku několik těch stébel v ruce, jimiž se míšeniny ty, které jsou s ledem, ze sklenic jen vysrkávají. Všichni vrávorají, naložili si Ameriky patrně příliš mnoho.

Sednu si, proč ne! A už je tu, u mého kulatého stolečku, také můj mouřenín. Nočně černá pleť, sněžně bílá kazajka a zástěrka, chlapík vypadá jako ty sochařské hračky z bílého a černého mramoru. „Copak mně dáš, hlupáčku?“ ptám se s úsměvem co nejlíbeznějším. A on něco zachrochtá afrikánského — možno že to byla také nadávka — a podává seznam nápojů.

Tak tedy: American Soda Water — Brandy — Old Jam — to není nic; ale počkejme, tady rubrika „Mixed Drinks“: Sharry Cobbler — Catawba Cobbler — Milk Punch — Mint Julep — Egg Negy — Claret Punch — Brandy Smash. „Dej mně Sharry Cobbler, černoušku, ale ať mne nešidíš!“ —

Hezká společnost kolem a živá. U každého stolku několik ženských — moc feš! Samé Minehahy, Smavé vody. Jsou-li z Nového světa, nevím, zajisté jsou ale ze světa toho, jehož je jen půl. Dámy bez příjmení, jen „Laury“, „Berthy“, a podobně. Členové oné gardy, která se vzdává vždycky, nevymírá ale nikdy.

Dobře se srká ten Sharry Cobbler! Sharry — led — citronová šťáva — oranžová — dobře!

U nejbližšího stolku sedí jezovita, skutečný, živý. Rád bych věděl, jak přichází k světové výstavě! Křížovým pavoukům přec cos podobného nevoní. Ale má se tu dobře. Na suchém jeho obličejí rozsedl se tak široký úsměv, že na něm ani nemá místa a roztažené koutky že se musí kousek místa vypůjčit vedle, ve vzduchu. Příčinou toho úsměvu je zde to buclaté děvčátko, podle malé nožky řekl bych Francouzka.

Z pletenky své rákosové
pohledla naň dívka vzhůru —

ale tak, tak teď sladce, že to jím až trhlo a on se ohlídl. Zrak jeho maní padl na mne. Usmál jsem se také na něho co na srozuměnou, že mu jako to děvčátko dovoluju. Jsemť člověk dobrý, na některých cestách nejsem s to, ani Jezovitu zašlápnout. On byl však od toho okamžiku jako vyměněn a když Francouzka odešla, zůstal naschvál skoro půl minuty na svém sedadle ještě sedět. Pak ale šel přec.

Tak, a teď si dáme ještě toho Milk-Punche! —

V skutku, ti mouřeníní jsou přec k něčemu dobří, dámy se jim pořád smějí! Zvláště se líbí ten nejošklivější z nich. Chlap zrovna kaktusové krásy! Kdyby se podíval do krajáče, srazí se mlíko, kdyby se pověsil na nebe, začnou sedláci zvonit proti mračnům.

Mlíko — koňak — „mint“ čili puškvorec — také dobře!

Teď zahučel od východního konce budovy zvuk „mlhové trouby“. Na moři jí užívají za mlhy co výstrahy, zde na znamení, že je šest hodin, konec. Jak smutný, monotonní, nekonečný zvuk vyvozuje ta pára! — Pára! — Aby nebyly před potopou světa ty pralesy shořely — kde byla pára — stroje — výstava —

Konečně když se na toho kaktusového blíž podívám — nu ano, Hotentot je také dle svého hezký — jeho krása je jen trochu tak zaražená, tak přitlumená — proč by se ženám nelíbil —

Tamhle na nebi — ty větve, v skutku zrovna jako obrovská mouřenínská tvář! — teď se šíří — to šklebení —

A nohy jako bych měl plny mravenců!

Zdali pak bych teď dovedl ještě kráčet jako Natty Bumpo?

DÍTĚ

I.

Příliš mnoho je toho na výstavě *pro dítě*, příliš málo *o dítěti*. Ani by se tam nemělo dítě vést. Množství lesklých, divných a neporozuměných věcí stísni mozek, množství věcí žádoucích, ale nedostižitelných svírá srdce. A dorostlý, který co otec nebo co učitel rád by se naučil od ostatního světa kusu paedagogiky dětské, odejde z výstavy také nevalně obohacen. Drobné dítě a náuka o něm porazily světové výstavy ve formě té všeobecné, v jaké je ještě nynější výstava vídeňská, a nalehavě žádají světových výstav odborných.

Je také ten svět dětský světem příliš zvláštním, a bohužel dokazuje výstava světa ostatního, že mu ten velký svět ještě valně nerozumí. Snad se ukáže na nějaké té příští výstavě odborné až příliš jasně, jak že paedagogika dětská je ještě v plenkách — vzdor okeánu lásky, jakým rodiče od počátku věků kolébali a nesli mladá ta poupata svá. I vzdor dlouhé té řadě staletí, za kterých uznávána nutnost odchovávání rozumného. Nejsme věru posud skoro dál, než byli za doby Lykurgovy, když zákonodárce ten učil lid svůj příkladem — dvou psů, jedním dobře, druhým špatně odchovaným!

Školství sice co nejutěšeněji nám rozkvetá, ale stará se o již rozbřesklé mozky, prvotní „vykřesávání jisker z kamene“ nemá skoro ještě žádného návodu. Drobné dítě a — dělník, ty dva má lidská společnost ještě na starosti. Starost o dělníka prokmitla již na poslední výstavě pařížské, ale na vídeňské marně se ohlížíme po nějakém jejím pokračování. Za to nastouplo zde zas dítě do prokmitu — *kde bude o něm pokračování?*

Počátky vídeňské jsou ještě dětsky blabolící, ale konečně učiněno přece něco! Postaven „*pavillon dítěte*“,

ne příliš prostranný, ne právě krásný, víc prkenná bouda než řádná budova, a pavillon ten věnován dítěti od narození až po školu, tedy as do šesti let. Není ani uvnitř příliš bohatý, ale je mně přec milejší než velmi pokročilé „etablissement Krupp“ vzdor ocelové nádheře své! Mělo by nad jeho vchodem — jako nadpis „der kunst“ nad výstavou uměleckou — stát napsáno: „Matkám“. Každá příučí se tam alespoň něčemu novému a dobrému.

Ovšem jsme také mimo pavillon, především v hlavní výstavě samé, nesčíslněkrátě upomínání na děti a život jich. Dítě náleží právě k rodině a pro rodinu pracuje a vystavuje se také zde nesmírně mnoho. Snad nejpříjemnějším zjevem ve směru tom jsou vystavené *kolébky*. Arci tu nejsou kolébky, jak „mají a musí být“, nýbrž jak být právě *nemusí*. Chce-li ten, kdo vládne miliony, položit si nejdražší skvost, dítě své, do takové visuté kolébky, nad níž šustí těžký hedváb a v níž, v obrubě ze samého zlata, kypří se šetlandské peří prachové, nechť to s pánem bohem učiní! Dítěti je jedno, skane-li mu „první slza v boji za bytí či nebytí“ na brokát nebo na kanafas, radost mají jen rodiče. Stál jsem právě u takové červené a zlaté kolébky anglické firmy R. W. Winfield, když se tu zastavily a rozhovořily dvě Češky, dělnice. „Tam dát takhle mou děvku — co?“ pronesla jedna a tvář její zazářila jakoby překrásným snem. Snad si myslila, že i Anděl strážce dal by si pak víc záležet! — Ale krásny jsou ty kolébky, je pravda, nejhezčí snad ta v ruském oddělení, také jen pro někoho z nejbohatších. A nejdražší je kolébka v oddělení španělském, stojí jenom 2200 zlatých! Ještě je v tom oddělení kolébka druhá, zcela zvláštní. Je shotovena jako visutá rohož, připevněná k stromu, jehož listí je pernaté jako akátové — vše urobeno z drobných, lesklých skořepin mořských.

A hraček je tu všech národů a všech zemí, hraček do

statisíc! Kamenné z nizozemských kolonií, papírové z Japanu a Číny, porculánové (piškotní) z Dánska, hlíněné z Portugalu a Indie, co nejhoupější z cařihradského „předměstí sv. Ejuba“, co nejrozmanitější a — nejzbytečnější z Německé říše. Dva pražské žofínské sály by naplnil zaslaným tím zbožím německých hračkářů a skoro jediný kousek není nic jiného než *loutka*. Není v tom myšlenky, není výrazu, není popudu. To by se to našim klukům nějak do toho tlouklo! Je známo, že *pouhá* loutka dítě pramálo, chci říci praktárko baví. „S hračkou jako s láskou, jen pokud je nova“, pak se hračka rozbije, aby se vidělo „dovnitř“, a pak pohodí — kousek šátkem obaleného dřívka je milejší než loutka, která ani myšlenku nezbudila ani fantasií nezahrála!

Za to ty hračky indické, čínské nebo i portugalské — s těmi si hrají snad jen dorostlí! Jako by poučná ethnografická sbírka, nebo zas jakoby sbírka veselých i palčivých epigramů ve figurkách! Zdá se, že tu udělali z hlínky nebo řekli slonovou kostí a shuštěným papírem, co by jinak udělat nesměli a říci si netroufali. Obyčejně celá skupení v živém souladu, ale také každá jednotlivá figurka významná a vždy s rozkošně význačným, nejvíc lehce sarkastickým obličejem. Skupení v indickém oddělení, jak hudebníci hrají kolem jakéhos posvátného vola, tamtéž ti nosiči s talavaškou, v níž si hoví nějaký bohatý chlap, kdežto jeden z nosičů již umdlením na zemi se svíjí, nebo tamtéž ta svatba komicky opravdová — to vše učí víc než si hrát! A neznamená nápadné to množství mnichů mezi hračkami lisbonskými, mnichů se všemi možnými břichy, tonsurami, a jak jeden pije, druhý komicky šnupe, třetí hrozí a čtvrtý si pyšně na obdržení, připnutý řád ukazuje, neznamená to, že i v Portugalu mnišství je již k smíchu? Nebo ty čínské hračky nesčíslné! Co je tu za sbírku nej-darebáčtějších, nejprohnanějších obličejů a jakž karikován stejně kněz i voják, učenec i měšťan, bohatec i žebrák —

není ta satyra na všechny stavy počátkem boje proti celému nynějšímu stavu?

„Co Plato řekl o *hudbě* každého národa, lze též říci o jeho *hrách*: žádná změna v nich, která by nebyla přípravou či následkem změny v mravných a politických poměrech.“ —
O *hudbě*, o *hrách*, i o *hračkách*:

II.

Dosti duchaplně vypadá fráse, že dítě nemá se hravě učit, nýbrž *že se má „učit hrát“*, a přec je to čirá hluchota. Dítě umí si hrát samo již od sebe. Ale v tom to vězí, že vychovatel se mu do toho plete, někdy proto, že dítě rodně v mnohém zaměstnání překáží, někdy že paedagogický nerozum hledí příliš záhy dětskou mysl „obohatit“ počátky čtení, psaní, počtů a jinými vědeckými průpravami, ano i vědou již samou. Z toho, čemu se dítě naučí do šestého svého roku, může s pánem bohem zapomenout zas všechno, bez ztráty pro život. Ale když již jednou si hraje, když již smyslové jeho dojmy přijímají, je zas rozumu důstojné, aby byl v tom alespoň nějaký systém. Nechť to, s čím a jak si hraje, je zároveň *gymnastikou smyslů* a nechť rozum cítí z probuzení svého radost, nechť fantasmie má směr. V systému je ovšem také věda, paedagogická věda, ale pánem jejím je vychovatel, dítě jí necítí. Tak lze pak také vděčně rozumět výroku: „Učit se hrát.“ Tou branou vkročíme do „pavillonu dítěte“.

Dlouhý sál, u prostřed do kříže vypoulený, s dvěma proti sobě běžícími vchody, u každého vchodu v pravo i v levo pokojíček jako kaplička. U prostřed sálu stojí vysoký vánoční strom, hezky špatně volený, hezky chudě ověšený, ale má dělat parádu. Kolem stromu, dal z centra po stolech a kolem stěn samá drobotina jako v hračkářském krámě. Projdeme hned až za centrum (od hlavní výstavy) a zde se zastavme u toho švitořivého starého pána.

To je pan Dellhez, který právě první na to připadl, aby působil jakous gymnastikou na smysly dětí. Na zdravé smysly, ovšem, choré patří do ošetřování lékařův. Pan Dellhez je první, tedy sám teprv počátečník, ale zdá se, že uhodil na věc pravou. Známo, že zvláště v našich krajinách, kde dlouhá zima sněhovým svým rouchem oku ubližuje, kde časté mlhy kryjí kraj a příroda neskví se v tak jasných, harmonických barvách jako na jihu, zrak mnohého jednotlivce nenaučí se ani dobře rozeznat barvu. Snad ví každý z nás z kruhů svých známých někoho, kdož nedovede určit, co je červené nebo modré, kdož je tedy při zdravém takto zraku částečně, „barvově“, přec jen slep. Vada ta, zdá se, leží v náhodě, ve vychování, a tu hledí Dellhez odpomoci. Vyložil příze nejrozmanitějších hlavních i přechodných barev, s těmi sobě dítě hraje a srovnává je dle barev i dle silnějších i slabších nuancí. Také jsou zde barevné terče a jiné plochy vystaveny, na nichž vidí dítě po dvou, po třech souladných barvách. Tamhle stojí strůmek, ověšený místo ovocem samými míči — i na těch skví se barvy jen harmonické a míče jsou hračkou a vychovatelským prostředkem zároveň. A hned vedle prodávají systematicky pomalovaná bráadla čili „vlky“, při jejich rychlém kroužení se poznává dítě míchání se a splývání barev.

Jako zrak cvičí Dellhez také smysly ostatní. Jak tolary velké hladké kousky rozmanitého kovu padají na plochu z tvrdého dřeva a vyvozují tóny rozličné výše i rozličné síly. Stejně velké válce, ale z rozličných hmot, učí rozeznávat tíži. A tomu podobně jedná se také s hmatem, čichem a chutí.

Dobrá paedagogie drobného dítěte zračí se též v četných předlohách ku kreslení, pletení, stavění, ano i vyřezávání, kde dítě vyvádí nastříhanými proužky papírů, dřevěnými bidélky a špalíčky rozmanité tvary. Jen že se ty tvary příliš jednotvárně opakují a pak že by bylo dobré, kdyby

na př. takový pletený výrobek dětský měl k vůli zvýšené radosti dítěte také hned praktický nějaký účel, co podklad pod svícen, co rámeček na fotografii, a t. p. Rozumí se samo sebou, že je tu vůbec vedle věcí dobrých vyloženo i dosti čirého paedagogického nesmyslu. Hned na příklad ty německé „kinderlehrspiely“, jimiž se má snad už nemluvně hravě naučit „čísti, psáti, počítati“, pak zeměpisu a jiným maličkostem. Nebo to navedení „kartami vykládat jako Lenormand“, nebo z cliché slepých vyvozovat fotografie, nebo pomocí obrazů naučit se azbuce — na př. „D“: „Debardeur“, jak by z Mabillu vyskočil! Nebo konečně Suchardovo navedení ku vědě — projíst se šokoládou! Histoire naturelle en chocolat — album de musique — mapa Evropy (rozuměj malovaná na obálce) — sbírka motýlů (item) — sbírka ryb, a t. d. —

Obrázkových knih je nepočtená síla, většinou velmi pěkných; nejpěknější jsou anglické. Také ovšem zas hraček tu množství, vojáků a amazonek, panáků a panen, nádobíčka a náradíčka, komediantů a muzikantů, ano i — kat s popravním mečem v jedné, s červeným čertem v druhé ruce. Dále je tu výstavka dětského šatstva a prádla, potravin, stolků a seslíků, malých těch dřevěných „kazatelniček“, v nichž se učí dítě stát a chodit, a pak těch malých vozejků, jež jsou úlevou pro chůvy a garancii zdravých údů pro děti a o jichž vynálezci trefně jistý přítel můj podotknul, že ten muž by „zasluhoval největší pomník“. Také je tu několik cele postavených jizeb dětských: světnice princeznina, světnice japonská, anglická, dětská opatrovna, dětská nemocnice. Ze světnice princezny těžko něco zavádět do světnic našich rodin, ve světnici anglické není nic nového a japonská je zas jen výstavou hraček. Za to je velmi poučná „nemocnice“ a velmi příjemna již pro pohled opatrovna. Pracující chudá matka dá časné s rána dětskou tu svou drobotinu sem a dítě je ošetřováno, krmeno, hlídáno a čištěno do večera, vyspí se na bělostném

loži, pobatolí se mezi ochrannými sítěmi — vše za poplatek 5 neb 6 krejcarů denně.

V pavillonu dítěte je také as dvacet sádrových velkých modellů. Jsou instruktivní. Jedny snázorňují dítě špatně a zas dobře ležící, sedící, vedené a nešené. Druhé snázorňují, jaký u rozličných národů je způsob při nošení dítěte. Angličanka nese své dítě na ruce. Rakušanka v plachtě na zádech. Egyptanka na jednom rameně jako na koni. Brazílka rovněž tak na krku. Bengálka rovněž tak na boku. Laponka na zádech jako v dřevěné housce nebo malé kocábce a s obličejem za mřížemi. Eskimačka v široké holince u boty. Indiánka v šátku na bříše jako gitaru. Američanka (ze severu) na zádech uvázané na zavazadle, s obličejem odvráceným od matky a s ochrannou obručí kolem hlavy. Kaferka — u té musí člověk dítě teprv pilně hledat. A když ji pěkně obejde, najde dítě tam, kam si dávají naše ženské při nošení puten polštářiky.

ŽENA

I.

Kdo se už ani na světové výstavě nezamiluje, není vůbec víc zamilování hoden. Z celého světa sbíhá, sjíždí a schází se ženská krása sem, nu — která tedy? jaká? odkud? Laciné to arci nebude, nebo na výstavě je jak známo také dost zlata a démantů, hedvábu a krajek, kočárů a skvostného nábytku, a když je člověk zamilován do opravdy, koupil by vše a vše té, která je mu „ve světě nejdražší —“

so ein verliebter thor verpufft
euch sonne, mond und alle sterne
zum zeitvertreib dem liebchen in die luft.

To to rebentí všemi jazýčky světa! Habešsky a finsky, syrsky a kirgizsky — ne kirgizsky ne, Kirgizky jsou tu bohužel jen vycpány. Ze všech, ze všech zemí Český, mně dobře známý párek nedávno po svatbě. Ona je pořád unavena a on má pořád hlad a žízeň — půjde-li to tak v próze po čtrnáct dní dál, bude nadobro po libánkách; růže ideálů opadají, lístky z nich se dají do staniolu a trochu se nasolí, pro budoucí vzdychavé přivonění. — Anglická lady s třemi dcerkami — nic krásnějšího si nemůžeš pomyslit! Ano, ty smějí být tak pyšny, jak jsou! Zvláště ta stříbrovlasá, krásná stařena — stařenka k zamilování! — Španělky, matka a dcera. Matka trochu churava, dcera trochu šilhava, totiž po mladém rakouském rytmistrovi. A to ji, mladou, tak unavuje, že také musí se dát stále vozit v křesle a její křeslo je z úcty před matkou arci vždy pozadu. O ženy, každá je lstná jako kočka — brzy bych byl napsal, že my matky máme s hlídáním tuze velký kříž! — Německá matka, německá dcera a německý této muž.

Matka moc tlustá, dobré tři centy ženského půvabu, takto na všech třech dohromady nic. — Mladý Polák se svou chotí. Choť to již mnohoslibná, myslím ale, že budou mít teprv první dítě své a že cesta k výstavě je pro choť jaksi tak malou odměnou za budoucí manželovu radost. Takových již mnohoslibných paniček je plno, kam se koukneš, jeť známo, že přirozená ženám zvědavost někdy se zvyšuje. S nelíbenou radostí mohu vás tedy ubezpečit, že lidstvo s touto generací ještě nevyhyne.

Jen kdyby všechny, od severní až k jižní točně, nevy-
padaly tak ukrutánsky stejně! Co do oděvu totiž a víme, jakého rázu ten oděv právě teď je. „Maminko“, zvolala náhle slečinka — slečinka zcela dle módy: botky v polo-
vici podešvu špalíčkem podchycené, aby nožka byla o po-
lovičku menší, šaty samá povykasaná opona, na hlavě a takto v zadu ty známé moderní hrby à la velbloud — „maminko — ne, podívej se, jak jsou ti lidé oblečení!“ A maminka a dcerka se ohlédly a viděly, že kolemjdoucí Japonci — těm to platilo — také se ohlížejí a také se smějou. Ano, oni Japonci rozumějí ženám jako my. Na jejich vystavených zde obrazech je zcela dobře vidět, že ženská, když hezká, bývá také hned pronásledována. Jen že ty Japanky jsou při chůzi všechny jakoby v kolenou zlomeny, pro přílišnou jednoduchost svrchního oděvu, pod nímž není žádný spodní. —

Nu, která tedy? Máte na výběr ze všech národností a jsou tu plavo-, rudo-, hnědo- i černovlasé, modro-, sivo-, žluto-, černo- i mandlooké, velké i malé, hodné i nehodné, staré i mladé, živé i jen vycpané a malované, prosté i geniální, bohaté i chudé, veselé i smutné, atd., atd.! Cnost tu sedí u jednoho stolku s reprezentantkou polosvěta, která má v pravém oku kličku a v levém oku druhou kličku na zardousení neopatrných. Dáma bohatá tu dýše stejný vzduch s chudou dívkou, která uvítala s jasaním příležitost, aby za výstavy mohla po několik měsíců slušně

se živit. Podívejte se do švýcarské kavárny — celá tlupa tu chudých, solidních děvčátek, oblečených v národní svou vyšívanou šněrovačku a ověšených stříbrnými přaskami a řetízky. Jejich úsměv je vždy přitlumený, jejich řeč je měkká, sladká. Podívejte se do štýrské vinnárny nebo do korutánské pivnice — kulaté dívky, krátké, šedivé, zeleně lemované sukně, bílá košilka na kyprých nádrech, na hlavě myslivecký klobouk a na rtech chechtot, že se lesem rozléhá. Podívejte se do kavárny v „cercle oriental“! — holčičky ze všech národů, fes na evropské frisuře, modré a žluté kazajky, turecké kalhoty nad evropskými botkami! Ale ne — nepodívejte se tam, pan baron Schwarz už jim kalhoty zapověděl, už mají jen kazajky a nejsou ani do třetiny víc tak komické!

A nesmějte se ani těm fotografovaným ani těm „vycepaným“ krasotinkám. Obrazy uherských šlechticů a Szathmariho akvarelly Rumunek, prosím, to je něco! Víc krásy není ani lze si myslet. A což ta vycepaná Hindostanka? Krásna není arci, ani zvláště roslá, ale klenoty je pokryta od hlavy k patě, zlatem je okována, na každém prstu, i na palcích, má prstenů až po kraj, perly má na noze v celých přehoušlích, démantů plné uši i plný nos — chabrusu by mohla pomoci!

A litujte se mnou tu hrstku nebohých dam, které se tu procházejí se sebevědomím jako Čimboraso velkým, s notiční knihou v ruce a tužkou za každým vyschlým uchem. Jsou to dámy spisovatelky, novinářky, mající psát o výstavě „ženské články“ do vídeňských listů.

Vesměš dámy to geniální. A v našich dobách, kdy otázka ženská je ještě v kolébce, být damou geniální, to je tuze, tuze smutné!

II.

Již zase vidím jednu budoucí „odbornou“ výstavu světovou — je to již tak manie u mně. To se rozumí, že právě teď vidím světovou výstavu *ženskou*.

Učiněny zde praskrovné počátky k ní, až z těch počátků vyjdem, bude emancipace ženy — pomocí *práce* — dosažena! Nyní ještě nejsme sobě ani toho vědomi, kam ženská práce skutečně již sahá, jakž teprv toho, kam až sahati *může* a *musí*! Podivno! Přec je ženských rukou víc na zemi než rukou mužských, přec u mnohých — ovšem jen málo výrobných — národů jediné ženě přikázána veškerá práce, přec je žena hlavní pracovní silou v rodině každé a není snad zároveň ani nejhrušších podniků výrobných, při nichž by ženštiny nebyly také činny — a na obrovské světové výstavě nepříjde nám vzdor tomu všemu *význam ženské práce ani u vědomí*! Chtěli, aby přišel, ale nepovedlo se. Vykázali ženské práci v „additionalní“ boudě řadu skříní, přijímali také ovšem do velké výstavy větší práce ženské, ale jaký pak je obor těchto! Musí se ten obor rozšířit, ženská práce se musí zorganizovat, ženská emancipace musí se pomocí práce konečně provést, *vždyť to leží v přirozeném rozvoji lidstva!* — V tu věc mnohá žena výtečná, která v ni nadšeně věřila, dnešního dne již zas sama více nevěří. Pokusila se, zkoušela to i ono, sama i u spojení se stejně smýšlejícími — sklesla unavena a beznadějna. „My mužští máme v to více důvěry než ženy samy.“ Jsme sami jednou z hlavních překážek, dovedem přestat být překážkou a podat ruky pomocné.

Nějakého systému není pomocí výstavy lze se dodělat. Systematické urovnání ženských prací je právě jen v té výstavce additionalní. Předně tu poutají pozornost práce tak zvaných „výrobních spolků ženských“, prvně založených humanistou Lettem. Vyloženými hlavními a účetními knihami, pak kupeckou korespondencí dokazují, že sa-

hají spolkové ti nad obor posavadní práce ženské, vyloženými pracemi ručními dokazují zas, že i v oboru, v jakém se posud ženská práce pohybovala, lze nechat prokvest jinaký rozum a jiné umění než dotud. Ovšem zde pomáhala mužská ruka dobrými předlohami, ale to právě posud scházelo; ruční práce ženské neměly slohu, neměly vzorů, byly ponechány citu jakž nevyvinutému tak sděděnou tradicí ještě k tomu dušenému. — Vedle prací výrobních spolků jsou tu také vyloženy práce některých privátních škol — vesměs skoro slabé. Pak práce z rakouských káznic, samé vyšívání, ornáty, pluviály a jiná kostelní roucha, jako by, až trestanka z káznice vyjde, mohla se živit vyšíváním samých ornátů!

Ženských prací po velké výstavní budově je arci velká síla. Skoro všechny jsou od ženských zas *pro* ženské a kdybychom chtěli vůbec systemisovat, činili bychom leda rozdíl: práce, z nichž pracovnice brala výživu, a jiné, z nichž brala zábavu. Ne každá ženská práce „pro výživu“ činí na mysl socialistovu stejně příjemný dojem. S rozkoší ovšem setrvá i muž chvílku na př. před výlohou jisté paní Weissové, trvám že Vídeňáčky, ač v její výloze není nic než — prázdné ženské šněrovačky. Ale jaký vkus je na každé jednotlivé té šněrovačce, jaká praktičnost; potěšíš se z toho, že každá maličkost svědčí o tom, jak původkyně stále a bystře myslí. Lidské zdraví je zde vzato za pravidlo základní a hleděno k němu při každém věku a ve všech poměrech. „Šněrovačka matky“, „šněrovačka zpěvačky“ a jiné samy názvem již ukazují k svému určení, „šněrovačka vyrovnávací“ (corset Egalisateur) má účel léčivý, „šněrovačka mladých“ je pravým opakem našich vesnických přístrojů, které dechu ubírají a prsa kazí, atd. Rovněž postojíme rádi chvílku před výlohou některé modistky pařížské. Jaká to vynalezavost, jaký soulad mezi látkou a určením, jaký soulad elegantních barev. Zdá se, že teprv na dlouhé cestě z Paříže až k nám narůstají ty

nesmysly moderní, jaké někdy u nás co „módy pařížské“ vidáme. A „myslící člověk“ pochopí před takovým oděvem, že duchaplná, vynalezavá modistka je Francouzům víc než Voltaire a pochopí také, že stotisíc franků ročně je pro pařížského manžela příjem zrovna směšný.

Méně příjemný je již pobyt před přebohatými krajkami belgickými a švýcarskými, nebo před vítěznými umělými květinami hraběnky Baudissinové. Krásny jsou ty krajky jako hravý dívčí sen, je pravda, ale poblíž sedí „na ukázkou“ některé dělnice krajkářky a my vidíme, jak mají stálým kloněním se vyschlá prsa a stálým namáháním vyhaslý zrak. Teď si vydělají tolik, aby hlady neumřely, až jako tisíce jejich předchůdkyně oslepnou, mohou jít žebrat. Také ty umělé květiny jsou krásny, skupení jak by z tropické přírody, barva samý přirozený žár a lesk — ale my víme, že ten barevný peř je jed a bojíme se, že snad několik těch mrtvých kytic zde vysušilo několik mladých lidských životů.

Pro pozornou dámu musí procházka výstavou vůbec být nesmírně poučná: vidíť ne jen přemnohé věci, nýbrž také jak se dělají věci ty, ano jak vyrůstají z přírody — hedváb jak z brouků, „crêpe plisse“ jak z létavých vousů semena bavlného, plátno jak ze lnu a ta desítitísícová kožešina ruská jak že se stahuje zvířatům přes hlavu.

Přemnohému se může dáma naučit a od všech národů, když chce také pracovat sama, třeba jen pro svou zábavu. Od Číňanek překrásnému vyšívání ptáků a květin, od Dánek a Švédek vyšívání ve lnu, od Rusek robení zcela zvláštních „kožichů labutích“, domácích krajk a dětských obleků, i od Turkyň něčemu, totiž tomu, aby, co dělá, na př. vyšívá, bylo vždy krásné a užitečné zároveň. Co zde z evropských privátních prací „ze zábavy“ vystaveno, je třeba krásné na ozdobení salónu, něžné co „frivolita“, přec ale v celku jen monotonní. Nejvíce opět vystaveno „ze zá-

bavy“ obleků kostelních — už za Šalomouna vyšivaly ženštiny rády pro pány pátery.

Kdybych byl člověkem odborným, promluvil bych snad podrobně o přečetných šicích strojích, o stroji na špendlíky, o stroji na děláni -- ne o tom stroji bych nepromluvil! I tu odvěčně ženskou, skoro posvátnou punčochu vytrhl muž krásné pleti z ruky, postavil železný stroj a — ale naě se zlobit!

PERLY, DĚMANTY, ZLATO A T. D.

I.

„Pôjdem s Jankom na sobáš“, žádá v slovenské pohádce kněžna Juliana na Jankovi pecivalu, „ale len vtedy, keď mi z mora najdrahšiu *perlu* prinesie.“ Janko sa vybral i po tejto práci. Prišiel k jazeru a plakal náramne. Jako tak plačie — vyhodí sa von z vody ryba a pýta sa ho: „Janičko môj, čo plačeš? . . . a ryba na breh vyhodila tu najdrahšiu perlu morskú . . .“

Čert ví, ku kterému jezeru Janko šel! Byl-li v Austrálii nebo na Cejlonu a vyhodila-li mu ryba perlu tu, která je na světové výstavě v oddílu „Queensland“, velikosti a formy jako hruštička, nebo tu, která se skví na zámečku nákrčního šperku v skříni londýnského zlatníka Hancocks & Comp. a je s velikosti jen lískového ořechu, ale krásy vskutku indické! Tato perla alespoň patří kněžně, jen že nevím, jmenuje-li se lady Dudleyová Julianou.

Garnitura perlí, náležející té krásné lady Dudleyové, „nejkrásnější paní anglické“ — šest šnůr nejvybranějších perel kulatých co šperk na krk, diadém s perlami jako velké slzy, obručí, náušnice, tři jehlice — stála 600.000 zl. Jiná garnitura, která náleží ještě slavné té firmě z Bruton-Street, stojí 500.000 zl. Několik lotů uhličitanu vápenatého, štipka vápenatého fosforečnanu a kventlík lhostejné látky organické — milion! A co pýchy z toho, co vzdechů k vůli tomu, kdo ví co trpkých slz a co lidských životů! —

Kouzelně jemný, snivý lesk! Člověk se nediví, že skoro v celém světě dán perle výklad jediný: slza.

Staří Peruané ani se jimi nesdobili. Ale okrašlovali jimi hroby a krypty — statisíce našli a sebrali Španělé v kryptě Talomecké těch skvostných slz. Byly nakupeny a rozvěšeny na volném vzduchu, ne s sebou pohřbeny, v hrobě slza-perla setlí jako člověk.

V čudském epu „Kalevale“ pěje Vejnemejnen hromovou píseň a divná hudba ta vyloudila všem posluchačům, i samému pěvci, soucitné slzy — slzy ty lejou se řekou po jeho tváři, padají do moře a proměňují se v jasné perly.

V ruských národních pohádkách žije krásná panna, když se usměje, sypou se růže, a když zapláče, padají brilianty a slzy — „kogda krasnaja děvica ulybajetsja, to sypljutsja rozy a kogda plačet, to padajut brilianty a žemčug.“

A polská píseň tvrdí :

Święta Urszula
perły rozsula ;
miesiąc wiedział,
nie powiedział ;
słońce wstało
pozbierało.

Nechť si mythologové vykládají děvu ruské pohádky co ranní zóru, růže úsměvu co ranní červánky, perly žalu co rosu ! Ženich na Lužici přece nedaruje nevěstě perel, „aby se jí neudálo plakat pro muže“, a děvče v Čechách, když se mu zdá o perlách, ví na jisto, že to znamená pláč a — už pláče.

Ostatně — v Cechách podivnou náhodou přece stala se jakás výminka. Každé moře má některý břeh, každá země nějakou říčku, v níž se usadil skořáp perlorodý, také v Čechách rodí se perly a rovnají se barvou a leskem perlám indickým — ale z národní písně české je perla vyobcována. V Čechách, v zemi nejbědovanější ! Za to se zasadily do písně korále — oko vyschlé, do ruda vyplakané ! —

„Mám vůbec za to,“ psal mně jednou Primus Sobotka, „že perla slovanskému národnímu básnictví nesvědčí.“
— Slzy Slovanům také ne !

Že se člověk perlou kráslí, myslí, že skořáp perlonosný

je ušlechtlejší jiných. Ano že již tvoření perel je jakýs ušlechtlejší čin. Nějaká entozoe vnikne pod tělo měkkýšovo, zvíře ji pokryje chorobným potem svým, perla roste, ubírá zvířeti místa, tlačí je — někdy je až na osmdesát těch chorých výrostů v skořepině jediné! Pak přijde člověk, urve skořáp z moře a zabije jej. Ano, někdy uvádí sám do skořápu chorobu umělou. Slavný Linné nařezával je, vpravoval do nich cizá tělesa a prodával mučitelský svůj vynález vládě. Číňané už to tropili před ním — všimněte sobě v jich oddílu tak zvaných „čínských polo-perel“. Ba člověk perly i falšuje. Vezme duté kuličky skleněné, nalije do nich připraveného vosku — ve francouzském oddílu výstavním jsou vyvěšeny padělané perly vedle pravých, nerozeznáš je!

Dobývání perel stálo vždy mnoho životů. Římanky obětovaly život svých otroků bez rozmýšlení a dávaly je potápět do moře, aby lovili perly. Dnešního dne vrhají se na cejlonském břehu tisícové potápěčů do moře a na břehu stojí kouzelníci a odhánějí modlitbami žraloky. Cejlonský ten břeh je na výstavě vyobrazen — obraz to nesmírné pustoty, písek a poušť, a z písku čouhají bílé kosti pohynulých zde lidí. Tento ráz pustoty je prý všude, kde je zvláštní bohatství perel. Podivno, také tam je, kde je zvláštní bohatství zlata, démantů, a t. d. Moebius připomíná pusté zlatonosné pahrbky peruánské a kalifornské, divoceprázdný Urál a vyschlé pláně diggerů australských, připojme k tomu nynější diamantová pole jihoafrická. Ty poklady schovala příroda v říši pustoty a temnoty, člověk je vyrve, a již propadla mysl jeho sterým temnotám.

Pozorujte ty žádostivé oči ženské! Ovšem, je tu pokladů až příliš lákavých. Tisíce přeskvostných perel stříbrobarvých a zas irisujících všemi barvami duhovými, pak žlutavých, černých (zvlášť krásné černé perly jsou v skupině zlatníků francouzských), šedo- a rudohnědých, fialových, modrých, růžových, zelenavých a šedých. Ano jsou také

perly barvy granátové a purpurové -- to jsou snad do-
klady pro Aeliana, římského básníka, jenž tvrdí, že „perly
se rodí ze záře blesku, když blesk s nebe udeří do vod
a zasvitne v skořáp otevřený“.

II.

„The diamonds are not shown on sundays“ — „v ne-
děli démanty nejsou vystaveny,“ stojí psáno na skříní
jmenované již zlatnické firmy Hancocks & Com., musíme
tam tedy ve všední den, když chceme dále ještě něco ne-
všedního vidět. Alespoň sobě dámy jednou za týden, v ne-
děli, odpočinou od zlosti, jakou jim zde způsobuje krásná,
protivně bohatá lady Dudleyová.

O její perlové garnituře jsem již psal, ale ona má zde
garnitur ještě *osm*, diamantovou a rubínovou, smaragdo-
vou a safirovou, opálovou a turkysovou, korálovou a onyx-
ovou, jednu krásnější a dražší než druhou! A všechny
bez vady, bez ne menší falše, marné je zde mudretví básní-
kovo: „Nenos mnoho drahokamů, jen jedinému démantu
na tvém prstu se věří, že je pravý; kde se jich mnoho
vedle sebe svítí, řekne závist, že jsou padělány, a byť byly
z Golkondy.“ Zde musí umlknout i závist největší. Earle
of Dudley zdá se že může skoupit poklady celého světa
pro ženu svou. Snad chce její zrak upoutat k pletivu draho-
kamů, aby nezkoumal příliš často nápadnou — frizuru
páně manželovu. Jeť lord synem bývalého poslance caři-
hradského a žil s otcem v Cařihradě. Tam ale panuje
ošklivý zvyk, že když se najde někdo v harému, kdo tam
jako zrovna nepatří, uříznou mu obě uši. „Hony soit qui
mal y pense“, povídal někdo, po kom já to povídám.

Abyste takhle ty ladyny diadémy, obručí, šperky nákrční,
ti pávové ze samých drahokamů, divadelní lorgnony oko-
vané démanty, aby to všechno bylo falešné! Nedovedl
bych vypočítat rozdíl v ceně, musil by být ohromný!

Francouzský průmysl by dovedl učinit zrovna tak krásné šperky falešné, „pierre de Strasse“ říká se plodům těm. Už za dávna bylo umění, padělat drahokamy, známo, již v starém Egyptě je padělali, dnešního dne nejsou ale před vědou lučební již tajnosti pražádné a lidé dělají démanty i koraly, vaří perly i válejí těsto na kameny, a brusem pro láci hmoty — nechť se té padělané ubrousí co chce! — mohou vykouzlit pravé divy. Ovšem je brzy také zas po slávě, lesk se z padělaného drahokamu záhy vytratí. A znalec pozná jej i potmě po nepoměrné jeho teplotě.

Ostatně, vzdor obrovské ceně, je cena na světové výstavě se nalezajících démantů — mohl by jimi můj celý pokoj zcela dobře vydláždit — přec právě nyní značně nižší, než byla ještě před krátkem a než bude zas za krátko. Nově nalezená Adamantia na předhoří Dobré Naděje snížila cenu. Stalo se již několikrát, že cena démantů značně klesla, když nalezena jsou ložiska na hollandských osadách v Indii, pak zas v Brazílu. Klesne-li cena, nakládá se pak víc peněz a víc pile na brus.

„Hvězda jižní Afriky“, jakž se nazývá největší kámen v démantové garnituře lady Dudleyové, je snad nejkrásněji hlazený démant. Již je uznán mezi potentáty říše démantové, vedle „Hvězdy jihu“, „Kohinoora“, „Orlova“ čili „Vrchu měsíčního světla“, „Sancyho“, „Florentiňana“ v pokladu vídeňském, „Hvězdy severu“, a t. d. „Hvězda jižní Afriky“ nemá ale pražádné romantiky ve své historii, ani kapku z obrovského proudu krve, který na př. sprovázel osudy „Kohinoora“. Bývala prostě majetkem jakéhos čarodějníka mezi Kafry. Ba ani tak nelze o ní vyprávět, jako o „Florentiňanu“, že byl koupen za jeden zlatý, nebo o „Sancym“, že za tři liry — kaferský čarodějník byl drbaný a věděl tak asi, co má.

Ještě jeden démantový obr válí se ve výstavě, démant „Stewart“. „Válí se“ tu v pravém slova smyslu a sice hned na počátku rakouského oddělení. Je to „hloupý Janek“

našich pohádek, vyrost' do síly a do krásy, ani o tom neví, a nevybroušenýma svýma očima dívá se na svět jen jako dřímotou. Prozatím stojí půl milliónu ten chlap velký jako dětská pěst, až bude mravů hlazenějších, bude snad stát dva.

Dál se ani nerozepíšu. O překrásných opálech v oddělení uherském jsem se již zmínil, o bohatých korálech v italském nelze mluvit jinak než s úžasem, obrovské lustry ze žlutého jantaru u rotundy a šperk z černého jantaru v oddělení rumunském třeba seznat očitě, aby se v ten skvost uvěřilo. Bohatství je všude dost, zlata a stříbra opět k neuvěření. Kdo chce vidět obrovské balvany ryzého zlata, najde je v oddělení australském — „The Wellcome“ má 2195 uncí, „The Viscount Canterbury“ 1105 uncí. Tamtéž jsou celé buchy slitého zlata, jako najdeš v rakouském pavillonu „ministra orby“ mnohobalvový kus slitého příbramského stříbra. Ke všem těm věcem tlačí se stále síla lidí a nejvíc se diví tam, kde je věc nejhlupejší, jako na př. ten velký zlatý, perlami osázený trůn v pavillonu „pokladu sultánova“! Víc škopek než křeslo!

Poučení ve věcech klenotnických a zlatnických dojdeš zde málo kde. Zajímavý jsou stříbrné a zlaté práce filigránové. Jak známo, je filigrán dvojí: užívány co arabesková dekorace ploch nebo ku zcela samostatným prolámaným pracím, jak by z nitek spleteným. Drát je v obou případech různý, plochý nebo kulatý, rýhovaný nebo spirálou točený. Prastaré umění, a nalezáme je v staré Indii jako v Helladě, v nynější Číně právě tak jako v Dánsku. Není na výstavě jediného národa součinného, který by neměl vystaveny práce filigránové, co okrasy na všem možném dražším nádobí, co stříbrné a zlaté sáčky, velké košíky, ránce na obrazy, atd., ano — v nizozemských koloniích nalezáme celý svrchní oděv ženský ze stříbrného filigránu! Z Číny zaslali pěkné filigránové vějíře, na nichž nalezen v Evropě již dávno ztracený, překrásný „email

à jour“. Z Indie přišly věci nejjemnější, shotovené samými jen dětmi se zrakem co možná ještě bystrým. Nové portugalské věci ukazují tytéž vzorky jako staré tunisské — vzor maurský. Dánské práce rovnají se italským, norské francouzským, atd.

Takto je klenotnictví a zlatnictví chudé. V jediné jano-vanské nebo florentinské skřínce pařížského Louvru viděl jsem víc věcí pro umění pozoruhodných než zde v celé výstavě. Umění velkých Italů Ghibertiho a Celliniho a českého mistra Václava, jehož Cellini pyšně se nazýval „žákem“, skleslo na pouhé slívání a ražení. Můžem však s pýchou konstatovat, že umění přec tu nalezáme alespoň na jednom místě, že klenotnické umění právě slaví své triumfy u bratří Rusů. Nejen že mnohdy poutají zcela zvláštním, přebohatým materiálem svým — malachytem, lázulem, porfyrem, rhodonitem (mangán křemelový), a zcela novými pláštěmi grafitovými a nafritovými — ale u nich je také snaha i umělecká obratnost rozhodna. Jejich umění není odjinud přenešeno, do podrobná vyka-zuje rozkvetlý ráz národní. A k tomu ještě je také každý jednotlivec zcela svůj, zcela samostatně vynalezavý.

ITALSKÉ SOCHY

Bude as málo těch, kteří se vrátí z vídeňské výstavy a neřeknou: „Italské sochy — ty jsou krásny!“ Každý u nich se zastaví, každý na ně se zamilovaně usměje — „Jak něžné!“ — „Ne, to je přec krása!“ — „Podívejte se, to dítě se sepjatýma rukama jak pláče, toť rozkošné!“ — „A zde dělají děti z mydlin bubliny, ah!“ — zní to ze všech stran. A přec je škoda toho krásného mramoru, z kterého jsou ty sochy vyvedeny, i té pile a někdy podivuhodné dělnické zručnosti, jaké bylo k těm věcem potřebí!

Vystavené italské skulptury svědčí o rozhodném úpadku italského umění sochařského. Vidíme sošky, ne sochy, hračky, ne idey, virtuositu, ne umělecký vzlet. Kam se podíváme, nic než děti, jakoby v nějaké opatrovně, a ne snad děti co repraesentanti naivně krásné nějaké myšlenky, nýbrž pojmuty zcela reálně, *genrovité*. A je to genre, který by ani na plátně, malován, nestál za nic! Plátno se může ještě přemalovat — škoda zde toho krásného kamene!

Nevidíme před sebou více sochaře, snažící se vyjádřit mramorem myšlenky co nejvznešenější, vidíme virtuosy, kteří dovedou z mramoru vyvest i to, co v něm neleží. Kládou sobě úlohy co nejdůležitější — rozuměj co se technické stránky týče — provedou je také, ale je nám při jejich dílech jako při virtuosu houslistovi, který nás překvapí zázračnou zručností svých prstů, duši naši ale šmyčcem nerozehřeje. My rozeznáme na jich sochách každou nit a každý steh, dovedem určit druh tkaniny i druh látky, rozeznáme hedváb a damašk, divíme se roztřepené chudé košili nebo co nejdrobněji vyvedeným krajkám, ale pak se ptáme: „Kde je myšlenka?“ Právem nazval Josef Bayer celou tu vystavenou sbírku „hemdestudien“ a „krejčovskou zprávou o všelijakých látkách oděvních“. Moderní

italský sochař (Pietro Negro) vezme kus kararského mramoru a vyseká z něho na př. kluka, jak si košili svléká přes hlavu — jen aby dláto své mohl hodně hluboko zavrtat do kamene a dokázat, že ještě tam uvnitř, v té jeskyni dovede vyvest pěknou hoší hlavičku. „La pioggia“ (v dešti) jmenuje se pak třeba socha ta. Nebo zahalí celou postavu v neproniknutelný závoj, my poznáváme sice, že tu je socha nějaké mladé ženy, ale tvář nevidíme, nevidíme oka, nevidíme výrazu, vidíme jen od temene až k zemi krajky — kde zas je tu myšlenka? A to se líbí, ano to se i kupuje, a šťastný sochař, který si to „vymyslí“, ani nestačí dělat kopie!

Genre není ovšem v italském sochařství nic nového. Genristé milánští slyneli již v 17. věku. Také dnes je většina vystavených prací z Milána, menšina z Firenze, Janova, Říma, atd. Dlouho dost se bránil Řím proti úpadku, klasické sbírky, jaké hostí hlavně Vatikán a hostila Villa Borghese (odkud převezli Francouzi vše do Louvru) udržovaly vznešený směr. Ale přec, skoro snad přirozeně, probudila se i zde choutka znenáhla na umělkování, na virtuositu. Sochy Berniniho jsou toho spojení virtuosity se snahou takto ještě čistou nejkrásnějšími důkazy. Jeho David, jak již prakem zatočit chce, jeho Dafne, jak se před objetím Apollina již v laurový keř mění — obě v té Villa Borghese před branou del Popolo — jsou výtvary v skutku ještě klassickými, vzdor tomu, že virtuosita v zacházení se hmotou je zde až úžasna, a že na př. lístky vyrůstajícího keře jsou jemně a jednotlivě jakoby z vosku vymodelovány! Avšak po Berninim začla již virtuosita o sobě. A nyní, dnes, přišla již velmi daleko, či hluboko — až k dělení práce! Jsou sochaři, kteří „umějí dělat“ již jen kadeře a vousy, jiní kteří jen vinní a laurové arabesky, atd. Ano, umění italské potřebuje již nutně renaissance nové!

Nyní se ale na okamžik podívejme tedy na ty vystavené skulptury bliž. Jak pravím dětská opatrovna! I tam,

kde sáhnuto k nějakému dávno již hotovému, slavnému muži, doličen je z věku nezralosti ještě. Egidio Pozzi na př. předvedl Michelangela — šestnáctiletého, při první práci. Monteverde zas Kolumba — ještě mladšího: sedí co hošík na kamenu pokraj moře, otevřená kniha leží mu v klíně, zrak jeho, nemocný, neurčitý, zírá do tajemné dálky. Vyjmenujme prostě některé další sochy, čtenář učiní sobě obsažný úsudek již sám.

„Vynucená modlitba“ (la pregheria forzata) stojí pod soškou nejoblíbenější. Hošík tu stojí v košilce, má sepjaté ruce a brečí. Nedaleko něho stojí holčička v košili a sype holubům. A o tři kroky dál zas holčička v košili a pláče nad mrtvým ptákem. — Rossi Alessandro zaslal kluka už oblečeného, pasáčka, jak vyřezává do dřeva hlavu svého psíka. Jiný zaslal holčičku jen polooblečenou, kterou hraje si kotě tahá dole za šaty. — „Trastullo infantile“ (dětská zábava) jmenuje se zas další soška, představující — hocha s ptákem. — Pietro Guarnerio postavil také klučíka, klučík drží skříňku v ruce, z níž — vyskočil na pérech čertíček. Za to podal Domenico Barcaglia hned celý párek, hocha a děvče. Jsou oblečeni po anticku, sedí na kusu obrostlého pompejanského zábradlí a baví se tím, že — pomocí rourky rozdýmají z mydlin bublinu. „La bolla di sapone“ se to jmenuje a bublina je — k vůli většímu efektu — — *ze skla*. — „Il genio militare“ nazývá se jiný kluk se šavličkou, flintičkou, atd. — Pak je tu Amor, jak svazuje srdce řetízkem — pozlaceným, pak děvče, jak si plete copy a čte, a zas jiné, jak čte a plete při tom punčochy — skutečnými železnými dráty, a pak — ještě jiná podobná myšlenková havěť! — Je snad již vidět, že to vše v skutku je určeno pro nynější salóny evropských peněžníků a bezmyšlenkové jich obyvatele?!

Ale co má člověk říci, když vidí E. Zocchiho sochu „Stephensona“, vynálezce parovozu, který přec zajisté byl by předmětem sochy řádné! Stephenson klečí u ně-

jakého nářadí své dílny, drží v natažené ruce lokomotivu jak pěst velkou a dívá se někam přes ni! Při tom má roztrhanou košili, prošoupané podešvy a punčocha mu spadla na patu!

Nebo co J. Monteverdeho soše dra. Edvarda Jennera, vynálezce očkování! Jenner sedí na kolíbce, drží vlastního, křečovitě se vzpírajícího hochu na klíně, a právě se blíží lancettou k hochově lopatce, aby ho píchnul!

Nebo co soše, jak *slepé* děvče pomocí hmatu čte ve vypoukle tištěné bibli!

Příště snad spatříme sochu, jak bez rukou narozené děvče plete punčochu nohama.

BIBLE

Dosti velký stůl pokrytý biblemi, pak ještě dva točící se sloupy s paprskově upravenými rámci, v nichž opět bible nad biblí, toť skromná, vážná výstava anglické společnosti „British and foreign bible-society“. Přes dvě hodiny stál jsem u výstavky té, probíral se knihami, otáčel rámce — „Kafir Bible“, „Amharic Bible“, bílá bible pro slepce, „Nový zákon pro Eskymáky, pro Laponce, pro španělské cikány, bible sanskrtská — dvě stě jazyků živých, ohnivých, jimiž se hlásá „slovo“.

Byl jsem vždy pilným, vděčným čtenářem knihy té přeusudné, přebohaté.

Mit thraenen ist ein jedes blatt besiegelt —
und blutend hat die menschheit unterschrieben.

A má kniha ta milióny čtenářů stejně vděčných. Čtem ji jeden za tou, druhý za jinou příčinou, každý „hledá v ní, co najíti chce, a najde v ní, co hledá.“ Jeden poučení náboženské a mravní posilu, druhý poučení historické, třetí poezii — „cožkoli napsáno jest, k našemu naučení napsáno jest“. Posud jsem nezemdlél u probírání se stránkami bible, také již nezemdlím a kdykoli otevru a začnu číst: „I stalo se léta třicátého, měsíce čtvrtého, dne pátého, když jsem byl u prostřed zajatých u řeky Chobar, otevřina jsou nebesa, a viděl jsem vidění boží,“ šumí nade mnou peruť nejmohutnější poezie, kterou kdy zrodil lidský duch. Ezechiel, velký, největší poeta!

Zajisté dobrá kniha, třeba jí tak často užito zle, a třeba nanejvýš zakusila již osud všech knih skutečně dobrých, že jsou totiž vždy původem mnohých spisů špatných. Kniha nejrozšířenější, darovaná nám národem, v kterém se nám také zrodil vzor nejčistšího člověka. Kniha světová, patřící zajisté na výstavu světovou, tím vhodněji,

když předvedena společností působící i v nejzazších, nejzapomenutějších koutech světa.

Již dávno zlomen předsudek, že bible náleží jen kněžím, ne laikům, zlomiliť jej reformátoři. Přec se v té oné církvi posud bojí složit ji jen tak prostě do rukou laických. Origenes byl prý velmi učeným mužem a přec vzal jisté místo v evangelium sv. Matouše příliš do slova a — vyplnil je sám na sobě. Proto vychází bible s úvody, hojnými poznámkami a výklady, nebo se děje s ní — i kastrace! Pro tuto mluví i nekatoličtí někteří paedagogové, teprv nedávno vyšel ve Švýcařích takový účelný spisek: „Die stellen der bibel, welche geschlechtliches enthalten,“ a žádá vynechání jistých těch míst alespoň v biblich školám určených. Paedagog může vůči dětem mít pravdu, naproti dorostlým je každé komolení marné, již proto, že je celá, nezměněná bible již společnostmi vydavatelskými až příliš rozšířena.

Podivno, že právě v Anglii je společnost biblická nejúčinnivější, pilnost její největší. — Zdá se, že úspěch této společnosti, jakož také tamější přísné svěcení neděle a jiné ještě zjevy skutečně vyplývají jen z rozhodné, neunavné pracovitosti Angličanův: „pro samou práci nemá času, aby *přemýšlel* o něčem, co přímo nesouvisí s tou jeho prací, a uspokojuje se tedy *věrou*“. Je tam zvláštní společnost pro „vydávání náboženských traktátů,“ založená již r. 1799, dále jmenovaná společnost pro vydávání bible ve všech jazycích a podřečích, spolek paní a dívek na shotovování košil a punčoch pro ty divochy, kteří křesťanství teprv teď přijímají — opět podivno, a millionů domácích chudých sobě paní a dívky ty ani nevšímají!

Anglická Society není jedinou společností bibli rozšiřující. Znamenitá je také americká, která má přes tisíc filiálek, pak protestantská berlínská (od r. 1814), francouzská, švýcarská, dánská a švédská. Obrovských rozměrů byla do r. 1826 společnost ruská — tušili v ní tendenci

politickou a zrušili ji. S anglickou ovšem nemůže se žádná měřit. Již několikrát byla o ní v našich listech statistická zmínka, uvedu tedy jen některá hlavnější data krátce. Společnost je založena r. 1804. Tenkrát byla bible celkem nebo částmi známa jen v 50 jazycích, podnes dala ji společnost přeložit do dvou set a čtyř jazyků — dohromady je posud bible tedy ve 254 jazycích! Kdežto dále společnost v prvních čtyřech letech trvání svého udala jen 81.157 exemplárů, rozšířila jich jen za rok minulý (1872) 2,592.936, a za všechna léta dohromady 68,477.031! Peněz na to vydala přes 73 millióny našich zlatých. Jak se to asi s příjmy a výdaji má, vysvítá z toho, že na př. roku loňského bylo výdajů o 200.000 zl. víc než příjmů. Jsouť exempláry krásně tištěné laciny až směšno, a hruběj tištěné zcela zdarma.

Na rozličné národy doráží společnost také rozličně. Na Tatary několika statisíci exemplárů, na Japance jen 80.000, na Islandany jen 15.000, na ostrovany australské jen několika sty. Některým národům předložena bible celá, druhým jen Nový zákon, třetím stačilo posud jednotlivé evangelium. A kde lidé „zapomněli se naučit číst“, pomáhá společnost také ještě ilustracemi. Kafrům maluje všechny svaté černý a nahý, jen kolem pasu mají malou zástěrku, „pro slušnost nebeskou“; Sumatráni vidí, jak u poslední večeře sedí bůh syn žlutý jak kanárek a s ozdobným peřím na hlavě; u Čiňanů má zase bůh syn špičatou lebku a dlouhý lesklý cop, atd.

Tolik je jisto, že společnost *učí na sto národů číst. Mnohým utvořila teprv spisovný jazyk!* Stokrát milejší je mně ta výstavka papírová, než opět v německém oddilu ocelová výstava Kruppových děl!

Začátky kultury — výše kultury — prostá bible anglické společnosti má na výstavě zajímavý svůj pendant. Skvostnou totiž bibli firmy Hachette et Comp. z Paříže: ilustrace od slavného orientalisty mezi malíři Bidy, jenž několik-

krát byl v Palestýně a devět let kreslil na biblických těch ilustracích, rytba od Hedonina, písmo a okrasy dle ná-kresů architekta Rossigneuxa od tiskaře Viel-Cavala, překlad od biskupa Bossueta — samá jména slavná. Tiskařství začalo biblí, výtvarné umění vyvážilo si z ní největší část předmětů svých, teď jí vděčně splácí. Million franků obětoval Hachette na vydání.

PLUH

„Každé pole má své dějiny. Kdybychom znali příčiny, které je přivedly z ruky do ruky, a osudy i city těch, kteří na něm pracovali, znali bychom dějiny lidstva, jakož také geologický útvar pole, odkrytý hluboko dolů až ke středu země, ukázal by nám dějiny naší zeměkoule.“ Tak mluví Auerbach ve vesnických svých povídkách. A v „pavillonu ministerstva orby“, na světové výstavě, spatřili jsme zas celou bohatou, velepučnou sbírku historickou oněch nástrojů, kterými lidstvo vynucovalo a vynucuje z těch polí potravu svou, *sto osmdesát pluhů*, od kamenné sekyry věků nepamětných až po vítězná česká rouchadla, od malinkého rýžového ploužku z Cejlonu až po těžký pluh americký bez kol, tažený čtverospřeží a přes půl lokte hluboko rýhující — kdyby alespoň ty pluchy uměly mluvit! — Ale vždyť přec umějí, vždyť jim rozumíme!

„Krásný“ pluh ovšem není. Od Hesioda začínaje oslavoval jej sice básník za básníkem, ale výtvarné umění nikdy nevědělo, co s ním, sochaři byli vždy s klikatými, bidlovými formami jeho v rozpacích, a to, co vidíme na reliéfech na př. starých Řeků, je ideál, není pluh. Avšak co dobrodiní prokázal již lidstvu! Pluhem, vzděláváním půdy, pěstováním přírody počala zároveň lidská kultura, z lovce, pastuchy a jiného kočovníka stal se oráč, člověk usedlý, Kain zabil Abela na spásu člověčenstva. Ale člověčenstvo odměnilo se živitelům oráčům po způsobu svém, na mnohých místech učinilo z nich otroky, oráči byli ku své hroudě připsáni, „*globae adscripti*“. Šlechtic po nich šlapal, měšťáku byli sprostí, kultura, kterouž založili, chodila pak hrdě kolem nich — však již se rytířstvo rozpadlo, staré měšťanstvo je vytlačeno rukami dělnickými a koly továrnými, přes mnohé již město přešel pluh, zaoral i poslední paměť z něho, sám ale zůstal ne-

překonán stát na té zelené, krásné zemi a jeho ředitel je nyní volný a rovný všem ostatním.

Arci děla se krutá ta nespravedlnost nejvíc jen v středověké Evropě. U Indů a Egyptanů nebyla kasta rolnická v opovržení. Čínský císař oře o „slavnosti sluneční“ rok co rok veřejně. Vynálezce pluhu hledali staří přímo mezi bohy, Indům byl to sám Bacchus, bůh vína, u Řeků naučila hotovení pluhu Demeter svého miláčka Triptolema, u Egyptanů byl vynálezcem pluhu Osiris, jehož na zemi zastupoval úrodný býk Apis, příbuzný oněch trpělivých tvorů, kteříž s beder člověka sňali tahounství. U nás Slovanů, národa záhy rolnického, od něhož Němci se teprv pluhu přiučili, byl pluh vůbec vždy u velké vážnosti. V mythologii naší je obrazem blesku, prorývajícího súrodnující mračna. A jako staří Římané své vojevůdce, své Cincinnaty, brali od pluhu, vzal sobě národ český od pluhu svého vládce. Jen že jsme postaveni do samého středu Evropy a český rolník že dle přenešených k nám odjinud řádů a osudů také ztratil volnost svou! Však i v dobách nejhorsích podržel pluh všude jistou vážnost svou, třeba jí byl pozbyl jeho pán, rozžhavená radlice byla svatým důkazem při soudu a pluh byl jediným předmětem hospodářovým, na kterýž nesměl sáhnout věřitel žádný.

Se sousedy ztratil, se sousedy zas nabyl český rolník svobody. Mezi vystavenými ve Vídni pluhu, na vysokém, červeně pokrytém podstavci trůní pluh neúhledný, starý, rozežraný červotočí. Je to týž pluh, kterým r. 1769 oral císař Josef II. na Moravě. Učinil tak, aby prokázal svou úctu důležitému stavu rolnickému. Čin svobodomyšlného císaře nebyl pouhou ceremonií, nebyl činem jen symbolickým. Podobných činů symbolických, naznačujících rovnost všech stavů, ale *jen naznačujících*, bylo ovšem ode dávna dost a jsou podnes. U Římanů byly „saturnalie“, určeny co pamět zlaté doby, kdy člověk byl ještě člověku

roveň — někdy totiž za Saturna; nevolníci směli si hrát na pány a „nosit klobouky co lidé svobodní“ — svobodní po celý týden. V Holandsku slavili do nedávna „Jokmaalen“, při kteréž slavnosti byli sluhové obsluhováni svými pány. Podnes „myjou“ biskupové v jistý den chudým starcům nohy, a t. d. Josef II. zaoral si ale na moravském poli neceremoniálně, nesymbolně, jen co bdělý syn své doby — ovšem bdělý za časného ještě rána, když kolem něho široko ještě rozložena dřímota. Těžce, přetěžce se děje pokrok lidstva. Rolník dal ovšem počátek kultuře lidstva, ale ta vzdělanost musila růst, kvasit se a šířit po tisíciletí, než pojem svobody a rovnosti všech zapustil své kořeny pevné a pak teprv učinila kultura zas něco pro svého původce, pro rolníka. A za času císaře Josefa II. již byla Evropa právě prodělala onu školu, která nedlouho potom způsobila také francouzskou revoluci, a císař porozuměl plně rodicím se ideám a pomáhal jim dál: *pět let po moravském zaorání zrušeno nevolnictví.*

Jenže — kolem široko ještě rozložena dřímota! Teprv r. 1848 stal se sedlák náš skutečně a úplně volným. Do té doby tížila ho stále krutá robota, o níž neplatilo vždy jen lehké:

„pan derektor poroučel
rozsívat marjánku“,

při níž bylo bití i hladu a skoro úplně zas nevolnictví osobní. Pokud mohl, ulevoval sobě ovšem sedláček písni. Vynadal v ní purkrabímu „parukářů a největších pletichářů“, řekl, že „ten šelma nešťastný, ten šmařhavý polklasný“

pro ten klas
stihá nás,
zasloužil by sám provaz,

pověděl, že šafář je zloděj, a končil překrásným refrainem: „Bodejž pány čert vezme!“ — Už jsou nyní ty robotní písně bohudík přec jen písněmi historickými!

Rozhlídněm se po vystavených pluzích — má Stamm pravdu, když rozděluje národy podle hlubokosti polní jich rýhy a podle tíže jich radlice? když hádá dle toho, který národ je životní silou a svobodou mohutnější? Myslím, že má. Národové, kteří podnes nemají pluhu, vymírají, Kain ubíjí podnes Abela. Otrok pak nezajede rádlem hluboko do země, ne způsob práce, nýbrž propracovaný den, sdělané prostranství má pro něho význam. Podívejme se na ploužek „sikkim“ z vysoké Asie, nebo na podobný ploužek ze Siamu, jednou rukou se řídí, je celý ze dřeva a radlici má s velikosti obyčejného pilníku. Jak dlouho as potřeboval pluh k svému rozvoji, jak dlouho byla radlice jen dřevěná, kdy obdržela přiostržený kámen, kdy kousek bronzu, kdy železo? Zajímavá to sbírka i pro nerolníka! Všem vystaveným pluhům ale vévodí naše „ruchadlo“, které přijali skoro již všude po střední Evropě, tak že nalezáme zde nejen ruchadla česká nýbrž již také „ruchadlo pruské“, „ruchadlo Eckertovo“, „cylindrové ruchadlo nasavské“, a t. d. A teď to jde v nejrozmanitější míchanině: „aratro romano“ i „peticara“ (také římská), řecký pluh z ostrova Morey, zas český „nakolesník“, „ralo“ dalmatské, „hoklo“, „hakka“ a „punthi“ z Číny, „arado“ z ostrova Madeiry, v Německu nalezená radlice starořímská („mečem dobyli, radlicí kolonisovali“), pluh švédský, kavkazský a haličských horalů, ruská „kasulja“, indický „nagur“ a „bukhur“, a t. d. Jak se svými pluhu v Indii zacházejí, učí nás obrazce v anglickém oddělení „India“ (v hlavní budově), jak jinde, učí akvarelly vyvěšené po stěnách kolem samé historické výstavy pluhů. V starém Egyptu byl pluh lehký, dřevěný, i radlici měl dřevěnou a zapřahali do něho bůvola s oslem nebo čtyry lidi. Na Litvě je oráčem žena, v Srbsku se

připřáhne žena napřed vedle koně nebo volka, a t. d. Známo, že v Anglii zapřahají již *páru*, že mají šest radlic na tom parním pluhu; snad se bude dít jednou — i vzrůst obilí zcela fabričně!

V Čechách se oře ode dávna dobře. U nás i s vysoka přiletěvší „divoká kačena“

zavolala na voráče,
aby voral z hlyboka.

Vzdělávání polí se zlepšuje, do hnojené půdy zajíždí radlice hloub a hloub, ale sedlák se škrabe za uchem — : „Není ještě konec té písničky o „pražené polívce na suhém rendlíce“, čeledín a nádenník mají se u mne dobře, ale já — já se dřu na daně“, povídá.

I.

Jednoho dne sebral jsem své nohy a řídil je do světové výstavy jen proto, abychom se podívali spolu na vystavenou z celého světa *obuv*. Také ta není snad pohromadě, také u obuvi musí člověk projít každou *zemi*, aby nabyl jakéhos přehledu, ale pak — pak rozumí Klicperovu výroku: „Můj milý, řeknu-li „kramflek“, řek' jsem něco náramně vážného.“ Nepochybujou věru, že o té obuvi na výstavě mohl by někdo napsat celou velkou knihu a velmi zajímavou, ba mohlo by být kněh více: od řemeslníka, národního hospodáře, historika, ethnografa, sochaře, anatoma — nesmějte se, také od sochaře a anatoma! A socialista by napsal knihu nejtlustší.

Sbírka by se zde mohla sestavit as úplná, jediný mokassin amerického Indiána schází. Či na postavených manequinech či ve zvláštních výstavkách možno tu spatřit obuv všeho spůsobu, od dřeváku sedláka Rumuna z Uher až k anglické dámské botce z glaceované kůže, jižto lze lehce a příjemně obout jako rukavičku. Ve francouzském oddělení učinil již jakýs historický švec pokus takového obuvního musea. Ve velmi pěkném pořádku vystavil vzorky starší *evropské* obuvi (střevíců a p.); vidíme tu zobákový střevíc, v jakém za rokoka vznášel se pudrovaný dvořanín po hladkých salónech versaillských, i žluté opánky římských histrionů a sandály starých Řeků.

Hlavně by muselo obuvní museum rozpadat se na obuv moderní, která je všude skoro již stejná, a na obuv národní, co nejružnější, co nejzajímavější.

Zajímavo dle obuvi studovat ráz národa a zvláštnosti ponebí. Vysoká turecká žlutá bota na př. je víc punčochou než botou, jeť holinka, nárt i podšev z jediného kusu, pata na ní trochu vycpána — každá noha v ní *musí* přijmout

pomalý, šouravý krok líných Orientálců. Taktěž punčochovity jsou boty Ostjaků, Samojedů a Eskymáků, jsou z polovydělané kůže, k vůli zimě se srstí dovnitř, pak s širokou nahoře holinkou, do níž se dá ledacos, aby se v ruce nést nemusilo — paní Eskymačka vstrčí do holinky i své dítě. V čínském oddělení vidíme střevíce a trepky ze slámy, z rákosy, atd., s vysokými dřevěnými podešvy na třech stejně vysokých špalíčcích; musí se v nich kráčet zcela vážně a tím obtížněji, že stlačený předeek skrucuje a stlačuje také prsty u nohy. Rovněž těžky a nezdravy jsou tamější střevíce kožené, obmyšlené věru strašnými cvoky. Podobné podešvy dřevěné, jak jsou ty čínské, připínají sobě v dešti a blátě také krasotinky turecké, aby ušetřily bohatě vyšíváných trepek svých. U bohatších Turkyň bývá to lešeníčko celé stříbrné, tedy náramně těžké — viz exemplár v oddělení tureckém. Z Uher zaslány ozdobné čizmy a husarské boty, se skvostně vyšitým zemským znakem — na holince. Od chudých Bulharů přišly jen sandály a opánky. Slováci zaslali sváteční své boty žluté a červené. Z Rumunska přišla neobrabaná národní bota skládající se z nevydělané koziny, plstě a slámy. Bota norská má silný kožený svršek a dřevěné duté podešvy (tak k vůli zimě) a kovová obroučka jde kolem podešvu i svršku. V ruském oddělení vidíme přemování moderní boty kožešinou, pak křiklavé botky ženské (na př. zcela zlatého povrchu), konečně botky orientálně vyšíváné jako v Turecku, Řecku, atd. V „turkestanském koutku“ tamtéž spatřujem na jednom manequinu botu vysokou, hojnými cvoky kovanou, v zadu na opatku koženým bodcem opatřenou — obuv to pro lezce i jezdce. A t. d.

Moderní bota je často již kusem uměleckého průmyslu. Známý onen pán, který před několika tisíci lety zahřměl prý na ševcovského kritika své pověstné „sutor ne ultra“, musil by dnešního dne odtáhnout s posměchem. Čím dál dnešního dne obuvník sahá, tím líp! Hezky dlouho prošmař-

hávalo se lidstvo životem, dalo sobě módou formu bot předpisovat a nohy kazit, vědělo sice „kde je bota tlačí“, ale nevzpomnělo si, že tlačit nemusí! Nyní dojde si obuvník k anatomovi pro poučení a sochař mu dělá model nohy i botky, řezbář kopyta a desky. V italském oddílu spatřujem kopyta a desky, které jsou „přísně dle zákonů anatomie, s podrobným vzhledem ku kostře nohy i její nemocem a nepravidelnostem.“ Praktičnost se spojuje s úhledností — jen přepraktický Amerikán nedbá krásy botní skoro nic a dělá botu hned tak pohodlnou, jako by už byla „vyšlapána“. Zkrátka, obuvnictví dostalo se nyní na dráhu rozumnou, obuv není víc mučidlem, obuvník užívá všech možných pomůcek duševních —

narodil se *mladej švec*,
radujme se!

Rozumí se samo sebou, že také jiné stránky obuvi za našich dnů se měnily a mění. Kůže se užívá všech druhů, od nejjemnější glacičky až po neproniknutelnou kůži z ali-gátora a armadilla. Spracování už dávno neděje se, jak známo, jen dratví, nýbrž za výdatné pomoci floků, z nichž když jeden pustí, svede jich hned sto za sebou. Na výstavě vidíme stroje také na řezání těchto floků, které ale již zase zápasí s vynálezem ještě novějším, se š r o u b k y. Dále zde spatřujem nové spůsoby sdělání opatků, podešvy korkem a plstí opatřené, ano zcela pohyblivé dřevěné podešvy se šarnýry, a t. d.

Nejvíce umění naložili vystavující obuvníci na obuv ženskou a ze všech vynikli v tom nejvíc zas obuvníci francouzští. Ty jejich elegantní botky, ty pantoflíčky! — Pantoflíčky! — Jak tu nevinně leží za sklem ten modrý párek! Hebounký svršek, lehýnký podšev — jak slabý podšev má to manželské štěstí! Jak jemně ten pantoflíček vypadá, člověk by myslil, že být pod takovým bylo by

zrovna rozkoší a přec — co je proti němu jíздеcká bota Alexandra Velkého, bič Attilův, palcát Žižkův! Hoď své ženě rukavici, ona zdvihne pantofel — a jsi hotov. „Pánbůh je jen proto všemohoucí, že není pod pantoflem“, praví Saphir.

II.

Stál nad plstí a sukmem, slamou a hedbábím, filosofický doktor pan Otto Henne-Am Rhyň, a vzdychl sobě z hluboka: „Ach není jasnosti v nejnovějších ideálech rovolučních — není nikde moderního klobouku, který by se líbil všude a každému! Jako náš nynější zápas ideí, nemá také zápas klobouků posud výhlídky na uspokojující rozluštění.“ — Má pravdu, pan doktor, a kdyby nebyl psal článek svůj o historických kloboucích po německu, nemusil bych psát sám a mohl bych krátce říci: „Čtenáři, viz!“ Jen že není klobouk jediný, co na tomto pestrém světě kryje lidskou lebku a její rozum i kaprice, vzdory i svévole!

Je to věru smutné, že není shody ani v tom, co je na člověku „nejvyššího“. A pořád bude hůř. Již se neliší národ jen zas od národa, teď již opovází se každý druhý člověk být „individuem“, být něčím zcela zvláštním, mít svou hlavu a také svůj klobouk nebo svou čepici na ní. Do nedávna ještě byla značně větší jasnost a přehlednost. Znali jsme pernatý chochol Indiánův, špičatý kornout Číňanův, turban Turkův, huňatou čepici rozmanitých pastuchů, nízký klobouček sedlákův, ohnivě lesklý cylindr švihákův a ještě několik typů a mysleli jsme, že už těch je dost. Ale vmíchal se do toho divoký revolucionář, nazván klobouk plstěný, začal internacionálně rýt, všechno zničil, všechno překroutil a zjinačil — kdyby alespoň sám věděl, co chce!

Pestré jsou lebky lidské po světě a zajímavava je pro-

cháзка po nich ve světové výstavě, totiž po jich pokrývkách. O ženských čepcích, čepicích, turbanech, šlojřířích a kloboucích nebudu mluvit, nerozumím jim; někdy myslím, že dáma některá nemá ani klobouk, a ona má klobouk přec, jen že pánbůh ví kde. Na figurínách nebo ve výkladech co zboží vidíš ale srozumitelné mužské pokrývky a karkule všech možných smyslů i nesmyslů. Dračí přílbu japonského rytíře, žlutý kornout čínského mandarina, huňatý šišák Tatarův, zelený turban příbuzného prorokova, paňácovské čepice tančících dervišů, hedvábný, pštrosím perem a pentlemi zdobený klobouček bohatého pařížského dítěte, přípláclou čepičku egyptské chudiny, medvědicí francouzské gardy, rakouské čáko, pruskou piklhaubnu, hasičovu přílbu, baret, cylindr, a ještě sto jiných! Dále klobouky slaměné „bruselské“, „fantasijní“, „panamské“ bílené i nevybílené, „florentinské“, „Pedale“, „Ricciotti“, klobouky z lýčí, ze dřeva, ze žíní, sukna, hedvábných látek, ano v brazilském oddělení i klobouky z kůry palmové. Jen že mají trochu řídká žebra, ty klobouky brazilské, příliš moc „ventilace“, a když prší, že se hlava ihned také důkladně celá umyje. Vidíme tu několikero set forem na kloboucích plstěných, několik „zcela nových vynálezů“, jako cylindr beze švu, plstěný klobouk zevně zelený, uvnitř černý, a díváme se na kloboučnický stroj, pracující parou a tak rychle, že nám jde hlava i s kloboukem kolem.

Se závrtným spěchem mění naše doba vše, i pokrývky hlav našich. Proud ten je neoddolatelny, největší konservatism líných, zaspalých národů orientálních před ním neobstojí. Není tomu ještě ani půl století, co vládli Cařihradem janičáři, a porovnejme i tam, v Cařihradě samém, strašidelné, jak škopek velké turbany v janičárském museu s těmi turbánky teď po ulicích, které nejsou nic jiného než uprostřed fes a bílý šáteček kolem. Ano již mizí i ty šátečky a místo nich jim dávají dělníci strakoníčtí a husinečtí, písečtí a vídeňští do fesu podšívky z dřevěné slámy,

kůže, kaučuku a batistu. Toliko stínidla jim ještě nedávají — „jen pes křesťan bojí se pohlédnout do hněvivého oka Allahova.“

Historická výstava klobouků musí být ovšem velmi zajímavá. Jsou tam teď ve vídeňském Prátru dvě, jedna menší kloboučnicka Petra Habiga a spol. (rakouské oddělení), obsahující toliko módy nynějšího století, a druhá větší ve „výstavě addicionelní“, o které se právě rozepsal citovaný již filosofický pan doktor. Tato výstava začíná věkem sedmnáctým a sice oním kloboukem co nejširší, směle vyhrnuté střechy a obrovského péra, jaký z hlavy Rubensovy a uměleckých současníků jeho na výbojnou hlavu svou posadili Wallenstein, Gustav Adolf a Cromwell. Také klobouk měšťákův a sedlákův byl tenkrát nízký a se střechou širokou, ale střecha ta byla sepnuta do tří rohů, jak ještě dnes u sedláků švábských. „Trojice“ byla později, v době alchymistů a astrologů, šiboletem všeho všude myšlení vzdělaného světa, třírohý, trojiční klobouk stal se všeobecnou módou a udržel se dlouho, viz zde klobouk Bedřicha Velkého, „starého Frice“. Již pak klobouk císaře Josefa II. je poněkud jiný, jen dvourohý, napřed zakulacený, a udržuje se forma ta u vojska částečně podnes. Francouzská revoluce učinila také v kloboucích revoluci. Připevňovala své trojbarevné kokardy a červená péra na vysoký, kulatý klobouk s úzkou střechou, převzatý od Španělů a graduovaných doktorů. Netrpěli tenkrát rohů ani ostrých hran, vše musilo být pěkně zakulacené, na všechny strany stejné, a ubývání šířky směrem do výše naznačovalo oposici ku všemu s hůry vládnoucímu. Nastalá pak reakce cylindr podržela, ale obrátila jej a byl nahoře široký a dole úzký; potřebovala reakce širokou půdu, aby mohla lidem tančit po hlavách. Revoluce červencová ale věc vyrovnala, zavládlo „juste-milieu“, vysoký klobouk se stal čistým *cylindrem*, nahoře i dole zcela stejným. Cylindru však zas vjel roku 1848 do boku nízký, střechatý klobouk

plstěný, a od té doby se nemůže cylindr víc vzpamatovat, je hned vyšší hned nižší, brzy nahoře, brzy dole širší, krouť se všelijak, a nemůže ani umřít ani být živ. Také ale nováček z r. 1848 nemůže se nějak vykvasit, tisíc má nápadů, ale žádnou myšlenku, tisíc mód, ale žádný všeobecně uznávaný model — jsme zmítáni sem tam, tonem, a nikde, nikde žádný pomocný klobouk, jehož bychom se zachytli!

PRO DOPRAVU

To staré lidstvo je jako mladý orel. Bylo dřív rádo, že mohlo sem tam lézt po domácím hnízdě svém, pak se chvělo štěstím, že křídlo je nese k modrým skalám, teď ryčí mužnou zlostí, že jedním šlehem nemůže přes sto mil a povětrnou plavbou že nemůže k slunci. „Za osmdesát dní kolem celé země“ — k smíchu, to je vidět, že se ještě neumíme skorem ani hnout! Lokomotiva, ten hlemejžd, nestačí víc létavým, cestovatelským choutkám našim; skáčem k oblakům, jako zavřený lev na mříž skáče.

Cestovat musíme, již musí každý. Vystona'i jsme se sice z kosmopolitismu, dříve moderního, ale necestujem přec víc, „aby se nám pak doma tím více líbilo“, vždyť jsme poměrně všude již doma! Kde jsme už od těch dob, kdy se říkalo: Zůstaň u krbu svého a živ se v poctivosti! „My teď letíme světem a živíme se třeba v nepoctivosti.“

Zdali pak chodí ještě někdo pěšky? Snad již jen na procházku a to nerád! Cestování po vlasti, po nivách domácích, přenecháváme drobné mládeži. Ta nechť poznává národ, jeho sídla a vlastnosti, my — nás to nudí. Kdyby nám někdo mluvil o volnosti pěšáka, jak řídí krok, kam se mu líbí, postojí, kde chce, vyžije krásu krajiny a krásu lidstva až do umdlení, řeknem, že má tuze pravdu a my — že zůstanem raděj sedět. Vysmějem se i Angličanu, který si zřídil velký svůj cestovní vůz a od La Manche k Černému moři chce přejet dle vlastního pohodlí. A pošta a dostavník — ty stojí i na světové výstavě již v koutku.

Podivně dojíká ta sbírka starých a nejstarších vozů poštovních a ještě podivněji vedle ti vycpaní postillonové! Přemožený lid, praeparát pro kulturní musea, vymřelé existence! Co je dnešní postillon v šedivé své skromné kazajce, který leda od ulice k ulici jezdí, aby ze schránek vaky s listy vybíral, naproti premovanému postillonu dřívějšímu, který za veselého hlaholu své trubky branou do

města vjížděl a za nímž jsme hleděli s úctou, šeptajíce si, že „jede až z Chebu“ ! Na staré poštovní vozy hledíme teď s pravou hrůzou. Nemůžem pochopit staré novellisty, že v těch drkotavých karách nalezali nějakou poesii, my cítíme ještě dnes údy jakoby přetlučeny, bojíme se vzpomenout sobě, jak jsme se v těch tmavých skříních musili kroutit a natahovat, jen abychom mohli přendat si nohu nebo z okna plivnout. A bylo to pohodlí tenkrát panské !

Dopravních prostředků nalezá se na výstavě síla. Pro člověka i koně, pro vodu i páru, pro zemi i moře, jen ne pro vzduch, ne pro let oblakový, na vjezdu do říše oblakové visí stále ještě sedm zámků. „Ballon captif“ chtěl se alespoň dotknout zámku prvního a již jej smetla vichřice někam na sto mil. Nejbohatěji, nejpoučněji jsou tu ovšem vystaveny a v skupiny seřaděny lodě. Není věru možno, abychom vypočetli jen veškeré předměty, jakž teprv se dotknout jich zvláštností ! V maritimním pavillonu a v pavillonu Lloydu podán přehled hrubě úplný alespoň těch vodních prostředků dopravních, které máme v Rakousku. Od barky, kterou žralok jediným obratem převrhne, do lodě řadové, kterou nejzvučnější bouř sotva že pohne k nějaké mírné sousedské ; od nízkého převozného traghetti, které i při drobných vždy vlnách Scirocca hází sebou jako slupka, až do největší dopravní lodě Lloydové, která tři patra sahá pod vodu. V ostatních oddílech lze sobě pak vědomosti doplnit. I čínskou loď tu vidíš, na níž mořský loupežník po zboží a lidech se honí, i lehký žlutý kaik, na němž paša harém svůj procházkou vozí po čarovném Bosporu. Škoda, že tu není také historická, smutná gondole benátská, barka mujánského rybáka, dlouhá kocábka cirknického osadníka a jiné lodičky význačné ! Skoro v každém skupení najdeš ale přec vždy něco zvláštního. V dánském elegantní lodičku s vysokými seslíky pro zábavnou jízdu kolem ostrova kodaňského Tivoli, a vedle ní loďku eskymáckou, potaženou koží a uprostřed s pra-

malým otvorem pro celou pídimužikovou rodinu ; v ruském barky co nejelegantnější, pak malou salonní barku pární, pak „Raquette“, velociped to vodní, vypadající jako saně a t. d.

Vlastně jsem měl začít jinak. Takovými dopravními prostředky, které jsou poukázány jen na lidskou sílu a na lidskou ruku. Mnoho jich není. Talavašky či nosítka jsou na vyměření. Jen na obrazech ještě vidáme, jak pudrovaná krasotinka vykukuje oknem nosítek ven, nebo jak do nich vstupuje tlustý pán s náramnou bílou parukou — dávno vyhynulé rokoko. V skutečnosti mají již jen zdravotní účel, dopravit v městech těžce nemocného do nemocnice, přenést v lázeňských místech paničku chorou neb příliš choulostivou z bytu do lázně a zpět. Ale o nádheře není tu ani dechu víc, i ty lázeňské talavašky jsou natřeny jen prostě, jako chudá umrlčí truhla. Také je na celé výstavě — mimo smutná nosítka v pavillonu zdravotním — vystavena talavaška jediná, z nizozemských osad v Indii. Schází květnatá, bohatě pozlacená talavaška cařihradská, elegantně zastřená neapolská atd.

Místo nosítek nastoupla kolečková křesla, ruční vozečky s lidskými strkouny místo tahounů. Pro dítě, pro nemocného, pro zemdlenou dámu, a t. d. Na výstavě jsou jak známo křesla ta uvedena jako drožky v městě, s určitým stanovištěm, taxou a číslem, a člověk se tu může za drahý peníz dostat tedy zrovna postrkem, kam patří. V Japanu už je mají dávno, ano vozíky ty jsou jedinými nájemnými povozy japonských měst. V oddělení japonském je velmi elegantní takový jeden vozík vystaven a na obrazech lze je tam vidět v celé řadě stát a čekat na pasažéry. Komické obrazy! Japanec strkoun stojí tu se svěšenou hlavou jako náš drožkářský kůň, když mu pán jeho zrovna byl od huby vzal pytlík s ovsem.

Ještě k těm lidohybným povozům patří velocipedy. Není jich tu ale mnoho a nejsou zvláštní. Pardon, přec!

V nejsevernějším cípu italského oddílu stojí nevysoký, zavalitý kůň. Dobré zvíře! Rozumu sice nemá, za to ale nesmírnou ctižádost: chce se stát praotcem zcela nové račy. K tomu účeli mu dal jeho stvořitel tři železná kola pod břicho a kliku na krk — signore Zoppi di Parma je ten stvořitel jeho, sedí v sedle a jede vždy pět kroků ku předu, pak pět v levo, pokud místo stačí, a zas pozpátku na prvotní své místo. Rytířských hradů nebude nejspíš dobývat, také do vrchu a s vrchu bude mít as obtíže, ale po podlaze běží za pět set zlatých zcela pěkně „il cavallo automotore“.

Clarence — broom — landauer — berlina — kaleša poloviční — kaleša celá — faeton — dámský kočár — vyberte si, co chcete! Nesmírný výběr, sta kočárů a vozů, od drkotavého čínského, pokrytého hrubě pleteným rákosím, až k nádhernému dvorskému, skoro tak nádhernému jako je červený a zlatý božihodový kočár pražského arcibiskupa. Jen že již co dětem se nám vypravovalo o té ekypáži arcibiskupské, že ji před výjezdem musí vždy svazovat špagátem, a zde na výstavě leskne se vše novostí a mladostí jako čelo osmnáctileté panny. Líbí se vám ten rozložený landauer fialový? — 2000 zl. — Či zde ten modrý? — Jen 1000, bagatella! Na ty pětistovkové menší se ani nedívejte, nesluší dnešního dne sedět v povoze tak směšně laciném. Kočár, vlastní ekypáž dnešního dne musí být, podle ní se soudí, má-li člověk alespoň tolik příjmů, aby mohl býti „živ“. Vlastní ekypáž plete se všemi myšlenkami jemnost paní, a když paní kupcová ve veselohře Rosenově čte Prutzovu báseň:

Ha! wo die wellen tosend schlagen
boch ueber dem empoerten grund,
da fuehlt in goettergleichem wagen
ein maennlich herz —

vytrhne se náhle ze čtení a zeptá se pana manžela: „Ty, neměli bychom dát svůj vůz teď vyložit šedivě? Je to tak elegantní!“

Elegance je u kočáru nyní, kdy i fiakr je elegantně prošíván, ještě hlavnějším požadavkem než elasticnost a pohodlí. Skutečně k ní hleděno skoro u všech vystavených povozů, i ten uherský se skříní ze síti místo ze dřeva je velmi úhledný. Rozhodně nejkrásnější jsou ovšem francouzské, dle nichž se řídí, dosti obratně, sedláři vídeňští. Faetony, jež kočí, i faetony, jež pán si řídí, kočáry dámské, rodinné, cestovní, honební, dvou-, tří- a čtyrkolé, krásný tramwayový vagón z Ameriky, elegantní hôtelní omnibus s aksamitovými křesly, zkrátka všechny druhy povozů pro koňskou spřež jsou zastoupeny, jen již zase ne zajímavý ten fiakr cařihradský, se světle a vesele kvitkovanou skříní, kulatou jako baloun. Za to je zde turecký povoz pro spřež volskou, „taraba“, vesele to natřený, podlouhlý vůz pro ženské, otevřený na všechny strany a stíněný dřevěným baldachýnem, spočívajícím na čtyřech tenkých sloupcích. Ještě některé zvláštnosti jsou zde. Na př. francouzský vůz cestovní pro celou rodinu. Když je pěkně, může celá rodina sedět venku, napřed, vzadu, na střeše, jakmile začne skrápat, mohou všichni vskočit dovnitř, jako mláďata do vaku klokana. Nebo rumunský vůz na honění dropů. Známo, že Indiáni zakuklí se v jeleny, bušmani v pštrosy, aby se mohli přiblížit zvěři, evropští myslivci docela v krávy, aby přiblížili se divokým husám a kachnám; rumunský myslivec zahraje si na nevinného cestovatele, jenž sedí v lehkém, na všechny strany pohyblivými, pletenými záslonami pokrytém vozíku. Zdá se, že hloupý drop je skutečně dost hloupý, aby vyčkal; naše straka, i když se myslivec převlíkne za ženu s nůši, nevyčká přec.

Podivno, že zas zimní povozy, saně, nevynikají skoro ničím. Jako by ta otevřená korba a ty prostě paralelní,

dlouhé smyky byly závadou vymyšlivosti. Trochu nátěru, trochu zlata na saních ruských (také vystavené kočáry ruské jsou většinou pozlaceny), pak přehozená černá, hnědá nebo šedivá kůže medvědí, toť vše. Zvláštností jsou saně sobí, jimiž Samojed přelétá sněžná lada svá, pak saně psí, v nichž sedí smutný Ostjak, asijský Čud bledé tváře a schmoulených, „od prvopočátku“ nečesaných vlasů.

Parou se arci nyní již nejvíce jezdí a lokomotiva je na výstavě zastoupena skvěle. Dlouhá, nekonečná je jich řada a obři ti zde stojí nehybně a tiše, jako železný pluk kyrysnický při přehlídce. Spící saně; až se probudí, rozletí se světem celým a z očí jim zašlehne oheň a z nozder kouř. Co tu rozmanitých lokomotiv a vagónů! Jednotlivá lokomotiva, která je určena, aby jezdila po prosté silnici bez železných kolejí; jednotlivé kupé pro ty, kteří chtějí cestou spát; jednotlivý vagón pro pány tohoto světa, aby mohli pohodlně si zajet na honbu; celý vlak „zdravotní“, s vagónem pro raněné, druhým pro lékaře, třetím pro ředitele vlaku, čtvrtým pro kuchyň, a t. d. Nejzajímavější jsou vagóny zdravotní a pak ty vagóny bytelné, z nichž nejpraktičtější — „vozy Pullmannovy“ — přejíždějí jak známo drahou pacifickou. Člověk se může v takovém vagónu narodit, vyrůst, se oženit a umřít, vše pohodlně, i „štace života“ oznámí mu konduktor.

A inženýr pan Popovič vynalezl — předně k účelům válečným — docela *nádraží, které lze kamkoli celé přenést!* Vynález svůj nazval „glorinou“, pěkné jméno, ale — copak budem my lidé ještě všechno přenášet!?

NENÍ LIBO SI ZAHRÁT?

Vittore Emanuelo, il Re galantuomo, bude se také ve Vídni zlobit. Jako se zlobí, když z oken Quirinalu přes Tiberu hledí na Trastevere a Vatikán, jenž se mu nechce poddat, a jako se zlobí, když vyjíždí zálivem janovským a na západní straně spatří krásné Monaco, které, kdyby je byl v pravý čas sebral, mohl Francouzům právě tak prodat jako Mentone a Roccabrunu. Již je pozdě. Kníže monacký, slepý Karel III., nezdá se mít chuti přijít o své poslední poddané. Na vídeňské výstavě může se král spojené Italie o tom přesvědčit, poblíž Liesingské pivnice stojí válečná hradba vlády Karlovy. Elegantní domek s verandou, kolem domku jižní stromy, keře a nejuzáčnejší květiny, kolem zahrádky nizounké, krásné zábradlíčko — a přec je to hradba.

Monacký kníže pán má s hrstkou milovaných svých poddaných totiž kříž. Snad zcela tak, jak v Sardouově „Rabagas“, sám to vypravuje přítelkyni Angličance: „Jedna strana jsem já, druhá můj národ. Všecky mé skutky kaceřují a převracují s úžasnou dovedností. Na př.: Procházím se. Nemám prý co dělat! — Neprocházím se. „Bojí se veřejnosti.“ — Dávám bál. „Zbytečná nádhera!“ — Nedávám bál. „Je lakomý.“ — Přehlížím vojsko. „Hrozí vojskem!“ — Nepřehlížím je. „Bojí se ducha vojska.“ — K oslavě mých jmenin je ohňostroj. „Peníze občanů vyhazuje do povětří!“ — Žádný ohňostroj. „Nepřeje nám žádné zábavy.“ — Jsem zdrav. „Nepřipouští si žádných starostí.“ — Jsem churav. „Ten nestřídmy!“ — Podnikám stavby. „Marnotratnictví!“ — Nestavím nic. „A co chudý lid?“ —

Jen že skutečnost bývá mnohem horší než Sardouova fantasmie a že revoluci někdy se nelíbí obmezit se na karikatury, kočičinu a několik hozených klacků. Když r. 1848 pro drahotu chleba a soli vypukla revolta, obsadil Karel

Albert Mentone a Roccabrunu a sardinské vojsko víc neodtáhlo. Knížectví se sevrklo na městečko Monaco s nejbližším vůkolím, a nebude-li chleba a soli, půjde snad také to vandrem. Ale bude nejspíš všeho dost. Hery, tak výnosné, z Německa a Francie vyhnali, proč by jich nepřijalo Monaco?

Jak krásně tam musí být! Zahradka kolem monackého pavillonu dává nám obraz nejbujnější, zrovna již tropické flóry. Pernatá palma vznáší tam nad piniový lesík dumavou korunu svou, jako by hleděla do dálky, do dálných věků — „urschoepfungsalt ist ihr geschlecht“. Tmavý cypřiš, „strom volnosti“, vyrůstá jako náš topol. Větřík z moře přicházející kolíbá bambusem a třtinou cukrovou a šourá se po pepřových stromech, velkých jako akácie, po citrýnech a myrtách, tři list o list a vzduch je naplněn kouzelným zápachem. Půda je pokryta květinami nejkořenější vůně, po skalách kvetou kaktusy, z písku stříli až po střechu blízkého domku stromnatý květ svůj stará agava — —

Vejděm do pavillónu. Z protější stěny usmívá se na nás obraz Monaca, města a přístavu, i s divoce romantickou skalou Monte Carlo. Jaký to půvab! Italské slunce vkouzleno do obrazu a obraz zdá se že dýše. Vyhraje-li člověk v herně, musí v té přírodě pocit štěstí být povznešen na nejslastnější harmonii, prohraje-li, musí jak balzám působit ta příroda, a kdyby ne — skok s té skály do moře —

Život tam musí být vybraně souladný, lidé broušení. Veškeré zde vystavené tovary svědčí o nejrozkvetlejším uměleckém průmyslu, věru že „la société industrielle et artistique de Monaco“ nebyla založena nadarmo! Podlaha jizby je mozaiková, z barevně emajlovaných hlíněných plotýnek. V krásně řezaných skříních z ebenového dřeva, postavených kolem stěn pompejansky malovaných, jsou vystaveny překrásné fayence, pak „alcarrazy“ etruských forem, džbány to z porosní hlíny, jichž stěnami se částka

nápoje odpařuje a tím ostatek v nádobě chladný udržuje. Pak košíčky, skřínky, rámce z nejskvostnějších dřev, světoznámé parfumové vodičky z monackých bylin atd. Když člověk při roulletu vyhraje na „rovné“ nebo „nerovné“, černé nebo červené, nebo když vsadí sto louisdorů na jednotlivé číslo a dostane pak třicet a šestkrát tolik zpět, může v Monacu nakoupit si tuze moc pěkných věcí na památku.

Uprostřed jizby stojí na podstavci z černého mramoru bílé poprsí knížete Karla III. Chudák je slep. Jako Amor a jako Justitia a jako Fortuna. Snad je i to pokyn náhody. Že jako člověk cizinec bude v lásce přijat, že se s ním bude hrát spravedlivě, že štěstí na něho čeká. A že se ledacos nevidí, co by se jinde vidělo.

Mně se ta knížecí reklama pro hernu líbí. „Je záslužno, aby stát hráče chránil, neboť hrací banka je výborný vychovatelský ústav pro mladé lidi. Zde se naučí obratnosti, vidí zápas náruživosti, zde se naučí pokoře v štěstí a trpělivosti v neštěstí; zde se odvracují od různých zábav a přivykají věnovat síly své předmětu jedinému; zkrátka, hra je pro mladíky školou co nejlepší a pořádný bankéř je lepší než Komenský.“

HUDEBNÍ DOZVUKY

I.

Je po výstavě, po jejím ruchu a hluku, zvukové vřavě a nezřízeném rámusu. Úplné ticho ovšem ještě nenastalo. Naposledy již sice velká trouba mlhová dala „tomu“ přes hubu, ale „ono to“ přec ještě něco blekotá. Je to ale jen již ruch a hluk nastalého funusu.

Jaký to rozdíl mezi listopadem a květnem! Tenkrát ten chaos zvuků, člověk myslil, že mu uši utrhne, duši zaplaví, srdce vyškubne. Svištelo to, hučelo, dunělo, znělo, zvonilo, skřípělo, řičelo, vzduch byl rozvlněn jako Kvarnero v bouři. Kam se tenkrát utéci, aby si sluch odpočinul! Sotva zapištěl za tebou tourniquet, byl's na zvukovém tom moři ihned zmitán jako skořápka. Země chrupekla pod kroky, vzduchem švihal cigánský csardás, lokomotiva drtila křemely, z vodárny funěla pára, vodotrysky pleskaly, dřevěná harmonika štyrská zvonila, ptáci úzkostlivě poletovali a nařikali, jazyky celého světa se křižovaly, mužští hubovali, děvčata se hlasitě smála, vojenská hudba řinčela, Straussova kapela operovala, tesařské sekery duněly — a z dálky sem zalehalo bučení a mečení „němé“ tváře, čekající zde také netrpělivě na nějaké to světové vyznamenání.

A uvnitř výstavních budov — „toenend bewege unformen“ řekl by Hanslick. I hluchý Beethoven by byl musil zde slyšet a divím se, že z toho rámusu nenadchnul se některý skladatel k prazvláštní rytmické skladbě, jako prý kdys Haendel v kovárně se nadchnul k „The harmonic blacksmith“ nebo kdys sám Beethoven se chytil kalupu koně. Arci už dovedl cos podobného Meyerbeer, ve „Hvězdě severu“, kde dole vede orchestr svou a nahoře na jevišti několik kapel vojenských také každá svou. „Es soll ja nicht stimmen,“ ušklíbl se Meyerbeer na poděše-

ného vídeňského kapelníka. Tady to arci také nemělo štemovat, když ale šla z toho hrůza!

Svištění kol a řemenů na strojích, hučení páry, cvakání strojů šicích, praskání otvíraných teprv beden, bušení kladiv, vřeskot pilníků a pil, vše to by člověk snesl zde, jako to snáší třeba někde v továrně — vždyť jsme vyšli již zdrávi i z dílen, kde se brousilo sklo nebo řezaly železné špalky! Ale ty zákeřnické zvuky ostatní! A především — to „*umění*“! Jakpak na př. se mohu obdivovat fotografovaným krásám amerických pralesů, když tu najednou za mými zády zahučí novoyorské harmonium „Meistersaengry“? Odejdu rychle raděj dál, k těm hezkým americkým šicím. Jak pilně pracují, jak poeticky vypadá zde ta blondýnka — i zamilovaného svého ptáčka v kleci postavila si zde k sobě! Ale ptáček sebou rychle zavrtí, spustí kousek jako na tenkém flašinetku, spustí druhý — dareba nás klamal, on ani není živý pták, je jen kus dřeva a plechu! Mechaničtí ptáci, hrací hodiny, hrací skříně, stolky, klekátko, postele, piksly — za krátko už jsi bolestivě nedůvěřivý, zrak si již jen s bázní pochutnává na špeku a šunkách ze St. Louis a sluch se chvěje, že šunka spustí. Viděl jsem lidi, kteří sotva že vstoupili do oddělení strojů telegrafických, ihned se dali na útěk, byliť tam u strojů spatřili — klávesy. Nedivte se těm nebohým, rozčileným nervosně! Přes tři sta rozestaveno po výstavě pian a ani na jediném nebyla spasná, jinde všude přec nalepovaná cedulka: „Nedotýkat se!“ Ano drzí vystavovatelé lákali i sami ještě „virtuosy“, aby jen na jich nástrojích něco zahráli! A teď si pomyslete tu tlupu ochotných virtuosů, ty učitele hudby, kteří si tu dělali reklamu, ty maminky, které radostí se rozplakaly, že přivedený jich sedmiletý trulant umí už palec podstrčit pod čtvrtý prst — mráz vás pojde! Ještě kdyby bylo piano jako piano, člověk by si navykl jako navykne v mlýně, ale 78 druhů pian! A nikde kout bez pianu, nikde kout zcela němý,

leda v Japanu a Turecku. Kam jdeš, vřískavý osud jde s sebou. V italiánském oddělení právě zkoušejí „melograph“ — klavír píšící hned noty — a kdosi improvizuje cos geniálního, ale není to hrubě ani slyšet, neboť vedle stojící „melopiano“ běduje truchlým tremolem konec z „Lucie“ a jen o dva kroky dál stojí u jiného piana chlap a vytáčí *klikou* z něho jako z flašinetu kus z Aubera. Ve francouzském oddělení znějí a hučí najednou „pianoquattor“ (smyčcové kvarteto v pianu) a „pansymphonion“ (piano, harmonium, varhany) a mezi to drnká Erardova harfa. Ve švýcarském zkouší někdo Bertiniho etudy na pianě s „kunstpedálem“ a náhle do toho začnou bít, hrát a kukat všechny švýcarské hodiny a v pozadí zvoní si kdosi švýcarskými kravskými zvonky. Pod rotundou by dovedly sice Samasovy lublaňské zvony překrásným svým F-dur akordem rozechvít, ale včera přšelo, napršelo třem vedle stojícím varhanám do píšťal a píšťaly se teď znovu ladí, kteréžto ladění trvá až do nejbližšího zas deště. V rakouském oddělení hraje virtuos pan Bromberger, „který i u barona Siny hrává“, jakž jeho sestra nebo teta každého poslouchajícího ubezpečuje, „z pouhé ochoty“ od rána do večera „Die forelle von Schubert“, a veliký jeden orchestrion s bubny, troubami a píšťalami, snad také „z pouhé ochoty“, vřeští od rána do večera „Deera pluku“. V maďarském oddělení maže cigán Makkai do cymbálu. V ruském vytlouká někdo z piana „Souvenirs de Varsovie“ — když chybí, zatřeše vždycky hlavou, že takhle jako ne, ale hlavou třese po každém taktu a vedle umístěný vycpaný medvěd stojí hrůzou už na zadních nohou. Ach — zde, u takového virtuosa člověk pochopí a doplní slova Jean Paulova: „Když zazní hudba, jako by vyrůstaly ze srdce ruce, chvějící se, sahající po něčem vzdáleném, nevíme, po čem —“ to by bylo pěkné, abychom nevěděli po čem, když má ten virtuos tak dlouhé vlasy! Ještě štěstí, že housle, flétny, píšťaly, fagoty, bubny, tympany, trumpety,

pazouny, bombardony, bimbonophony a podobné libozvučné nástroje jsou pod sklem, kdyby i k těm mohli ti vagabundující virtuosové — musila by vzdor české abstinenci Praha světovou výstavu vypůjčit si na boření hradeb. Za půl dne bychom byli hotovi.

Ale nic to nebylo, než msta! Ve Vídni vyřkli princip: jen *nástroje* vystavíme, ne *hudbu* — a hudba se pomstila. V Paříži bylo zcela jinak. Přes 3000 zpěváckých spolků, zápasy kapel vojenských a civilních, Rossiniho hymna „à Napoléon III. et son vaillant peuple“ se sbory, soly, orchestrem, bubny, zvony, dělovou střelbou, atd.! A už ty přípravy! Vypsání cen na „hymne de la Paix“ a na „cantate de l'exposition“ — půldeváta sta básníků, osm set skladatelů konkurovalo a všichni propadli, byl to *jux*! Ano, v Paříži bylo dobře postaráno o zábavu božské paní Muziky, ve Vídni ne, božská paní Muzika dělala si tedy sama s lidmi špás.

II.

Tedy ne umělecká, jen hudebně průmyslová výstava, výstava hudebních nástrojů. Staré, nové, vzdělané i divoké nástroje. Na starých lze studovat, že každá věc má svou historii, své jitro i svůj večer, na nových a vzdělaných, že pokrok lidský není přec ve všem tak rychlý, jak sobě lichotíme, na divokých, že „umění je sice jediné“ — pro nás, jiní ale že přec jen mají umění jiné, které je přec zrovna tak povznáší a rozechvívá jak nás to naše. Když japonská krasotinka vezme do měkké ruky své hůlku ze slonové kosti, „bači“, a začne jí hrát ku zpěvu svému na třech hedvábných strunách kytarového „samsinu“, je prodchnuta as těmiže touhami a city, jakými naše krasotinky u piana; když japonská družka její poklekne a nehty svými, ozbrojenými plátky slonovými, probírá se strunami

na zemi ležící harfy „kotto“ a k tomu ještě zazní jakés cello, „biva“, jsou členové přítomné společnosti as právě tak prodechnuti povznášejícím pocitem vzdělanosti své jako naši posluchači smyčcových kvartet. Škoda, že neslyšeli jsme produkci na japonských nástrojích a na „tajku“ (buben), „casumi“ (tamburin), bambusovou flétnu, drobnou mandolínu a „bivu“, nástroj foukací, malé bambusové varhánky! Jaký to rozdíl mezi touto bivou a naší „královnou nástrojů“, obrovskými varhanami, co uplynulo času mezi bivou a „magrafou“ v chrámě jeruzalémském, co zas času mezi vodními varhanami hodujícími Římanů až do měchatých varhan modlicích se křesťanů, co zas od těch třiceti měchů na jediném nástroji až do nejnovějších *elektrických* varhan štutgartských! Jaký jen rozdíl mezi perletí sice bohatě vykládaným, jako váza ušlechtilé formovaným, ale skoro bezhlasým tympánem v skříni oddělení perského a naším tympánem pedálovým, jenž je v moderních skladbách již rovnoprávný se všemi ostatními nástroji orchestrálními! A pozorovatel mohl zde sledovat nástroje až k nejprimitivnějšímu jich původu, oboe až k pastušské píšťale, fagot až k pastušské šalmaji, a t. d.

Jen jeden nástroj jako by již po staletí se ani nehýbal. Nevychází z užívání, je na nejpřednějším místě, přec móda nedovedla mu vnutit nejmenší změny. Přes dvě stě let je průmysl, řekněm je umění houslařské nezměnné, ano největší mistři nynějška jsou již zcela spokojeni a šťastni, když dovedou jen co možná věrně napodobit houslí vzory staré. Prvotní tvář houslí je v mlhách, někteří genealogové tvrdí, že mandolina byla jich matkou, ale od té doby, co zpěvný tón jich ovládl orchestrální hudbu, je syn otci a pravnuke pradědu podoben, jak bývá jen v některých řídkých rodinách knížecích. Cremona byla kolébkou knížecích rodů houslí, Stradivari, Guarneri, Amati, a dnešního dne pracuje jeden houslař podle nějaké stradivarky,

jiný podle guarnerky, klade blánu za blanou, klíží kousek za kouskem, vysoustruhuje krk, vyklene prsa na vlas věrně, a když dovedl tím pravukovi dát podobný s pradědem hlas, je bohatě odměněn. Jakýsi Gemünder z Ameriky vystavěl housle, „nepřekonatelné“. Byly na čtyřhranném sloupku, ve skříňce za sklem ze všech stran viditelné, měly nápis „The Emperor Violin“, připsal, že jsou zhotoveny na základě tří věd: matematiky, akustiky a „dřevotiky“ a stály bagatýlek 10.000 dolarů. Znalci jim přiznali, že mají zvuk *skoro* tak dobrý jako staré housle italské, ale mínili, že dosažen jakous lučební úpravou dřeva, že tedy musí se vyčkat, potrvá-li.

Ani to nezměnilo ničeho na tvářnosti houslí, že nyní, pro všední potřebu, shotovují se již *fabričně* — jen v Mî-recourtu je třicet továren na housle. Ovšem vyvstávali čas po čase směli, drzí rebelanti, viola d'amour, housle s lesním rohem, všelijaké divné violy, violaliny, filomely, tromba marina — ale skoro všichni bídne zas zahynuli. Také na světové výstavě stalo se cos podobného, nějaký kníže Stourdza vynalezl velké, ze dvou ellips složené housle, jež vypadají jako by jim někdo byl nafackoval — ale staré housle zůstanou nadál jedinými houslemi. Teď Itálie sama neprodukuje nic víc zvláštního, leda ze střev neapolské struny, produkce je teď „fuori“. Škoda, že náš Sitt, výtečný, daleko mimo Čechy známý žák slavného peštského Schweitzera, nesúčastnil se výstavy! Byl by vynikl, jako zas náš Červený v oboru nástrojů dechových překonal všechny ostatní.

Za to se až dech zatají rychlou změnou, jaká se stala a děje s pianem. „Není umění druhé, které by tak rychle a tak mnoho forem spotřebovalo jako hudba“, to ale platí také skoro o všech hudebních nástrojích, hlavně pak o pianu. Není tomu mnoho přes sto let, co piano povstalo z cymbálu a cymbálového, koží potaženého kladívka a dnes je již „zmenšeným orchestrem!“ Jaký rozdíl mezi

spinetem Mozartovým v pavillonu additionelním, nebo jen mezi „prvním“ klavírkem Lisztovým a piany na př. Schroederovými v oddělení ruském! Jak možno komponovat pro klavír nyní a jak tenkrát! Jak zas mohl u toho spinetu povstat bouřný poslední akt „Don Juana“ a co by bylo z toho klavírku teď, kdyby Liszt, „pianní kovář“, udeřil na něm jediný akord! Tenkrát ještě žádný pedál, pak pedálek, jež přitisklo koleno, teď pedál zvlášť pro každou oktávu i pro měň. Škoda, tolik jsem slyšel o amerických pianech Steinwayových — zvlášť náš Smetana přímo o nich blouzní — tak jsem se těšil na ně, ale Steinway, jehož systém je teď přijat po celém světě, výstavu neobeslal. Za to zvítězila zde americká harmonia „Cottage Organs“ — „varhany rodinné“. Harmonia jsou vynálezem rakouským, as z let dvacátých, z Paříže dostaly se co „orgue d'expression“ a fysharmoniky do módy a do světa, v Americe dosáhly nejvyššího posavadního zdokonalení. Slyšel jsem mladého geniálního Suchera na jednom z těch amerických hrát, tón toho nástroje, hraného tak mistrnou rukou, zůstane mně nezapomenutelný.

„Kam as se dějou všechny opotřebované klavíry“, ptal se kdosi právem. Bujný, elegantní oř koná nejdřív líné služby panské, pak slouží měšťanu, pak se prodá fiakrovi, fiakr jej prodá drožkáři, drožkář písaři, písař rasu — známe elegický jeho osud! Ale kam se děje klavír? „Nikde nevidíme, že by si hrály děti s kladívky z něho, nebo že by služby topily jeho nohami“, ale také neslyšíme, že by jej často lidé nevděční prodali rasu klavírníku, za pět zlatých — taxa! Přenechávám kterémukoliv cituplnému novellistu českému, aby elegii tu vypsál dojemně, co nejdojemněji. Lesklé vyjde si piano do světa do nejbohatších salónů. Hebké ručky hladí jeho klapky, výteční virtuosové slaví u něho triumfy. Když ze salónů vyjde, jde již „dolů“. Stává se snad ještě někdy přítelem některé bezdětné paničky, obyčejně ale uhostí se v měšťanské ro-

dině, aby děti na něm se učily, či jde k některému učiteli hudby nebo zpěvu. Odbude si deset až dvacet tisíc „lekcí“, pak je dají někam do hospody, aby hrálo k tanci, nebo někam ven do malého městečka, do vsi. Slouží a slouží, až je chudák již jako zadřimlý drožkářský kůň, až se jen s těžší vzhopí ještě k vybičované žalobě a hlas jeho selhává a je chraptivě slabý jako hlas starého člověka. Pak překáží v domě, jako ten člověk starý, a dají je na půdu — ať se tam chvěje ve větru a mrazu! Snad si je tedy konečně, na odměnu za toliké radosti, které bylo zde lidem působilo, za náhradu tolikého utrpení, přímo bere pánbůh k sobě a ono slouží pak na onom, ach tak mnohem lepším světě „v jasnější podobě“ blahým nebesťanům.

III.

Znáte pověst o toužné palmě na vyprahlé skále. Znáte pověst o démantovém pokladu, jenž jen někdy člověku zazáří a ho oslní. Nebo o té princezně „zlatých vlasů a zlatého hlasu“, jižto lidé milují, přec ale na ni zapomínají. Stála letos na výstavě v nejzadnějším koutě bohaté Francie, princezna *Harfa*, skoro se jí lidé vyhýbali, jako by u vědomí, že hřeší proti ní, zas ale nechtělo se jim také volně od ní dál, z citu, že hřeší sami proti sobě, když neužívají všech těch skvoucích krás, jež ona jim nabízí. A když harfeník někdy začal se probírat v strunách její, když zazněl jich hedvábný, snivý hlas, jich báječně krásný zpěv, byl každý přimražen, překonán. Ano, o královský ten nástroj jsme skoro již přišli. Loutna vytlačila mandolinu, harfa loutnu, harfu — dokonalost její. Beze žertu! Erard učinil harfu tak dokonalou, že je příliš draha i pro člověka, jenž není právě chud. Málo kdo odváží se ještě, aby se harfě učil, vždyť sobě snad nebude moci zakoupit

ani vlastní nástroj svůj. Vidíme krásnou její postavu jen ve velkých orchestrech a slyšíme kouzelný její zvuk leda v operách Gounoda, Meyerbeera a j. podobně velkých instrumentalistů. Takto na ni hraje *pravidelně* snad jen harfenice po hospůdkách a známý harfeník v měsíci. Ale nástroje prvějších, po celém světě rozlezlých „zpěvných vil“, pocházejících vesměs ze severních Čech, jsou primitivní jako za doby, kdy ještě „brával David harfu a hrával rukou svou“, jsou také jen nástrojem sprovedním a protivny pak jako ten skuhravý a nečistý sopránový zpěv, jež sprovázejí. „Když už je tak draha“, myslil sobě asi Erard, „může být ještě dražší“, a poslal na výstavu vedle pedálové harfy, která je jen pro ty chudší — stojí pouze 3000 franků — ještě jinou za 9000, samé zlato s diadémem z pravých perlí. Sluší jí ten skvost zajisté, pravá princezna!

Jiné nástroje vzdálily se od nás ještě dál. Tak daleko, že jim ani víc nerozumíme, jako také ne době, ve které kvetly, ba kralovaly. Lidé chodili po výstavě kolem nich bez povšimnutí, jako kolem mumií s neznámými hieroglyfy. Kdo na př. rozuměl v adiciónálce těm modrým skleněným zvonkům navlečeným na hůl a uloženým v dřevěné ošumělé pouzdro? V době Claurenovských vzdechů a Wertherovských bolů, ano i po celou ještě dobu evropského „weltschmerzu“ kroužily se zvonky ty, vlhké prsty dotýkaly se jich krajů, a vzduchem se pak rozechvivaly tóny nevýslovně bolné a teskné. *Sklenná harmonika* opanovala koncertní síň, salón i komůrku, a neurčitými touhami rozbolelé duše koupaly se v zvucích její zrovna s rozkoší vycvičeného samovraha. Virtuos obyčejně zakončil uměleckou svou pouť tím, že se zbláznil. Známe v Praze jen jediného člověka, který umí na nástroj ten hrát, jistý úředník to na Malé straně. Ale již nebyl asi mnoho let mezi lidmi, nervy jeho jsou rozčileny, jak by byly obnaženy, konce prstů dráždily se tak dlouho kraji

otáčených zvonků skleněných, až se zmocnila všech čiv nevyhoiditelná zimnice. Pro naši vystřízlivělou, chladnou dobu, která „zívá při tragoedii, zívá při smělé veselohře, zívá při románu, básni, i při rozmluvě o bitvách a hrdínech, o bohu i nebi“, cos podobného víc není. Rozuměla-li ještě některá ženská duše těm tichým modrým zvonkům, měla v šedinách svých jistě stuhu dle módy dávno zapomenuté, na těle šat omrzelych, vyprahlých barev, na srdci již šedivý mech a v skřínce doma kytičky uschlé, jichž nemožno se dotknout, aby se nerozpadly.

Vždyť již nerozumíme — ani *kytaře*. Přišli jsme již tak daleko, že si nikdo z nás ani nezazpívá, nač tedy kytaru! Ještě před dvaceti lety jsme zpívali a kolik bylo učesaných kupeckých mládenců, zamilovaných studentů a nedělně vystrojených tovaryšů, kolik slečinek a kolik mladých paniček, tolik bylo kytar v Praze. Drnkání znělo po domech pozdě do noci, drnkal vikýř na střeše i křoví v zahradě, a když byl obligátní nedělní výlet, houpaly se kytary na zádech a široké stuchy jejich, zelené, modré a červené, smály se vesele do jasného jitra. Kolik srdcí dobyto písní a kytarou! Tenkrát, když se někdo zamiloval, šel nejprv k učiteli na kytaru, teď jde nejdřív na magistrát do kněh. Nechte si ty své nové vynálezy, své kytary smyčcové, cellové, tercové, desitistrunné, sedmistrunné, my jich víc nepotřebujem, my už nezpíváme! Brzy budem ukazovati člověka, který se poslední hlasitě zasmál.

Dovolte, abych se zmínil ještě o něčem — víte snad, že jsem měkký člověk. Pohnulo mne na výstavě totiž dobré rakouské městečko Steyer: tam se fabrikují posud *brumajzle!* — Ach, byly to hudebně krásné časy, když kolik kluků v Praze, tolik zde znělo brumajzlů! Před tureckou hudbou vojenskou táhlo nás vždy alespoň dvě stě a každý měl brumajzl svůj a byl na něm mistrem. Jakmile spustila hudba, spustili jsme také my a pomáhali jí věrně a s takým nadšením, že někdy ten onen ani nepozoroval,

jak bolestně blízko dostal se již k dlouhým rukoum obrovského plukovního tambora.

Již jsi u nás také dokonal, ty milý, bzučivý bratříčku meče a rádla! Sotva že nás dnešního dne některý obratný učedník ještě svou tahací harmonikou do zoufalství přivádí — o tobě nikde slechu ni stopy více!

Já ale, já podnes se ani neptám, jak se brumajzl jmenuje vlastně po česku, co je mně do „drnkaček“ a „brnkaček“, „drumlí“ a „brumlí“ — „brumajzl“ srostl se zpomínkou na bývalé umění, to umění se zpomínkou na krásné mládí!

Bohyně Pallas Athéné vynášla flautu — který že bůh vynalezl brumajzl?

VÝSTAVNÍ PABĚRKY

I.

Pro tvrdé i pro měkké srdce.

1.

Již to nebude asi ve světě jinaké! Byla výstava světová, největší podnik, ba prý zrovna „triumf míru“ — jak dlouho bude as ten mír? Sešli se národové k duševnímu, mírnému zápasu, národ usedl zde vedle národa, a ve všem přátelství ukazoval druh druhu — ostří svých zubů. Nikoli na posledním, hned na jednom z nejpřednějších, nejpěknějších míst byly vystaveny meče a bodáky, pušky a děla, vyzdobené, vyleštěné jako — náčiní chirurga.

Dokud se niť života sprádat bude,
a lidstvo žítí ode pólu v pól,
ten celý život tragoedií bude,
a ostrý meč mu věčně za symbol.

Praví se, že také v lidské krvi je železo. Nejspíš magnetické, sic by tak nepřitahovalo ruku sousedovu, ozbrojenou mečem! Co již prolito, co se ještě prolije krve lidské! Posud měří mnozí velikáni této země štěstí své i čest svou jen podle množství pobitých bratří, a vraždami tlačí se národ v popředí národů. Snad by bylo vskutku válek méně, kdyby vojvodové na bojišti „umírali s každým umírajícím a se svíjeli s každým raněným“, kdyby duši jejich prolítly všechny ty zmařené naděje celých rodin, všechno to náhle vzbuzené zoufalství — ale naprosto by války as přece jen nepřestaly! Rvavost lidská nedá se odstranit, občasné války jsou prý přírodními zákony nám přímo předepsány, „dokud se niť života sprádat bude“, atd.

Pak ovšem je také přirozena snaha, aby válečné prostředky byly „pokroku lidského ducha důstojny“, aby také v tom oboru jevil se pokrok rozhodný, vždy nový. A jeví se. Jaký jsme to zde viděli rozdíl mezi siamskou šavlí z černého, jak kámen těžkého dřeva a hadovitě vlnitým toledánským mečem, shotoveným po maurském způsobu! Mezi indickým bambusovým lukem s lehkými, opeřenými šípy a Kruppovým tisíciliberním dělem, z něhož vystřelená koule letí po celou minutu, přes prostoru celé naší mile, a pak ještě povalí pevnostní zeď, kterouž ze stanoviště toho děla není již ani vidět! Mezi japonským prakem a repetujícími puškami amerických vojáků! Mezi štítem Hinduovým, shotoveným z půl želvy, a brněním pancéřové lodě! Mezi koštěným házecím kopím australských divochů a strašnou ostruhou obrněné fregatty! Ano, již nás i to rozhodně mrzí, že starý střelný prach udržuje se tak dlouho, již přes pět století, při vládě, a lučba hledá a také najde sloučeniny nové. Dobrý Dreyse, jenž sobě již svou jehlovkou dobyl o lidstvo zásluh v skutku nesmrtelných, vynalezl již zas novou a velmi praktickou zbraň. Jmenuje se „zuend-nadel-granat-buechse“ a je zařízena na duté koule naplněné všelijakou chutnou věcí. Vykázali jí sice čestné místo pod rotundou, ale bohužel že mezinárodní právo podobné velmi působivé zbraně posud zapovídá. Doufejme ale, že právní cit lidstva se ještě zjemní. Můžeme vůbec sami sobě věru říci, že se perem již dost uměle, ve dne v noci, na zemi i na moři, nad vodou i pod vodou. Právě teď přemýšlíme toužně, jak bychom se mohli seprat také nahore ve volném vzduchu. Snadno možno, že co nepovedlo se po tak dlouhé věky vynalezavosti lidské, že toho vznešená touha zabijácká dovede teď maně. Bude to rozkoš, až nám s oblak náhle začnou na naše střechy přšet mrtvé trupy, ustřelené nohy, rozpláclá těla a podobné pěkné hračky lidské!

Nad mnohými vystavěnými zbraněmi vznášel se krvavý

obláček romantiky. Novozelandské kamenné kladivo — je staré, snad rozbíjelo lebky lidské, aby těla sloužila kanibálním hodům! Rovný japonský meč v dřevěné pochvě — je stár, snad potínal na sta hlav politických odsouzenců! Malá dýka se stříbrnou rukojetí, skoro jehlice, dámy ji v nizozemské Indii nosí skrytou ve vlasech — snad se několikrát stopila v prsou bídných otrokyň? Stříbrná pancéřová košile v oddělení indickém — přec jí pronikla koule anglického vojína a Anglie stala se dědicem celého království! Velké čínské peníze, formované jako nože, jako šavličky — snad bránily v největší nouzi pána svého proti loupežníkům! Turecký jatagán, povytažený ze stříbrné, korály posázené pochvy — v ocelové stružce jeho jsou rudé skvrny — rez? nikoli! přihlídněte blíže, zaschlé kapky lidské krve! Malajský „kris“, široký, s ostrým hrotem — četli jste o malajské sektě vrahů, přepadajících spící cestovatele?

Novější zbraně — že prý byly velmi pěkné, já tomu nerozumím! Mne zajímalo, že jsem viděl celé brnění již jen na mořských potápěčích a helmu již jen na hasičích, o pruský kyrys jsem se nestaral. Mne zajímaly maurské okrasy a formy na sečných zbraních španělských, o všechny ostatní šavle a nože dbal jsem málo. Vím z historie, že tažená puška zvítězila na Krimu, tažené dělo v severní Itálii, zadovní dělo r. 1866 v Čechách — když mně demonstrovali, že je na výstavě přes osmdesát nových systémů ručnic, vzal jsem to klidně u vědomost. Jen to mne ještě zajímalo, že branné výstavy americká (revolvery) a anglická (zbraně myslivecké) měly ráz jen *obchodní*, nikoli *hrozivý* jako u ostatních. Chladně jsem šel kolem bronzových rakouských a železných uherských mitrailleus — takové varhánkové hračky byly už ve věku 14. — kolem horského děla švédského, kolem malého dělíčka řeckého, pro jediného lidského tahouna, i kolem slavného Gatlinga z Ameriky, jen u zmíněného pruského Kruppa

a pak u obrovského ruského „Antikruppa“ jsem se zastavil. Nejdřív jsem si prohlíd' Prusa a pak jsem šel hned k Rusovi — „Nu“ — povídám a hladím ho — „jak pak tedy?“

2.

Uměleji, rychleji a četněji vraždíme než kdykoli dřív. Zcela pak přirozeno, že „pokrok“ ten vyvolal pokrok jiný, pokrok skutečný: pomoc raněným a umírajícím udílená je teď také umělejší, rychlejší a výdatnější.

Arci, tak rychle, jak zabíjíme, ještě neumíme pomáhat. Björnsonovo „Mezi bitvami“ je v životě pořád ještě plno vzdechů a kvilů, jež by mohly být udušeny pomocí včasnou — ale té pomoci posud se pravou měrou přece nedostává. Ještě r. 1866 stalo se, že raněný voják ležel beze vší pomoci tři až čtyry dny pod širým nebem, a ještě r. 1870 zhynula jich síla, dobře amputovaných i zavázaných, tím, že nebylo pro ně loží a lazaretů, že musili zůstat rozloženi po chladných mlatech a pod nejhoršími krytby. Haldy raněných nakupené vražednými bitvami nynějška, vzbudily přesvědčení, že nutno starat se o ně způsobem jiným než posavadním, jed vyvolal protijed, a významno je, že právě císařová toho národa, který v našich dnech je příčinou všech skoro půtek, dala podnět, aby na světové výstavě byla přehledně sestavena veškerá pomoc, jaká se vojákům dostati může lékařstvím, ranhojičstvím i rychlým ošetřováním.

Pod praporem červeného kříže v bílém poli, zcela dle pravidel, jaká určena jsou konvencí ženevskou, vyrostl „pavillon zdravotní“. Všeobecný ráz jeho byl: součinnost všech sil státních a všech tříd společenských na ulevění bídy. Vedle nutné pomoci, jaké musí poskytnout stát dle vědeckých pomůcek naší doby, je činna pomoc soukromá, dobře zorganizovaná. Vedle vojvůdce je rovněž již důležit

ředitel toho odboru pomocného, on může z vyhrané bitvy učinit bitvu napolo prohranou, on smí o svých „vítězstvích“ právě tak mluvit jako onen. Dovedl-li raněné rychle a do-
bře z bojiště odvezt, vyhrál „bitvu svou“.

Všecky pomůcky nebyly nahromaděny v pavillonu, mnohé byly také roztroušeny po jednotlivých oddílech výstavy velké. A bylo tu na př. rozmanitých nosítek a vozejků a ode všech národů! Nosítka španělská, červeně potažená, jakoby symbol věčného tamějšího krve prolívání. „Máry stanové“, jež možno složeny nést na tor-
nistru nebo místo něho, vozečky, jež utlačí jeden muž, trakaře s povolnými pery, vozíky dvoukolé a čtyřkolé, všeliké druhy vozů „horských“, sanitátních a transport-
ních. Dále pak pro místa, kde se dějí první nutné ampu-
tace a obvazování, celé chirurgické stany (v americkém oddělení také stan, jež lze topit), operační sedadla, stoly, nástroje a převozní lékárny. Odtud pak k pohodlnému rozvedení do dobrých, třeba vzdálených nemocnic celé vlaky lazaretní. Mimo to přenosné velké filtry na čišťení vody, vozy s nákladem konservovaných potravin, vozové kuchyně, v nichž možno zrovna po cestě na bojiště na-
vařit teplé potraviny pro 1000 až 2500 mužů, atd. Laza-
retní vlaky byly vystaveny americký, francouzský, ně-
mecký, rakouský (od řádu německých rytířů) a italský (od soukromníka Locattiho). Takový vlak měl obyčejně čtyry vagóny, na ukázkou jeden pro raněné, druhý pro lékaře, třetí pro ředitele vlaku, čtvrtý pro kuchyň a prá-
delnu. Nejlepší spořádán byl francouzský. Na polních nosít-
kách, na něž uložen hned po operaci, donešen je raněný až do vagónu. Zábradlí u schůdků vagonních lze odstranit, aby nosiči pohybovali se co nejpohodlněji. Nosítka, nyní lože, postaví se buď na nízký podstavec, nebo zavěsí jaksi do prvního patra, tak že jsou po způsobu námoř-
nickém dvě lože nad sebou. Prostřed vagónu zbývá po-
hodlná cesta, ventilace je výborná, pro přechod z vagónu

do vagónu je pohodlný můstek, každý lékař má své pohodlné kupé, vozy nejsou zavěšeny v perech, nýbrž leží na kladkách, brzdy jsou zcela zvláštní atd. Železnice, která s úžasnou rychlostí hází celé armády na vzdálené místo, má také úkol, aby co nejrychleji oběti bitvy rozvezla zas na místa bezpečná. Ovšem by pak takové jen lazaretní vlaky nestačily, a také se pomýšlí v některých zemích — napřed již zase v Německu — na to, *aby veškeré vagóny nákladní* byly k službě té vhodně sřízeny. Odklíplými stříškami dává se jim světlo a vzduch, pera vagónu jsou tak zařízena, aby při menším nákladu snadným vyjmutím několika plátků staly se elastičtější, atd. U nás — prohlídněte si ty vagóny *u nás!*

Obecenstvo chodilo pavillonem, hladilo nástroje, poklepávalo nosítka, prolízalo vlaky — pranic se neděsilo těch dřímajících hrůz. Obecenstvo je vůbec již pokročilé. Nejjemnější dámy studovaly vystavené pytevní preparáty s patrnou zálibou. V každém výstavním koutě cenila se nějaká kostra, v japonském oddělení hned tři vedle sebe — neboží ti pohrobni vystěhovalci japanští jsou ošemetně teď prodáni nějakému ústavu ve Vídni — ano i samotná dáma „kostrářka“ vystoupila na výstavě s celou sbírkou lidských koster, „Fraeulein Hammer, skelletteurin“. Dámy si zvědavě prohlížely Hyrtlovy preparáty, přemýšlely o vyndané „tajuplné hádance — lidském oku“, o sádrovém „skladu milostných šeptů — lidském uchu“ a ve velkém preparovaném lidském srdci hledaly, v které že komoře bydlí „ta láska“. Jak nepěkně vypadá to masité lidské srdce, „věčně opilé touhou, větší celého světa, silnější než sama smrt“! Ba ani zaschlých preparátů Elfisia Mariniho nebo Brunettiho ohořelých lidských hnátů a celého jeho návodu na spalování mrtvol se slečinky nelekaly — snad že nerozumely zničujícímu nápisu: „Pulvis es et in pulverem reverteris“. Mariniho preparáty jsou ovšem velice zajímavý. Geniální Italián části mrtvol nebo

mrtvoly celé suší, ale tak, že jim později dovede dodati zase vláhy, což ovšem je pro anatomy nesmírně důležité. V skříni jeho byla taková lidská ruka u ramena ještě zcela zaschlá, dole měkká, jemná a proti světlu průsvitná. Také petrefikovat umí mrtvoly, v tvrdý kámen je přeměnit, takže tělo lze pak leštit jako každý kámen. Aby byly takhle slečinky věděly, že mosaika vedle stojícího stolku je ze samých kousků leštěného lidského masa!

II.

Vesnické domy.

1.

Poblíž hrdé hlavní budovy výstavní, za potokem Heustadlem, postavili celou osadu selských domů. Myšlenka to pikantní. Jako když při bohaté tabuli dají se na talíře také kousky samožitného, černého chleba — každá ruka pak po nich sahá! Také zde ty selské domky těšily se návštěvě co nejhojnější, snad nebyl ani jediný pilnější návštěvovatel výstavní, aby nebyl k nim zavítal několikrát.

Ovšem scházelo mnoho té selské osadě a nemíním tím pouze to, že nebyly v ní vesnické budovy *všech* národů. Scházel jim sad a lán, náves a lid, přirozené vůkolí, z něhož by byly vyrostly. Cize se zde vyjímaly a každá cizota je pusta. Některé byly řádně vystavěny, domácím vším nářadím opatřeny, ale neobydleny, jako po vymření. V některých usídlen pro čas výstavy párek — zkusil tu nebohý dost a dost! Sikul nalíval v domku svém sice pilně kořalky a borszecké kyselky, žena jeho podávala chleba, oba nutili sebe i hosty do veselosti, „živé, maďarské“, ale plaché jich oko toužilo po pokoji. Sedmihradský Němec

musil denně vyslechnout několik set nadšených urgermanských frásí, kterým nerozuměl, jeho hezká ženuška musila každý okamžik vstát na uvítání a usmát se alespoň trochu přívětivě, a úsměv její — byl již bolestný. Ruský vysloužilce seděl mrzut u nábožného svého čtení a nikoho si kolem nevšimal. Ti lidé nepatřili zkrátka sobě, měli nepříjemný pocit, že sami jsou předmětem výstavním. Sotva si navařila vorarlberská „mótla“ (maidle, děvče) svých „knoepfle“ či „spaetzle“ (škubánků), již tu byl houf lidí a div že rukama nevjel do mísy. „Schmelga“! (holka) vybídl „výstavní“ domácí pán vyhladovělou dcerku bregencského lesu a schmelga musila již zase od mísy vstát, ukazovat své vyšívání, špičaté černé čepce plstěné, zlatý „schapele“ (věnec) svatební, a t. d. Trásli se před devátou hodinou ranní a když na večer zahučel roh mlhový, nesměli ještě dlouho zavřít dvěře bytů svých.

Čech se tam netrápil žádný, českého selského domku nebylo na výstavě. Také odkud nabrat českého *významného!* Jen málo kde má selská budova česká něco zcela svého, ale na chloubu to věru nestačí. Bezvýznamné domy, střízlivá vrata, opilé střechy, malá okna, co s tím! Kde přec je alespoň nějaké tradiční urovnání a skupení hospodářských budov, znenáhla již také mizí, zároveň s krojem národním. Nemůžem se divit, že u nás nevyvinulo se stavitelství vesnické. Náš sedlák zkusil mnoho. Sotva co vystavěl, války mu to pobořily. Byl také nevolníkem skoro do posledních dob, pro koho by byl stavěl! Nedivme se, že nalepil svou domácnost mnohdy jen jako egyptský fellah z hlíny, jako by rovně tomuto byl každý okamžik hotov stěhovat se dál. Smysl pro krásu — nebo řekněm alespoň pro okrasu — je vrozen každému lidu, nemůže se ale u každého vyvinout. Tak zvané švýcarské domky vzrostly u šťastného, svobodného národa, vyrostly zcela tak jako květina „z vnitřka na zevnějšek“, zcela dle potřeb domácích, a jsou „krásny jako národní píseň, ma-

lebny jako národní kraj“. Není právě mnoho národů, kde by se bylo povedlo cos podobného. Na mnohých místech v Orientu, místy v Rusku, místy v Itálii, — u nás v Evropě vůbec jen po řídce, nad německými selskými a měšťanskými domy nynějšími na př. běduje známý Riehl * úzkostlivě jak Jeremiáš.

Moderní naše vesnické stavitelství jde za moderním našim městským a toto jde za nesmyslem. Města rychle rostou, obyvatelstva ještě rychleji přibývá, není ani tak snadno možno — nebo nebylo *posud* — aby se vyvinul zde pěkný nový sloh stavitelský, a se starým více nestačíme. Dřív bydlela v domě rodina jediná, teď i nejbohatší rodiny knížecí přijímají do paláců svých nájemníky, výdělkářství stalo se skoro všem lidem nalahavou nutností. Pro *sebe* nestaví dům již skoro nikdo, staví jej jen pro výdělek a proč by k vůli nájemníkům, cizím lidem, měl stavět krásně nebo jen se zvláštním, tím bývalým pohodlím!? Pojem domu, co jakési menší vlasti, jsme na dobro ztratili. S ním také zmizel dřívější způsob stavby, „z vnitřka na zevnějšek“, dle potřeb rodiny; zmizely rozlehlé, vzdušné dvory, kryté a pohodlné vnitřní arkády, a t. d. — nyní se zastavují zahrady, dvory nejsou skoro žádné, dům se vřeholí do výše, že už není ani kousek modrého nebe lze spatřiti, tři pokoje a kuchyň — byt, dva pokoje a kuchyň — zase byt, a mezi tím těsné schody a úzké chodbičky, že nemožno ani rakev s umrlcem vynést. „My house is my castle“ — k smíchu! „Domáci krb“ — k smíchu! „Pozdrav s úctou dům, který tvůj život chrání“ — ještě směšnější! Dnes mne chrání dům na Starém městě, za čtvrt roku na Malé straně — a pak, vždyť chrání také jiné, do kterých mně není ani, jak se jmenují, a kdybych dvacet let bydlel vedle nich nebo pod nimi! Nemáme domů, máme *kasárny*, a také na zevnějšek mají ty domy cos vojenského :

* „Die Familie.“

každý má jen frontu, ani jediný nemá zvláštního svého profilu. Stavíme „ze zevnějška dovnitř“.

A vesnické stavitelství jde za tím směrem městským, kasárním, a na vesnici stává se směr ten ještě pak ducha-prázdnější, směšnější. Jako bývá po městsku ošacený rolník obyčejně hezky nechutně ošacen! Rolník sobě teď často postaví kamennou, čtystěnnou bednu, s hlavní frontou na silnici, myslí, že vystavěl „panský dům“ a vystavěl obrovský nesmysl. Nemá nájemníků a staví přec monotonním, bezvýznamným slohem kasárním, nemá ulice a staví pro ni, má svůj hospodářský dvůr a odvrací se od něho! Sedlákovy budovy jsou a mají zůstat jediným „hospodářstvím“, celkem souvislým. Hlavní průčelí bytu rolníkova má hledět do dvora, kolem kterého stojí hospodářské jeho budovy, bok nechť hledí na silnici. Pro zevnější okrasu lze i na boku tom mnoho spravit, vybihající hřeben střechy může být pěkně stylisován, římsa pod patrem bohatě lámána, konsola v klenbě vrat pěkně pracována, vrata řezbou okrášlena, nad vchodem může stát rok stavby, významný verš, a t. d. A přede vším, jen nedělejte na vesnici městské „ulice“, rovné, k nepopsání fádni, čím vinutější cesta, tím hezčí!

Arci nemá rolník prozatím v tom vinu žádnou a vesnický stavitel jen malou. Vzdělávejte ty stavitele! V Bavorsku nalezneš v poslední době skoro všude stylisticky provedené stavby vesnické, kde dřív byly jako u nás budovní nesmysly. Přední architekti tamější ujali se věci a začli pro stavitele venkovské vydávat zvláštní, *velmi laciný* časopis, a v tom je učili stavět. Dávali jim plány, obrazy a vzory budov dřevěných, kde se staví hlavně dřívím, kamenných pro kraje, kde hlavně kamenem, a ostatním řemeslníkům dávali rovněž výkresy pro pěkné, stylisované nářadí vnitřní, a t. d. Ovšem že pro nářadí *laciné*, aby je rolník rád koupil. Myslím, že by také náš rolník sáhl pak rád k takovému lacinému, ale pěknému a veskrz

přiměřenému nářadí, které v rodině potrvá, a že by zanechal kupování lakovaných „meublů“ ze skladů městských, které vydrží tak nějakých pět let vzdor své nepraktičnosti.

Nemylím-li se, máme spolek českých architektů?

2.

Architekti vzdělání nechť tedy učí stavitele vesnické. Nechť jim dávají návody dle skutečných poměrů kraje a dle vážných potřeb hospodařských. Budou ovšem musit ještě sami se podívat na kraj a seznat potřeby osobně, kdož je z nich náhodou dříve již neseznal. Prozatím může sedlák stavět trochu ve svém měsci.

Z vesnických domků, které byly na výstavě, architekti sobě mnoho nevybrali. Interes národopisný převládal tuze nad stavitelským, leda že co do *skupení* hospodařských budov, na př. ve dvoře *elsaském*, bylo možno chopit se některého pokynu. Dřevo při všech těch domcích kralovalo, i na pouhou imitaci zdiva kamenného a cihelného bylo málo času. A na dřevěné sruby je leda v šumavských výšinách u nás pravá příležitost. Musil by ale průmysl bohatší dřív obohatit celý ten náš kraj, než by tam mohli poněkud, ve skrovných třeba jen rozměrech, napodobovat na př. sloh švýcarský nebo vorarlberský. Vystavený ve Vídni domek *švýcarský* byl spíš předmětem přepychu než potřeby, okrasa pro park, sloh pro villegiaturu; stál přes 20.000 a za tu sumu lze postavit i něco jiného. Dům vorarlberský čili *bregenský* byl vlastně zas celý *lesní* hrádek, o dvou patrech, as s desíti pohodlnými jizbami, s dvěma verandami — vše ovšem velmi pěkně a skoro s japonskou solidností z pouhého dřeva vyvedeno. Také dům *ruský* nemožno napodobit, jeho sklad, jeho stavitelské okrasy jsou nám zcela cizy. Známo, že Rusové mají archi-

tekturu svou, starou a zvláštní. Zachovala sobě vlastní své motivy základní, přibrala k nim vzletné formy cizí a spracovala to ve sloh kostelní i soukromý, jakého jinde nenaleznem. Lze to vidět také na tom výstavním domě vídeňském. Stěny jsou sice sroubeny až tížně, ale řezbářské okrasy po krajích střechy i po hřebenu jsou tak lehký a svižný, že vypadají jako garnitura bohatých krajek a celku přec jen zase dodávají lehkosti a vzletu. Mezi zevnitřními těmi okrasami nalezáme také vyřezávanou koňskou hlavu, právě tak, jak na průčelích mnohých selských domků severoněmeckých — zas stejný jeden mythický symbol u národů tak rozmanitých! Snad že v Německu zbytek architektury slovanských Polabanů? — Dolejší jizby jsou v tom těžkém sroubení a při malých oknech ovšem poněkud tmavý, za to jsou ale jizby v prvním patře tím světlejší a přívětivější.

Také domek *polský* byl „lepší než pověst jeho“. Ovšem, zvláštního na něm nebylo mnoho. Stěny sroubeny z otesaných klád, krytba slaměná, komín ze šindelů, vymazán hlínou, závora na dveřích dřevěná, za dveřmi předsínka, po obou její stranách po malé jizbě s malými okny, v jizbě stůl, u zdi lavice a malovaná jako u nás truhla, na stěně nevelká police s hlíněným nádobím, v pozadí velká cihlová kamna — a jsme hotoví. Slohu mělo to vše dohromady as tolik co ta „alm zum hohen Goell“, srubové budovy ve vyšších vískách šumavských, na př. ve Kvildách, mají slohu nepoměrně víc. A rozhodně líp chrání solidní tesařskou sestrogeností svou také obyvatele před zimou a bouří.

Zajímavý byly domky sedmihradských *Sasiků* a uherských *Sikulů*. Zevnějšek sedmihradského domku nezajímá zvláště, také ne rozdělení vnitřní, kde že je „lif“ (loubí), „baflischkummer“ (komora na zásoby špeku), „hémfels“ (půda), přední a zadní světnice prvního patra, a t. d. Ale vnitřní zařízení velké světnice je pěkné. Po staletí již drží se německé ty kolonie proti Rumunům a Maďarům a ne-

ztratily ničeho národního. Ovšem neleží to v zázračně snad nějaké síle německého národa, sami dost málo podnes přičiňují ti Sasici k udržení svého jazyka, mimo bibli, zpěvník a kalendář neznají vůbec kněh, ale vlády je vždy podporovaly a všemožně udržovaly. Při konservatismu tom udržovaly se jazyk i zvyky, kroj i nářadí. A stopy ty konservovaného starobylého života zajímají nás uvnitř saského domu nejvíc. Snad jen ty bohaté, pestré květy na dřevěném, měkkém nářadí přikvětly zde, poblíž Orientu, teprv nověji, vše ostatní je svědkem dávného a v skutku z větší části uměleckého průmyslu, stará lutherská kamna, vyšivaná roucha ženská, velmi krásné stříbrné a pozlacené pasy, bohatě pletené, dvě století staré povlaky na peřinách a polštářích, džbány a talíře na policích kolem stěn, zkrátka vše.

Dům Sikulův zajímá již zvenčí. Vrata dvorská jsou pokryta řezbami, nad nimi je červený nápis: „Vejdí — jsi-li poctivý!“ — zeď po stranách je pokryta barevnými arabeskami jako husar šnůrami. Byt Sikulův není v prvním patře, je jen přízemní, snad aby byl Sikul dřív na koni. Vnitřek jizby je opět zajímavý obsahem svým. Především padnou do oka zbraně — Sikulova žena, když požár vypukne, nejdřív vynáší z domu mužovy bambitky, pak teprv spěchá k dětem. Veškeré pestré a rozmanité nářadí své shotovuje si Sikul sám, roku 1848 ulili sobě sedláci sami i děla a zahnali jimi děla rakouská i ruská. Jen ty obrazy na stěnách koupil si Sikul, ale nejsou to obrazy svatých. Sikul je unitářem a nevěří v nic jiného než ve svého boha, který prý je rozhodným, osobním nepřitelem všech možných svatých. Ostatně jsou prý Bendeguz, Atilla, Csaba, Arpad, Almos „dost svatí“, zvlášť vůdce Csaba, Attilův nejmladší syn! Kdykoliv hrozí Sikulům nějaké nebezpečí, vystoupí Csaba s desíti tisíci mrtvých svých jezdců z hrobu a pobije nepřátely. „Pohádky plny skvostné krve.“

Nerozpíšu se dál o domcích selských. Mohl bych se nyní

vrátit k tomu, co jsem řekl v článku prvé, ale dotknu se jiné paralely, jediné. Jaký to rozdíl mezi tím selským domkem, vzrostlým ze zvláštní hroudy a upoutaným na jediné místo, a železnými domky americkými, jež možno složit a po železnici za dva dny převezt přes sto mil — do jiné vlasti!

O DVĚ LĚTA POZDĚJI

1875.

Velebné ticho. Jen krok náš haraší svátým, žlutým listím, jen osamělá vrána snesla se krákorajíc s vrchole vysokého habru — zastavili jsme krok a vše kolem oněmělo. Zdá se nám, jako bychom slyšeli lehýnké dmutí přírody, dech dřímajícího dítěte.

Tam venku v rozlehlém Práteru chystá se vše již k zimnímu odpočinku. V střelnicích někdy zaharaší buben nebo zavříská trubka, v jízárnách zakvičí flašinet, ale mládeži je zima a střelců a jezdců není. Širokými álejemi jede osamělý kočár. Po cestách hrabou spadlé listí, jako by příroda byla stárnoucí koketou, odstraňující zešedlé vlasy tak dlouho, až nezbývá, čeho by se ještě odstranilo. Dělníci porážejí vyvadlé stromy a ty padají s mohutným třaskotem k zemi — ale až sem k nám, do ohrady bývalé světové výstavy, nezalehá zvuk žádný.

Je teď tak ticho tady, tak osamělo po prostoře, jako v odlehlé skalní sluji nebo uprostřed pusty. Poetické ticho! Mysl naše je ještě naplněna obrazem nade všechno popsání živým, sluch napíná se ještě po bývalé vřavě, minulost zápasí s přítomností — ale již přítomnost vítězí — nesmírný skok! Jako když náhle vyhasnul obrovský ohňostroj a zrak se vytřeštuje do netušené tmy. Jako bychom byli vkročili do města, včera ještě zimničním životem rozechvěného, přes noc vymřelého.

Dojem rozhodně poetický. Kdo ve Vidni byl za doby výstavy a vede ho náhoda opět tam, neměl by opomenout navštívit zase místo to. Slovům „změna“ a „čas“ a „lidské živobyťi“ porozumí náhle, jak nikde jinde. Zde cítím, jak nesmírný je čas, jak dlouhé je živobyťi, co vše vyrůstá jediným rokem, co vše zaniká rokem jediným. „Věčně trvá jen, co je bez života,“ praví básník, — proto zas nej-

čilejší, nejkrevnatější život má trvání tak krátké! „Pouhým bodem je svět celý a život náš je pouhý sen“ — ten „svět“ nás hemživých čilých lidí sehnal se sem včera v jediný bod a je nám to dnes již pouhým snem. Dokázána tu věc velkolepá, celé lidstvo ji budovalo a snášelo, a vzbudovalo a sneslo příklad, obraz všech lidských snah, obraz velkolepý a úchvatný — pomíjejícností svou. Avšak spočívá v té pomíjejícnosti nesmírný půvab. Je nám, jako bychom s vysoka pohlíželi na kroky lidstva, náhle vidíme míru, kde se nám zdála bezměrnost, a ze změny nám před očima vyvstává měřítko pro věčnost. — Bavit jsem se tu obrazem lidstva dřív a bavím se teď obrazem náhlé změny v němou přírodu, nevím, který dojem je velkolepější. —

Prostora světové výstavy je posud stejně ohraničena jako dříve. Jen na západu je drobný cípek vymezen a plaňky jsou přitaženy úže, tam kde stála budova pizeňská a uherská csarda; prvější je stržena a se zemí srovnána, tato pak stala se veřejnou jako jiné hostinské místnosti v Prátru. Do ohražené prostory vstupuje se nyní jen se strany jižní. Vstoupíš a jsi — na samotě. Věděš, že tu vše opuštěno, přec tě ta opuštěnost překvapí. Ještě jsou tu rozlehlé sady před hlavním vchodem rozděleny v ty známé velké záhony, ještě jsou odděleny širokými pískovými cestami, ale písek zčernal, květiny vymizely a keře troují semena svá do trávy, jako by pospíchaly zalesnit vše kolem. Krásné vodojemy posud stojí, ale zejí prázdný a dna jejich jsou oprýskána. Rotunda se ještě vypíná do závratné výše a transepty se táhnou v pravo, v levo do nekonečna, ale nikde se nehemží kolem vchodů lid, šedivá vrata jsou hermeticky uzavřena a okna oslepla. Vcházíme postranními, malými dvířkami, jež snad poslední vycházející vystavovatel zapomněl zavřít, do vnitř pod rotundu — kruhová, prázdná prostora zdá se být dvakrát tak velká, rotunda dvakrát tak vysoká, krok duní a když promluvíš, ochotná ti odpovídá ozvěna. Po transeptech nikde prapor, nikde

život, jako bychom hleděli na půdě obrovského domu do podřímle tiché, nekonečně dlouhé vazby trámové. Je ticho a mrtvo všude, ve výši nad námi hnízdí sovy.

Vycházíme zase ven, procházíme se samotou a hledáme místa, která nám byla známa. Z dálky kyne pestrý egyptský minaret, ještě tu stojí pavillon soudeců a pavillon císařský, budova pro výstavu uměleckou a budova pro stroje, vše prázdno a zavřeno. Takto musil být pilným a pozorlivým navštěvovatelem výstavy, kdo dovede dnes určitě udat, kde co stálo. Z násilně zdupané země vystřelily keře, všude strmí houšť prutů, s výše dorostlého muže. Kde pilní Japančici soustruhovali budovy své, vyrostl lesík. Kde hudba hrála a tisíce krásných dam na křeslech odpočívalo, vlní se houšť. Mladé stromky lesní bují, kde zazníval smích rozpustilých Štýřanek, a tam, kde jsme naslouchali šepotajícím Švýcarkám, můžem pohodlně usednout v zdivočilý drn a naslouchat šepotavým vrbinám. Kde stály kavárna turecká a bazar perský a restaurace terstská, hostinec italský a sto jiných budoviček, je půda nerovná, rozválená, porostlá, těžko najít jen stopu. Budovky jsou rozprodány, slouží po vůkolí Vídně, turecká kavárna stojí někde u silnice za předměstím, ruský selský dům zdobí park v moravské Lednici, atd. Vše odvanulo jako chmýří a splasklo jako pěna. Prsa ssajou čistý lesní vzduch. —

Za krátko budou i transepty hlavní budovy odstraněny a odvezeny. A jakž dlouho může trvat a jehly rotundy se sniží v pískových základech a lidé rozeberou pyšnou její bář, aby se netrhla a neuložila sama. Za dvě desetiletí snad zmizí i poslední tříštka světové výstavy a v historii lidského pokroku zůstane jen poznámka, že výstava byla.

Lidé se tu naučili nesmírně mnoho. „Čemu se ale lidstvo naučilo, nedovede zapomenout“, a myšlenkové símě, od tud roznešené, kličí po celém světě. Světové výstavy měly obrovskou úlohu pro pokrok lidstva, ještě jí zcela nevyplnily.

Nad nejkrajnějším transeptem západním, zrovna nad vstupem do „amerického oddělení“, stojí tu podnes symbol výstavy světové, Atlas nesoucí svět. Jako by v tom bylo proroctví! Neuplyne ode dneška ani půl roku a řetěz světových výstav přepnul se již přes oceán a velká výstava lidské práce rozkvete ještě jednou, snad již naposled, pod volným praporem severní Ameriky.

Naposled? Kdo to ví! Kdož to může říci, třeba by se domníval, že světové výstavy, alespoň v posavadní způsobě své, tam svůj úkol již dohrají. Naše doba již není taková, aby se smělo předpovídat na čas jediného roku napřed. Po Londýnu přišla Paříž, po Paříži přišla Vídeň, po Vídni přichází Filadelfia, co přijde po té? Nevíme, co stojí pod Herkulanem, na Herkulanu stojí Portici, co bude stát na Portici?

STUDIE, KRÁTKÉ A KRATŠÍ,

oddíl II.

byly vydány po prvé r. 1876 nákladem
dra Grégra a Ferd. Dattla v Praze
jako druhý svazek *Feuilletonů*
Jana Nerudy.

Stať

Pro strach židovský

byla vydána před tím r. 1870 i samostatně,
anonymně, týmž nákladem v brožurce
„Pro strach židovský“. Politická
studie. (Stránek 28).

OBSAH

Články různé

Michel Angelo Buonarotti	9
Moderní člověk a umění	22
„Pro strach židovský“	33
Z kněhkupeckého života	51
„Či“	65
Neděle	69
O vychování děvčat	76
Mužatky	81
Myšlenky tak o ledačem:	
Nevynalezený vynález	85
Pokrok	88
Věčný žid	91
Naivnosti	95
Pláč a smích	104
Růže	107
Dvě posvícenská slova o huse	116
Na vánočním bukále	123
O Sylvestra	131
Hodiny a hodinářství	135
Soudy lásky	140
Káva a čaj	151
Labužnické listy:	
Ve výstavě kuchyňské	157
Řeč k českému jinochu	160
Vidlička a civilisace	163
O českém slohu	167
O politickém banketu	170
Stran jídla na jevišti	174

Studie výstavní

Slovo všeobecné	181
Z Japanu	185
Persie	213
Kuriosity	229
Hugh!	236
Dítě	240
Žena	247
Perly, démanty, zlato atd.	254
Italské sochy	261
Bible	265
Pluh	269
Na nohu a na hlavu	274
Pro dopravu	281
Není líbo si zahrát?	287
Hudební dozvuky	290
Výstavní paběrky:	
Pro tvrdé i pro měkké srdce	301
Vesnické domy	307
O dvě léta později	315

DÍLO
JANA NERUDY
IX
STUDIE, KRÁTKÉ A KRATŠÍ

Uspořádal

Dr. Miloslav Novotný

Upravil V. H. Brunner

1923

Nakladatelé

Kvasnička a Hampl v Praze

Tiskem Politiky

PG
5038
N45
1923
sv.9

Neruda, Jan
Dílo

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

